

M. Alexandrij Glaserj Wartbergj

T. 5. TERTIA PARS
LOCORVM
THEOLOGICO-
RVM VIRI CLARISS.
D. VICT. STRIGELII.

*Edita in usum iuventutis scho-
lastica,*

A

CHRISTOPHORO PEZELIO
sacrae Theologiae Doctore.

NEAPOLI NEMETVM
excudebat Matthæus Harnisch.

M. D. LXXXIII.

No 42. Ex libris Simonis Lassy

727

08.6.11. 3715/3

INCLYTO AC GENEROSO
COMITI AC DOMINO, DOMINO
HERMANNO COMITI IN SEIN, &c.
Domino in Hachenberg, &c. Domino
suo reuerenter colendo,

*Christophorus Pezelius, Sacra Theo-
logia Doctor*

S. D.

LITERIAM annusagitur, incly-
te & generose comes, cum à
tua Generositate benignè in-
uitatus ad statum Ecclesiarum
tuæ ditionis inspiciendum, &
amicitiam cum ministris vici-
nis contrahendam, ex Nassou-
uensi comitatu, vbi tum e-
ram, in arcem G. T. Altenkirch veni, comitatus viro
verè nobili, pietate, eruditione, & fide ornatissimo D.
Ottone Grunrodio. Accidit autem tum opportunè
vt eo ipso tempore ad T. G. venirem, quo præcipui ex
ministris T. G. iussu conuocati erant, vt in Examine
Theologico exploratio fieret profectus quorundam,
qui ministerio sacro initiandi erant. Non solùm igitur
flagitante G. T. sed etiam ministris ipsis, qui conuene-
rant, petentibus, facilè à me impetrari passus sum, vt cœ-
tui ministrorum me adiungerem, & diem illum ferè in-
tegrum cum alios interrogantes audirem, tum iussus
ipse quoque ex candidatis nonnulla quærerem, quæ ad

E P I S T O L A

erudiendos illos, & confirmandos in veris sententijs doctrinæ necessariæ, prodesse iudicabam.

Præcipuæ partes in examinando tùm erant D. Sarcerij Superintendententis, Erasmi filij, & cùm cæteri plerique Pastores permutatis vicibus quædam interrogando proponebant, tùm verò duo in primis cruditè ac piè multa explicabant, D. Adamus, & D. VVigandus, qui summi Theologi D. Zachariæ Ursini auditor aliquando fuerat. Quamquam verò subinde in difficilioribus quibusdam locis explicandis, meum etiam, quasi Symbolum requirebatur, in quo libenter gratificatus sum pastoribus, id amicè postulantibus: potissimum tamen, cùm ad locum de Sacramentis peruentum esset, seriò ac diligenter à me D. Sarcerius contendit, vt onus quærendi & explicandi in me reciperem, quod, ne fidei meæ cōfessionem dissimulare viderer, recusare non debui. Quærendo ergo & explicando, ingenuè ac liberè dixi de Sacramentis, primùm in genere: postea cùm in specie pauca quædam D. Sarcerius de Baptismo addidisset, rursus in me interrogandi labore translato, horas fermè duas impendi doctrinæ de cœna explicandæ, vrgentibus fratribus, & vehementer instantibus, vt controuersiam totam, de qua nostro seculo acerbissima certamina extitissent, copiosè ac solidè exponerem. Idque eò magis, quòd in illo confesso nonnulli ex pastoribus adhuc inter se dissentire de hoc religionis Christianæ capite viderentur.

Recitavi ergo bona fide summam totius controuersiæ de Cœna Domini, & reiectis ac remotis calumnijs, quibus falsò oneratur ab improbis veritas, non de Christi omnipotentia ac veritate, non de corporis Christi in legitimo vsu Cœnæ præsentia & manducatione, sed

DEDICATORIA.

ne, sed de sensu, atque intellectu verborum institutionis, & de modo præsentia, ac manducationis, quæri in hoc certamine dixi.

Ac de verbis quidem illis: Hoc est corpus meum, 1.
 quod pro vobis traditur: Hic calix est sanguis Noui Testamenti, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum, triplicem interpretationem esse ostendi, de qua hodiè potissimum pugnaretur inter Papistas & Euangelicos: Vnam, de Transsubstantiatione, qua non relinquitur panis esse corpus Christi, sed panis mutatus seu annihilatus fieri essentielle corpus Christi asseritur, 1.
 quod monstrum iam pridem ab Ecclesijs Euangelicis explosum est: Alteram, de Consubstantiatione, seu, 2.
 vt Occam loquitur, de Coexistentia corporis ad locum panis, quam ex scholasticis quosdam, nisi Romanæ Ecclesiæ autoritas obstitisset, magis probasse constat, ex quibus Petrum de Aliaco citat D. Lutherus, Cardinalem Cameracensem, qua panis quidem substantia non adimitur, sed cùm ad explicationem rei peruentum est, non tam panis Eucharistico nomen corporis Christi relinquitur, quàm corpus ipsum inesse, vel subesse, vel coexistere dicitur in, vel sub, vel ad locum panis Eucharistici, non modò contra literam, sed etiam contra *διέροισιν* nativam verborum Coenæ, quæ non locum, vbi corpus Christi existat, sed usum & officium panis ex ordinatione Christi describunt. Tertiam, quam veteres orthodoxi scriptores ante initia regni Antichristi constanter retinuerunt, de vnione Sacramentali, qua secundum Sacramentalis prædicationis modum panis affirmatur esse corpus Christi, neque ob substantialem aliquam mutationem panis, nec propter affixionem corporis Christi ad locum panis, sed quia Sacramentum, id est, 3

testimonium, pignus, atque sigillum, imò & medium, ac instrumentum est, diuinitus ordinatum, in cuius vſu obſignatur, atque etiam exhibetur, ſeu applicatur credenti corpus Chriſti, & omnia ipſius beneficia.

Inter has ergo interpretationes diuerſas, (cùm verum eſſe plus vno non poſſit) tertiam hanc orthodoxam eſſe, oſtendi ex fine institutionis, ſeu intentione Chriſti, non aliud nouum corpus, aut nouum quendam Chriſtum, ſiue ex pane factum, ſiue ſub pane ſubſtantialiter deliteſcentem, ſed myſterium, ſeu Sacramentum ſui corporis Apoſtoliſ & Eccleſiæ commendantis, donec veniat. Item ex collatione verborum de Calice, quæ apud Lucam & Paulum commemorantur: Hic Calix eſt nouum Teſtamentum in meo ſanguine, id eſt, eſt res illa, in cuius vſu fit applicatio noui Teſtamenti, ſeu promiſſionis gratiæ. Præterea etiam ex ipſius Pauli expoſitione: Panis, quem frangimus, eſt κοινωνία corporis Chriſti, ſicut Idolothyta ſunt κοινωνία τῶν δαιμονίων: Et ex omnium locutionum Sacramentalium inter ſe comparatione, in quibus propter certitudinem promiſſionis, & exhibitionis, rei ſignatæ nomen prædicatur de ſigno viſibili. Denique ex vniuerſali veterum ſcriptorum conſenſu, qui panem nominant corpus Chriſti ſecundum quendam modum, & vt Lutherus in Eſa. commentarijs loquitur, figura quadam ſermonis, non quidem euacuante Symbola, aut communionem corporis Chriſti tollente ex vſu Cœnæ, ſed & promittente, & confirmante exhibitionem, & applicationem corporis Chriſti ad ſingulos, qui hoc Symbolo panis Euchariſtici legitimè vtuntur.

II.

Deinde, de modo præſentiæ, hoc in controuerſia poſitum eſſe dixi: An propter panem ad ſit corpus Chriſti in vſu Cœnæ, an verò propter hominem. Ac Papiſtas qui-

DEDICATORIA.

ffas quidem, & scholasticos (vt promissionem homini factam, ad Symbolum quasi deificandum detorquerent, nec tam Sacramentum Christi, quàm Christum ipsum, aut certè operculum ac tegumentum Christi, esse hominibus persuaderent) ipsius essentialis, seu naturalis corporis Christi realem præsentiam commentos fuisse ostendi, siue sub figura & accidentibus huius panis, vt transsubstantiatores loquuntur, siue sub pane ipso, retinente substantiam suam, vt scholastici consubstantiatores sentiunt. Quorum tamen opinionem Lanfrancus & Guirmundus non dubitant Impanationem nominare: Eamque & Formula Concordiæ inter D. Lutherum, & Theologos superioris Germaniæ constituta, appellatio-
ne localis inclusionis *διαφύθηδω* rejicit.

Quia verò vno inconuenienti dato, infinita sequuntur absurda, & error fœcundus est, demonstrauit, *δις διὰ π. α. σ. ω.* dissentire eos, qui talem præsentiae corporis Christi modum, siue sub accidentibus, siue sub substantia panis Eucharistici statuunt.

Nam & de causâ ipsâ corporalis istius præsentiae in hostia, vt loquuntur, siue transsubstantiata in corpus Christi, siue corpori Christi substantialiter copulata, alij aliter sentiunt: Papistis ad vim consecrationis referentibus, quòd ad verborum pronuntiationem, certo modo factam, corpus Christi ibi esse incipiat: Alijs, quibus hoc magicum videri solet, ad vbiquitatem confugientibus, qua corpus Christi vel ex reali, seu physica communicatione Idiomatum, vel ex sessione ad dextram Dei, perpetuò vbiq; sit, atq; ita etiam in pane, antequam consecratio fiat, cuius hunc solum modò vsum esse dicunt, vt voluntatem Christi patefaciat, quòd ibi & quaerij, & manducari corpus suum velit. Nam alioqui & in

EPISTOLA

ense, & in laqueo, & qualibet creatura corpus Christi esse: vbi tamen non velit à nobis manducari, quia tantùm de pane isto voluntatem suam sic patefecerit.

Rursus verò, qui ad consecrationis vim referunt præsentiam istam, vehementer anxij, atque solliciti sunt de tempore, seu mora, seu duratione illius præsentia. Aliqui tam diu corpus Christi adesse dicunt, quamdiu gustus panis in ore durat: alij eousque, donec in templo decantetur, *Ite missa est*. Papistæ etiam extra sumtionem tam diu corpus Christi in figura, seu accidentibus hostiæ præsens manere affirmant, quamdiu species externæ, seu accidentia reliqua maneant.

Quæ cum omnia sint plena impiarum perplexitatum, & fundamentum præcipuum totius idololatriæ, qua colitur in Papatu Deus Maozim, horribili cum contumelia Christi, in repositione, circumgestatione, elevatione, adoratione, oblatione panis consecrati, & tota illa cumulatione Missarum: non aliam dixi orthodoxos scriptores veteres agnoscere in sacra Eucharistia præsentiam Christi, quàm quæ ad legitimè *SUMENTES* pertineat. Propter hos enim, sicut promisit, se affuturum in hac Cœna: ita verè adest, ac in vsu, & sumtione Symbolorum (quæ naturam suam non mutant) obsignat, exhibet, & applicat credentibus suum corpus & sanguinem, viuificando eos ad vitam æternam.

Hanc dixi, non esse otiosam, non momentaneam, sed efficacem, & perpetuam præsentiam, qua ita sese vniat, ac copulet Christus legitimè vtentibus hac Cœna, vt per fidem in cordibus nostris habitet, & nos in ipso, & ipse in nobis sit, iuxta dictum Hilarij: Hæc sumta & hausta efficiunt, vt ipse in nobis, & nos in ipso simus. Hanc præsentiam, & efficaciam Christi in nobis ostendi
talem

D E D I C A T O R I A.

ralem ab orthodoxis poni, quæ naturæ regni ipsius conueniat, atque ab illa, quæ in verbo Euangelij proponitur, specie non differat, neque coelestis gloriæ Christi quidquam derogat, & humanæ naturæ veritatem non aboleat. Et hanc viuificam præsentiam, quæ non ad Elementa, sed ad sumentes pertineat, copiosè demonstrari ad omnes circumstantias primæ Coenæ congruere, & huic ad stipulari canonem omnium articulorum fidei, de veritate carnis Christi, de quæ ipsius in cœlum ascensione, & sessione ad dextram Dei in cœlis, & de reditu ipsius ad vniuersale iudicium.

Contrà verò prorsus inutiles & perniciosas esse ritus illorum ostendi, qui in eo occupantur, non tam, vt doceant, quomodo se homini communicet Christus, propter quem adest in vsu huius Sacramenti, quàm quomodo secundum Papistas, corpus ipsius succedat in locum panis, & sub huius accidentibus tractetur manibus sacerdotum, & postea repositus in capsulis permaneat: Aut certè (vt alij, qui transsubstantiationem repudiant, sed eandem tamen præsentiam corporalem cum Papistis tuentur, non quidem sub accidentibus, sed sub pane ipso,) quomodo substantialiter Christus pani se iungat, in pane lateat. Quod, vt erroris sui opinione fascinati obtineant, non verentur & novos articulos fidei, atque ad eò nouum Christum, incognitum Prophetis & Apostolis, qui nullam veri corporis proprietatem habeat, & qui nulla ex parte nobis sit ὁμοίσιον, Ecclesiæ obtrudere, & miracula sine fine, & numero, tanquam somnia comminisci ac fingere, & ne iacturam suarum imaginationum faciant, cœlum terræ & inferis miscere, & replere omnia tumultibus, clamoribus & persecutionibus dissentientium.

E P I S T O L A

Postremò, de modo manducationis corporis Christi in Coena, duo hæc controuerti dixi : Nùm ex opere operato, sine fide, manducetur ipsissimum corpus Christi, idque modo corporeo, oraliter, labialiter, dentaliter, (sic enim loqui quosdam non puduit:) Et, Nùm impij, Epicurei, ἄθεοι, hypocritæ, qui omni fide destituuntur, corpus ipsum Christi percipiant, & huius *κοινωνία* fruantur? Vtrùmque ostendi asserere non dubitasse tam eos, qui transsubstantiationem, quàm qui consubstantiationem, siue inclusionem localem ponunt. Extat enim formula Reuocationis Berengario præscripta, in qua verum corpus, & sanguis Christi, non solum in Sacramento, sed & in veritate, manibus sacerdotum tractari, frangi, & dentibus atteri dicitur. De quo glossa Iuris Canonici non ineptè ait : Nisi sanè intelligas hæc verba, in maiorem incidet hæresin, quàm Berengarius habuit. Notum est etiam, ante annos non multos quæstionem indignissimam Ecclesia motam esse ab aliquibus : An corpus Christi in ventrem descendat. Et pro impiorum manducatione, qua veri corporis Christi re ipsa participes fiant, multi etiamnum, tanquam pro aris & focis, dimicant.

Longè verò aliam dixi sententiam fuisse veterum scriptorum orthodoxorum Ecclesiæ, qui, vt res distinctæ sunt in Eucharistia, terrena & cœlestis, signum & res signata, sic vnâquamque rem suo modo accipi in vsu Coenæ legitimo docuerunt, quoties propriè, & sine figura loquuntur. Nam Symbola aspectabilia modo corporeo, & sensibus externis obuiò, atque ita manu & ore corporis accipi, atque intra viscera nostra recondi, & absumi : Corpus verò & sanguinem Christi, quemadmodum & beneficia huius omnia, id est, meritum & efficaciam,

D E D I C A T O R I A.

ficaciam, quæ à κοινωνίᾳ corporis separari atque seiungi non possunt, non oris corporei, neque ventris, sed animæ cibum esse, & vt in verbo promissionis offertur, sic fide apprehendente promissionem percipi à nobis afferunt, sicut eadem ratione eiusdem corporis & sanguinis Christi participes ac κοινωνῆς nos postea etiam manere docent.

Hoc verò instrumento, videlicet fide, cùm careant impij, & non tam Christi, quàm Diaboli membra sint, non ipsum Christi corpus, sed huius Sacramentum foris eos ore atque dentibus premere aiunt, ad iudicium suum, cùm indignè de pane Eucharistico manducantes reos se faciant corporis & sanguinis Christi, & vt Augustinus loquitur, instar Iudæ non panem Dominum, sed panem Domini contra Dominum edant.

Quia verò panis Eucharisticus Sacramentali locutione corpus Domini est, & vinum sanguis Christi: frequens hoc esse apud scriptores veteres monui, vt corpus Christi manu sumentis accipi, & in os intrare, & sanguinem Christi ex calice hauriri dicant. Quod aliter intelligi non volunt, quàm sicut corpus Christi ex frugibus terræ quotidie confici, creari, sanctificari, ex vno loco in alium moueri, in canistro gestari, in terram cadere, in partes frangi, & fragmenta huius distribui, oculis cerni, manibus palpari, labijs attingi, dentibus comminui, intra fauces recondi, in substantiam nostrorum corporum conuerti: Item, vt sanguinem Christi in ora fidelium infundi, in terram stillare, in vitro portari, labijs & ori rubedinem afferre dicunt. Quæ non propriè, sed figuratè, secundum rationem Sacramentalium prædicationum, (quibus vocabula, & proprietates signi, & rei

E P I S T O L A

signatæ permutantur) accipienda esse, nemo, nisi planè imperitus rerum sacrarum, negare aufit.

Hoc igitur sensu, cum nemine me litigare velle dixi, si quis oralem manducationem corporis Christi nominet, quæ Sacramentalis sit, & hanc dignè atque indignè manducantibus communem, in Cœna tantum fieri dicat, cum perceptio corporis Christi spiritualis, & fidei, etiam extra vsum Cœnæ fiat, & credentibus propria sit, ac peculiaris.

Monui etiam de gradibus indignorum, ad quos Formula Concordiæ Bucerii alludit, & quatenus admitti gradus isti possint, ex Pauli loco 1. Corinth. II. ostendi. Denique & historica de initijs & progressionibus certaminis Sacramentarij (quod vocant) attigi, & quomodo summa eorum, quæ in principio huius causæ disputata fuerunt, (cum neutra pars alterius partis sententiam dextrè atque integrè assequi videretur) ad hæc duo capita referri possit, ostendi: nimirum quòd differat Cœna mystica à Cœna prophana, seu cibo physico: & quòd non sint in Cœna Domini nuda signa, seu vacua Sym-bola.

Hæc atque alia, ex quibus cognosci poterat, quæ res in controuersiam venirent, & qui fontes essent veræ atque orthodoxæ sententiæ, cum ad captum etiam imperitorum, tum accommodata oratione copiosè ac perspicuè explicuissèm: meque ad vberiolem explicationem obtulissèm, si quid vlla in parte desideraretur: meminit G. T. Inclyte ac Generose comes, (Te enim ipsum appello, quia in tota illa collocutione familiari præsens aderat, & tecum vnà præcipui ex consiliarijs

D E D I C A T O R I A .

arijs tuis, & inter hos clarissimus D. Licentiatuſ, vir doctrina & fide præſtans, & is, cuius ſuprà mentionem feci, vir verè nobilis D. Otto Grunrodius, aulæ Naſſouienſi à conſilijs) Meminiſti ergo, venerandum virum D. Sarcerium, cum admiratione noſtrùm omnium, exclamaſſe, gratulantem ſibi & cæteris paſtoribus, quòd de hac controuerſia audiuiſſent ea, quæ ad integram cognitionem cauſæ aditum patefacere moderatis ingenijs. Et quia veritatem, inquit, non tantùm ſcrutari, ſed etiam amplecti nos decet, fateor, me manibus & pedibus actota mente ire in hanc ſententiam. Et ad me conuerſus, non ſolùm gratias mihi prolixè agere, ſed etiam rogare cœpit, vt ſumma ſaſtigia rerum, quas nunc ex me audiuiſſet, conſignata ipſi aliquando mitterem, quæ profutura ſibi ſperabat, vt magis magiſque confirmaretur, in tuenda ac retinenda vera ſententia. Secuta eſt & cæterorum paſtorum mira gratulatio. Neque ſolùm in conſeſſu iſto publico, ſed etiam in priuatis colloquijs poſtea amiciffimi ſermones, qui conſenſum mutuum ingenuè declarabant, vtrò cirròque habiti ſunt. Quæ ex re intelligere tùm potui, G. T. vnà cum coniuge generoſiſſima, & miniſtris præcipuis, Eccleſiæ cauſa ingentem voluptatem cepiſſe.

Atque ego ſtatim cùm domum reuerſus eſſem, Reuerendo viro Domino Sarcerio deſcriptam miſi de hoc capite doctrinæ formulam conſenſus Eccleſiarum in comitatu Naſſouienſi, ſimul pollicitus, quàm primùm per occupationes liceret, conſecturum me eſſe conſignationem illam, quam à me petierat.

Eſi autem opinione mea celeriùs Bremam poſtea auocatus ſum, & Venerandus D. Sarcerius non longo interuallo poſt ex hac vita deceſſit: tamen cùm hoc

E P I S T O L A

tempore Tertiam partem Locorum Philippovictorianorum (in qua, cum alij Loci doctrinae necessariae, tum in primis Locus de Sacramentis, scholis Victorinianis illustratur) in lucem edere, atque G. T. dedicare decreuissem: nullam aliam praefationis materiam accommodatiorem esse putavi, quam si hac breui delineatione capitum controuersiae de Coena Domini, in memoriam T. G. reuocarem illa, quae tunc in confesso publico ministrorum, seruientium Ecclesijs in tua ditione, praesente T. G. & consiliarijs, à me dicta sunt. Ac spero T. G. & venerandis pastoribus, qui adhuc superstites sunt, gratam fore hanc qualemcunque commemorati-
onem.

Ego quidem illius sanctae actionis atque collo-
tionis saepe cum singulari voluptate recordari soleo.

Lator autem vehementer, quod ex optimi viri D. Grunrodij literis nuper cognoui, inclytam T. G. in eo nunc pie occupatam esse, vt exemplo vicinorum comitum (in primis verò Nassouij & Vitgensteinensis, necessariorum tuorum, quorum pietas omnibus bonis perspecta est,) cum puritate doctrinae coelestis, sonante in Ecclesijstuae ditionis, coniungas etiam emendationem residuorum abusuum & superstitionum : Cui instituto, vt ostenderem me pie gratulari, hac ipsa de causa libentiùs arripui occasionem, compellendi hac publica dedicatione Tuam Generositatem : Quam hortor, vt propter gloriam Dei, & subditorum salutem, in coepta Ecclesiarum emendatione constanter pergat. Nullum enim maius, aut laudabilius opus praestare potest Magistratus pius, qui est custos etiam primae tabulae, quo ad externam disciplinam, quam si curet, vt vera do-
ctrina

D E D I C A T O R I A .

ſtrina propageretur, & tollantur abufus, ac ſuperſtitio-
nes, inuectæ ſub regno Antichriſti in Eccleſiam.

Summa hæc laus eſt piorum iudicum, & regum
in populo Dei, quòd aboleuerunt impios cultus, &
defenderunt recta docentes. Ac propterea affirmat
Scriptura magnis præmijs ornatos fuiſſe. Et pertinet
promiſſio ad omnes, qui ſyncerè pectore ſeruiunt glo-
riæ Dei, & hoſpitiũ Eccleſiæ præbent : Glorifi-
cantes me glorificabo. Sicut è contrario nequaquam
inanis aut irrita eſt comminatio, aduerſus negligentes
aut ignauos Magiſtratus : Contemnentes me reddam
contemptos.

Quanquam verò difficilima res eſt, emendare Ec-
cleſias, quia homines pertinaciſſimè tuentur opinio-
nes, & ritus receptos : tamen prudentia piorum paſto-
rum, quales non dubito adhibere Tuam Generoſita-
tem, multa moderari poteſt : Et euentum DEVS gu-
bernat, ſicut promiſit. Nec deerunt Tuæ Generoſitati
vota ac preces multorum piorum, qui optant Eccle-
ſias ybique locorum rectè conſtitui, & politias conſer-
re officium ſuum ad Gloriam Chriſti. Ego quidem
toto pectore DEVM oro, vt Inclytæ Generoſitatis
Tuæ pios conatus feliciter prouehat, & cùm dederit
velle, det etiam τὸ ἐνεργεῖν, vt ipſi fiant aliqua grata. Spe-
ro etiam DEVM largiſſima benedictione remunera-
turum eſſe hanc pietatem, qua Generoſitas tua ſeria
cura afficitur, rectè conſtituendi, & ornandi Eccleſias
tuæ ditionis. Et conſeruabit memoriam huius benefi-
cij G. T. grata poſteritas.

Bene & feliciter vale, Inclyte ac Generoſe comes,
Domine benigniſſime, & hanc dedicationem, ex opti-

EPIST. DEDICAT.

mo, ac Generositatis Tuæ obseruantissimo animo profectam, ea qua iam antè me complecti cœpisti, benevolentia ac benignitate, in optimam partem accipe. Fabiranæ Saxonum, Mense Septembri, Anno

1582.

INDEX

INDEX LOCORVM ET CAPITVM,
QVORVM EXPLICATIO IN HOC

LIBRO CONTINETVR.

I. De Discrimine Veteris & Noui Testamenti.

- I. De vocabulis Testamenti, pacti, & federis. 3.
II. Descriptio Veteris & Noui Testamenti, & vtriusq; differ- 4.
ferentia.
III. Cur Politia Moysi sit constituta, & tandem deleta. 13.
IIII. Refutatio Iudaicorum somniorum de Messia, de Lege, & de Sacrificiis. 19.
V. Admonitiones de interpretatione Scripturae Veteris & Noui Testamenti. 28.

II. De Discrimine peccati Mortalis & Venialis.

- I. De peccato veniali in renatis. 75.
II De peccato mortali in renatis. 77.
III. Appellationes peccati venialis & mortalis unde sum- 81.
ta.
IIII. An peccata Electorum, & quo respectu nominentur 82.
mortalia.
V. De affectata ignorantia & omissione. 83.

III. De Ecclesia.

- I. De stabilitate, seu perpetuitate Ecclesiae, & de necessaria 90.
adiunctione singulorum ad Ecclesiam.
II. Definitio Ecclesiae. 93.
III. Qualis sit Ecclesia, & quae res ad eius unitatem requi- 97.
rantur.
IIII. De Discrimine politiarum & Ecclesiae. 101.
V. De auctoritate Ecclesiae, Synodorum, & Ecclesiasticorum 106.
scriptorum.
VI. Refutatio architectantium Ecclesiam sine Euange- 113.
lio.

I N D E X.

- VII. *Refutatio Donatistarum.* 116.
 VIII. *De Regno Antichristi, quod falsò nominatur Ecclesia.*
 120.

IV. De Sacramentis in Genere.

- I. *Quid sit Sacramentum.* 142.
 II. *Cur Sacramenta mutata sint diuersis Ecclesie temporibus.* *ibid.*
 III. *Definibus Sacramentorum.* *ibid.*
 IIII. *De discrimine Sacramentorum veteris & noui Testamenti.* 144.
 V. *De numero Sacramentorum noui Testamenti.* 145.

V. De Baptismo.

- I. *Quid sit Baptismus.* 150.
 II. *De beneficijs, quæ in Baptismo exhibentur.* *ibid.*
 III. *Enarratio formulæ Baptismi.* 152.
 IIII. *De significationibus Baptismi.* 154.
 V. *De Baptismo Iohannis, & Apostolorum.* 155.
 VI. *De Baptismo infantium.* 156.

VI. De Cœna Domini.

- I. *De forma institutionis Cœnæ Dominicæ.* 163.
 II. *Quibus prosit usus Cœnæ Domini.*
 III. *Qui sint admittendi ad Cœnam.*
 IIII. *De Prophanatione Cœnæ in Missa Pontificia.*
 V. *Causa, propter quas reijcienda sint carnales imaginationes de manducatione corporis Christi orali, & presentia ad locum panis.* 175.
 VI. *Responsio ad Argumenta, quæ afferuntur à nonnullis pro orali manducatione.* 185.

VII. De Pœnitentia.

- I. *Refutatio Anabaptistarum, qui fingunt renatos non posse labi.* 200.

Refuta-

I N D E X.

II.	Refutatio Nouati & Meletij.	204.
III.	De peccato irremissibili.	211.
IIII.	Methodica explicatio pœnitentia.	214.
V.	De Contritione.	232.
VI.	De Fide.	237.
VII.	De Noua obedientia.	243.
VIII.	De Confessione, & priuata absolutione.	244.
IX.	De Satisfactione.	247.
X.	παραίτησις ad agendam pœnitentiam.	262.

VIII. De Prædestinatione.

I.	Quo ordine doctrina de electione cognoscenda sit.	277.
II.	Ex quibus fontibus hæc sapientia haurienda sit.	278.
III.	Qui sunt electi ad vitam æternam.	279.
IIII.	Ad quem usum hæc doctrina referenda sit.	281.

IX. De Sacerdotio Christi.

I.	Quid sit Sacerdos noui Testamenti.	289.
II.	De officijs huius Sacerdotis.	291.
III.	Quod appellationes officij Christi referendæ sint ad totam personam, non tantum ad alteram naturam.	295.
IIII.	Discrimen Leuitici sacerdotij, & sacerdotij Christi.	297.
V.	De applicatione sacerdotij Christi.	299.

X. De Regno Christi.

I.	Quid sit regnum Christi, & quæ sint eius beneficia.	304.
II.	De discrimine regni Christi, & imperiorum.	307.
III.	Refutatio opinionis, quæ transformat regnum Christi in politiam.	313.
IIII.	De Circumstantijs huius regni.	315.
V.	De discrimine regni Christi, & regni Dei.	324.
VI.	Imágenes & picturæ regni Christi.	325.

I N D E X.

XI. De Resurrectione Mortuorum.

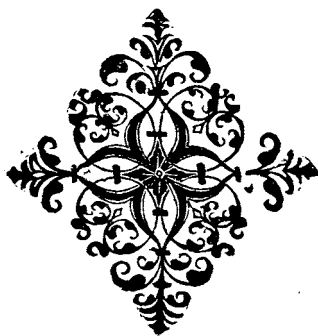
- I. *Methodica explicatio huius Articuli.* 334.

XII. De Spiritu & Litera.

- I. *Quid sit Spiritus, quid Litera.* 348.
 II. *De persona, & beneficijs Spiritus sancti.* *ibid.*
 III. *Refutatio Origenica consuetudinis transformandi omnia in allegorias.* 356.

XIII. De Cruce, & Calamitatibus.

- I. *Exempla publicarum calamitatum.* 365.
 II. *De quatuor generibus calamitatum in Ecclesia.* 373.
 III. *De causis calamitatum in toto genere humano, & in Ecclesia.* 376.
 IIII. *Loci consolationis Philosophicae.* 393.
 V. *Loci consolationis Christianae.* 397.
 VI. *De discrimine patientiae Philosophicae, & Christianae.*

1
L O C U S
DE DISCRIMINE VETE-
RIS ET NOVI TESTAMENTI.

Præfatio obiter excepta.

MAGNA quidem cognatio est inter duos Locos, quorum alter monstrat discriminē Legis & Euangelij: alter discernit vetus Testamentum à nouo. Sed tamen multa cognitione digna explicantur in hoc titulo, quem nunc ordiemur, de discrimine veteris & noui Testamenti, quæ hæc tēnus nōdum fuerunt explicata. Quare studiosi pietatis & hunc Locum diligenter cōgnoscent, cūm propter alias causas, tum verò propter formam verborum Cœnæ Dominicæ, in qua fit expressa mentio noui Testamenti. Sic enim Dominus inquit de calice: Hic est calix noui Testamenti in meo sanguine. Neque potestis doctrinam de Cœna Domini piè & rectè intelligere, nisi intellectis & declaratis vocabulis veteris & noui Testamenti. Sed quoniam mihi iam non propositum est declamitare, dicam breuiter de methodo & de serie capitum huius Loci. Complectar hunc totum Locum quinque capitibus.

In primo capite recitabo descriptiones veteris & noui Testamenti, vt titulus Loci intelligatur. Quorsum enim attinet habere in ore verba non intellecta?

In altero capite discernemus duo Testamenta, vetus & nouum.

In tertio exponemus causas consideratione dignissimas, propter quas à principio constituta sit politia Mo-

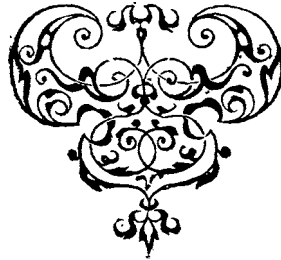
saica, & quadraginta annis post ascensionem Domini eadem politia funditus deleta sit, nec deinceps vlllo vquam tempore instaurari potuerit.

In quarto capite instituemus refutationem trium errorum, quos Iudaicus populus non rectè sentiens circumtulit de Lege, de Messia, & de ceremoniis sacrificio- rum. Nam multæ conciones Prophetarum, Esaia, & aliorum consumuntur in tribus his erroribus refutandis.

Quintum & postremū caput proponet vobis vtilis & necessarias siue regulas, siue admonitiones de optima ratione interpretandi Scripturam veteris & noui Testamenti. His capitibus summa huius Loci continetur. Nunc, si placet, accedamus ad primum caput, omiſſis omnibus non necessariis ambagibus.

Descrī-

Descriptiones veteris & noui Testamenti.

C A P. I.

NITIO iuniores admonendi sunt de genere sermonis. Hebraica lingua vna voce Berith hæc tria complectitur, pactum, fœdus, & Testamentum. Apud Latinos verò PACTVM est promissio, id est, consensus duorum vel plurium verbis expressus, quo se vterque obligat ad aliquid honestum dandum, aut faciendum.

Disertè dico ad aliquid honestè dandum aut faciendum, quia nulla valet, nec debet valere pactio turpitudinis. Ita rectè dicitur in vulgari dicto, Votum non debet esse vinculum iniquitatis. Non licet tibi pacisci cum marito de vxore, sicut fiebat apud Lacedæmonios.

Fœdus est pactum bellicum, sic dictum à fide. Testamentum propriè est honesta ordinatio morituri, in qua hæres constituitur, & legata certis hominibus attribuuntur, & dantur certa mandata.

In lectione veteris Testamenti, in Latina versione obseruabitis synonymiam, seu æquipollentiam trium vocabulorum, pacti, fœderis, & Testamenti. Et si

enim Latinus interpres vsus est diuersis vocabulis vnam rem significantibus, tamen in Hebraico textu, id est, in fontibus ipsis, tantum est vna dictio Berith, quæ significat vel pactum, vel fœdus, vel Testamentum. Quid sit pactum, intelligitis ex descriptione. Fœdus non est inter priuatas personas, sed inter reges & principes. Suntque duo genera fœderum: alterum genus appellatur à Iureconsultis defensiuum, alterum offensiuum. Græci nominant fœdus defensiuum, *συμμαχίαν*. Fœdus offensiuum, *ἐπιμαχίαν*. Pactum est inter priuatas. Fœdus inter publicas personas, id est, inter magnates. Testamentum propriè vsurpatur pro vltima voluntate testatoris, qui discessurus ex hac vita, dat certa mandata suis hæredibus, & singulis ratam partem bonorum assignat. Tanta est autem religio in Testa-

mentis, vt Paulus dicat Galat. 3, Hominis testamentum violare non licet: quantò minùs violandum erat testamentum Dei? Hæc de Grammatica, id est, de vocabulis.

Deinde & hæc admonitio necessaria est. Etsi vsitate veteris Testamenti appellatione, scripta Moyfi & reliquorum Prophetarũ designantur, tamen firmissimè statuamus eandem doctrinam de Lege & de Christo monumentis Propheticis & Apostolicis comprehensam esse. Nam Prophetæ non solùm præcepta de moribus tradunt, sed sunt testes atque interpretes promissionis de Christo, & ad Messiam, velut ad scopum suas conciones potissimum dirigunt. Tantum verò abest, vt Christus & Apostoli genus doctrinæ ignotum patribus & Prophetis circumferant, vt testimonia suæ alleuerationis de maximis rebus à Prophetis petant. Notæ sunt Christi voces, quibus nos ad

Prophetica testimonia deducit, Iohan. 5, & Lucæ ultimo. Apostoli quidem nihil tam crebris sermonibus vsurpât, quàm dicta Moyfi, Dauidis, & reliquorum Prophetarum. Quis enim ignorat illam Pauli orationem Rom. 3: Nunc iustitia Dei sine Lege patefacta est, de qua testificantur Lex & Prophetæ?

Fundamentum veræ fidei & veræ Theologiæ est hoc axioma: Eadem doctrina de fundamento, id est, de Lege & de Christo, extat in Propheticis & Apostolicis monumentis. Huius axiomatis firmissima & immota confirmatio sumitur ex Iohanne, vbi Christus nos deducit ad doctrinam Moyfi, inquit: Si crederetis Moyfi, crederetis etiam mihi, quia ille fuit testis de me.

Et præclare dixit Augustinus enarrans psalm. 90: Moyfes non tantum est minister veteris Testamēti, id est, Legis & politiæ, sed etiam Propheta noui Testamenti, id est, testis & interpres promissionis de Christo, vt Gen. 3: Semen mulieris conculcabit caput serpētis. Gen. 22: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Gen. 49: Non auferetur sceptrum à Iuda, donec venerit Schilo. Deuteron. 18: Prophetam suscitabit vobis Dominus & c. An non hæc sunt expressa testimonia de Christo? De omnibus verò Prophetis inquit Petrus Act. 10, in dōmo Cornelij: Huic (Christo) omnes Prophetæ testimonium perhibent & c. Hoc dicto Petrus discernit Prophetas à Philosophis, & à legislatoribus, quales fuerunt Solon, Lycurgus & Augustus, & ab omnibus Gnomologis, cuiusmodi fuerunt Hesiodus, Theognis,

Phocy-

Phocylides, & similes: & affirmat, Prophetas esse testes de Christo, de persona, de officio, de beneficiis, de fide, qua accipimus beneficia Christi. Ipse verò Dominus & ante passionem, & post resurrectionem multoties deducit suos auditores ad Moysem, ad psalmos & reliquos Prophetas, vt Lucæ 16 inquit: Audiant Moysen & Prophetas, quòd si hos non audient, neque fidem adhibebunt resuscitato ex mortuis. Et post resurrectionem inquit Christus Lucæ vltimo, Nónne oportuit omnia impleri? &c. Et exorsus à Moyse cœpit eis enarrare omnes Scripturas, quæ de ipso erant editæ. Sic Paulus vbi que citat & illustrat dicta Moyfi, Dauidis, & reliquorum Prophetarum. Ac vt cetera breuitatis causa omittam, quàm delectat & confirmat auditorem Paulus cap. quarto ad Romanos, vbi vtitur testimonio, Gen. 15: Credidit Abraham, & imputatum est ei ad iustitiã: Et testimonio Psalmi 32: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Et antea cap. tertio inquit: Nunc sine Lege patefacta est iustitia, testimonium habens in Lege & Prophetis: quare sit vobis iam persuasum, idque exploratum omnino ducite, non aliam doctrinam contineri in nouo Testamento, id est, in Euangelistis, in Actis Apostolicis, & in Epistolis Apostolorum, quàm in quinque libris Moyfi, in psalmis, & libris reliquorum Prophetarum. Nec quicquam interest inter libros vtriusque Testamenti, nisi quòd Prophetæ concionati sunt de venturo Domino, Apostoli sunt testes de exhibitò, resuscitato, regnante &c. Cetera sunt eadem prorsus.

Vt igitur constitutio politix Iudaicæ temperatæ certis legibus propriissimè appellatur vetus Testamentum, etiamsi in hoc populo semper seruata est memoria promissionis de Messia: ita noui Testamenti appellatio propriè accommodatur ad collectionem Ecclesiæ ex Iudæis & gentibus, quæ in hac vita fit per Filium Mediatorem, qui conseruat ministerium Euangelij, & cum voce Euangelij effundit in corda credètium Spiritum sanctum. Postea verò post resurrectionem tradet regnum Patri, hoc est, adducet ad æternum Patrem omnes conuersos, vt coràm intueantur eum, & Deus sit omnia in omnibus.

His admonitionibus consideratis, non difficile est constitutare definitiones veteris & noui Testamenti.

Libri sacri, id est, Prophetici & Apostolici, minùs propriè appellantur vetus & nouum Testamentum, sed quia consuetu-

do & vsus tot seculorum recepit & approbavit hanc loquendi rationem, si mus ea contenti. & ea utamur sine metu cavillationis. Interea tamen sciamus, verus Testamentum propriè non esse ipsos libros Moy si aut Prophetarum, sed esse constitutionem certæ politiæ, ad Iordanem in terra Canaan, quam Deus temperavit, vel ordinavit certis legibus iudicialibus & ceremonialibus, ut Ecclesia haberet certum hospitium vsque ad Messia aduentum: sed infra dicetur de causis constitutæ politiæ. Ac vetus Testamētum ad solos Iudæos pertinet, non ad reliquas gentes: Non enim omnes homines toto orbeterrarum potuerunt incolere illum angulum angulum inter regnum Syriacum & Aegyptiacum, cuius longitudo continebat milliaria circiter 50, latitudo maxima 30 milliaria. Deinde Circūcisio non obligavit reliquas gentes, sed solos Iudæos, natos ex semine Abrahæ. Ideo multi Ethnici saluati sunt sine Circumcisione. Ita nec reliquæ ceremoniæ ad alias gentes pertinebant. Fuit igitur vetus Testamentum vnus certus populi, non omnium gentium. Nouum verò Testamentum propriissimè est collectio Ecclesiæ Iudæis & gentibus, quæ collectio fit per ministerium Euangelij, quod est potentia Dei ad salutem omni credenti, & est ministerium non literæ, sed spiritus, non mortis, sed vitæ, ut 2. Cor. 3 dicitur. Incoatur autem nouum Testamentum in hac vita, per verbum, Sacramenta & Spiritum sanctum effusum in corda credentium, consummatio verò noui Testamenti fiet post vniuersalem resurrectionem mortuorum, quando Filius tradet regnum, id est, Ecclesiam Patri, ut coram fruamur eius conspectu, & dulcissima consuetudine, & tunc Deus erit omnia in omnibus. His fundamentis ita iactis, facilis est intellectus reliquorum.

Fuit igitur vetus Testamentum, seu pactum, seu fœdus, promissio certæ sedis & regni politici, cum conditione Legis & ceremonialium ad hunc finem ordinata, ut in hoc populo nasceretur Messias, & conseruaretur ibi memoria promissionis gratiæ, & aliqua esset Ecclesiæ schola vsque ad aduentum Messia. Hoc politicum Testamentum non dedit iustitiam & vitam æternam: imò abolitum est, cum gentes vocatæ sunt, ut extaret

Messias est gloria plebis Israel, quia natus est in hoc populo.

Posteritas Abrahæ non ideo fuit hæres vitæ æternæ, quod habitauit in terra Canaan, & Circumcisionem habuit.

ex em-

exemplum iræ Dei, & testimonium, quod nec illi Lege iusti fuissent.

In Actis cap. 15 describitur Synodus Apostolica, congregata in vrbe Hierosolyma, in qua præcipua fuit controuersia de

hac quæstione: An obseruatio Legis, id est, Circumcisionis, sacrificiorum, & aliarum ceremoniarum illius politicæ esset necessaria ad salutem. Nam Iudæis, non dico pertinacibus & hostibus Christi, sed conuersis ad Christum, adhuc infixæ erat hæc falsa persuasio, quod nemo posset saluari, quamuis credens in Christum, sine circumcisione, & ceteris ceremoniis, & obseruationibus Legis. Contra hunc errorem dicit Petrus Apostolus tanquam *ἡγέτης* præses illius Synodi: Quid tentatis Deum, imponentes iugum? &c. Quinquam autem erat à Petro & reliquis Apostolis hoc decretum Synodi promulgatum voce & scripto: tamen ante excidium Hierosolymæ non potuit radicitus euelli hæc persuasio, *πάντα γὰρ σύντροφον γλυκὸν*. Vt igitur ipso facto refutarentur hæc Pharisaicæ tenebræ, Deus anno 40 post resurrectionem Christi per Titum & Vespasianum deleuit templum & politiam, & ita deleuit, vt nec à Iuliano, nec ab aliis potuerit vnquam instaurari, vel templum, vel politia: quia decretum Dei manet æternum & immotum, quod extat Danielis 9, & Luc. 19: Nō relinquetur lapis super lapidem. Hæc non est verbalis, sed realis refutatio, & sic Deus deleuit omnes controuersias, deleta parte blasphema. Sic deleuit Manichæos, Arrianos, & multos alios blasphemos.

Nouum verò Testamentum est promissio iustitiæ & vitæ æternæ donandæ propter Mediatorem, & instauratio totius naturæ nostræ, in qua Deus erit omnia in omnibus.

Quærat aliquis: Quid est illud, Erit omnia in omnibus? Respondeo ex Paulo, 1 Cor. 2, Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec

in cor hominis descēdit cumulus bonorum, quorum fructum percipiunt beati. Cùm igitur res sit tanta, quorsum attinet nos curiosè nunc disputare de futura gloria, quæ reuelabitur in filiis Dei? Simus iam infantes & lactentes, hauriamus ex verbo Dei, tanquam ex vberibus matris lac, id est, doctrinam de vocatione ad societatem Ecclesiæ, & de iustificatione. Mysteria verò de prædestinatione, & de futura gloria, quatenus non sunt in specie patefacta, differamus in aliam scholam, in qua perfectè cùm de his rebus, tum de aliis phi-

losofabimur. De electione, seu prædestinatione inquit Paulus Rom. 11, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! De glorificatione dicit 1 Cor. 2: Nec oculus vidit &c.

Sunt autem fontes definitionum hæc dicta, Exod. 24, Moyses accipiens librum fœderis legitimum, audiente populo, & asperfit populum sanguine, dicens: Hic pecudum scilicet. est sanguis fœderis, quod pepigit Deus vobiscum, Ierem. 3: Ecce dies venient, dicit Dominus, & faciam cum domo Israel, & cum domo Iuda nouum fœdus, nõ secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris, cum educrem eos ex Ægypto. Galat. 4: Hæc sunt duo testamenta, vnum quidem ex monte Sina, ad seruitutem generans &c. Hebr. 7: Vetus Testamentum abrogatur propter infirmitatem.

Discrimen veteris & noui Testamenti.

C A P. I I.

X P O S V I vobis nuper in primo capite, quid sit vetus, & quid nouum Testamentum. Vetus nihil aliud est, quàm promulgatio Legis diuinæ, facta in monte Sina, inter tonitrua, fulmina, & horrendos fragores, & constitutio politiæ Moisaicæ, cum obligatione ad seruandam Legem. Nouum verò Testamentum appellatur collectio Ecclesiæ ex Iudæis & gentibus, quæ fit per ministerium Evangelij. Aliud est igitur loqui de libris Prophetis, qui vltatè indicantur appellatione veteris Testamenti, & de libris Apostolicis, qui appellantur nouum Testamentum: & aliud de iis rebus, de quibus nunc disseritur.

Discrimen vtriusque Testamenti ostendunt ipsæ definitiones: sed docendi causa hæc præcipua discrimina recitari possunt. Differunt tempore, sub-

Omnis vera definitio est fons totius explicationis: quare non cuiuslibet est constituere definitionem, sed summorum artificum, qui res penitus intelligunt, & perspiciunt.

iecto,

iecto, rebus promissis, modo obligationis, gloria, & modo obli-
gnationis. Nam constitutio po-
litix Mosaicæ tempore antecedi-
dit vniuersalem vocationem
gentium, & totius naturæ no-
stræ instaurationem.

Prophetæ, vt Ioseph, Daniel,
Ionas, & quidam alij vocarunt
ad societatem Ecclesiæ aliquas
gentes, vt Ioseph Aegyptios: Da-
niel, Persas, Medos, Babylonios:

Ionas, Niniuitas: Elias & Elisæus quosdam ex Syria, vt Nehemiam
& similes, sed non habuerunt Prophetæ mandatum de spargenda
doctrina, & circumferenda in toto orbe terrarum. Hoc enim man-
datum traditur à Christo Apostolis, cùm inquit ante ascensionem
in cælum: Ite in orbem, & prædicate Euangelium. Item, ite, docete
omnes gentes. Hæc dico, vt discernatis vniuersalem vocationem o-
mnium gentium ad societatem Ecclesiæ, à particularibus vocatio-
nibus, quarum exempla commemorauit.

Deinde Legis doctrina ve-
terem hominẽ premit & exer-
cet. Ad nouum verò hominem
pertinet iustitia & vita æterna:

Quomodo differunt vetus &
nouus homo apud Paulum, qui
est autor harum appellationum?
Si esses Flacianus, responderes
substantia, sed nos respõdemus

qualitate. Stultissima est & vanissima imaginatio Flacianorũ, quæ
fingit hominem nouum differre à veteri substantialiter, id est, no-
uam, & aliam substantiam mentis, voluntatis & cordis creari in re-
generatione seu renouatione hominis. Quid vnquam simile est
auditum in Ecclesia? Quæ sunt hæc *δαύματα τῶν ῥημάτων*, vt veteres
dicunt, id est, portenta & prodigia verborum? Nihil potest dici ab-
surdius, quàm distinguere veterem & nouum hominem substantia.
Quòd enim Paulus non loquatur de substantiali mutatione, quæ fit
in regeneratione, testatur clarè & disertè Eph. 4, vbi loquens de ve-
teri & nouo homine, sic inquit: Quare deposito mendacio vnus-
quisque loquatur veritatem cum proximo suo. Quibus verbis indi-
catur, mendacem hominem esse veterem hominem, veritatis aman-
tem & studiosum esse nouum. Idem dici potest & debet de ceteris
virtutibus & vitis. Donec libidinibus pollutus, donec delectant
te mendacia, aut alia scelera contra primam & secundam tabulam,
& in eis perseveras, es vetus homo. Quando autem deponis men-
dacium, carnes, libidines, & similia scelera, & exerces iustitiam, ca-
stitatem, veritatem, prælucente fide, tunc es nouus homo. Non sunt

igitur duo homines substantialiter distincti nouus & vetus, sed differunt qualitate.

Tertiò differunt RES PROMISSÆ. Nam in veteri Testamento, seu pacto promittitur certa sedes ad Iordanem. Hæc promissio non est omnium temporum, nec ad alias gentes pertinet, sed Abrahæ posteris tradita est, & cõstitutum est tempus quo durare sedes illa deberet. Nam post destructionem politix Moisaicæ non est vna Ecclesiæ sedes in politia certa: sed passim inter gentes colligitur Ecclesia. At in nouo Testamento promittuntur bona æterna, remissio peccatorum, Spiritus sanctus, iustitia & vita æterna, quæ propter Messiam gratis exhibentur, non propter Legem.

Speciale priuilegium non est transformandum in regulam.

donec veniret Silo.

Daniel vocat Ecclesiam postremi temporis cœtum dispersum, id est, non alligatum certo loco, & certæ politix.

& consideratione? Nouum Testamentum non tantum appellatur æternum, quia bona æterna promittit, sed etiam ob hanc causam, quia promissio Euangelij rata est credenti omni tempore in vita & morte, sicut dicit Iob cap. 13: Etiam si occiderit me Dominus, tamen sperabo in eum. Et psal. 73 dicitur, Quid mihi cum cælo & terra, si modò te habeam &c. His dictis quid aliud significatur, quàm quòd etiam amissis omnibus rebus & præfidiis hominum, & omnibus bonis corporalibus, imò cum est amittenda ipsa vita corporis, vt fit in morte, tamen firmissimè retinenda sit promissio gratiæ, seu Euangelij, & statuendum, Deum propitium esse propter Mediatorem agentibus pœnitentiam, & credentibus in Filium. Hæc est dulcis enarratio epitheti, quod est proprium noui Testamenti. Vocatur æternum, non tantum propter bona æterna, sed etiam quia omni tẽpore est ratum credenti.

Quare nouum Testamentum toties in sacris literis appellatur æternum? An ideo tantum, quia bona æterna promittit? Est etiã alia causa valde digna memoria

Quartò differunt modo obligationis, quia vetus Testamentum est pactum, quo Deus obligat se populo, ad dandam certam sedem & politiam, in qua tamen velit colligere æternam Ecclesiam

fiam, & vicissim obligat hanc Ecclesiam ad Legis obedientiam, & conseruationem doctrinæ & promissionis.

Nouum Testamentum est nouæ & æternæ iustitiæ & vitæ promissio propter Filium morientem, in qua Deus se obligat nobis ad dandam remissionem peccatorum, & reconciliationem, iustitiam, & vitam æternam, & vicissim nos obligat ad credendum promissioni, quæ gratuita est, id est, tantum propter Filium datur, non propter Legem.

Fœdus, seu pactum, seu Testamentum est in prædicamento Relationis. Omni autem relatione respondet ex altera parte suum correlatiuum. Sic intelligas, vtrumque Testamentum esse mutuum fœdus inter Deum & Ecclesiam. Primum Deus obligat se in veteri Testamento ad dandam certam sedem Ecclesiæ,

& simul obligat Ecclesiam illius populi ad seruandam Legem, & ad conseruandam doctrinam promissionis. Sed alia est obligatio mutua noui Testamenti. Nam Deus in nouo Testamento obligat se ad donanda bona æterna propter Christum mortuum & resuscitatū. Simul autem obligat Ecclesiam, & nos, qui volumus esse membra Ecclesiæ ad credendum Euangelio. Vera est quidem & firma promissio, siue credas, siue non: sed tibi non est firma, rata, utilis & salutaris, nisi eam fide amplectaris, & retineas. Ideoque non solum de verbo vocali, sed etiam de Sacramentis vbique additur obligatio ad credendum, vt Euangelium est potentia Dei ad salutem. cui? omni credenti. De Baptismo dicitur: Qui crediderit, & baptisatus fuerit. De Cœna Domini dicitur: Hoc facite in mei recordationem. Quæ recordatio fidem certè requirit, & postulat in vsu Sacramenti. Vides igitur aliam esse obligationem veteris, aliam noui Testamenti, respectu Dei, & respectu nostri, & semper cogites de hoc mutuo fœdere, *Unser Herr Gott ist fromb/ wenn wir nur auch fromb weren.*

Quintò, magna dissimilitudo est gloriæ vtriusque Testamenti. Lege promulgata constituitur politia Moyse, & adduntur gloriosæ liberationes, vt eductio ex Ægypto, & multæ admirandæ victoriæ, repressio cursus Solis, & alia testimonia incurrentia in oculos multarum gentium, & quæ proderant vniuersæ multitudini, sanctis & non sanctis.

Legite librum Iosua, qui continet illustrem & luculentam narrationem de admirandis praeliis & victoriis Iosua aduersus Chananzos, & de miraculo repressi cursus Solis. Quanta fit celeritas in motu Solis, vix cogitatione comprehendere possumus. Si enim Sol cursum suum cõficeret in terra, singulis horis percurreret spatium ducentorum & viginti milliarium Germanicorum. Quod autem telum, qui globus emissus ex tormento bellico potest intra horam spatium, etiam si continuo impetu ferretur, tantum spatium conficere? Et tamen tantum spatium conficiendum esset Soli, si in terra iter suum faceret. Quid est autem globus terræ ad Eccentricum Solis? Est quasi punctum. Cogita igitur quantum interuallum singulis horis Soli fit peragrandum in margine sui Eccentrici: & tamen hanc celeritatem cursus Solis Deus repressit bidui spatio propter victorias Iosua

Euangelij verò promulgatio non habet similem politicam gloriam, nec constituit politiam mundanã: sed colligit alibi alios auditores in diuersis politis, & est ministerium, quo in eis inchoantur iustitia & vita æterna. Interea verò in hac mortali vita manent auditores subiecti cruci, & ingentibus ærumnis.

habuit curriculum annos totos 36? profectò non possunt vlla oratione exponi aut cogitatione satis comprehendere certamina, pericula, ærumnæ, difficultates, quas sustinuit, & ex quibus miserabiliter eluctatus est Paulus, donec tandem iuxta consilium Dei interfectus est à crudelissima bestia Nerone. Ipsemet partem suarum ærumnarum recitat in cap. 11 & 12, posterioris ad Corinthios, sed ipse fatetur se minimam partem earum complexum esse.

Postremò differunt vetus & nouum Testamentum modo obfignationis. Vetus Testamentum sanguine pecudum sancitum est, vt testatur cap. 24 in Exodo.

Luc. 2, Non erat ei locus in diuersorio.

Hostis Herodes impie, Christum venire quid times? non arripit mortalia, qui regna dat cælestia. Regnum meum non est de hoc mundo.

Cogita de curriculo Pauli. Paulus vocatus in agro Damasceno ad agnitionem Christi, & ad munus Apostolicum, quale

Testamentum sine sigillo nihil valet.

Nouum

Nouum verò sanguine Filij Dei obfignatum est, vt in verbis Cœnæ Domini dicitur, Hoc est nouum Testamentum in meo sanguine. Quare in sumptione fide statuas, te verè membrum fieri Filij Dei, & verè ad te pertinere beneficia, quæ & morte sua meruit, & sanguine obfignato Testamento nobis clementer largitur.

In epistola ad Hebræos 9, extat insigne axioma etiam à Iureconsultis vsurpatum in materia testamentorum. Testamentum non fit ratum & immotum, nisi morte testatoris. Nam testator adhuc viuus potest mutare formam testamenti, aut omnino eam tollere. Post mortem verò testatoris voluntas ipsius certis verbis comprehesa, est rata, perpetua, & immota. Et maximum scelus est, violare testamentum officiosum. (Nam de inofficioso alia res est) loquor de legitimo testamento, quod congruit cum legibus. Cùm igitur Deus sit Spiritus non habens carnè & ossa, nec possit mori, iussit obfignari vetus Testamentum alieno sanguine, videlicet pecudum, hircorum, boum, ouium. Nouum Testamentum alio sanguine est obfignatum, non taurorum, non vitulorum, non hircorum, sed pretioso sanguine agni immaculati. De hac obfignatione dicitur in verbis Cœnæ Domini, Hoc est nouum Testamentum, noua promissio, nouum pactum, nouum fœdus sancitum, confirmatum, & obfignatum non alieno, sed meo, inquit Filius Dei, sanguine, qui effundetur pro vobis ad remissionem peccatorum.

Causæ propter quas politia Mosaica constituta est, & rursus deleta.

C A P. I I I.

VOLUNTAS est argumentum in scholis de voluntate Dei.

Voluntas Dei est immutabilis.

Politia Moyfi constituta est Dei voluntate.

Ergo non debebat mutari.

Respondeo ad Maiorem. Duplex est voluntas Dei: vna signi, altera beneplaciti. Quanquam

enim hæc distinctio tradita est à scholasticis Theologis, à Petro Lombardo & eius interpretibus, tamen non displicet Reuerendo viro, D. Martino Luthero in enarratione Geneseos. Voluntas signi est, qua Deus vult signa congruere rebus præsentibus, vt primi parentes, & eorum posteri habuerunt signum, videlicet inflammationē victimarum diuinitus factam. Sic Noha ædificauit arcam, vt in ea conseruaretur Ecclesia. Hanc arcam non voluit Deus esse æternā, etiam si iusserat eam extrui & ædificari. Sic postea Circumcisio instituta est, non vt esset perpetua, sed vt duraret vsque ad exhibitum Messiam. Nunç Ecclesia habet alia signa seu Sacramenta, Baptismū & Cœnam Domini. Mutantur autem signa propter duas causas potissimū: primū vt discernant articulos temporum, quibus instauratur doctrina & Ecclesia. Altera causa mutationis signorum est, quia Deus vult signa congruere cum forma promissionis. Sicut igitur Circumcisio admonebat Israelitas de futuro semine, de quo dictum erat in promissione: In femine tuo benedicentur omnes gentes: Ita nunc Baptismus & Cœna Domini commonefaciunt nos de effusione sanguinis Christi, sicut in verbis Cœnæ dicitur: Qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum. Alia est autem voluntas diuina, quæ vocatur voluntas beneplaciti. Hæc appellatio est sumta ex psalmo 147, Beneplacitum est Domino super timentibus eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius. Hic versus docet, quæ sit voluntas beneplaciti in Deo, videlicet approbatio æterna & immota timoris Dei & fidei. Sunt enim virtutes præcipuæ omnium sanctorum timor & fides. Timor agnoscens iram Dei, & fides erigens cor fiducia misericordiæ promissæ per Mediatorē. Hinc est nata voluntatis beneplaciti appellatio. Hæc voluntas simpliciter est immutabilis, nunquam mutatur in omni æternitate: quia Deus semper est sibi similis, non discedit à norma reuerentis: sed voluntas signi ab effectu dicitur mutabilis, non quòd in Deo sit mutatio, (non enim in Deum vlla mutatio cadit) sed quia signa mutantur, quæ Deus non voluit esse æterna & immota.

Dulcis est consideratio & consilij & beneficij, quo Deus Ecclesiæ certum nidum attribuit ad Iordanem, & eam velut in specula collocauit, inter regna, quæ tunc in genere humano amplissima erant, videlicet inter Ægyptiū, Babylonicum, Assyrium, & Syriacum.

Aegyptus respectu Palæstinæ est versus meridiem, Syria versus

sus

fus Septentrionem. Assyria & Chaldæa versus Orientem. Versus Oceanus est mare Mediterraneum. Vnde sumpta est hæc metaphora de nido? Respondeo, ex psalmo 84, Sicut passer inuenit sibi nidum, & hirundo locum, in quo excludit pullos &c. Quid significat hæc dulcis similitudo sumpta à passeribus & hirundinibus? Ecclesia est similis auiculæ nidificanti, excludenti & fouenti pullos: nec differunt hospitia Ecclesiæ à nidulis auium. Quàm leui momento turbatur nidus passeris, vel hirundinis: sic hospitia Ecclesiæ non sunt diu tranquilla & quieta, sed à Diabolo & mundo subinde turbatur ex suo nidulo Ecclesia. In appellatione speculæ etiâ est metaphora. Sion significat speculam. Arx Dauidis vocatur Sion, id est, specula. Sic Ecclesia est specula in mundo.

Primum enim voluit, hanc politiam esse quasi officinâ [*ἐργαστήριον*] in qua illustria testimonia suæ præsentis ostēderet inter varias & sæuas confusiones gentium & imperiorum. De hac causâ psalm. 76 dicitur: Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius.

In Ecclesia verè agnoscitur & inuocatur Deus, & sentiunt homines veram consolationem victtricem peccati & mortis, & cōspicitur præsentia Dei in conseruatione Ecclesiæ, etiâ si vt in acie aliquot milites interficiūtur.

Deinde hanc politiam constituit, vt certa sedes doctrinæ esset, & tanquam certa Academia, quæ veluti arx in arduo monte sita conspiceretur vndique, & exaudiretur in toto genere humano, vt inde vox doctrinæ ad multas gentes perferri possset, & tamen sedes doctrinæ perpetua, in loco certo esset, & maneret. Ad hanc causam pertinet dulcis versiculus psal. 48, Formosus ramus, & gaudiū vniuersæ terræ mons Sion.

Formosum clima, vt alij vertunt.

Quid potest dici de Ecclesia splendidius, quàm quòd vocatur à Spiritu sancto formosus ramus, & gaudium vniuersæ terræ? Dic mihi, quid esset hæc vita sine Ecclesia, & sine verbo Dei? nihil, nisi carcer tristis & squalidus, plenus miseriarum, pauorum, desperationum, Epicurei contemptus Dei, & aliorum vitiorum.

Postremò voluit Deus hanc politiam esse hospitium nascentis Messia, vt certum esset, ex qua gente, quo loco, quo tempore ex-

pectandus esset Mefsias. Nam Christus est finis, non tantum Legis moralis [*Decalogi*] sed etiam politiae & ceremoniarum Moyfi, vt Rom. 10 scribitur. Iam cogita, quantum bonum fuerit, in sede certa Ecclesiam diuinitus iam diu seruari. Sunt enim anni ab exitu ex Aegypto ad natum Mefsiam ex Virgine 1509. Tot annis sedes illa doctrinae, & Ecclesiae, in populo & loco certo cōseruata est.

Sed cur voluit Deus euertere politiam Iudaicam, quam tantis miraculis & à principio constituerat, & deinceps vsque ad resurrectionem Christi annos 1542 conseruarat? Prima causa est, vt extaret euidentis exemplum irae Dei aduersus omnes, qui Christum contemnunt, aut contumelia

afficiunt. De hac causa concionatur Christus Luca 19, Non relinquent in te lapidem super lapidem, quia non cognouisti diem visitationis tuae. Et Paulus Rom. 11, Si Deus naturalibus ramis non pepercit, multò minùs parcat insitiitis.

gubernauerat in deserto mirandis modis, quem denique postea defenderat vsque ad Christum natum, cui dederat Prophetas: denique in quem contulerat maxima & amplissima beneficia: Multò igitur minùs mihi & tibi, & aliis parcat, si non militamus bonam militiam, retinentes fidem & bonam conscientiam, si fuerimus aut hostes, aut contemtores Christi & Euangelij, aut erimus tantum hypocritae, ostendentes folia sine fructibus.

Secunda causa est, vt euerfio politiae Iudaicae esset testimonium exhibiti Mefsiae.

ciuntur, ita politia Mosaica, exhibito Christo, deleta est, vt esset testimonium hae ipsa deletio de exhibito nucleo, id est, Christo.

Daniel affirmat cap. 9, stante illa politia venturum esse Mefsiam. Haggæus cap. 2, etiam in secundo templo ait Mefsiam concionaturum esse, & vocaturum esse gentes ad aeternae Ecclesiae societatem.

Hinc

Diligenter consideremus singuli primam causam, quia ad nos etiam pertinet. Sic enim debes argumentari à fortiori, sicut Paulus argumentatur Rom. 11: Deus non pepercit illi populo, quem elegerat ex toto genere humano, quem eduxerat ex Aegypto maximis miraculis, quem

Hanc secundam causam poteritis rectius intelligere, considerata hac similitudine. Sicut exempto nucleo putamina abii-

Hinc illustris refutatio Iudæorum sumitur. Manifestum est, Ierosolymam, templum, politiam Iudaicam, ante annos 1500 funditus deleta esse, nec instaurari potuisse, etiamsi aliquoties instauratio tentata & inchoata est. Illi ergo cineres & solitudo illa, testimonium dicunt, Messiam multò antè exhibitum esse, & sacrificio suo factò resuscitatum à morte regnare, & gentes ad societatem æternæ Ecclesiæ vocasse.

à connexis, id est, à loco & tempore.

Sæpe debetis repetere historias de irritis conatibus Iudæorum, qui voluerunt instaurare templum, & politiam cōtra decretum diuinum, quod est immutabile. Regnate Adriano Imperatore, fuit quidam dux seditionis, qui se appellauit glorioso nomine filium stellæ Bencohab, al-

ludens ad prædictionem Bileam: Orietur stella ex Iacob, Numeror. 24. Qui postea post tristem exitum dictus est filius mendacij Bencoshe. Hic dux & signifer seditionis multitudinis Iudæorum occubuit 50 arces & oppida, & 900 pagos, & collegit aliquot cetera milia suæ gentis, nec dubitauit se opponere Romanis exercitibus missis ab Imperatore, sed tandem iusto iudicio Dei, tota hæc multitudo partim interfecta, partim dissipata est, & omnes hi conatus fuerunt irridendi & inanes. Eandem rem tentarunt Iudæi sub Iuliano, qui erat Apostata, defecerat à vera Ecclesia & doctrina, & redierat tanquam canis ad vomitum, id est, ad Ethnicam doctrinam. Hoc Imperatore sperabant, se perfecturos, quod diu conceperant, & in animo cogitarant: & quidem Iulianus præfecit Iudæis volentibus instaurare templum & politiam, quendam egregium virum Alipium, qui aliquando rexerat Angliam. Sed Ammianus Marcellinus, qui descripsit res Iuliani Imperatoris, testatur, globos igneos ex fundamento erupisse, & necem attulisse fabris & aliis ministris inchoati operis. Addit & terram motu quassatam tremuisse, & alia accidisse prodigia, quibus territi Iudæi, destiterunt de inani incepto. Quare Deus impediuit instauracionem politicæ? Respondeo, Vt testaretur oracula Prophetarum esse vera, certa, rata, immota: deinde, vt testaretur, Christum esse potentiorẽ omnibus Diabolis in inferno, & omnibus tyrannis & organis Diabolorum in mundo, sicut inquit Iohannes, Maior est, qui in nobis, quàm qui in mundo est. His igitur testimoniis cõfirmati, assentiamur sine dubitatione Scripturæ Pro-

pheticæ, & eam amplectamur tanquam veram & minimè dubiam, & credamus Christum ad dexteram Patris sedere, & sua potenti manu destruere opera Diaboli.

Tertia causa est: ne confirmaretur opinio, quæ fingit homines Lege & ceremoniis iustos esse.

Porrò si hodie staret politia Moisaica, vellet habere prærogatiuam propter ceremonias.

floreret.

Prærogatiua quid significat?

Rogare, est colligere suffragia: prærogari est suffragari, antequam

ceteri rogentur, *ein vorzug*. Est ergo prærogatiua primum suffragium, quod antecedit aliorum suffragia, & primum quasi *πρῶτον λεγµα*. hinc generaliter vsurpatur pro omni antecellencia.

Quare vt ostenderet Deus, illas res non esse iustitiam, sed Euangelium asserre æternam iustitiam: voluit Leuiticos cultus penitus deleri. Hæ causæ omnes dignissimæ sunt accurata consideratione.

Daniel 9, Messias interficietur, & adducetur iustitia sempiterna, id est, Christus morte sua & resurrectione restituet Ecclesie æternam non perituram iustitiam.

Audiuistis tres causas propter quas constituta est politia, & totidem, propter quas deleta est eadem. Prima causa constitutionis fuit, vt esset hæc politia *εργασηριον*, id est, officina diuinarum patefactionum: altera causa, vt eadem politia esset quasi schola & Academia, seu bibliotheca librorum Prophetico-rum: tertia causa, vt præberet hospitium nascenti Messie, vt sciretur, quo loco, quo tempore, ex qua familia nasciturus esset hic Dominus. Sunt etiam tres causæ deletionis politiæ Moisaicæ. Prima quæ ad nos quoque pertinet, quia Deus voluit hanc deletionem esse euidentem & illustre signum suæ iræ & sui iudicij aduersus hostes & contemtores Filij Dei & Euangelij. Secunda causa, quia abiectio huius putaminis, vt sic dicam metaphoricè, est testimoniũ de exhibitio nucleo, id est, Messia nato, crucifixo, resuscitato, & regnante ad dextram Patris, & mementote historias obiter recitatas, de conatibus irritis Iudæorũ contra decretum Dei. Quod enim Deus decreuit, hoc mutari non potest, sicut dicitur psal. 33, Consilium Domini stabit. Tertia causa, quia Deus voluit, non verbis tantũ, sed ipso facto refutare, Pharisæicas opiniones de Lege & ceremoniis.

R efu-

Refutatio errorum de Messia, de Lege, & de sacrificiis.

C A P. I V.

VERISIME dicunt Iuriscōsulti: Inuenta Lege, inuenta est fraus Legis, quo dicto significant, sæpe quidem tradi dextra, quæ tamen sinistrè accipiuntur. Sicut enim non est in medico, semper releuetur vt æger,

Interdum docta plus valet arte malum:

ita non semper diligentia & assiduitati fidelis doctoris respondet auditorum pietas & obedientia. Idem accidit Moyfi summo Prophetæ in populo Dei, & reliquis Prophetis, discipulis Moyfi, qui cùm rectè tradidissent doctrinam à Deo acceptam, tamè maxima multitudo circumtulit errores de maximis rebus, videlicet de Messia, de Lege, & de sacrificiis. Quales autem hi errores fuerint, ostendunt narrationes Euangelicæ, vt Matth. 22, cùm Christus interrogasset Phariseos, quid existimarent de Messia, responderunt illi, Messias erit filius Dauid, quasi dicerent, Messias nobis promissus, tantùm erit homo, non erit in eo natura diuina, & regnum ipsius erit mundanum, quale fuit Dauidis, aut aliorum regum. Hunc errorem refutans Christus, inquit, Si tantùm est filius Dauidis, quomodo Dauid appellat eum Dominum suum, inquires, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis &c. Si Messias tantùm est Filius Dauidis, non rectè appellatur Dominus Dauidis: nunquam enim in eadem natura, & eodem regno filius est dominus patris, aut aui regis. Deinde si regnũ Christi non differt à politica mundana, non video, quam vtilitatem afferat regnum Christi patribus, Dauidi, & aliis, qui sunt mortui ante natum Messiam. Sicut enim Augustus Imperator non profuit Camillo, Scipioni, Fabio Maximo, & aliis: ita Christus non prodesset patribus, Abraham, Dauidi, & ceteris, si tantùm haberet politiam perituram. Quid autem senserint Pharisei, & eorum discipuli de lege morali, & de sacrificiis, id est, ceremoniis Leuiticis, non est ignotum legentibus totam historiam Euangelicam, & Acta Apostolica. Summa autem hæc est: Et si Lex diuina postulat integram obedientiam sine peccato, tamè Pha-

risæi intellexerunt, & enarrarunt Legem tantùm de disciplina externa, quæ est misera & immunda hypocrisis, & folium fici. De sacrificiis ita senserunt: expiari per ea, & tolli peccata, non morte & sanguine Messia, de quo dicitur Zachar. 9: Tu in sanguine Testamenti tui educes victos tuos, ex lacu in quo non est aqua. Hæc volui monere iuniores, vt videant, quæ sit occasio quarti capitis, cur institutionem hanc refutationem, quæ omnino huius loci est propria, in quo disseritur de discrimine veteris & noui Testamenti.

Etsi semper aliqui in populo Israel retinuerunt veterem & incorruptam doctrinam, tamen multi hypocritæ falsas persuasiones habuerunt de Messia, de Legis vsu, & de ceremoniis. Norant hypocritæ, & celebrabant amplissimas promissiones traditas Abrahamæ, recitatas per Iacob, & sæpe repetitas per Prophetas, sed has omnes tantùm de politico regno loqui contendebant. Somniabant, venturum esse Messiam, qui velut alter Cyrus, aut Alexander, domitis gentibus imperium mundi occupaturus esset, sed futurum imperium iustius, mitius, tranquillius, diuturnius, quàm vllum antea fuisset. Ipsum Messiam 1000 annos dominaturum esse, ciuem Israelitam victurum esse annos 300 aut 400, sine metu bellorum, seruitutis, famis, aut aliarum magnarum calamitatum, nec in Messia aliam fore naturam, nisi humanam. His deliramentis obscurabant totam doctrinam de Filio Dei, de ira aduersus peccatum, de sacrificio & morte Messia. Deinde disciplinam externam putabant esse iustitiam, quæ Legi satisfaceret, & negabant peccata esse prauos affectus, dubitationes de Deo, incendia animorum in odiis iniustis, aut libidinibus, si non accessissent externa delicta. Cùm autem Legis & promissionis vocem ita contaminassent, postea ceremoniis & mactationibus pecudum in Lege propositis somniabant tolli peccata. Hæc densæ tenebræ habebant opinionem sapietia & pietatis, quas tamen toties Prophetæ taxant.

De primo errore, qui corripit doctrinam de Messia, satis dictum est initio lectionis, nec volo eandem cantilenam repetere. Ex capite 22 Matthæi satis potest intelligi, qualem opinionem habuerint Pharisei, & alij hypocritæ de persona & regno Messia. Capite verò quinto Matthæi ostenditur, quales opiniones infixæ fuerint animis Phariseorum de

de Lege, de vsu & intellectu Legis. Nam in eo capite non solum enarrat Christus Legem moralem, sed etiam refutat corruptelas Pharisæicas. Dictum est antiquis, inquit Dominus, Non occides, scilicet manu. Ego autem dico vobis, Quisquis irascitur fratri. Item dictum est antiquis, Non mœchaberis, non pollues corpus. Ego verò dico, Quicumque aspexerit mulierem ad concupiscendam eam &c. & sic de ceteris. Ex hoc capite manifestum est, Pharisæos intellexisse Legem tantum de disciplina externa, & non accusasse peccata interna in corde, illicitas flammās libidinum &c. Quod ad tertium errorem attinet de sacrificiis, & ceremoniis, Esaias 1 & vltimo capite fit taxat falsam persuasionem de sacrificiis Leuiticis, vt dicat, Quid mihi cum multitudine vestrorum sacrificiorum? Item, Qui maculat pecudem, perinde facit, ac si canis cerebrum saxo comminueret. Tales conuersiones taxant Pharisæicam persuasionem de sacrificiis, quibus fingunt hypocritæ tolli peccata, & placari Deum externis gestibus, ritibus, aut operibus, cum placatio iræ Dei & deletio peccati sit beneficium proprium solius Messias, vt inquit Baptista: Ecce agnus Dei, tollens peccata mundi. Et Esa. 53, Christus factus est peccatum, & multorum iniquitates ipse tulit.

Nam de persona Messias manifesta testimonia extant apud Dauidem, Esaiam, Micheam & Zachariam, quæ docent, Dominum illum qui caput serpentis contriturus esset, Filium esse æterni Patris, genitum ab eo, & conditorem omnium rerum cum æterno Patre & Spiritu sancto. In Psalmo 110 Dauid, qui fuit rex Israelis, ex cuius stirpe erat Messias nasciturus, Dominum eum vocat, inquit, Dixit Dominus Domino meo, sede &c. Ad quæ autem Angelorum dixit vnquam, Sede à dexteris meis.

Nullus psalmus toties citatur & illustratur in nouo Testamento, vt hic psalmus 110, cuius initium est, Dixit Dominus &c. Nam Christus citat eum Matth. 22 contra Pharisæos. Eundem citant Apostoli in Actis, sed omnium maxime illustratur hic

psalmus in epistola ad Hebræos, cuius prima pars discernit Filium Dei ab angelis, à Moyse & Prophetis, & ab omnibus aliis creaturis. Altera pars concionatur de sacerdotio Christi, quod discernit Epistola ad Hebræos sapienter à sacerdotio Leuitico: postrema pars eius epistolæ est concio de applicatione beneficiorum Christi, quæ fit fide, & attextitur admonitio de bonis operibus. Et vt vno verbo o-

omnia complectar, Epistola ad Hebræos nihil aliud est, quàm luculenta enarratio psalmi: Dixit Dominus Domino meo. Sicut enim in tribus capitibus, primo, secundo & tertio vrget pondera verborum primi versiculi, Dixit Dominus &c. ita in sequentibus capitibus vsque ad vñdecimum enarrat dextrè & sapienter, versus de sacerdotio Christi, Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Hæc dico, vt studiosi magis ament Epistolam ad Hebræos, & discant imitari exemplum in enarratione Scripturæ. In cap. 1, vt cetera omittam, sic dicitur: Cui Angelorum vnquam dixit Dominus, Sede à dextris meis? Quid enim sunt Angeli, nisi Spiritus conditi ad ministerium Dei & Ecclesiæ? Nemo sit, qui non ad verbum edificat hunc psalmum, & eius enarrationem sumat ex Epistola ad Hebræos.

Psalmo 45 his verbis compellatur Messias, Sedes tua, sedes in sempiternum. Virga æquitatis est virga regni tui. Quod autem de Messia dicantur illa, hoc est, de alio, quàm de Deo Patre, nihil potest esse manifestius, ex sequenti versu, Dilexisti iustitiam, odisti iniquitatem: propterea, ð Deus, vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Vides hic apertissimè duas personas diuinitatis expressas: alteram sedentis & regnantis in æternum: alteram vngentis hunc regem. Et paulò post: Cõcupiscet rex, id est, Messias, decorem tuum [*ð Ecclesia*] & quoniam ipse est Dominus Deus tuus, adorabis eum.

Psal. 45 est epithalamium splendidum & copiosum de Messia celebrante nuptias cum sponsa Ecclesia. Ac prima pars psalmi continet encomium sponsi, cui tribuit sapientiam, iustitiam, eloquentiam, fortitudinem, felicitatem in rebus gerendis, & multa alia. Speciosus, inquit, præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis &c. Altera pars eiusdem psalmi est Apostrophe ad Ecclesiam: Audi, inquit, filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere domum patris tui, & cõcupiscet rex decorem tuum. In hoc psalmo luculento & splendido extat perspicuum testimonium de persona Messia. Nam

æternus Pater inquit ad Filium: Sedes tua in seculum seculi &c. & ad sponsam Ecclesiam dicitur, Quoniam ipse concupiscet decorem tuum &c. Et vt sit manifesta distinctio trium personarum diuinitatis, discernitur vngens, vnctus, & vnguentum: pater est persona vngens, id est, ordinans hunc Messiam in regem & sacerdotè Ecclesiæ.

Ipse

Ipse Dominus Messias est $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, id est, vnctus. Oleum verò, seu balsamum, quo hic Messias perfunditur, est Spiritus sanctus, qui nominatur à Propheta oleum lætitiæ, quia lætificat & viuificat corda credentium. Non est Spiritus tristitiæ, sed Spiritus lætificans & exhilarans.

Psal. 2 scribitur, Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Cui autem Angelorum dixit vnquam, Filius meus es tu, ego hodie genui te?

Sunt verba epistolæ ad Hebræos, cap. 1, quæ citat multa dicta psalmodum, & inter alia etiã hoc dictum, quod extat psalm. 2: Dominus dixit ad me &c. Hoc dictum ita vrget epistola ad Hebr. vt dicat, Cui Angelorum dixit Deus &c.

Esaiæ 9: Vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater sempiternus, Princeps pacis. Ne quis autem hoc insignæ testimonium eludat, con-

tendens appellatione Dei metaphorice vsurpari, ex cap. 10 eiusdem Prophetæ pauca verba repetantur, quæ euidentissimè declarant, hac forma loquendi, DEVS FORTIS, verum Deum describi ac distingui à commentitiis numinibus. Reliquiæ

Iacob innitentur super Dominum sanctum Israel in veritate [*sine hypocrisi*] reliquiæ conuertentur, & reliquiæ Iacob inquam ad Dominum fortem.

Talem cauillationem quæruntrecentes Iudæi.

Quare vocatur Messias admirabilis? Respondeo, primò respectu personæ, quia copulatio duarum naturarum in Christo est verè admiranda, sicut canit Ecclesia, in die natiuitatis, ô admirabile

commertium, ô res mirandas! mirando scedere iuncta est humani generis languida massa Deo. Deinde vocatur admirabilis propter doctrinam & miracula. Nam certè Euangelium est miranda sapientia longè posita supra & extra captum humanæ rationis. Est & mysterium absconditum à seculis, vt Paulus loquitur. Tertio vocatur admirabilis, propter gubernationem Ecclesiæ, quæ verè est mirabilis, sicut inquit psal. 4: Dominus mirificat sanctum suum, mirandis modis regit Ecclesiam, & pios singulos, & ita regit, vt ratio non perspiciat consilium Dei ante exitum.

Confiliiarius]

vocatur, non vt Monachi fin-
xerūt ineptē, quōd fit author no-
uorum confiliorum in Ecclesia, quæ ipsi sic appellant, de quibus di-
ctum est suprā de discrimine præceptorum & confiliorum, sed quia
est angelus magni confilij, id est, quia profert ex sinu æterni Patris
confilium & decretum de redemptione generis humani, ignotum om-
nibus creaturis, & quia regit Ecclesiam suo confilio & Spiritu san-
cto. Tertio nominatur **DEVS** fortis, id est, verus & viuus Deus, dis-
cernendus ab omnibus creaturis, angelis & hominibus, & omnibus
idolis. Hanc esse sententiam tertij epitheti ostendit caput sequens,
caput 10. Quarto nominatur Pater sempiternus, non solum quia ipse
est æternus, sed etiam quia regni eius non erit finis. Ecclesia semper
manebit in hac vita, etiam post resurrectionem, & semper Deus
conseruabit, defendet, instaurabit, & repurgabit suam doctrinam &
Ecclesiam. Et subinde nouam sobolem procreabit. Nunquam erit
sine sobole, id est, sine Ecclesia. Postremo appellatur Princeps pacis,
iuxta dictum, Iustificati fide, pacem habemus, id est, tranquillitatē
cordis, ortam à fide & spe, & bona conscientia.

Vt autem Esaias vocat illum
Patrem sempiternum: sic Mi-
cheas cap. 5, egressum eius esse
dicit à diebus æternitatis.

Mementote chronologiam.
Eodem tempore docuerunt E-
saias, Micheas & Oseas. Esaias
quidem & Micheas in tribu seu
regno Iuda. Oseas verò in regno

Israel. Vnde sumitur hæc chronologia? Respondeo, ex titulis horum
Prophetarum. Nam quos Esaias reges nominat initio sui libri: eo-
rundem regum mentio etiam fit in titulo Micheæ & Oseæ: hinc di-
scimus, hos Prophetas simul floruisse. Cogitate autem, quale fuerit
hoc collegium Prophetarum: ac sæpe hi sancti homines contulerūt
de doctrina inter se, & communicarunt consilia de maximis rebus,
de gubernatione Ecclesiæ, & aliis.

Zachar. 12: Effundam super domum Dauid Spiritum gratiæ &
precum, quia aspicient ad me quem confixerunt. Hic loquitur Fi-
lius Dei, & affirmat, se daturum esse Spiritum sanctum, & ventu-
rum, vt fiat victima pro nobis. Testatur ergo hoc dictum, Mesiā
esse Deum & hominem, quia
hic ipse Deus qui loquitur, &
qui promittit donationē Spi-
ritus carnem & ossa non
habet.

ritus

ritus sancti ait se futurum esse redemptorem. Zachar. 12 : Framea, [gladius] suscitare super pastorem, & super virum proximum mihi. Dulcis descriptio est, qua significatur, Christum esse pastorem Ecclesie, esse proximum Dei, Filium scilicet charissimum æterni Patris, qui semper est apud æternum Patrem, & qui potentia diuina colligit & conseruat Ecclesiam.

Est vox æterni Patris. Proximum, id est, ἑμὸς ἄριστος, coessentialis & coæternus.

Quod verò ad regnum & beneficia Messie attinet, Prophetæ vtrumque prædicunt, Messiam natum ex femine Dauid interficiendum esse. Et tamen deinceps regnum æternum habiturum esse. Vtrumque membrum est in capite Esaiæ quinquagesimo tercio: Messias abscissus est de terra viuentium. Item, ponet animam suam. Deinde addit aliter membrum. Ex angustia & iudicio ereptus [per resurrectionem] videbit semen longævum.

Daniel cap. 9 clarè dicit, Messias interficietur.

Daniel 9, Et adducetur iustitia sempiterna.

Debetis hoc caput ad verbum ediscere.

id est, vitam suam.

id est, Ecclesiam æternam, longævam posteritatem.

In his dictis mors Messie, ratio victimæ, resurrectio & regnum comprehenduntur. Ideo supplicio afficitur, vt fiat victima pro peccatis generis humani. Etsi enim Lex habuit victimas, tamen illæ non placarunt iram Dei. Hæc vna victima placat veram, ingentem & inenarrabilem iram Dei, & nos ex æternis cruciatibus reducit, sicut & Zachar. inquit: Per sanguinem Testamenti tui educes vincetos è lacu, in quo nō est aqua. Hæc satis sit breuiter dixisse de persona & regno Christi, quæ alibi copiosius explicatur.

Sicut laborantes morbo oculorum non rectè discernunt obiecta: ita cæci Iudæi versantes in lectione Prophetarum, tantum excerpunt quasdam figuras verborum, quæ describunt Christum gloriosè regnantem. Interea verò non vident, aut certè videre nolunt ea dicta, quæ de morte Mes-

siæ dicitur.

fiæ, de sacrificiis eiusdem, de resurrectione ex morte, passim à Prophetis scripta sunt. Si intentis oculis & apertis, sine ophthalmia legerent caput 9 Danielis, discerent vtrumque, & interficiendum esse Messiam, & non mansurum in morte, sed reuicturum & adducturum iustitiam sempiternam. Vtrumq; enim expressè scribitur Dan. 9. De morte dicitur: Messias interficietur. De resurrectione & regno, adducetur iustitia sempiterna. Si enim maneret in morte, non esset efficax, non posset alios iustificare & saluare, sed multò clarius est caput 53, cuius lectione omnes non dementati aut fascinati præstigiis Diaboli, intelligunt describi Messiam, initiò quidem humiliatum, spretum & abiectum, videlicet tempore passionis: postea verò gloriose regnantem, & colligentem Ecclesiam ex toto genere humano. Ad hanc sententiam pertinent dicta, quæ annotasti: Ponet Messias vitam suam hostiam pro peccato. Item, abscissus est Messias, id est, supplicio affectus, seu interfectus. De resurrectione dicitur in eodem capite: Ex angustia & iudicio ereptus videbit lóngæuum semen. Quo dicto significatur, Christum reuicturum ex morte, atque ita efficacem fore, vt colligat Ecclesiam, tanquam hæreditatem æternam & præclaram, ex Iudæis & gentibus, & eam defendat contra omnes furores Diaboli & mundi.

Secundus error de Lege non longam refutationem desiderat: cum experientix testimonium omnes sanos conuincat, vt fateatur, se non habere integram dilectionem, qualem Lex postulat. Nam Lex Dei verè hæc duo requirit: ardentem amorem Dei, & purum amorem proximi. Etsi autem scit Deus neminem sine prauis cupiditatibus in hac naturæ imbecillitate viuere posse: Tamè concionem de pœnitentia semper in genere humano vult sonare, vt agnoscamus nostra mala, & fateamur nos reos esse, & confugiamus ad Filium Dei. Hanc veram doctrinam de Legis vsu obscurauerunt hypocritæ omnibus temporibus inde vsque à Cain & eius posteris.

Hæc est necessaria occupatio, qua occurritur vsitatæ obiectioni. Sic enim homines imperiti & non admoniti argumentantur: Doctrina impossibilis, cui nemo potest satisfacere, est inutilis. Nam impossibilia sunt inutilia.

Legis doctrina est impossibilis, seu nemo Legi satisfacit.

Ergo doctrina Legis non est proponenda in Ecclesia.

Respondeo: Est fallacia secundum non causam vt causam. Si Lex tantum

tantùm ideo proponeretur, vt fieret, certè esset inutilis, respectu nostri, sed propter alias causas Lex proponitur huic imbecilli hominũ naturæ, videlicet vt sit speculum monstrans peccatum & iram Dei, & vt sit pædagogus noster ad Christum. Agnito enim morbo, homines non furiosi quærunt medicum. Ignoratur autem morbus sine Lege, vt inquit Paulus Rom. 7: Nesciebam concupiscentiam esse peccatum, nisi Lex dixisset, Non concupisces. Hæc sæpe sunt explicata, ideo non volo esse prolixior.

Postremò de sacrificiis sæpe hanc concionem Prophetæ repetuerunt, non diuinitus ordinatas esse has ceremonias, vt mereantur remissionem peccatorum, sed vt sint commonefactiones de doctrina, & nerui publicæ congregationis, & alimenta doctum.

Obseruate hos fines omnium sacramentorum & ceremoniarum in Ecclesia, siue veteris, siue noui Testamenti, in primis verò duos priores fines. Nam primus

& summus finis omnium ceremoniarum non humanarum, sed diuinarum, quæ autoritate Dei versantur in Ecclesia, omnium inquam ceremoniarum, siue sint sacrificia, siue sacramenta, primus & summus finis est, vt sint commonefactiones de doctrina, seu vt sint picturæ promissionis, & sigilla fidei, & vt Augustinus ait, vt sint verba visibilia incurrentia in oculos. Duæ enim sunt partes totius ministerij in Ecclesia. Vna est verbum, altera est administratio Sacramentorum. Quia cum sint duo sensus maximè ad docendum & discendum accommodati, videlicet sensus oculorum & sensus aurium: Deus non tantùm vult orationem, sermonem, vocem infundi in nostras aures, atque ita perferri ad cor, sed etiam vult in oculos incurrere quædam visibilia signa, quosdam ritus externos, qui non de alia re nos doceant & commonefaciant, sed de illis ipsis, de quibus dicitur in voce doctrinæ. Si quis igitur plus tribuit ceremoniis quàm verbo, is toto cælo errat. Imò Paulus de se inquit, Ego non sum vocatus ad baptizandum, sed ad docendum Euangelium. Quo dicto non extenuat Baptismum, sed tantùm significat propagationem doctrinæ esse præcipuam partem ministerij, cui debet seruire tanquam ancilla & pedisequa, altera pars, quæ completitur administrationem Sacramentorum. Secundò, omnes ceremoniæ diuinitus institutæ sunt nerui publicæ congregationis. Ideo institutum est sabbathum, vt certo tempore homines conuenirent ad audien-

dam vocem publicæ doctrinæ, & ad communem precationem & gratiarum actionem. Huius autem congregationis seu horum congressuum publicorum nerui sunt ceremoniæ, quia populus magis mouetur ceremoniis, quàm ipsa voce doctrinæ. Vniuersaliter homines valde mouentur, si non sint *Æthei*, non Epicurei, quando vident administrari Baptismum, aut Cœnam Domini, quæ certè sunt res diuinæ & sacræ.

Hæc tota doctrina sæpe repetita est à Prophetis, vt Esa. 1 & vltimo, Ieremiæ 7. Osee 6. Micheæ 6. Zach. 7 & 8.

Admonitiones de enarratione Scripturæ.

C A P. V.

VANQVAM verum est, aliud esse loqui de libris sacris, aliud de veteri & nouo Testamento: tamen propter cognationem & similitudinem appellationum, etiam si res distinctæ sunt, non est intemptiuum, nec inutile, hoc in loco iuniores admonere de enarratione Scripturæ Propheti- cæ & Apostolicæ. Nec disputemus subtiliùs de ratione ordinis, cùm satis sit, res bonas & vtilis proponi, siue hic, siue alibi.

Etsi interpretatio vera & natia Scripturæ Propheti- cæ & Apostolicæ donū Dei est, quod Spiritus sanctus in piis mentibus accendit:

nitio rei: ita ingens discrimen est inter cognitionem Hebrææ & Græcæ linguæ, & inter enarrationem Scripturæ. Multi sunt boni Hebræi & Græci, id est, periti vtriusque linguæ, Græcæ & Hebraicæ, nec tamen boni interpretes sunt Scripturæ: econtrà multi sunt boni interpretes, qui non habent perfectissimam cognitionem linguarum.

1 Cor. 12 inter dona Spiritus sancti recensetur interpretatio Scripturæ. Aliud est cognitio linguarum: aliud interpretatio Scripturæ. Sicut in Dialecticis differunt definitio nominis, & defi-

Augu-

Augustinus non fuit peritus linguæ Hebraicæ, vt ipse ingenuè fateatur, & ostendit enarratio psalmodum: sed tamen nullus ex patribus est melior interpres Scripturarum, quàm Augustinus. Alij habuerunt cognitionem linguæ Græcæ & Hebrææ, vt ORIGENES, & tamen sæpe is toto cælo errat in enarratione Scripturarum. Sunt ergo diuersa & distincta dona, quando autem sunt coniuncta in vna & eadē persona, profectò nihil est admirabilius hac copulatione. Quoties versor in enarratione psalmodum, scripta à Diuo Augustino, ex animo doleo vicem optimi & sanctissimi doctoris, quod non habuit meliorem versionem psalmodum, & quod defuit ei notitia linguæ Hebraicæ. Si potuisset bibere ille vir ex fontibus Hebraicis: Deus bone, qualem enarrationem haberemus ab ipso editam? Nunc bonus vir sæpe cum insulsa versione conficitur, & occasione illius non nihil extra viam currit, quod pace & venia tanti viri dictum sit. Et si enim sæpe bene currit, tamen interdum currit extra viam, vt dicitur in prouerbio. Mundus putat nihil esse vel interpretationem Scripturæ, vel cognitionem linguarum, vel diiudicationem Spirituum, quia mundus curat hoc, quod suum est, nihil magni facit, nihil miratur, nisi honores vanos, & insinceras voluptates, & earum instrumenta, sed nos qui sumus membra Ecclesiæ, pluris faciamus vnus psalmi veram interpretationem, aut vnus epistolæ Paulinæ natiuam sententiam, quàm opes totius regni Turcici.

Tamen hæc lux excitatur & crescit assidua lectione ac collatione Scripturarum expendente pondera verborum, & considerante seriem diuinarum concionum, ac prospiciente metam, ad quam cælestia dicta referenda sunt.

Paulus in posteriori ad Timotheum iubet dona Spiritus ἀσπυρεῖν, id est, quasi scintillas & igniculos cineribus obru-

tos excitare & accendere. Significat igitur Paulus dona excitanda esse, quia profectò dona crescunt tractando, sicut ferrum acuitur tractando. E contra dona amittuntur & sunt languidiora, quando non exercentur. Ideo nemo debet suum talentum abscondere, vt fecit seruus ille nequam in Euangelio: sed vnusquisque pro modulo sui doni seruiat vel Ecclesiæ, vel Reipublicæ, vel Scholæ, vel cœconomiæ.

Est enim primum & præcipuum munus interpretis in Eccle-

fia, diligenter & afsidue legere libros Propheticos & Apostolicos, qui sunt fontes Israel, ex quibus haurienda est doctrina.

enim, potuiffè hanc afsiduitatem præftare in tanta mole negotiorũ. Hoc exemplum nobis proponamus. Pudeat autè nos noftræ ignauiæ, quia non dico decies, fed vix femel in tota vita decimam partem Bibliorum legimus. Quando citatur dicta psalorum, aut aliorum Prophetarum, videmur nobis audire dicta Pindari, aut Orphei, aut nefcio cuius poetæ veteris, cuius iam nomen vix notum eit.

Hoc officium attribuit interpreti primus psalmus, cum ait, In Lege Domini meditabitur die ac nocte.

Primus psalmus est præfatio in totum opus psalorum. Est quasi dedicatoria epistola, in qua Spiritus sanctus hortatur totam Ecclesiam & pios singulos ad afsiduam lectionem & meditationem verbi diuini. Summa psalmi congruit cum dicto Pauli, Sis afsiduus in lectione. Item, Verbum Domini habitat inter vos abundè &c. Ita psalmus inquit, Qui meditatur Legem Domini, is est beatus. Sed dicat aliquis, Quem fructũ mihi affert lectio psalorum? Audi quid dicat psalmus. Talis afsiduus lector Scripturæ erit similis palmæ, quæ semper floret, & nunquam est sine fructibus, & omnia quæ talis suscipit, prosperè euenient. Quid maius potest tibi promitti? Promittitur felicitas in omnibus studiis, consiliis & actionibus: quo dono non potest contingere maius homini, excepta redemptione Filij Dei: sicut econtrà nulla maior miseria est, quàm esse infelicem in omnibus quæ suscipiuntur.

Et Paulus: Sis diligens & afsiduus in legendo. Neque verò legi, aut enarrari possunt scripta Prophetica & Apostolica sine intellectu sermonis, quem Grammatica & linguarum cognitio suppeditat.

Christus iubet nos scrutari Scripturas. Id non est obiter legere, sed expendere Grammatica quadã diligentia singula verba, phrasès, figuras, clausulas: deinde est diligenter considerare ordinem & seriem membrorum, quadam dialectica dexteritate. Tertio est cogitare de applicatione ad

ad vsum, videlicet quem habeat vsum hic vel ille locus, in pœnitentia, inuocatione, cruce &c. Est præterea conferre inter se Scripturâ, id est, breuia dicta cum longioribus, obscura cum clarioribus, figurata cum propriis.

Itaque interpres non sit rudis linguarum, Hebraicæ & Græcæ: sed tanquam fidelis Grammaticus, natiuam sententiam diuini sermonis inquirat. Dextrè autem intellecto genere sermonis, consideret diuersa membra doctrinæ, sapienter discernat Legem & Euangelium, sapientiam politicam, & doctrinam Ecclesiæ propriam, & mente totum corpus doctrinæ cœlestis complectens, iudicet quæ membra coniungenda & coagmentanda sint, quæ diuellenda, quærat idoneas singulorum definitiones & diuisiones. Iudicet quid ex singulis membris bona consequentia extruendum sit, & refutet corruptelas, quæ specie aliqua incautos decipiunt.

Epistola ad Hebræos est magistra enarrationis Scripturæ. Nam exemplo suo nos docet, quid in aliis dictis Scripturæ agendum sit. Extat in psalmo, Dixit Dominus &c. hic versus de sacerdotio Christi, Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Breuis est versus, & vt apparet, non magni momenti: sed Epistola

ad Hebræos sic enarrat hunc versum, vt pius lector miretur tantam rerum copiam & bonitatem tam breui sententiolâ inclusam esse. Primum enim Epistola ad Hebræos cap. 6 exaggerat, attollit & amplificat iuramentum diuinum. Etsi, inquit, promissio Dei per se est firma, rata & immutabilis, tamen vt Deus promissionem suam obfigaret, & assensionem in nobis confirmaret, addidit promissioni iuramentum, & cum non haberet maiorem, per quem iuraret, iurauit per semet ipsum. Deinde in capite 7 enarrat particulam, Secundum ordinem Melchisedech. Cõfert Christum cum Melchisedech. Docet cur psalmus vsus sit hac forma verborum, Secundum ordinem Melchisedech, vt videlicet discernat sacerdotium Christi à Levitico sacerdotio. Postea in sequentibus capitibus 8, 9, 10 vrget reliqua pondera verborum, Tu es sacerdos in æternum. Hæc particula, in qua fit mentio æternitatis, illustre discrimen facit inter Aaronem & Christum. Aaron erat summus Sacerdos in populo Dei, frater Moyli, & quidem primus Sacerdos, magna virtute, magna sapiétia,

eloquentia & authoritate præditus: imò etiam sanctus vir, etiamfi semel atrociter lapsus est, quando adiuuit fabricationem aurei vituli. Sed hic Aaron non est æternus Sacerdos: habuit enim successores, filium Eleazarum, & alios. Noster verò Sacerdos, de quo extat iuramentum Dei, est Sacerdos æternus, quia per Spiritum æternum, vt Hebr. 9 dicitur, seipsum obtulit Deo, vt nos mundaret ab operibus corporis, id est, à peccatis, & æternam redemptionem inueniret. Denique ipse vnà cum sua Ecclesia viuit in omni æternitate. Videtis in hoc exemplo, quid sit scrutari Scripturas. Non est obiter legere, animo peregrinante & aliud agente, sed est, intentum esse in ea, quæ leguntur, & vocare ad calculos exiguè & exiliter singulas literas & syllabas. Habetis exemplum, quo non potest proponi vobis melius, & sit hoc vobis in primis commendatum, quod sæpe repetiuit optimè meritis vir Dominus Philippus Melanthon, Textuales Theologi sunt optimi Theologi. Olim miseri Theologi cruciabantur miserè in Longobardo, & sententiariis: & vix ex multis millibus vnus reperiatur, qui posset vnum psalmum, aut vnum caput, imò vnã sententiolam Pauli vel citare vel illustrare. Tantum tunc tribuebatur humanis sordibus & scriptis. Nunc verò saniores & meliores in templis & scholis, ommissa lectione non necessaria, & vagabunda humanorum scriptorum sine delectu (Non enim dico esse omnia reiicienda, volo adhiberi delectum) ommissa inquam illa lectione, quæ nullum habet delectum, conferant se totos ad lectionem Bibliorum, & sentiant se vno die plus profecturos, quam si totum decennium euoluerent omnes sententiarios, quæstionarios, summistas &c. Videtis in tanta turba librorum opus esse delectu. Illos autem libros maximè probate, à quocunque sint scripti, qui vos non procul abducunt à textu, non sinunt vos euagari, sed deducunt vos ad Scripturam, quasi digito, & detinent vos in lectione textus. Reliquas moles commentariorum omittite, quia tantum sunt impedimenta veræ sapientiæ & doctrinæ. Quòd autem omnibus hominibus necessaria sit vera & erudita interpretatio Scripturæ, ostendunt exempla, & in primis historia Eunuchi, seu cubicularij reginæ Aethiopum, Act. 8. Ea enim perspicuè demonstrat lectionem parum prodesse sine interpretatione. Est quidem necessaria diligentia, quam sæpe commendamus vobis, assiduè legere Biblia. Sed si non accedit interpres pius & eruditus, qui moneat aliquid de genere sermonis, & de ordine partiũ, & de natua sententia: profectò
litera

Litera manebit litera, & non relinquet aculeos in animis legentium. Sic hodie Iudæi & hostes Christi & Ecclesiæ in suis synagogis & priuatis familiis diligenter & assidue euoluunt monumenta Moyſi & Prophetarum. Sed hoc eis accidit in lectione, quod dicit Paulus 2 Cor. 3: Velamen est positum super cor eorum, quod non auferetur, nisi ad Christum conuertantur. Non igitur reprehendo lectionem assiduam sacræ Scripturæ, imò hortator sum omnibus, vt sint assidui & diligentes in lectione, sed volo accedere ad lectionem, piam interpretationem & considerationem, ne tantùm sit puerilis lectio.

Sciat etiam pius & sapiens interpret, non ex vnico breui & mutilo dicto iudicandum esse, sed doctrinæ summam collectam ex Prophetis & Apostolicis monumentis intueatur, & inde naturam sententiam breuium dictorum sumat, vt præclare monet Tertullianus aduersus Praxeá, inquit: Oportet secundum plura intelligi pauciora. Item: Vnus sermo secundum omnia potiùs, quàm aduersus omnia interpretandus est. Non enim ex singulis verbis, sed ex perpetua sententia æstimandi sunt scriptores.

Scitis, hodie nullam controuersiam agitari in Ecclesia acerbis, quàm controuersiam de verbis Cœnæ Domini, Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Si autem volumus hanc regulam Tertulliani sequi, quæ certissima est, non est difficilis diiudicatio huius controuersiæ.

Nam Paulus, qui habuit Spiritum Christi, & qui dicit de sua doctrina, Si Angelus de cælo aliud Euangelium annuntiauerit, anathema sit & c. luculenter enarrat verba Cœnæ 1 Cor. 10 inquit: Panis, quem frangimus, est *κοινωνία* corporis Christi: calix, cui benedicimus, est *κοινωνία* sanguinis Domini. Hæc verba Pauli, si conferantur cum verbis Cœnæ, non erit opus multis rixis, & subtilibus disputationibus. Præterea Christus ipse, alibi etiam Ioh. 6 locutus est de re Sacramenti, seu de re Cœnæ Dominicæ. Aliud est enim Sacramentum, vt ait Augustinus, aliud res Sacramenti. Quanquam igitur Cœna Domini tunc nondum erat instituta, cùm Christus haberet concionem Iohan. 6: tamen ibi concionatus est de re Sacramenti, videlicet de carne & sanguine suo, inquit, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Nisi manducaueritis carnem Filij hominis & c. Hoc caput omnes scriptores Græci & Latini accommodarunt ad Cœnam Domini, hoc est, ad rem Cœnæ Domi-

nicæ. Et Augustinus lib. 3 de consensu Euangelistarum, agitans hanc quæstionem: Cur Iohannes nihil scripserit de Cœna Domini, respondet, quia alibi, videlicet Iohan. 6 multò vberius de hac materia disseruit. Si igitur conferremus longiores conciones, qualis est illa 1 Cor. 10: & alteram Iohan. 6 cum verbis Cœnæ, sublata esset omnis controuersia inter pios & dociles. Pertinaces verò maneant rixatores vsque ad finem mundi, sed sciant aliquando reddituros se rationem suarum rixarum coram tribunali Iesu Christi. Certè non debemus sic interpretari verba Cœnæ, vt pugnent cum tota Scriptura, & cum tribus Symbolis, Apostolico, Niceno, Athanasiano. Item cum Confessione perpetua totius Catholicæ Ecclesiæ, Græcæ & Latinæ. Hæc suo loco dicentur vberius.

Denique sit testis veræ sententiæ, & sua confessione aliorum iudicia regat & confirmet. Et si autem ad veram interpretationem eruditio necessaria est: tamen in veris exercitiis pœnitentiæ, fidei, inuocationis, spei, cælestis sapientia multò fit illustrior. Nam experientia terrorum in contritione, & fidei in cõsolatione illustrat doctrinam, vt experti, Dauid, Ezechias, Paulus, aliter intelligunt dictum, Iustus sua fide viuit, quàm Pharisei, ebrii ambitione & voluptatibus. Sit igitur mens interpretis non prophana, non fascinata opinionibus alienis ab Euangelio, non ignara exercitiorum pœnitentiæ & inuocationis, non occupata odio & ambitione, & similibus morbis, qui iudicio officiant: sed ad Propheticam & Apostolicam lectionem piè & reuerenter accedat, vt ibi Deum loquentem audiat, & agnita Dei voluntate in ipsa voce diuina acquiescat, & lectioni piæ preces misceat, sicut inquit Filius Dei. Vigilate, & orate, ne in tentatione intretis. Vigilantia intentione in cogitatione doctrinæ complecti-

tur: precatio petit auxilium à Deo. Nam diligentia humana infelix est, nisi gubernetur & adiuuetur diuinitus.

Non est vobis ignotum dictum Epiphaniij contra Apostolicos. Omnis Scriptura diuinitus tradita indiget partim speculatione, partim sensu. Speculatio si-

gnificat diligentiam grammaticam & dialecticam, & sobriam collationem Scripturarum inter se. Sensus verò αἰσθησις, nōminatur experientia spiritualis, quæ versatur in contritione, in fide, in inuocatione, in patientia, in spe, & in ceteris exercitiis pietatis, de quibus dicitur

dicitur 1 Cor. 4: Non in sermone, id est, non in rixis disputationum, non in puerilibus caullatiunculis, non in leptologiis inanibus, sed in virtute consistit regnum Dei, id est, in vera conuersione ad Deum, quæ complectitur cõntritionem, fidem & reliquas virtutes. Estq; verissimè dictum de hac experientia, à quodam ex veteribus: Tantum quisque scit in rebus diuinis, quãtum operatur. Non est Theologia tantum speculatio otiosa, vt multi putant, sed vis & efficacia Theologiæ lucet & conspicitur in veris exercitiis pietatis.

Quanquam autem ratio interpretandi Scripturas non potest paucis regulis comprehendi: tamen iunioribus quasdam admonitiones proponam, quæ sunt adminicula dexteritatis ac rectitudinis in enarrando.

P R I M A. Augustinus enarrans psal. 48, Omnia, inquit, diuina eloquia salutaria sunt bene intelligentibus.

Non satis est habere verbum, nisi etiam habeas natiuam verbi sententiam. Sicut in iure non satis est, te habere in promptu multas leges seu textus, nisi causam

legum teneas, id est, veram interpretationem & sententiam, & ideo sunt scholæ Iuris Ciuilibis, in quibus enarratur Ius ciuile & Canonicum, ne auditores intelligant calumniosè & præposterè verba legum. Idem rectè dicitur de sacris literis, Euangelium est potentia Dei ad salutem, cui? credenti. Sic verbum Dei est salutare. cui? bene intelligenti. Multi afferunt ad lectionem sacre Scripturæ anteceptas imaginationes, & has mordicus retinent, postea detorquent Scripturam ad suas imaginationes, quibus idem accidit quod aliis, qui per vitrum coloratum volunt res cernere. Quando tu admoues oculo vitrum rubeum, omnia quæ cernis per vitrum, tanquam per medium, videntur tibi simili colore imbuta esse: ita quando tu affers somnium tuum ad Scripturas, videtur tibi tota Scriptura suffragari & patrocinari.

Periculosa verò his, qui eam volunt ad sui cordis peruersitatem detorquere potius, quam suum cor ad eorum rectitudinem corrigere.

Et Basilius: Accommodandus est, inquit, lapis ad regulam, nõ regula ad humanas opiniones flectenda. Non igitur gignat interpretes nouum doctrinæ genus, sed sit custos vocis à Deo traditæ,

iuxta regulas, quæ constanter sunt sequendæ. Si quis aliud Enangeliū docet, anathema sit. Item sit analogæ fidei interpretatio. Item, Si quis loquitur, tanquam oracula Dei sonet.

Quid vocat Paulus Rom. 12, analogiam fidei? Respondeo: Illa interpretatio est ἀνάλογος fidei, quæ non pugnat cum fun-

damento, hoc est, cum articulis fidei, & perpetua sententia, & confessione Catholicæ Ecclesiæ. Nisi enim, inquit Samson Iud. 13, vitula mea arastetis, non inuenissetis. Sicut nunc audimus reuerenter ministerium, & debemus audire, & credimus interpretationi, quæ est consentanea Scripturæ: ita nequaquam aspernari debemus confessionem Catholicæ Ecclesiæ à temporibus Apostolorum, vsque ad hanc ætatem. Diximus autè aliàs de periodis tribus, à nato Christo vsque ad hanc ætatem. Admonuimus iuuentutem, optimos scriptores floruisse in prima periodo, quæ cõplectitur annos 400. Nam post mortem Augustini secuti sunt furores Mahometi in maxima parte generis humani, & idola, errores & abusus Papæ, ita eccepit doctrina obscurari, nec tutò petuntur testimonia à posterioribus scriptoribus, qui sunt secuti ætatem Augustini, paucis quibusdã exceptis. Priores autem, qui antecesserunt Augustinum, & vixerunt cum hoc sanctissimo viro, retinuerunt fundamentum, etsi interdù addiderunt aliquid stipularum, quas ne ipsi quidem probarunt, sicut ostendit liber retractationum Augustini.

SECUNDA. Verbum Dei piè intelligendum est sine opinionibus carnalibus. Hanc admonitionem tradit psal. 47, Psallite Domino sapienter. Et Salomon

Pro. 30: Omne verbũ Dei purgatũ. i. rectè enarratũ, est clypeus omni credenti. Et Paulus Coloss. 3: Sermo Dei habitet inter vos abundè cũ omni sapientia.

Sapiètia opponitur ignauitæ & sophisticæ. Non intelligatur verbum Dei calumniosè, non sophisticè, neque etiam carnaliter, sicut Capernaitæ intellexerunt eoncionem de manduca-

tione carnis Christi, cùm dicerent: Quomodo potest hic carnem suam dare ad manducandum? Durus profectò sermo. Hos refutans Christus, inquit: Verba quæ ego locutus sum vobis, sunt Spiritus & vita. Caro non prodest quicquam, id est, carnales imaginationes de manducatione Christi. Spiritus autem est, qui viuificat, id est, verba quæ

quæ locus sum vobis, spiritualiter intellecta, viuificabunt vos, vt rectè interpretatur Augustinus.

TERTIA. Duæ res in enarratione potissimum præsententur.

Primum interpretatio illustret lectionem authoris: deinde explicatio sit confessio veræ sententiæ, & testimonium profuturum posteris. Sit igitur interpretatio vera, perspicua, plana, sine ambiguitate, vt tanquam vera confessio posteros erudiat, & confirmet.

QUARTA. Sciat interpres, quid sit docere, & quomodo rudioribus membra doctrinæ sint proponenda, moneat de phrasi, & de ordine partium doctrinæ. Nemo enim, nisi ordine monstrato, perspicuè docere potest, aliqua communia euoluat, monstrat genera, & discernat species.

QUINTA. Consideret occasiones Propheticarum & Apostolicarum concionum, & videat ad quæ doctrinæ capita accommodandæ sint singulæ partes, quæ sint Legis, quæ Euangelij conciones, quæ de Ecclesia, quæ de imperiis loquantur. Non enim satis est nosse historiam & dogmata [*id est, articulos fidei*] sed ad quem finem doctrina referenda sit, sciendum est.

SEXTA. Prosper in Epistola ad Ruffinum. Ad defensionem alicuius dogmatis ea promenda

sunt, quæ alteri intellectui, à quo videtur dogma dissonare, non cedant, & eam regulam, cui sunt aptata [*id est, accommodata*] non deserant.

In controuersis dogmatum vtendum est, non quibuslibet testimoniis, sed perspicuis, illustribus, firmis, & immotis, quæ non cedunt contrariis ventis, sed stant immota, neque ab ordine cedunt.

Multi, vt scitis, hoc tempore vrgent τὸ ἴπυδον in verbis Cœnæ, & nullam interpretationem audire volunt, non quidem rationi blandientem, sed sacræ Scripturæ consentaneam, & ad naturam ac definitionem Sacramentorum congruentem. Contra hos rectè citatur particula de calice, de quo dicitur 1 Cor. 11, & Luc. 22. Hic est calix noui Testamenti in meo sanguine: vel, hic calix est nouum Testamentum in meo sanguine. Potestne aliquis in hac descriptione calicis, id est, alterius partis Cœnæ Dominicæ, vrgere τὸ ἴπυδον sine vlla declaratione? Certè si est homo sanus, fatebitur, opus esse figurata interpretatione. Nam neque calix, neque vinum, quod est in calice, propriè & regulariter nouum Testamentum appellari

potest. Si enim vis definire calicem, aut vinum, non potes loco generis aut differentiae ponere nouum Testamentum, & vicissim nouum Testamentum non potes definire per calicem aut vinum, quia nouum Testamentum est promissio gratiae & bonorum caelestium, atque aeternorum, quae Christus sua passione & suo sanguine nobis meruit, & nobis per fidem applicat in usu Sacramenti.

S E P T I M A. Scriptura noni Testamenti praecipuum lumen est Prophetarum, nec discedendum est in enarratione Mosis, psalmodum, & Prophetarum concionum ab ea sententia, quam vel ipse Filius Dei, vel Apostoli monstrant, quia idem Spiritus locutus est per Prophetas & Apostolos, & Filius est, qui enarrauit nobis.

O C T A V A. Epistola Pauli ad Rom. clavis est, qua fores vniuersae Scripturae aperiuntur. Historia Apostolica, quam Lucas in Actis recitat, luculentus commentarius est lectionis Propheticae. Epistola ad Hebraeos optime enarrat Mosen. Denique collatio scriptorum Pauli & Iohannis Apostoli cum Prophetis monumentis recta & compendiaris via est ad interpretationem.

Saepe solebat dicere reuerendus vir D. Lutherus, se, si adhuc iuuenis esset, & sibi retexenda esset tela studiorum Theologiae, nihil aliud acturum esse, quam collaturum Paulum & Iohannem cum Mose, Dauide & Esaia. Ex hac collatione dicebat, maiorem posse se capere vtilitatem & fructum, quam ex omnibus voluminibus & commentariis, qui sunt editi post Apostolos, sed nemo credit.

N O N A. Augustinus in Iohannem tractatu III: Nemo serenissimum sensum nubilosa contradictione perturbet, consequentia perhibeant testimonium praecedentibus verbis.

D E C I M A. Videndum est vbi τὸ *ἑνὸν* retinendum sit, & vbi quaerenda sit *διὰ νοία*, non rationi blandiens, sed analogae fidei. Praclare enim à Cyrillo dictum est: Intentio potius spectanda est, quam virgenda verba contra dicentis mentem.

Sic aliqui defensores *ἑνὸν* in verbis Cœnae argumētantur. Non offendit hæc oratio, qua Christus vsus est in Cœna, mentes discipulorum, qui alioquin erant rudes & imperiti, & ferè de singulis rebus etiam minimis, Christum interrogare solebant.

Cùm

Cùm igitur Apostoli non disputarint de sententia horum verborũ, retinendum est mordicus τὸ ῥητὸν. Speciosa sanè, plausibilis & popularis est obiectio: sed quid respondet Chrysoströmus? Discipuli, inquit, audiuerant Christum Iohann. 6 concionantem de manducatione carnis, & erant assuefacti ad has formulas loquendi: Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, manebit in me, & ego in eo. Quare intellexerunt Apostoli institui in Cœna ob signationem illius manducationis, de qua concionatus erat Christus Iohann. 6. Nemo audiendus est in Ecclesia, qui dicit, quòd in Cœna tantum percipiamus panem & vinum: ita enim non differret Cœna à conuiuio quotidiano & prophano. Non autem seruit ventri Cœna Domini, sicut domesticus cibus & potus, sed verè est cibus, & verè est potus animæ. Ergo non tantum percipitur in Cœna panis & vinum, vt aliqui calumniosè dicunt, sed verè manducatur caro Christi: & bibitur eius sanguis, sed iuxta analogã fidei, iuxta symbola, iuxta enarrationem Pauli & Iohannis.

VNDECIMA. Dextrè concilientur dicta Scripturæ, quæ prima specie inter se pugnare videntur. Pax enim in Scripturis est, vt ait Augustinus tractatu in Iohann. 19, & omnia disposita nequaquam rixantur. Tu abiice litem cordis tui, intellige concordiam Scripturarum. Non enim contraria sibi dicit veritas.

D V O D E C I M A. Verba de subiecta materia intelligenda sunt. Hanc admonitionem tradit Tertullianus in libro de resurrectione carnis. Ex materia dicti dirigendus est sensus. Itè discernere pro sensibus, communionem verborum, & integrè intelliges.

Verba, quæ de Sacramentis loquuntur, sacramentaliter intelligenda sunt.

Iohann. 1 dicitur: Mundus per ipsum factus est. Mundus ibi significat omnes creaturas visibiles & inuisibiles. In Canonica

Iohann. dicitur: Quicquid est in mundo, est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Quæro, an hæc per Christum sint facta? Non. Christus non est causa peccati. Ergo aliud significat mundus in Epistola Canonica, aliud in primo capite Iohannis. In Canonica significat auersionem naturæ conditæ à Deo in Diabolis & hominibus, quæ auersio non est opus Dei, sed opus accersitum à Diabolo, & hominibus per inobedientiam.

DECIMATERTIA. Hilarius. Ex causis dicendi fumen da est intelligentia dictorum. Item: Circumstantiæ illuminant dicta.

DECIMAQUARTA. Considerandum est, vnam propriam & principalem sententiam esse Scripturæ, quam videlicet consuetudo sermonis, & rerum, seu argumenti series gignit, nec imaginandum est, vt quidam finxerunt, quatuor esse Scripturæ sensus, videlicet historicum, tropologicum, allegoricum, & analogicum.

Mira hæc fortassis videntur iunioribus, sed olim ante repurgationem doctrinæ omnes scholæ & templa personabant his nugis, vt cum incidebat Monachus

aliquis in mentionem vrbis Hierosolymæ, primùm interpretabatur vocabulum historicè, seu literaliter de vrbe Palestinæ celeberrimatotius Orientis. Deinde accommodabat nomen Hierosolymæ ad mores. Hierusalem significat pacis visionem: ergo nos quoque simus pacifici, amantes concordix. Hæc erat *τροπολογία*, accommodatio ad mores, ethica interpretatio. Tertio utebatur Monachus allegoria. Sicut enim in Hierusalem fuit templū & cultus Dei: ita Ecclesia est domicilium Dei & sedes veritatis. Postremò per *ἀναγωγή*, vt ipsi loquuntur, transferebat nomen Hierosolymæ ad Ecclesiam cælestem. In cælo, inquit, in beata vita verè Ecclesia erit Hierusalem, id est, videbit Deum, fruetur pace. Hæc quanquam non sunt falsa, tamen conuellunt & labefactant authoritatem Scripturæ, quæ laceratur à talibus interpretibus, sicut catelli lacerant panniculos. Interdum est allegoriis locus, sed rarò. Paulus vix quater, aut quinquies allegoriis vtitur in suis Epistolis.

Nam oratio quæ non habet vnam ac simplicem sententiam, nihil certi docet. Et hæc ratio interpretandi, quæ discerpit oracula Dei in varias sententias, labefactat authoritatem Scripturæ.

DECIMA QUINTA. Ceterùm quædam facta extant in sacris literis, & ceremoniæ quædam, quæ ad id institutæ fuerunt, vt aliud quiddam significarent. In his est locus allegoriis, quæ prudenter & concinnè tractandæ sunt, ne dulcedine harum imaginum inuitati, extra metas erumpamus.

DECIMA SEXTA. Augustin. lib. 3 de doctrina Christiana, cap 5: Cauendum est, ne si-

Esa. 2, Ascendent omnes gentes in montem Domini, & congreguram

gratam locutionem ad literam accipias. Cum enim figurate dictum sic accipitur, tanquam proprie dictum sit, carnaliter sapitur.

guræ Propheticae. Quod si literam vrgere voles, nunquam reperies talem statum Ecclesiae in hac vita.

uertent suos gladios in vomeres: vult significare, Ecclesiam in mundo quidem habituram esse pressuram, vt Christus Iohannes. 16 loquitur: sed in Christo pacem. Hanc pacem describunt illæ fi-

EXPLICATIO TEXTVS LOCORVM THEOLOGICORVM

PHIL. MELANTHONIS

De veteri & nouo Testamento.

NELLA est melior ratio docendi, quam eadem dicere de iisdem. Nec discentes plus proficiunt, quam si eadem subinde audiant de iisdem. Qui enim volunt quotidie noui aliquid legere & audire, seruiunt quidem voluptati, & aliqua delectatione perfunduntur, sed solidum eruditionis fructum nunquam percipiunt. Quanquam enim varietas delectat: tamen repetitio earundem rerum magis auget scientiam & *πληροφορίαν*, seu certitudinem. Quare, more vsitato, percurram paucis lectionibus vtilissimas & dulcissimas pagellas Domini Philippi.

Vna est Ecclesia]

Eph. 4. Vnum corpus, & vnus Spiritus, quemadmodum & vocati estis in vna spe vocationis vestrae, vnus Deus, & Pater omnium.

sed Catholica Ecclesia intelligatur de Ecclesia omnium temporum & locorum, à principio mundi, vsque ad finem, Quando cogitatis

Hac propositio de vnitae Ecclesiae est articulus fidei, Credo Ecclesiam sanctam Catholicam. Non enim est imaginandum, Ecclesiam esse alligatam vni loco, aut esse tantum vnus temporis,

f

de vnitate Ecclesiæ, veniat vobis in mentem imaginis de curru Christi triumphali. Hunc enim currum, in quo sedet Christus triumphans, antecedunt tanquam *προδρομοι*, præcursores patriarchæ & Prophetæ, ab Adam vsque ad Iohannem. Nos sequimur eundem currum, ducibus Apostolis, & eorum discipulis. In medio est Christus, qui eadem dona dat suis membris, quæ ad salutem sunt necessaria (non enim iam loquimur de donis vniuscuiusque vocationis, quæ sunt dissimilia) dat omnibus credentibus à principio vsque ad finem remissionem peccatorum, dat iisdem Spiritum sanctum, Spiritum gratiæ & precum, & inchoat in eis iusticiam & vitam æternâ. Ideo inquit Paulus de Ecclesia omnium temporum: Vnum caput, vnum corpus, vnus Spiritus. Quid enim est corpus sine Spiritu? cadauer est. Quemadmodum & vocati estis.) Vocatio significat prædicationem Euangelij, qua colligitur Ecclesia. Est autem vna & eadem vox, quam omnes & singuli audiunt. Non enim aliud Euangelium annuntiat Principi, aliud mendico, sed vterque vnâ vocem audit. In summa dicit hoc Paulus, idem esse fundamentum Ecclesiæ omnium temporum, eundem Deum, Mediatorem, Spiritum, fidem, spem, denique omnia esse eadē & similia. Hæc hypothesi considerata, certè nemo nostrum fideles huius seculi, vt inquit Augustinus, anteponet patribus & Prophetis, per quos nobis illa sunt prophetata. An putas te meliorem esse Esaia, aut Daniele, aut Abraham? Nequaquam. satis est, si sis miser catellus, vt Cananæa mulier se appellat, colligens auidè fragmenta cadentia de mensa Prophetarum, Dauidis, Esaia, & aliorum.

Solam primam]

Septem sunt gradus testimoniorū de hac asseueratione. 1. Miracula. 2, Doctrinæ antiquitas. 3, Collatio doctrinarum. 4, Experiencia spiritualis. 5, Fortitudo martyrum. 6, Stabilitas Ecclesiæ. 7, Pœnæ hostium Euangelij.

Vide præfationem Philippi Melanthonis in quartum Tomum operum Lutheri.

Sacra Bacchi]

Chaldæi post diluuium finxerunt ignem esse Deum, quem nominauerunt Vr id est, lucem. Occasio autem huius idoli fuit, quia audierant patrum sacrificia cælestibus flammis consumta esse. Ideo transformerunt creaturam in creatorem, vt ait Paulus Rom.

Rom. 1. & honorem Deo debitum tribuerunt igni. Aegyptij coluerunt bouem, maculam habentem in fronte, quem nominarunt Apim. Syrij coluerunt Venerem, quam vocarunt reginam cæli. Sic aliæ gentes alia habuere idola: sed Græci maximè superstitioni fuerunt, & ferè tota Græcia fuit repleta templis & facellis.

Non igitur]

Cõuersio per contrapositionem.

Quod certum]

August. psal. 119: Fidelis Deus se nostrum debitorè fecit, nõ ali-

quidà nobis accipiendo, sed tantum nobis promittendo. Parum erat promissio, etiã scripto se teneri voluit, velut faciens nobiscum chirographum promissorum suorum. Non solum autè scripturam cum hominibus fecit, vt crederet, sed etiam fidei suæ posuit Mediatorem vnicum Filium suum.

Verè dicitur in psalmo 118: Confitemini Domino, quoniã bonus, quoniam in æternum misericordia eius. Cogita enim quàm beneficis, & quàm verax sit Deus, qui non tantum edidit

promissionem post lapsum primorum parètum, sed etiam eandem iussit mandare literis per Prophetas & Apostolos, & his omnibus addit pignus, quo nullum maius, aut præstabilius cogitari potest, scilicet Filium vnigenitum & dilectum. Obligauit ergo se Deus nobis tripliciter: 1, verbo non obscuro & ambiguo, & flexiloquo, sed expresso, perspicuo, disertò. 2, scripto se obligauit, quali chirographo. 3, dedit nobis pignus & arrhabonem ipsum Filium, vnà cum Spiritu sancto.

Intende]

id est, Sis assiduus & diligens in cõsolatione & doctrina. Qua-

re præcipit Paulus lectionem? Vt discernat Euangelium à philosophia. Nos ad scholas philosophicas afferimus aliqua seminaria, aliquas scintillas, aliquos igniculos, id est, principia practica & speculabilia, ex quibus omnes artes extructæ sunt. Sed ad Ecclesiam non afferimus naturalem notitiam, sed in ipsa Ecclesia discimus hoc mysterium absconditum à seculis, vt Paulus loquitur. Opus est igitur lectione, ne tantum lectione, sed & meditatione, vt psal. 1 dicitur: In Lege Domini meditabitur. Ne autem sit puerilis lectio, constituit Paulus duos fines optimos & pulcherrimos. 1, est doctrina, 2, conso-

latio. Philosophiam discimus propter duas causas. 1, propter liberalem eruditionem, id est, cognitionem rerum pulcherrimarum, propter σοφίαν seu *Sapientiam*. 2, propter actionem virtutis, quia laus virtutis in actione consistit, sed in doctrina Ecclesiæ alius est finis doctrinæ ultimus, scilicet consolatio retrahens nos ex morte æterna.

Scribentur]

Esa. 8: Sumetibi librum, & scribe in eo. Hier. 36: Tolle volumen aliud, & scribe in eo omnes sermones priores. Daniel. 12: Tu autem Deniel, claude sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum.

Manet notitia]

Deus voluit reliquam esse notitiam Legis: 1, vt extet testimonium de Deo in nobis: 2, vt accuset & damnet peccata: 3, vt regat disciplinam.

Hæc debetis meminisse contra Flacianos, qui delēt notitiam Dei & Legis ex mente humana, quantum in ipsis est. Deleant sanè in suis mentibus, fiant prorsus furiosi, non autem deleant in nostris mentibus. Si volunt ipsi furere & insanire, insaniant suo periculo, non alieno, ludant de suo, non de nostro corio. Quid potest dici in Ecclesia furiosius, quàm non esse reliquam in mente hominum notitiam de Deo & Lege? cùm Paulus Rom. 1 & 2 non tantùm obiter dicat, hæc esse in mente humana, sed & prolixè hanc sententiam confirmet?

Semen mulieris]

Hoc est primum & antiquissimum Euangelium.

Enoch]

Hic fuit septimus ab Adam, sicut etiam Moses septimus fuit ab Abraham. Nam de Enoch scribitur, quòd fuerit excellens Propheta, in Epistola Iudæ, & Gen. 5 scribitur, quòd sit trās latus ad Deū, nec mortuus, sicut alij Prophetæ. Moses, quantus fuerit vir, testatur Deus ipse, cùm nominat eum seruū fidelē in omni domo sua: & dicit, se cum eo familiariter colloqui ore ad os, sicut amicus cū amico. Denique Mosē Deus ipse sepeliuit. Et in Deut. cap. vltimo scribitur: Non surrexit talis Propheta in Israel. Septenarius numerus dedicatus est rebus diuinis, & putatur aliquid habere mysterij.

Cain]

Gen. 4.

Ad Noa]

cap.9.

Qualis est Epistola ad Romanos in Nouo Testamento, talis est Genesis in veteri Testamento.

Abraham]

Gen. 22: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Ergo omnes gentes sunt sub maledictione Legis, Gal. 3. Optima est consequentia à contrario sensu. Si enim in solo Christo est benedictio, Ergo extra Christum est maledictio. Si benedicuntur gentes per Christum, antea fuerunt maledictæ.

Propriissimè]

Ad differentiam librorum Prophetiæ, qui etiam appellantur vetus Testamentum, veteris Testamenti.

Hic finis]

Cur præcipuè Lex]

Tres sunt præcipuè causæ promulgationis Legis. 1, quia post peccatum caligo accessit, quæ naturalem notitiam fecit obscuriorem. 2, quia voluit Deus extare illustre testimonium, quod ostenderet, has notitias naturales ab ipso nobis insitas esse. 3, quia Deus vult extare discrimen sua voce monstratum, iustitiæ, Legis, & peccati.

Quæratur promissio]

Ideo Paulus inquit, Lex est prædagogus ad Christum, Gal. 3.

Iudicamur enim, vt agnoscentes peccatum, confugiamus ad Mediatorem.

Mactabant]

Psal. 106: Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis, & effuderunt sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificarunt sculptilibus Canaan.

Moti sunt tales hypocritæ, vt Ahas, Manassès, & similes, duabus rationibus, vt mactarēt humanas hostias, contra lucem & affectum naturalem. Prior ratio sumebatur ab exemplo Abrahamæ, Deus approbavit obedientiam in immolatione Israel. Ergo & nostram obedientiam in eodem genere approbabit. Respondeo. Duo cùm idem faciunt, non est idem, quia causæ impulsivæ & finales faciunt ingens discrimen inter opera quæ foris sunt similia. Abraham habuit singulare man-

datum Dei, quod ceteri non habuerunt, qui debebant se continere intra metas mandati diuini, Non occides. Deinde Deus præceperat Abraham immolationem filij, non quòd veller Isaac interfici, sed vt hoc opere exploraret fidem & obedientiam Abraham, sicut historia ordine indicat. Altera ratio erat difficultas operis. Existimabant enim Deo placere opus tam arduum & difficile, ignorantes Deum non velle coli sumtu aut tragœdiis captiuorum, sed vera pietate congruente ad præscriptum verbi diuini.

Semen]

Exiguum cœtum, est metaphora. Sic appellat Dominus Ecclesiam gregem pusillum: Noli timere pusille greg. Verè Ecclesia est grex exiguus, & destitutus humanis prædijs, & tamen mirabiliter regitur, defenditur & conseruatur à Deo. Huc pertinet Sophoniæ dictum valde bonum, cap. 3, Relinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & tamen sperantem in nomine Domini. Quæ poterat tradi melior descriptio Ecclesiæ?

Taxabat]

Nisi prius]

Refutatio trium errorum.

Primus gradus operum Deo placentium est fides, vt Hebr. 11 dicitur, Eum qui vult accedere ad Deum, & ei placere, oportet esse fide præditum. Non enim fides ex operibus, sed opera ex fide nascuntur, teste Paulo Gal. 5. & 2 Petri, 1: Præstate in fide virtutem. Secundus gradus operum, quæ Deus approbat, est obedientia moralis iuxta Decalogum, dilectio Dei & proximi. Tertius & infimus gradus est vsus ceremoniarum, qui non placet Deo, nisi prælucente fide, & inchoata obedientia morali, vt Rom. 2 scribitur: Valet Circumcisio, si Legem obserues. Nam sine obseruatione Legis, non differt Circumcisio à præputio, sed hunc ordinem diuinitus sancitum humana cæcitas & audacia inuertit. Anteponenim ceremonias fidei & morali obedientiæ, vt ostendit exemplum de Missa Papistica.

Hispanus Missam audiens, pluris facit hoc opus, quàm fidè & obediētiam, iuxta vtramque tabulam Decalogi: putat, se audita Missa placere Deo, & non displicere Deo omnia peccata, vel præterita, vel futura. Idem intelligatur de nostris hypocritis, qui non alia intèntione accedunt ad Cœnam Domini, quàm Hispanus ad Missam.

Hæc

Hæc & similia] Osee 6: Misericordiam volo
non sacrificium, id est, beneficē-
tiam erga proximum verè egentem. Hoc fuit symbolum Christi, vt
apparet ex Euangelio Matthæi.

Quod]

Confirmatio definitionis ve-
teris Testamenti. Paulus ait, vetus Testamen-
tum esse inane & inutile. Ergo
vetus Testamentum non est o-
pus Dei, quia opera Dei sunt bona, vtilia, perfecta. Respondeo. Est
fallacia secundum quid. Non est simpliciter inutile vetus Testamē-
tum, sed est inutile, quoad iustificationem & saluationem. Etsi enim
Lex per se est bona: tamen, vt Paulus loquitur Rom. 8, infirmatur
per carnem. Christus inquit Iohan. 6, Caro non prodest quidquam.
Hinc imperitus argumentatur. Ergo caro Christi est inutilis. Absit,
est vtilissima & saluberrima, est instrumentum nostræ salutis. Non
enim voluit Deus perficere saluationem nostri, nisi in carne Filij sui,
assumpta ex Virgine: & Christus adhuc retinet ad dexteram Patris
carnem suam, & veræ carnis substantiam, vt sit nobis vtilis & salu-
taris. Cur ergo dicit Christus, Caro non prodest quicquam? Caro,
id est, carnalis imaginatio de manducatione Messix Capernaïtica,
siue crassa, siue subtili, quæ fiat instrumentis corporis.

Legi & morti] Vt intelligatis hoc axioma
de inchoatione & consumma-
tione, proponā vobis hymnum Angelicum, Gloria in excelsis Deo:
pax in terra, & lætitia hominibus &c. Hunc hymnum canunt Ange-
li, nato Christo, qui ad vtrumque rectè accommodatur, ad inchoa-
tionem regni Christi in hac vita, & ad consummationem eiusdem
post resurrectionem in vita æterna. In hac vita tribuitur Deo gloria,
quando cognoscitur Dei sapientia, iustitia, misericordia, bonitas,
clementia, & ceteræ virtutes, quæ Deo verè tribuuntur, & quarum
virtutum specimen illustre ipse Deus ostendit in missione Filij sui v-
nigeniti. Nam missio Christi est speculum iustitiæ & misericordiæ
diuinæ, vt iam quotidie auditis in concionibus de passione Domi-
ni: speculum quidem iræ & iustitiæ diuinæ, quia tanta est Dei ira, &
quidem iustissima aduersus hominum peccata, mea, tua, & aliorū,
vt non potuerit placari, nisi Filius Dei assumeret humanam natu-
ram, & secundum carnem pateretur, moreretur, & victa morte re-

surgeret. Speculum verò misericordiæ est, quia sic Deus dilexit mundum, ut filium daret vnigenitum &c. Videtis igitur gloriam, de qua Angeli canunt, etiam in hac vita Deo tribui. Deinde in piis est pax, id est, tranquillitas cordis, orta à fide, spe, & bona conscientia, de qua Rom. 5 dicitur, Iustificati fide, pacem habemus apud Deum. Postremò etiam si Ecclesia versatur in maximis periculis & miseriis, & sentit intus pauores & foris pugnas, ut ait Paulus: tamen simul sentit aliquam lætitiã spiritualem, quæ vincit peccatum, mortem, Diabolum, tyrannos & alios fanaticos doctores, denique omnia spectra Diaboli & mundi. Et hæc quidem breuiter dicta sint de inchoatione gloriæ, pacis & lætitiæ. Si autem hunc hymnum transtuleris ad imaginem futuræ beatitudinis, longè erit illustrior sententia. Nam in vita æterna tribuetur Deo integra & perfecta gloria sine caligine, sine errore, sine dubitatione, quæ mala nunc in nobis hærent, tanquam reliquiæ veteris fermenti, quod iubet Paulus expurgare. Deinde pax erit integra & perfecta, quia tunc Diaboli & impij erunt in æternis pœnis, nec poterunt turbare pacem & tranquillitatem Ecclesiæ. Ad extremum lætitiã tanta erit sine peccato & morte, & sine omnibus miseriis, quantam nec oculus vidit, nec auris audiuit in hac vita. Hoc exemplum de hymno angelico propono vobis ad illustrandam regulam insignem & memorabilem in textu traditã, de discrimine inchoationis & consummationis. Non tantùm loquuntur Prophetæ & Apostoli de inchoatione beneficiorum Christi, quæ fit in hac breuissimã & fugacissimã, addo etiam miserrimã vitam, sed omnium maximè concionantur de consummatione, quæ sequetur post hanc vitam.

De gloria]

Sunt enim à primo Paschate
ad resurrectionem Christi 1542.

Ex hac chronologia facillè intelligitis veram esse orationem, quæ dicit, promulgationem Legis priorem esse tempore, quàm sit resurrectio Christi, & resurrectio vniuersalis mortuorum.

In Ecclesia]

Hiob cap. 9: Verebar omnia
mea opera, sciens quòd nō par-

cis delinquenti. Et psal. 89: Visitabo in virga iniquitates eorum, misericordiam autem meam non amouebo ab eis.

Variatio]

Esa. 64: Iniquitates nostræ,
sicut venti nos dissiparunt.

Perfidie

Perfidia] Nullum atrocius vulnus est, inquit Sophocles, quàm perfidia amici.

Frena] Hæc metaphora sumta est ex psal. 32, In chamo & freno maxillas eorum constringe. Chamus significat dura lupata, & in brechsam, est durius quiddam, quàm frenum.

Ad illum populum] Marc. 13: Quod vobis dico, omnibus dico.

Vt multi] $\pi\alpha\lambda\lambda\omicron$. Mors impiorum pessima est, quia est iter ducens ad æternam miseriam. Econtrà mors piorum pretiosa est in conspectu Domini, quia est iter ducens ad æternam beatitudinem. Eius igitur est timere mortem, qui scit, se hinc vadere ad æternas miserias.

Novum Testamentum] Sequitur explicatio noui Testamenti.

In capite] scilicet Christo. Quare vocatur Christus caput? Christus est caput 1. merito. 2. efficacia. 3. ordine. 4. perfectione. Merito, quia iustus obedientia meretur nobis remissionem peccatorum, & vitam æternam, id est, omnia bona cælestia & æterna. Efficacia, quia propria potentia dat Spiritum sanctum, & vitam æternam: sicut inquit, Effundam de Spiritu meo. Item, Ego do vitam æternam eis. Ordine, quia est persona ab æterno Patre missa, ab initio generis humani ad Ecclesiam. Protulit enim Euangelium ex sinu Patris æterni statim in paradiso. Perfectione, quia etiam humana natura in Christo habet perfectiorem sapientiam, iustitiam & sanctitatem, quàm omnes sancti, & Angeli, & homines.

In illis abolitam] Christus resurgens, multos sanctos suis indutos corporibus, & viuificatos, velut in triumpho ad æternam Dei consuetudinem traduxit, vt Matth. 27 scribitur: Et aperta sunt monumenta, & multi sancti prodierunt ex monumentis, & apparuerunt in Hierusalem. Et Euseb. lib. 1 Ecclesiasticæ historiæ recitat dictum

Apostoli Thaddæi: Christus solus descendit, sed non solus ascendit, verum cum magna multitudine sanctorum.

Deus non tantum tradidit doctrinam de spe resurrectionis, & vitæ æternæ, sed etiam huius doctrinæ proposuit illustria exempla, quorum primum est translatio Enoch Prophetæ, qui fuit septimus ab Adam, Gen. 5. Alterum exemplum est Elias, qui viuis raptus est in cælum, & postea collocatus est cum Christo in monte Thabor, Matth. 17. Sed omnium maxime illustre exemplum est Christus ipse, caput nostrum, qui non solus reuixit ex mortuis, sed simul resuscitauit & viuificauit mortuos quosdam alios, patres & Prophetas, vt ostenderet potentiam suæ resurrectionis, & confirmaret doctrinam de spe futuræ gloriæ. Nam exempla magis nos mouent, quam regulæ, vt scitis, nec subitò Christus migravit in cælum, relicta terra, sed mansit in terra, & familiariter collocatus est cum Apostolis totos dies 40, teste Luca, Act. 5. Tandem quadragesimo die post resurrectionem, ascendit in cælum, non solus, vt inquit Thaddæus, sed cum magna multitudine sanctorum. Tale spectaculum tam gloriosum nunquam est vllis temporibus conspectum in Ecclesia, nec conspicietur ante finem mundi.

latio Enoch Prophetæ, qui fuit septimus ab Adam, Gen. 5. Alterum exemplum est Elias, qui viuis raptus est in cælum, & postea collocatus est cum Christo in monte Thabor, Matth. 17. Sed omnium maxime illustre exemplum est Christus ipse, caput nostrum, qui non solus reuixit ex mortuis, sed simul resuscitauit & viuificauit mortuos quosdam alios, patres & Prophetas, vt ostenderet potentiam suæ resurrectionis, & confirmaret doctrinam de spe futuræ gloriæ. Nam exempla magis nos mouent, quam regulæ, vt scitis, nec subitò Christus migravit in cælum, relicta terra, sed mansit in terra, & familiariter collocatus est cum Apostolis totos dies 40, teste Luca, Act. 5. Tandem quadragesimo die post resurrectionem, ascendit in cælum, non solus, vt inquit Thaddæus, sed cum magna multitudine sanctorum. Tale spectaculum tam gloriosum nunquam est vllis temporibus conspectum in Ecclesia, nec conspicietur ante finem mundi.

Non recordabor]

Deus sancit ἀμνησίαν veram omnium præteritarum offensionum.

Pacta fiunt]

Pactum est consensus duorum, vel plurium, verbis expressis ad honestum aliquid dandum vel faciendum.

Spiritus Domini]

Hoc dictum citat Christus Luc. 4.

Congruunt hæc]

Iuxta regulam: distinguet tempora, & concordabis sacra Scriptura.

Cessabit]

Post resuscitationem vniuersalem cessabunt hæc tria: generatio hominum, politicæ, & ministerium Euangelicum. De fine generationis humanæ dicitur Matth: 22, In resurrectione neque nubent, neque ducent vxores, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo.

De

De sine politiarum inquit Daniel.2: Lapis auulsus à monte sine manibus, comminuit statuam. Et cap.7: Vidi, quòd bestiarum ablata esset potestas. Et 1 Cor. 15 scribitur, Abolebit omnem principatum & potestatem. Postremò de cessatione ministerij Euangelici hæc dicta loquuntur. 1 Cor. 13: Prophetiæ abolebuntur. 2 Petri 1, Attendito Prophetico sermone, tanquam lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec exoritur lucifer in cordibus vestris. Apoc. 22: Non egent lumine lucernæ, quia Dominus Deus illuminat illos.

Verbum comparatur lucernæ, cuius vsus est in tenebris.

id est, ministerio Euangelico.

Peccatis eorum]

Micheæ septimo, Quis Deus sicut tu, remittēs iniquitates, & præteriens transgressiones reliquiarum hæreditatis Dei. Non retinet iram suam in æternum, sed misericordiam amat. Reuertetur igitur & miserebitur nostri, pessundabit iniquitates nostras, proiiciet in abyssos maris omnia delicta nostra, Dabis veritatem Iacob, & Abrahamæ misericordiam, quam iurasti patribus nostris, ab antiquis diebus.

Consolationem]

Tota Scriptura tradita est propter doctrinam, & propter consolationem, teste Paulo Rom. 15: Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus. Doctrina est finis medius, vt Dialectici loquuntur. Consolatio est finis vltimus Scripturarum sacrarū. Adiungit autem Paulus consolationi ex vna parte patientiam: ex altera, spem. Quam ob causam? quia consolatio non potest esse efficax, sine patientia. Donec enim cor fremit aduersus Deum & homines, non potest consolatio in eo agere radices, sed excutitur consolatio. Spes verò adiungitur consolationi, quia spes vitæ æternæ est præcipua consolatio, quæ lenit omnes vitæ miserias, & calamitates, sicut Paulus inquit, Leue momentum tribulationis affert pondus æternæ gloriæ. Item, Gloriamur in afflictionibus, quia spes non confundit.

Litera]

Litera opponitur vitæ & motui diuino.

Fœdere]

Quia quod semel assumpsit
 λόγος, nūquam postea deseruit
 neque deseret, nec à corpore, nec ab anima discessit etiam post
 mortem.

Bene canit Ecclesia in feriis natalitiis de hoc mirando fœdere: ô
 admirabile commercium! Verè hoc fœdus est admirabile, & inenar-
 rabile, sed tamen liceat nobis tantum de eo dicere, quantum in sacra
 Scriptura patefactum est. Non dico in humana vita perfectè hoc my-
 sterium percipi & exhauriri, nec dico vlla humana, aut Angelica e-
 loquentia idem posse satis declarari. Si enim hoc sentirem, aut dice-
 rem, essem extremè stolidus & fatuus, sed tamen debemus de hoc
 mysterio tantum credere & confiteri, tantum dicere & scribere,
 quantum est nobis in verbo traditum, sicut Gratianus Imperator
 dixit, scribens ad Ambrosium: Eloquimur, non quâ tum debemus,
 sed quantum possumus. Sic tamen, vt nostra confessio congruat ad
 normam verbi diuinitus traditi. Hac præmonitione & *πρόβλε-
 πτικά* considerata, sic dico: λόγος Filius Dei, qui erat in principio
 apud Patrem, assumpsit naturam humanam, siue vt Iohan. ait, Ver-
 bum caro factum est, & habitauit in nobis, & assumpsit, seu copula-
 uit, seu vniuit sibi nostram naturam, sine peccato, vnione hyposta-
 tica, id est, personali & inseparabili. Quòd ad particulam attinet, in
 qua dico hanc vnionem esse inseparabilem, mementote declaratio-
 nem, quam annotastis, Quod semel assumpsit λόγος, nūquam de-
 serit. Sed contra hanc declarationem obiicit aliquis: An non Chri-
 stus est mortuus, an non in morte separata est anima à corpore, &
 corpus quidem collocatum in sepulchro, anima verò descendit ad
 inferos? quomodo igitur verum est, quod dicis, nūquam huma-
 nam naturam Christi esse desertam à λόγος? Respondeo. Quan-
 quam verissimum & certissimum est (teste sacra Scriptura in histo-
 ria passionis) animam Christi in morte separatam esse, & verè sepa-
 ratam, non tantum imaginatione, à corpore, & quidem Domini: ta-
 men non propterea λόγος discessit à corpore in sepulchro, aut ab
 anima descendente ad inferos, sed adfuit & corpori, ne putresceret,
 & corrumpereetur, vt ait Scriptura, psal. 16: & animæ, ne relinqueretur
 in inferno, & tamen fuit idem λόγος cum latrone in paradiso. Hæc inter se non pugnant: non sequitur solutio naturarum, non di-
 uellitur persona Christi, etiam si in morte anima est separata à cor-
 pore, & tantum corpus fuit sepultū, sola anima descendit ad inferos,
 &

& λόγος ipse præsens animæ & corpori, affuit etiam latroni in paradiso, quia λόγος est vbique, sicut verus Deus. Quod si in morte non est facta diuulsio personæ Christi, sed mansit vnio personalis & ἰσωςατική, quomodo, & cur diuideretur & solueretur hæc vnio, etiam si dicamus, Christi carnem non esse vbique, sed diuinitatem Christi esse vbique, & carnem esse in certo & circumscripto loco, manente nihilominus hoc fœdere, hac vnione, hac copulatione personali & indissolubili, hats der Todt nicht können scheiden / so wirdts wol vngescheiden bleiben / etsi suæ proprietates cuique naturæ constet: Aut mera calumnia est, si quis dicat hac doctrina solui Christum, & fieri ex vno Christo duos, aut est crassa ignorantia.

Curæ esse]

Clemens Alexandrinus: Diligitur à Deo homo, quomodo nõ

diligatur, propter quem vnigenitus ex sinu Patris dimittitur?

Esā.]

cap. 9.

Potentia]

.i. instrumentũ, quo Deusest efficax. Ministeriũ est instrumentũ

Dei. Ideo Paulus appellat ministros συνεργός Dei: συνεργα in Dialectica significat vel instrumentũ, vel causas præparates. De Euangelio dicitur: Euangelium est potentia Dei, id est, illud instrumentũ, organum, medium à Deo ordinatum, quo Deus vult esse efficax. Sic Sacramenta, quæ sunt pars altera ministerij, sunt instrumenta, per quæ Deus in Ecclesia vult esse efficax. Ideo Baptismus nominatur lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti: & Cœna Domini vocatur κοινωνία corporis & sanguinis Domini. Hæ propositiones loquuntur de causis instrumentalibus. Euangelium propriè loquendo non est potentia Dei, quia potentia Dei est ipsa essentia Dei, sed Euangelium dicitur potentia Dei instrumentaliter, non propriissimè. Quando vis definire potentiam Dei, non dicis, est Euangelium: per omnipotentiam conditus est mundus, sed non per Euangelium. Ideo intelligas verba iuxta materiam subiectam. Totum ministerium est instrumentum Dei, est organum: Ergo hæ locutiones sunt instrumentales, Euangelium est potentia Dei, Baptismus est lauacrum regenerationis: panis quem frangimus est κοινωνία corporis Christi. Non oportet confundi causam instrumentalem

cum efficiente principali, aliud est ferra, aliud is, qui trahit ferram, & improprie actio instrumento tribuitur.

Dispersos & vagos]

Tristis est species Ecclesiæ, quæ est dissipata multitudo. Sicut Daniel cap. 12 vocat Ecclesiam postremi temporis dispersionem.

Perituræ politiæ]

Propter quod vnumquodque tale est, ipsum magis est tale.

Deus fuit efficax in constituenda umbra. Ergo multò magis erit efficax, nunc exhibitò ipso Messia.

Angimur animis]

Non simus ita securi, quin cogitemus, quàm facile hæ region-

nes possint à Turcis, vel aliis hostibus opprimi. Vienna distat hinc 70 miliaribus: sed quàm procul nunc absunt castra, vel arma Turcica à Vienna? Buda, quæ iam est sedes Turcica, olim regia regni Vngarici, distat non multis miliaribus à Vienna. Cogitate, si vellet Deus aliquid permittere, quàm exiguo temporis spatio posset ad nos peruenire tyrannis Turcica? Nō sunt anni multò plures, quàm centum, quando cepit Turca Constantinopolim. Distat autem Constantinopolis à Vienna 200 miliaribus. Intra centum annos occupauit Mahometica rabies Thraciam, in qua est Constantinopolis, Macedoniam, Græciam, Seruiam, Bulgariam, Mysiam, & maximam Vngariæ partem. Quare valde metuendum est, ne respondeat euentus vaticiniis S. viri Iohânis Hiltenij, Monachi Isenacensis, qui vaticinatus est, anno 1600 dominaturum esse Gog & Magog in tota Europa, *Wir mögen wol zu sehen, quid agamus. Omittantur, murium & ranarum pugnae, & hæc domestica & inutilia certamina, & simus coniuncti fide, dilectione, & benevolentia, & mutuis officiis, Wir haben sonst seindt genug / den Türcken / vnd den Babst selber / der auch nicht seyret.* Nolite dubitare, quin Papa hodie molitur in suis deliberationibus executionem Concilij Tridentini: & adiunget haud dubiè sibi potentissimos Europæ Principes, quos non volo nominare, sed cupio intelligi à vobis, quibus si fingimus esse pares nostros Principes in Germania, sumus extremè fatui. Non dicimus propter hæc pericula esse desperandum, sed emendandam esse securitatem, & omittenda non necessaria certamina, quæ non ædificant, sed deformat, & dissipant Ecclesiam, & agendâ esse pœnitentiâ, qua sola mitigatio horû malorû impetrari potest.

Christus]

Christus]

Matth. vltimo: Ecce vobiscum
sum. vsque ad cōsummationem

seculi. Qui defendunt Vbiquitatem commentitiam, inter præcipua argumenta allegant hoc dictum Christi. Verè est puerilis fallacia secundum quid, à concreto ad abstractum.

Vigilius episcopus & martyr Tridentinus lib. 1: Vide miracula, vide vtriusque proprietatis mysterium: Dei Filius secundum humanitatem suam recessit à nobis: secundum diuinitatem suam ait nobis, Ecce ego vobiscum sum. Non est noua hæc glossa, sed Vigilij. Quod si dicis, Quid ad me Vigilius? cur ego tibi non respondeâ, Quid tu ad me, qui nondum es Vigilius? Si est audienda vox ministerij in Ecclesia, certè & Vigilij Tridentini episcopi. Si autem probare potes, hæc cum sacris literis pugnare, tum ego te audiam.

Si nobiscum est, quomodo ait, Venient dies, quando desiderabitis vnum diem Filij hominis, & non videbitis: sed & nobiscum est, & non nobiscum est, quia quos reliquit, & à quibus recessit humanitate sua, non reliquit, nec deseruit diuinitate. Per formam enim serui, quam abstulit à nobis in cælum, absens est nobis: per formam Dei, quæ non recedit à nobis, in terris præsens est nobis: tamen & præsens & absens ipse vnus idèmq; est nobis.

Non propterea soluimus vnionem. Est inanis metus timere culpam, vbi nulla est. Sit maledictus in æternum, qui soluit vnionem personalem in Christo post assumptionem naturæ humanæ. Et si Angelus de cælo vel-

let eam soluere, sit anathema, vt Paulus ait. Sed vitetur etiam alter scopulus, videlicet confusio duarum naturarum. Nam vnio personalis non tollit proprietatem naturarum, sicut è contrario proprietates naturarum non tollunt vnionem. Vt autem sciant iuniores, quis fuerit Vigilius, cuius testimoniis vtor, dicam de eo pauca. Vigilius fuit episcopus in vrbe Tridento, cuius nomen nunc etiam notissimum est, propter concilium Tridentinum: fuit etiam martyr, quia cùm taxaret idolatriam illius gentis, quæ est vicina Italiæ, corona martyrij est ornatus. Sed quale est genus doctrinæ, quod profitetur? an genuit Vigilius nouum doctrinæ genus ignotum Catholicæ Ecclesiæ Dei? Absit. Defendit Symbolum concilij Chalcedonenfis, quod repetit superiora Symbola, Apostolicum, Nicenum, Cōstantinopolitanum, & Ephesinum: & insuper addit necessariam

& salutarem declarationem de vitandis duabus contrariis hyperbolis, vel scopulis, quarum vna est diuulsio personæ Christi Nestoriana, altera est confusio naturarum & proprietatum Eutychniana. Quàm autem debes fugere, metuere & reformidare vnum ex his duobus, tam debes fugere & alterum: quia vnum non est melius altero, sed vtrumque est malum, & damnatum à Deo. Sicut igitur vniio personalis & inseparabilis non tollit proprietatem naturarum in Christo: sic vicissim distinctio naturarum & proprietatum non soluit vnionem personalem. Vt autem iuuentus intelligat, quàm euidenter Vigilus hunc articulum fidei illustret: legam vobis, non dictabo ex lib. 4 vnicum locum, cui Vigilus ipse attexit in signe E-piphonema, quo doctrinam & confessionem suam confirmat.

Deinde si Verbi & carnis vna natura est, quomodo cum Verbū vbique sit, non vbique inueniatur & caro? Namque quando in terra fuit, non erat vbique in cælo: & nunc quia in cælo est, non est vbique in terra, & in tantum non est, vt secundum ipsam, Christū speremus venturum de cælo, quem secundum Verbum nobiscum esse credimus in terra. Igitur secundum vos, aut Verbum cum carne sua loco continetur, aut caro cum Verbo vbique est, quando vna natura contrarium quid & diuersum non recipit in seipsa. Diuersum est autem, & longè dissimile, circumscribi loco, & vbique esse: & quia Verbum vbique est, caro autem eius vbique non est, apparet vnum eundemque Christum, vtriusque esse naturæ, & esse quidem vbique secundum naturam diuinitatis suæ, & loco contineri secundum humanitatis suæ naturam: creatum esse, & initium non habere: morti subiacere, & mori non posse: quod vnum illi est ex natura Verbi, qua Deus est, aliud ex natura carnis, qua idem Deus homo est. Igitur vnus Dei Filius, idemque hominis factus Filius, habet initiū ex natura carnis suæ: & non habet initiū ex natura diuinitatis suæ: creatus est per naturam carnis suæ, & non est creatus per naturam diuinitatis suæ: circumscribitur loco per naturam carnis suæ, & loco non capitur per naturam diuinitatis suæ: minor est etiam Angelis per naturam carnis suæ, & æqualis est Patri secundum naturam diuinitatis suæ: mortuus est natura carnis suæ, & non est mortuus natura diuinitatis suæ. Hæc est confessio & fides Catholica, quam Apostoli tradiderunt, martyres roborauerunt, & fideles nunc vsque custodiunt.

Dicam

Dicam vobis, charissimi auditores, quare citem hæc testimonia ex Vigilio. Iam triennium est, ex quo cœpi docere in hac schola. Animaduerti autem, quosdam non candidè interpretari mea dicta, ac falsè tribuere mihi, quasi separem naturas in Christo. Nullum est autem remedium, secundum Græcorum prouerbium, contra Sympphantæ morsum. Ego, Dei beneficio, amplector Symbolum Apostolicum, Nicenum, Constantinopolitanum, Ephesinum & Chalcædonensè, quod est repetitio & declaratio priorum: & scio (iam enim loquor coram Iudice Christo, non coram hominibus) me vtrumque fugere extremum, id est, reformidare, detestari, & execrari toto pectore diuisionem personæ, seu separationem naturarum Nestorianam, & confusionem duarum naturarum Eutylianam. Confiteor vnum & eundem Iesum Christum, Filium & Dominum vnigenitum in duabus naturis inconfusè, incommutabiliter, indiuisè, inseparabiliter cognitum, ac deprædicatum, haud quaquam naturarum differentiam vnione tollente, sed potiùs proprietatem vtriusque naturæ conseruante, quæ in personam & substantiam vnã concurrat. Hæc est mea confessio, fides, sententia, quam si quis non vult accipere dextrè, cum eo frustra prolixiorẽ disputationem hoc loco instituo: offero autem me ad vberiorẽ explicationem meæ sententiæ, vbicunq; ad Ecclesiæ ædificationem res & tempus postulauerit. Nec ego dico aliquid ad vlliùs contumeliã, aut suggillationem, aut vellicationẽ. Non dico hæc, inquam, odio, aut vlla futili causã impulsus: sed quia necesse est, me vobis ostendere, quòd non imbuam vos erroribus, quòd non tradam falsa & pernitiosa dogmata, sed quòd à me accipiatis veræ & orthodoxæ Catholicæ Ecclesiæ sententiã, quicunq; vultis dextrè à me accipere.

Manere]

Manente Ecclesiã, necesse est manere studia literarum. Valet

consequentia à connexis, quia Ecclesiã non potest carere studiis doctrinæ.

In hac vltima]

Nunc Ecclesiã sentit tria maxima onera, quorum primum

est infirmitas ætatis, vt in senario Græco dicitur: Time senectam, quia non venit sola: Alterum est moles pœnarum: tertium est furor postremus Diaboli. Hæc

Totus psalmus 71 est precatio senescentis Ecclesiæ ad Deum, in quo petitur mitigatio pœnarũ,

omnia sentiens Ecclesia precatur in psal. 71, Domine, ne abicias me in tempore senectutis, cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.

& defensio aduersus postremum Sathanæ furorem. Sicut in corpore senili & effæto omnia videmus esse languidiora: Ita Ecclesia nunc habet suam senectâ, & est infirmior propter ætatem.

Non est tanta longæuitas hominum, quanta fuit ante diluuium, & aliquantò post. Deinde minor est sapientia & virtus in hoc delirio senescentis mundi, quàm fuit antea. Denique, ne singula persequar, omnia sunt imbecilliora nunc, quàm olim fuerunt. Ad hanc infirmitatem ætatis accedit moles pœnarum publicarum & priuatarum propter idola, libidines, & alia scelera. Sed hæc omnia auget postremus Diaboli furor: qui, vt dicitur Apoc. 12, descendit ad homines, habens iram magnam, & sciens, quòd parum restet temporis. Quare sciamus, hunc hostem Dei & Ecclesiæ, imò totius generis humani agere nunc postremum actum suæ fabulæ, quo absoluto, ipse poeta vnà cum suis laruis abiicietur in lacum sulphuris & ignis ardentis dies ac noctes, vt in Apocalypsi dicitur.

Hebdomad.]

id est, annorum. De hebdomadibus dierum dicitur Leuit.

23, in descriptione festi Pentecostes, quod fuit numerandum à Paschate vsque ad Pentecosten, septem hebdomadibus dierum. Daniel verò loquitur de hebdomadibus annorum, vbi singulæ hebdomadæ efficiunt septem annos, quare 70 hebdomadæ constituunt 490 annos.

Aboleatur peccatum]

Daniel vtitur insignibus verbis, quibus describit deletionem peccati: Vt, inquit, consummetur iniquitas, & obsignentur peccata, & expietur delictum. Sicut enim flamma consumit stipulâs: sic mors Christi peccata consumpsit. Deinde, sicut literæ, quæ continent aliquid secreti, obsignari solent: ita Christus obsignauit peccata nostra, mea, tua, ne vnquam incurrant in oculos Dei. Postremò ait Daniel expiari delicta, vt significet, Christi mortem esse λύ-τρον pro nostro peccato, seu compensationem, seu satisfactionem, seu sacrificium propitiatorium.

De lacu]

Lacus in quo non est aqua,

Videtur hæc forma verborum, signifi-

significat mortem æternam, in qua vtitur Zacharias, sumpta esse ex historia Ioseph. Scitis enim, qua nulla est recreatio.

Ioseph priusquam venderetur à fratribus coniectum esse in lacum, seu cisternam, in qua non fuit aqua, alioquin fuisset suffocatus optimus adolescens. Ita nos sumus præcipitati à Diabolo in lacum, in æternam mortem, in qua morte, vel lacu non est aqua, id est, recreatio, consolatio, & laxamentum. Aqua in sacra Scriptura significat consolationem, vt Esa. 55: Omnes sitientes venite ad aquam hauriendam. Et Christus Iohan. 7: Qui credet in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Hæc verba Euangelista enarrans, inquit, Hæc dixit Christus de Spiritu sancto. Est autem Spiritus sanctus consolator. Sic ex Christi pendentis in cruce latere fluxit non tantum sanguis, qui est *λύτρον* pro nostro peccato, sed etiam aqua, id est, viuæ & viuifica consolatio.

Spiritus gratiæ]

quia perhibet testimonium spiritui nostro, quod simus filij

Dei, quod simus in gratia, Rom. 8. Deinde idem Spiritus nominatur Spiritus precum, quia, vt Paulus ait, interpellat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus, hoc est, impellit nos ad seriam & ardentem precationem.

Cultus]

Audietis aliquando plura de inuocationis & precationis dignitate, necessitate, & efficacia. Dignitas precationis hæc est, quod hic cultus est proprius solius Ecclesiæ Dei. Nam extra Ecclesiam nemo Deum rectè inuocare potest, quia sine Euangelio non agnoscitur aut essentia, aut voluntas Dei. Ecclesia autem audiens vocè Euangelij, & amplectens eam fide, scit quem Deum inuocet, & cur ab hoc Deo exaudiatur. Hæc est magna dignitas precationis. Debes igitur vel ob hanc causam quotidie exercere inuocationem, vt se iungas te, tanquam membrum Ecclesiæ Dei, ab omnibus alijs sectis generis humani, Mahometica, Iudaica recente, Papistica, & ceteris. Necessitas adeo est manifesta, vt etiam pueri aliquando intelligant, non posse nos carere hoc præsidio. Quid est enim homo, sine inuocatione Dei? est misera massa, deserta à Deo, & proposita omnibus telis Diaboli. Periclitatur hominis non inuocantis Deum, anima, corpus, fama, facultates, denique omnia quæ habet & possidet. Nec verò tantum consideretur priuata necessitas, sed multo magis publica. Circumferamus oculos per Europam, vt videamus, quales

sint tumultus regnorum, quamdiu inter sese gesserunt bella vicini reges, Danicus & Suecicus. Quanta bella sunt gesta inter Moschos & Polonos? Postremò tanta est efficacia precationis, vt dicat Macarius in quadam homilia: Etiam si dæmones fuerint montibus robustiores, tamen ab oratione, velut ab igne liquefieri & consumi possunt.

Et plerunque]

Regula interpretationis Scripturæ.

Cribo]

Ecclesia in mundo sic vexatur, vt concutitur triticum in

cribro. Eadem similitudine vtitur Christus in historia passionis, quando dicit ad discipulos, & Petrum, Sathanas expetiuit vos, vt cõcuteret, agitaret, quassaret vos: sed ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua.

Profectò magnæ res significatur his verbis: Diabolus insidiatur Ecclesiæ, & singulis membris dies & noctes, & conatur nos ita quassare, vt tandem fra-

cti diuturnitate quassationis, ruamus vel in Epicureum Dei contemptum, vel in desperationem. Sed consolatur nos contra hæc pericula Filius Dei, inquit: Ego oravi pro te, ne deficiat fides tua. Et tu conuersus aliquando, confirma fratres tuos. Et Iohan. 10: Nemo rapiet oves meas ex manibus meis, quia ego & Pater vnum sumus.

Barbaricis]

Gotticis, Vandalicis, & Hunnicis.

Sivna vua]

Quomodo, si inueniatur granum in horto, & dicatur, Ne

dissipes illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter seruos meos, vt non disperdam vos: Affirmat Deus, se Ecclesiam ita seruaturum esse, vt cum in vinea non vberimo tempore paucæ tantum vuarum naræ sunt, sed adeo pulchræ & gratæ colono, vt diligenter eas custodiat, & lætus, Deo pro his muneribus gratias agat.

Fontem retinendum]

vt Hiob 13 inquit: Et si occiderit me Dominus, tamen spe-

rabo in eum, & ipse erit Saluator meus, id est, promissio Euangelij firmisimè retinenda est. etiam amissis omnibus corporalibus bonis, sicut tandem in morte ea amitti necesse est.

Siue viuimus, siue morimur, siue pax est, siue bellū, aut quæcunque fortuna nobis contingat, tamen retineamus vocem & consolationem Euangelij. Ita experiemur, verum esse, quod Christus dixit Iohan. 8: Qui seruat sermonem meum, mortem non videbit, nec gustabit, id est, sentiet etiam in media morte consolationem, qua vincet omnia spectra Diaboli, & omnes tentationes, & transibit per mortem in vitam.

Membrum]

Hoc pertinet ad articulum de
communione sanctorum. Non

omnes pij possunt esse in vno loco, nullus locus est tam amplus, vt possit capere totam Ecclesiam, & tamen vera est κοινωλυα, vel societas, vel communio, vel consociatio inter homines, tam longè diffisos, quorum alius est in Polonia, alius in Gallia, alius in Italia.

Politix]

In Turcia non sunt congregationes, vnusquisque in suo angulo precatur, quantum scit & potest.

Dolores]

Quid potest dici magis patheticè? Christus mutuatur hoc

dictum à Prophetis, Esaia, Osea & aliis (est enim communis sententia omnium Prophetarum) cum inquit Iohan. 16: Vos dolebitis, & eritis tristes, mundus verò gaudebit, & ridebit suauiter: sed erit tantum risus Sardonius, qui paulò post mutabitur in luctum. Sicut foemina sustinet labores in partu, qui postea omnino tolluntur: ita moestitia vestra vertetur in gaudium. Hac similitudine de foemina parturiente significatur inenarrabilis dolor, quem assidue circumfert Ecclesia, propter multiplicia scandala, peccata, poenas, & quæ sunt eiusdem generis, sed quid promisit parturienti foeminæ Oseas? Audi.

Turci]

Vereor, ne tandem etiam Germaniam nostram iste dolor parturientis mulieris opprimat.

Scribitur ex comitiis ab hominibus fide dignis, Turcicam classem instructissimam parari ad inuadendam Italiam. Occupata Italia, quod omen Deus auertat, quid deinceps futurum sit, facile vnusquisque diuinare potest: & hoc est persuasum sanioribus, Turcam non prius facturum impressionem in Germaniam, nisi Italia occupata. Tunc enim haberet nos inter sacrum & saxum, vt dicitur, inter malleū & incudem. Deinde Turci-

cus Tyrānus dicitur denuò misisse in Vngariam & Transylvaniam multa millia equitum & peditum. Ideo nunc dicitur præcipua esse deliberatio in comitiis, de auxiliis ferendis contra Turcam. Non dico hæc, quasi delecter nouitate fabularum, sed quia hæc certè pertinent ad hunc textum & considerationem piorum. Non sunt inania terriculamenta.

Dixi]

Epilogus.

Fatalibus pœnis]

Recitabo vobis dicta sapientum scriptorum de pœnis fatalibus,

quæ non possunt humana industria auerti. Fatum, inquit Pindarus, nec ignis, nec æneus murus arcere potest, id est, nulla potentia, sapientia, aut præsidia humana. Sic Herodotus de Troia inquit: Non consentaneum est, sapientissimos & fortissimos viros, Priamum, Hectorem, Antenorem, & alios propter raptam Helenam à Paride totum decennium tollerasse excidium Troiæ. Sed fatale erat, vt Troia periurij, libidinum & aliorum scelerum pœnas persolueret. Idè possumus dicere de Europa, quam haud dubiè etiam vrget fatum. Idem conspicitur inter priuatos: omnia regna sunt inquieta, turbulenta, non est vera beneuolètia Principum inter se, vel certè paucorum. Est magna hominum diffidentia, nemo audet se alteri credere, aut aperire tutò, omnia etiam bene dicta aut facta calumniando peruertuntur. Leuia errata immodicè exaggerantur, infirmitates quæ debebant tegi, odiosè amplificantur, & quid non vitiorum hæret in nobis omnibus & singulis?

Sicut autem in politia Israel]

In postrema parte huius tituli, de discrimine veteris & noui

Testamèti, docet nos author de accomodatione promissionũ, quas habuit populus Israel, & pœnarum, quas propter certa delicta sustinuit, denique de ceremoniarum ad nos accomodatione. Necessè est enim occurri multis quæstionibus, quæ agitantur ab imperitiis in lectione veteris Testamenti.

Prima obiectio hæc est: Cùm Deus promiserit populo Israel certã sedem inter Iordanem & mare mediterraneũ: item inter Libanum & desertum: & hæc politia sit iam sepulta, quem fructum nos capere possumus ex lectione veteris Testamenti, vbi sæpe promissio terræ Canaan repetitur: nobis enim certè non promittitur terra Canaan.

Respõdeo per distinctionem. Duplex est promissio: alia specialis, alia

alia generalis. Specialis pertinet ad solos Israelitas, generalis ad totâ Ecclesiam. Transferamus igitur hypothesin ad thesin, & quod illis promissum est in specie, nos accipiamus in genere.

Secunda obiectio maximè necessaria est: Legimus in libris Mosis, & in libris Iosuz, Iudicum, Regum, ac Paralipomenon, multa exempla horribilium pœnarum, quas sustinuit populus propter idolatriam, libidines & alia delicta. Quæri igitur solet, an hæc exempla pœnarum rectè ad nos accommodentur? Respondeo. Paulus 1 Cor. 10 inquit, omnia quæ populo Israel acciderunt, esse typos, id est, figuras & imagines, quæ ad nos etiam pertineant. Si enim Deus illis non pepercit, quos excerpserat ex toto genere humano, quasi quoddam peculium, quantò minùs nobis parceret, qui sumus fax generis humani?

Tertia obiectio est de ceremoniis. Ceremoniæ sunt abrogatæ: Ergo earum nulla est vtilitas hoc tempore. Respondeo. Sunt quidem ipsæ ceremoniæ abrogatæ, quod nemo negat, sed significatio earum est omnium ætatum & temporum: vt quanquam arca fœderis est vnà cum politia sublata, tamen vtiliter nos admonet typus arcæ & propitiatorij de multis magnis rebus, sed oportet accommodationem rectè institui.

Certa sede]

Non de specie, sed de hospitio in genere.

Ibi polluti]

1 Cor. 10, hæc scripta sunt propter admonitionem nostri, in quos ætatum termini inciderunt. Paulus in eo capite repetit summam historiæ de eductione Israelitarum ex Aegypto, & de gubernatione ac defensione eiusdem diuina in deserto. Recitat autem simul exempla lapsuum huius populi, & horribilium pœnarum, quæ fuerunt comites atrocium delictorum. Nam propter idola & libidines (vt est Num. 25) 23000 hominum interfecta sunt, & 12 tribuum Principes suspensi sunt, inter quos vnus fuit Nahasson, cuius metio fit in genealogia Christi Matth. 1, & qui fuit affinis Mosis & Aaronis. Nani Aaron habuit in matrimonio sororem Nahasson, Principis tribus Iuda. Semper enim permixtæ fuerunt familiæ, sacerdotalis & regia: quia Christus erat futurus rex & sacerdos simul. Cogitate, quàm hoc sit triste exemplum. Nō solùm promiscua multitudo, sed etiam Principes, viri sapientes & authoritate præstantes, qui viderant ha-

tenus omnia miracula Moſi, qui tranſierant per mare rubrũ, mandato Dei ſuſpenduntur. Talia exempla conſiderantes, cogitemus quod res eſt, Deum non eſſe *μεγιστοπολήπιω*, acceptatorem perſonarum, ſed tam punire Principes atrociter violantes ordinem iuſtitix, quàm alias miſeras perſonas & ſubditos. Hxc igitur & alia exempla cùm recenſet Paulus, addit hoc Epiphonema: Hxc ſcripta ſunt propter admonitionem noſtri: quaſi dicat, Vbi ſunt ſimilia delicta, ibi erunt ſimiles pœnæ, quia Deus agit cum genere humano, iuxta vnam & eandem regulam, ſcilicet iuxta Legem traditam, repetitam & illuſtratam in monte Sina, & addit *πάσθω*: In quos termini ætatum inciderunt, vel, vt Iohann. inquit, qui attigerunt nouiſſimã horam. Quòd ſi ante annos 1500, aut circiter, ita locuti ſunt Apoſtoli, vt dicerent, tunc eſſe nouiſſimum tempus, horam, & terminum ætatum, quantò magis nos ita loqui & ſentire decet?

Niduli]

Metaphora ex pſalmo 84.

Viduum]

Nónne tu iter faciens per aliena loca, boni conſulis nocturnũ diuerſorium, etiam ſi non ſit optimum & commodiſſimum? Sic etiã cogites: Ego cras relinquam hoc malum diuerſorium, quæram aliud melius, & vt maximè non inueniam, tamen in patria mea mihi meliùs erit. Idem eſt nobis cogitandum de peregrinatione in hac vita. Verè enim ſumus in hac vita viatores, mox ituri in vitam æternã. Quare boni conſulamur aliquas moleſtias, fordes, & quidquid eſt earum rerum, quæ nos offendere poſſunt.

Promiſſionum]

Promiſſio bonorum corporalium aut eſt generalis, aut ſpecialis. Generalis pertinet ad Eccleſiam omnium temporum, vt pſal. 132: Virtuti eius benedicam, & pauperes ſaturabo panibus. Specialis pertinet ad ſolam politiam Iſrael.

Regnum Dei]

id eſt, veram agnitionem & inuocationem Dei, firmam conſolationem animorum propoſitam in Euangelio, & normam vitæ Deo placenti, quæ monſtratur in Lege. Regnum Dei tria completitur: primum eſt vera agnitio & inuocatio Dei, vt Ioh. 17: Hxc eſt vita æterna, vt cognoscant, te ſolum verum Deum eſſe, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Deinde eſt firmæ cõſolatio animorum in Euangelio

gelio proposita, de qua Iohan. 16: Hæc dico vobis, vt gaudium vestrū sit perfectum. Tertium, norma vitæ Deo placentis, de qua inquit psalmus: Lucerna pedibus meis verbum tuum.

Adiicientur]

Metaphora à contractibus

sumta, in quibus aliquid ad mer-
cem principalem, de qua conuenit inter emptorem, & venditorem,
adiicitur. Sic Deus postquam condixit mihi & tibi principalia bona,
quæ promittit, scilicet Filium suum vnigenitum, & Spiritum fan-
ctum, & vitam æternam, postea adiicit tāquam panniculos laceros,
panem quotidianum, honestam coniugem, nidulum, hospitium
qualecunq;, & reliqua, quæ huic corpori sunt necessaria in vita mor-
tali. Sed nos peruertimus ordinem, pluris facimus panem quoti-
dianum, quàm regnum Dei & iustitiam eius, & tota vita consumi-
tur in curis pertinentibus ad ventrem, interea non valde angimur,
nec solliciti sumus de regno Dei.

Ex ore]

Viuimus mirabiliter, Deo
nos sustentante, vt Act. 17 scribi-

tur: In ipso sumus, viuimus, & mouemur.

Centuplum]

Centum modios, pro vno.

Hoc nusquam legitur in vllis
historiis, quàm in Bibliis. Turingia fertilis regio pro vno, nouem
mediocribus annis affert. Olim Sicilia trigecuplum afferebat, quam
Cicero ideo cellam promptuariam & penum Reipublicæ Romanæ
nominat.

Seruatum esse]

Valet consequentia à conne-
xis. Posito corpore, necesse est ei

attribui locum. Tolle spatia locorum, & nusquam erunt corpora: Et
quia nusquam erunt, nec erunt, inquit Augustinus. Deus potuisset
homines condere sicut Angelos, vt non indigerent cibi & potus ad-
ministrandis, sed voluit nos condere hac ratione, vt haberemus occa-
siones multas exercendæ fidei, inuocationis, & gratiarum actionis.

Tribulatio efficit patientiam]

scilicet, vt occasio, iuxta di-
ctū Senecæ: Calamitas virtu-

tis occasio. Item, tolle imperia dura, quid virtus erit? Vt enim hæ-
retici exercent Ecclesiæ sapientiam: ita tyranni exercent Ecclesiæ
patientiam.

Obiecta]

scilicet totum corpus Ecclesie, & singula membra.

Consolationem]

Deus nouit eripere suos ex tentatione aut liberatione integra, aut mitigatione, aut interiori consolatione, vt Noah seruat Deus in diluuiio. Aliis mitigantur pœnæ, vt Israelitis in exilio Babylonico: martyres verò, & alij pij homines sustentantur interiori consolatione.

Postremò hoc monendus est lector.

In Epilogo huius loci traditur utilis commonefactio delegibus Moſis, partim ceremonialibus, partim forensibus. Etsi ceremoniæ Leuiticæ sunt abolitæ vnà cum sacerdotio & templo, tamen sunt typi maximarum rerum, vt verbi causa, Christi & Ecclesie: sed in accommodatione adhibenda est dexteritas & circumspectio, ne decipiamur κακοζυλίζ, id est, inepta & praua imitatione. Deinde etsi leges Moſi forenses sunt abrogatæ, nec magis nos obligant, quàm leges Lycurgi, aut Solonis: tamen commonefaciunt gubernatores de theſi, seu de genere, videlicet de optima forma Reipublicæ, de pœnis scelerum, & de multis aliis neruis gubernationis. Huic autem commonefactioni exempli causa intertextitur dulcis allegoria de arca fœderis, & de propitiatorio, cuius allegoriæ author est Paulus Rom. 3.

Ceremoniæ]

Exemplum restrictionis. Omnes leges forenses & ceremoniales sunt abolitæ, scilicet quæ non sunt naturales. Nam naturalia sunt æterna & immota.

Naturalia]

Leuit. 18.

Cetera]

Vt enim ceremoniæ sunt exercitia tabulæ primæ: sic politica officia, tabulæ secundæ.

Tot annos]

scilicet 40.

Mirabiliter]

vt in deserto, & tempore exilij Babylonici. Semper in cruce maxima gloria Ecclesie eminet, quia inter ipsas lûcet ærumnas decus. Sic Christus pendens in cruce, & mortuus edidit maiora miracula,

cula, quàm antea, cùm doceret in Iudæa. Non enim vnus & alter mortuus reuixit, pendente in cruce hoc Domino, sed multi mortui prodierunt ex monumentis, velum templi scissum est, rupes & saxa dissiuerunt, nulla vi externa adhibita, Sol contra naturæ ordinem obscuratus est: & quis potest oratione complecti reliqua miracula omnia, quæ exhibita sunt, patiēte Domino in cruce? Ita maior est corporis Christi, id est, Ecclesiæ gloria in cruce, quàm in tranquillitate. Ideo exclamat Bernhardus differens de hac ipsa sententia: Pax mea est mihi amarissima, inquit Ecclesia. Caro quidē valde expetit tranquillum statum, sed spiritui prodest crux, vt ait psalm. Bonum est mihi, Domine, quòd me humiliasti.

Quod enim]

Occupatio. Deus remittit peccata.

Ergo non irascitur peccatis.

Nego consequentiam: quia est fallacia secundum non causam. Remittit Deus peccata per & propter Filium Mediatorem. Non autem remittit peccata, quasi approbans scelera. Est enim vera & vobis nota vox psal. 5: Non volens iniquitatem, tu es.

Alias]

scilicet de iustificatione.

Ceterum]

Commonefactio de ceremoniis Moisi, seu Leuiticis.

Certis vicibus]

1 Paralip. 24, recensentur vices seu sortes 24. Huius ordinationis author fuit Dauid.

Diiudicabat]

Deut. 17.

Venerabitur]

Cicero. Quidquid excellit, habet venerationem iustam.

Euangelium]

Dux sunt partes ministerij: vna vox doctrinæ, altera administratio Sacramentorū. Quòd autem prior sit principalis pars, testatur Paulus ad Corinthios: Ego neminem baptizauī. Non enim Christus misit me ad baptizandum &c. Hæc non dicuntur ad extenuationem alterius partis, sed vt sciamus administrationem Sacramentorum seruire priori parti ministerij, & esse ministram illius, & non debere pugnare cum doctrina.

Vsu sacrificiorum]

Primum sacrificia fuerunt patris et matris vnicuique sacrificij, quod obtulit Filius Dei pro genere humano in cruce. Deinde, ut hæ ceremoniæ essent exercitia primæ tabulæ. Tertio, ut hæ ceremoniæ distinguerent Ecclesiam ab aliis gentibus. Quarto, ut essent *θεραπειαι*, id est, alimenta Sacerdotum. Nam Sacerdotibus dabantur certæ partes victimarum, pectus, armeni, &c.

Arca]

Exodi 25. Rom. 3.

Fecisse pactum]

Esa. 59 : Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus. Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, neque ab ore seminis tui.

Talis erit]

Descriptio vitæ æternæ. Quid erit vita æterna? conformitas cum

Lege Dei. Hier. 31: Dabo Legem meam in corda ipsorum: ibi videbimus Deum sine fine, & sine fastidio amabimus, & sine fatigatione laudabimus.

Tabula aurea]

Arca tantum fuit inaurata.

Tabula fuit aurea. Ita Ecclesia tegitur iustitia Christi, & tamen in hac vita est imbecillis, & quasi lignea, obnoxia morti & aliis miseriis.

Nunc sumus partim aurei, partim lignei. Aurei imputatione. Lignei, propter reliquias veteris hominis. In vita æterna erimus aurei, sine ligno, sine peccato & morte, quia tunc corpus (Philip. 3) conforme erit glorificato corpori Christi, scilicet, secundum quale, non quantum.

Conderetur]

Tantum vna fuit parochia, sed plures synagoga. Quo consilio?

Est vetus dictum: Beata ciuitas, quæ tantum audit vnum præconem, id est, concordia doctrinæ maximè potest retineri, vbi omnes pendunt ex vnius, quem Deus eximiiis donis ornauit, ore & auctoritate.

Duo Cherubim]

id est, alarum imagunculæ.

Admississet]

2 Cor. 5: Eum qui non notit peccatum &c.

Doloris]

- Doloris]** Congeries verborum, quæ significat res inenarrabiles.
- Vectes]** Quinta pars allegoriæ.
- Interiora]** In hac vita maior est gloria gubernatorū politicorum, quia feruiunt huic vitæ corporali. In vita æterna maior erit gloria piorum doctorum, vt Daniel 12 dicitur: Docti fulgebunt, tanquam stellæ.
- Paulus]** 2 Cor. 4°
Pro Christo] 2 Cor. 5°
- Ministros]** Cogitate de Mose duce omnium Prophetarum, quantis miraculis est vocatus? 1, Cùm esset infans trium annorum, abiectus est in aquam, & tamen seruatus est diuinitus. 2, Educatus est in aula Pharaonis, vsque ad annum 40 ætatis. 3, Fugiens ex Aegypto, manit in terra Midian apud socerum vsque ad annum 80, vbi vocatus est à Filio Dei, qui se patefecit ei in rubo ardente, qui tamen à flammis non est consumtus, & addita fuerunt huic vocationi ingentia miracula, quæ ordine recensentur in Exodo. Quare sunt hæc facta, an propter solum Mosè? Nequaquam: sed propter totam Ecclesiam, vt sciamus Deo curæ esse ministerium, & hanc verè esse vocem Dei, quam legimus in scriptis Mosi. Sic miranda reuelatio totius Trinitatis in Baptismo non est tantùm propter Iohannem facta, sed propter totam Ecclesiã, vt tu possis Deum rectè inuocare, & eum discernere à creaturis & idolis. *Gehe feiner mit allegoriis vmb / er sey dann ein Meister.* Omnis definitio est periculosa, inquiunt Iuriscōsulti, quia est multis cauillationibus obnoxia. Est igitur definitio magnorum artificum opus. Sic possum dicere, allegoria est periculosa, nisi tractetur ab artificibus.
- Postremò]** Commonefactio de politicis legibus Mosi.
- Et quia]** Laudent alij Platonis Republicam, alij Atticam, nos in Ecclesia miremur & suspiciamus formam Molaicæ politicæ, quæ non à Solone, aut Lycurgo, sed ab ipso Deo est constituta. Interea tamen

retineamus regulari: Lex lata ad tempus, non obligat post illud tempus.

Blasphemos]

Leuit.24.

Impios]

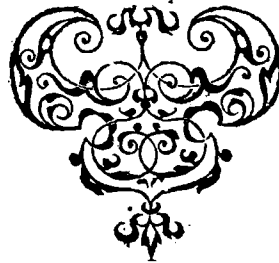
Deut.13.

Pollutos]

Leuit.24.

FINIS LOCI DE DISCRIMINE
VETERIS ET NOVI
TESTAMENTI.

STVDIO.

STVDIOSIS IN ACADEMIA
L I P S I C A S. D.

SEMPER in inuocatione nobis obstrepit hoc argumentum: Deus non exaudit peccatores: Frustrà igitur clamas ad Deum, cum sis multipliciter reus iræ Dei. Ad huius argumenti solutionem necessaria est doctrina, quæ traditur in Loco de discrimine peccati venialis & mortalis. Nam verissima est hæc vox Legis: Peccatores Deus non exaudit, de omnibus securis, qui retinent propositum peccandi contra conscientiam. Alij verò pauidi erudiendi sunt, ne desperatione deterreantur ab inuocatione. Afferamus igitur ad Deum cor contritum, vt inquit psalmus, & fide statuamus, nos propter Mediatorem exaudiri, sicut Rom. 5 dicitur, Fide habemus accessum ad Deum: & pœnitentia, ac fide depouamus malam conscientiam, seu propositum peccandi. Hęc doceri in Ecclesia de securis & pauidis necesse est, vt inuocatio, quæ est summus Dei cultus, & proprium Ecclesiæ opus, rectè fieri possit. Cùm autem in Loco de peccato, & in doctrina de bonis operibus discrimen peccati venialis & mortalis à nobis explicatum sit, breuiter percurremus pagellas in libro Locorum communium, vt ad titulum dulcissimum de Ecclesia peruenire possimus.

Bene valete, & Deum orate, vt studiis nostris pacem & tranquillitatem benignè concedat. Die 24 Aprilis. Anno Christi

M. D. L X V I.

Victorinus Strigelius.

De discrimine peccati venialis & mortalis.

MEMINISTIS, nos hanc materiam sæpe tractasse: videlicet in Loco de peccato, & in doctrina de bonis operibus. Quare non instituum more vsitato methodicam explicationem huius tituli, sed breuiter percurram pagellas in textu, vt possumus rectissimo cursu contendere ad dulcissimum & eruditissimum Locum de Ecclesia, de quo hoc tempore præcipuum certamen est inter nostras Ecclesias & Pontificios. Nam de duabus rebus acerrimè dimicant nostræ Ecclesiæ cum Pontificiis, videlicet de remissione peccatorum, & de Ecclesia. De remissione peccatorum dictum est in Loco de Iustificatione. De Ecclesia, paulò post, Deo iuuante, dicitur.

Paulus]

Rom. 7: Ego aliquando sine Lege viuebam. Lex est in prædicamento relationis, cuius fundamentum est noticia de discrimine faciendorum & non faciendorum. Sine hac nemo hominum vixit, aut deinceps vnquam viuet, quia impossibile est deleri hanc notitiam ex mentibus humanis, vt testatur Paulus Rom. 1 & 2: Habent opus Legis scriptum in cordibus &c. Non igitur dictum Pauli Rom. 7 loquitur de fundamento, id est, de notitia, quæ est naturalis, sed de termino Legis, qui est iudicare & accusare peccatum, & iniicere hominibus pauorem & metum iræ diuinæ. De hoc termino, seu de hoc proprio Legis officio dicit Paulus Rom. 7: Ego aliquando sine Lege, scilicet accusante, iudicante, condemnante, viuebam, vt homo securus.

Secura est]

Securitas humana magnitudinem suarum miseriarum, & iræ Dei non agnoscit, vt psal. 90 dicitur: Quis nouit potentiam iræ tuæ, aut quis metuit iram tuam?

Pœna primi lapsus]

Tres pœnæ tristissimæ securæ sunt lapsus primū. 1, Mors corporis & æterna damnatio. 2, Tyrannis Diaboli grassantis sophistica & manifesta crudelitate. 3, Est concupiscentia, ἀταξία omnium

omnium virium, quæ & peccatum est, & pœna peccati.

Mors]

Hippocrates. Extremis morbis remedia extrema sunt adhibenda. Potest igitur ex remedij præstantia morbi magnitudo æstimari, vt Prosper verissimè scripsit in carmine de ingratis:

*Hoc igitur pretio, captiui cum redimuntur,
Agnoscant quali conclusi carcere, quòve
Obsessi morbo fuerint, quibus eripiendis
Succurri haud aliter potuit, quàm morte medentis.*

Domine ne in furore]

Psal. 6. Quid est arguere in furore? Hæc phrasis significat vniuersalem deletionem, vt Deus arguit in furore Sodomam, arguit in furore Pharaonem, Saulem, Iudam & alios impios, quia non tantùm delet eos ex hac vita, sed etiam postea punit eos æternis suppliciis. Hoc igitur petit Dauid, Ne abiicias me inter vasa iræ tuæ, non finas me excludi à numero filiorum Dei.

In iudicio]

id est, in mitigatione, ἐπιεικεία.

Domine, cum irasceris]

Quàm pathetica est hæc præcatio? Semper in iras memorem nostri. Mantuan.

*Sit licet in natos facies austera parentum,
Aequa tamen semper mens est, & amica voluntas.*

In non renatis]

Disertè dicit de non renatis, quia in his nullum est discrimen peccati mortalis & venialis. Omnia peccata in non renatis sunt mortalia.

Et si magna fuit virtus Pomponij Attici]

Cornelius Nepos in vita Pomponij Attici: Nemo minùs fuit emax, nemo minùs ædificator.

Est Noëma alludens ad regulam œconomicam. Multas personas alere, & multas domos ædificare, non est via ad opulentiã ducens, sed proxima ad perniciem. Cato de re rustica: Emas, non quod opus est, sed quod necesse est. Columella, Patrem familiãs oportet magis esse vendacem, quàm emacem,

Nero]

Seneca, præceptor Neronis

natus fuit annos 114, cum est interfectus ab ingrato discipulo.

Polluuntur]

contagione personæ.

Non rectè reguntur]

quia non fiunt in agnitione
& fiducia Mediatoris, nec refe-

runtur ad gloriam Dei. Quando vis facere bonum opus, & Deo placens, necesse est hæc tria concurrere. 1, vt opus sit à Deo mandatum. 2, vt opus fiat & præstetur in vera fide, prælucente agnitione & fiducia Christi, quia sine Christo nihil placet Deo. 3, vt referatur opus ad gloriam Dei, & celebrationem nominis diuini. Duo desunt operibus Ethnicorum, videlicet agnitio Christi, & gloria Dei.

Cato]

Vticensis.

Omne quod non est]

Rom. 14.

Nos ipsos pluris faciamus]

Catullus. Nemo est, quem nõ
possis aliqua in re cernere suffe-

num, id est, *φιλαυτον*, sibi placentem, sese admirantem, & magnificari cupientem.

Ægyptio]

Regi Neco, id est, claudio, si e-
tymologiam spectes, 4 Regum

23. Herod. lib. 2: Necus fuit rex Ægypti, qui fretus sua potentia & opulentia ausus est bellum inferre Nabuchodonosori. Cum autem Ægyptus sit vicina Palæstina, vel terræ Canaan, non potuit Necus aliter facere, quin transfret per extremam oram tribus Iudæ. Dimicauit enim Necus cum Babylonico rege ad Euphratem notissimum flumen. Cumque Necus peteret amanter per legatos transitum à rege Iosia, ac promitteret, sese transiturum esse sine incommodo regni Iudaici: Iosias humana quadam vel superbia, vel *πολυπειρημοσύνη* impulsus, recusauit pacem oblatam à rege, & suscepit bellum non necessarium contra vicinum, in quo etiam est interfectus rex bonus alioquin & sanctus. Nam vt in sanctis manent aliqua peccata, ita Deus non semper parcit sanctis, sed sæpe eos punit, & duriter castigat.

Sunt]

Summa totius descriptionis
peccati, vt nominatur, venialis,
comprehendi potest hac breui definitione. Peccata venialia in
renatis retinentibus fidem & bonam conscientiam, non sunt cor-
ruptelæ

ruptelæ fundamenti, nec sunt delicta contra conscientiam, sed sunt reliquiæ peccati originis, caligo, dubitationes, carnalis securitas, errantes flammæ vitiorum affectuum, & omissiones, vel ignorantia non affectatæ, quibus sancti Spiritu repugnant.

Nulla est functio]

2 Cor. 3. Non sumus idonei ad cogitandum aliquid ex nobis,

tanquam ex nobis ipsis, sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Loquitur ibi Paulus, non de qualibet cogitatione, quæ utcumque est in nostra potestate (non enim dicimus iam de arcana Dei gubernatione, qua fit, ut cogitationes etiam dissimiliter offerantur mentibus) ut tu potes cogitare de tuo parente, aut de alia re, sed loquitur Paulus de consiliis & cogitationibus, in gubernatione Ecclesiastica. Nemo potest explicare doctrinam Ecclesiæ, & diiudicare certamina de doctrina, & salutariter præesse Ecclesiæ, nisi diuinitus gubernetur.

Series capitum in hoc loco est: 1, De peccato veniali in renatis. 2, De peccato mortali in renatis. 3, De appellationibus mortalis & venialis peccati. 4, Explicatio quæstionis, an peccata electorum possint esse mortalia. 5, Appendix de affectata ignorantia, & omissione.

Repugnat incendiis]

Theodoretus, oratione 7 de providentia: Qui primam scintillam non opprimit, postea rogam inflammatum & ardentem extinguere nulla ratione potest.

*Principiis obsta, sero medicina paratur,
Cum mala per longas conualuere moras.*

Venialia]

condonata, remissa peccata.
Rom. 6, Non estis sub Lege, sed sub gratia.

Quod verò]

Solutio obiectionis.

Omne peccatum est voluntarium.

Multi affectus non sunt voluntarij, sed subiti:

Ergo vitiosi affectus non sunt peccata.

Respondeo ad maiorem. Maior vera est de politico iudicio: va.

let in foro ciuili, sed non est transferenda hæc sententia ad iudiciũ Dei, Deus aliter iudicat, quàm prætor populi Romani.

Paulus]

Rom. 7.

Iohan.]

1 Iohan. 1.

Manent in gratia]

Sedes huius materiæ est Rom. 8, id est, ibi tractatur principaliter & præcipuè hæc materia.

Actiones corporis]

Actiones corporis seu carnis, sunt prauæ opiniones, & vitiosi affectus.

Paulus 1 Cor. 5, vocat veritatem & sinceritatẽ, veras de Deo opiniones & affectus cum Lege Dei congruentes. Has opponit fermento veteri.

Finis]

Summa mandati est dilectio Dei & proximi. Dilectio complectitur opera omnium præceptorum Decalogi, sicut apud philosophos iustitia vniuersalis. Cor mundum est cor fide purificatũ, Act. 15: Fide purificantur corda. Conscientia bona est propositum non peccandi. Fides non simulata opponitur notitiæ, qualis est in Diabolis & hypocritis, sine vera pœnitentia & conuersione ad Deum.

Spiritu]

non tantũ philosophica moderatione, sed veris motibus Spiritus sancti.

Repugnemus]

Nõ deferimur à Deo, nisi nos priores Deum deferemus, inquit Prosper.

Frustra gratiam Dei]

Frustrà gratiam accipiũt, qui inchoata dona, aut non retinẽt, aut non exercent. Nam otio aut negligentia languescunt, aut extinguuntur dona.

Sedit populus]

In luxu & otio frigidius homines Deum inuocant, & maiore audacia fingunt opiniones de Deo, Euripides: Otiosus exercitus est similis incendio, Nam homines nihil agendo, malè agere discũt.

Salo-

Salomon]

Prouerb.28.

Pavidus]

Sollicitus in cauendis malis
& lapsibus.

Legem Dei]

vt Monachi finxerunt.

Dixi de veniali]

Secundum caput de peccato
mortali. Descriptio peccati mor-talis in renatis, sumatur ex regula Pauli: Milita bonam militiam,
retinens fidem & bonam conscientiam.

Cum igitur homines non retinent fidem, sed aliquam fundamenti partem, id est, aliquem articulum fidei, siue scientes, siue errore amittunt, & idola approbant, vt multi, qui falsis dogmatibus decipiuntur, aut non sustentant se consolatione fidei, sed superantur dubitatione aut desperatione, aut violant vllum præceptum Dei contra conscientiam, effundunt Spiritum sanctum, & rursus fiunt rei iræ Dei, & pænæ æternæ, & nisi fiat conuersio, tales morientes abiiciuntur in æternas pœnas. Complectimur autem in hoc numero & peccata omissionis affectatæ; id est, affectatam negligentiam in officio, & affectatam ignorantiam.

Insigne est dictum Tertulliani, quod sæpe citatur: Necesserit, nos coram tribunali Iesu Christi reddere rationem, non modò operum, sed etiam fidei nostræ. Hoc dictum Tertulliani prorsus congruit cum aphorismo Paulino, Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam

conscientiam. Olim in scholis & templis sic docebantur homines, Lapsus contra conscientiam sunt peccata mortalia. Hoc verè dicitur, sed non est satis dictum. Est dictum insufficiens, mutilū & mancum, quia homines non tantum damnantur propter peccata contra conscientiam, sed etiam propter corruptelas fundamenti, propter errores, de doctrina diuinitus tradita, quia Paulus non tantum requirit in Christiano bonam conscientiam, sed etiam fidem. Ergo à contrario sensu non tantum sunt peccata mortalia lapsus contra conscientiam, sed etiam errores cum fundamento pugnantes, siue tu ipse sis author impietatis, seu prauæ doctrinæ, siue sequaris impium ducem. Hæc causa est, cur omnes homines, non tantum studiosi Theologiæ debeant audire diligenter vocem ministerij in templis, & vocem docentium in scholis, quia non satis est, te rectè regere

vitam & disciplinam, nisi etiam habeas in tua mente veram sententiam de omnibus & singulis articulis fidei. Psal. 125: Declinantes ad prauitates suas ducet Dominus cum operariis iniquitatis. Pax autem super Israel. hoc est, non tantum poena digni sunt ipsi auctores prauorum dogmatum hæretici, sed etiam stulti auditores, qui à talibus decipiuntur, & eos sequuntur sine iudicio, & sine delectu. Videris esse magnam varietatem opinionum horum temporum. Ergo videat quisque quid sequatur, aut quid discat, vt reddere ratione possit coram iudice Christo. Animaduertitis iam, vt puto, duas esse species peccati mortalis in renatis, vnã quæ pugnat cum fide: alteram, quæ fauciat conscientiam. Sunt igitur peccata mortalia in renatis, aut error pugnans cum fundamento, id est, cum aliquo articulo fidei, aut lapsus voluntarius, qui fit à sciente & volente contra Legem Dei. Hæc doctrina sumitur ex notissimo aphorismo Paulino 1 Timoth. 1, Milita bonam militiam &c.

In regno Dei]

id est, vita æterna. Differunt

regnum Christi, & regnum Dei,

non quidem re ipsa, sed modo rei. Nam Christi regnum administratur in hac vita verbo. Sed regnum Dei post hanc vitam non indiget ministerio verbi, sed tunc coram conspicietur Deus in clara luce. Affirmat igitur Paulus Eph. 5, ruentes contra conscientiam & pollutos idolis, seu erroribus pugnantibus cum fundamento, necesse vera membra regni Christi in hac vita, nec futuros hæredes regni Dei post hanc vitam.

[Vanis sermonibus]

Quales sunt Antinomorum, qui fingunt, peccatis contra conscientiam non amitti gratiam.

Antinomi sunt hostes Legis Dei, contententes non prædicandam esse Legem in Ecclesia, sed Legis doctrinam esse relegandam ad curiam. Ex hac falsa

hypothesi sequitur error, qui fingit, homines non excutere gratiam & Spiritum sanctum lapsibus contra conscientiam.

Cum fecerit iudicium & iustitiam]

Facere iudicium, est vitare prohibita. Facere iustitiam, est facere mandata à Deo. Lex diuina

non tantum præcipit facienda, sed etiam prohibet contraria, vt Lex præcipit, honore afficiendos esse parentes, & prohibet omnes iniurias verbales & reales, quibus possunt iniuria affici parentes:

Grazi

Græci disputantes de iusticia vniuersali, dicunt eam esse partim ἀναίρεσιν, id est, remotionem τῶν κακῶν, malorum, seu vitiorum, partim θέσιν, id est, positionem τῶν ἐνεργητημάτων, beneficiorum. Hæc congruunt ad dictum Esa. 1: Desinite malefacere, & discite benefacere. Videtis, Esaiam in sua concione coniungere iudicium, & iustitiam: & sic sæpe loquitur Dauid in psalmis: Feci iustitiam, scilicet vniuersalem iuxta totum Decalogum.

Qui facit peccatum]

Aliud est facere, aliud habere peccatum. Sancti habent peccata, sed non faciunt peccata, donec manent sancti. Facere peccata, est amplecti errores pugnantés cum doctrina diuinitus tradita, & ruere contra conscientiam.

ἀγαθόν]

Significat quiddam bonum ordinatum à Deo, & congruens ad normam bonitatis diuinæ, & directum ad certam vtilitatem. Sic omnes creaturæ Dei sunt bonæ, id est, ordinatæ à Deo, cōgruentes ad normam bonitatis diuinæ, & vtilés generi humano, iuxta dictum, Vidit Deus omnia quæ fecerat &c.

Καλόν]

non tantum significat quiddam honestum, & Deo placens, sed etiam arduum & difficile, quod non potest sustineri sine multis virtutibus. Ideo Aristoteles definiens τὸ καλόν, dixit in libro de poëtica: καλὸν ἐστὶ ἐν τῇ τάξει, καὶ ἐν τῷ μεγέθει. καλόν consistit in ordine & magnitudine, sicut in prouerbio dicitur, δύσκολα τὰ καλά, difficilia quæ pulchra. Eodem modo intelligatur dictum 1 Tim. 3, de officio Episcopi. Qui episcopatum desiderat, is bonum opus desiderat, καλὸν ἔργον, id est, arduum opus, difficile, periculofum, ad quod requiruntur multæ & magnæ virtutes.

Hæc est gloriatio]

Ex hoc Pauli dicto extruitur definitio gloriæ, quam omnes meminisse debent. Gloria est approbatio nostræ conscientiæ rectè iudicantis, & aliorum rectè iudicantium.

Rectè iudicare, significat iudicare iuxta verbum Dei. Nam conscientia est regenda verbo Dei, non nostris stultis imaginationibus. Si igitur labores tui & actiones congruunt cum verbo Domini, rectè iudicas de tuis laboribus & actionibus, & verè sunt illæ tuæ actiones res gloriosæ coram Deo & Ecclesia. Ac semper habenti bo-

nam conscientiam respondebunt aliquorum honestorum recta iudicia, vt Siracides inquit, Laus sanctorum in Ecclesia. Nemo autem speret, nemo somniet, se posse omnibus placere, Ne Iuppiter quidem, vt dicitur, omnibus placet, siue pluens, siue efficiens serenitatem. Ita multò minùs homo miser potest omnibus placere, neque hoc est agendum, vt omnibus placeamus. Væ vobis, inquit Christus, si omnes benedixerint vobis. Quid ergo est agendum, vt consequamur veram gloriam, quæ non est inanis vmbra, aut somnium? Hoc est agendum, vt primùm satisfacias tuæ conscientiæ, & regas eam verbo Domini, quod non finit te errare. Deinde non dubites, quin in Ecclesia vera apud aliquos laudem habiturus sis.

Nec occupabit]

Regula de modo appetendæ gloriæ.

Ex aliorum reprehensione]

Pindarus oda 6 Olympiorum: Colentes virtutem fiunt clari, & facta singulos ostendunt. Momus verò ex aliis maleuolis pendens, petit Olympicos victores, quibus veneranda gratia decus aspergit.

Summa petit liuor, perflant altissima venti.

Paulus Philipp. 4, tradens regulam vitæ, inter alia inquit: Si qua virtus, si qua laus. Quare coniungit hæc duo? vt doceat nos, fundamentum & fontem veræ gloriæ esse virtutem. Eodem modo dicit Pindarus, Colentes virtutem, fiunt clari.

Iuramentum]

Iuramentum diuinum est propositio copulatiua. Coniungit pœnitentiam & remissionem peccatorum.

Ad quem respiciam]

Esaïas hæc sua dicta summisit ex psal. 51: Miserere mei, Deus. Ibi dicit Dauid, Sacrificium Deo, Spiritus contritus, cor contritum & humiliatum, Deus, nõ despicias: quasi dicat, Duplicia sunt sacrificia, alia actiua, in quibus agimus: alia passiua, in quibus patimur. Sed multò magis placent Deo passiua, quàm actiua sacrificia. Mortificatio carnis nostræ, quæ est sacrificium passiuum, magis placet Deo, quàm omnes victoriæ & triumphi. Ex hoc igitur dicto psal. 51, sumta sunt dicta Esaïæ dulcissima,

Infigendam]

Impri mendam cordi, tanquam

quam imaginem figilli, vt Basilius loquitur.

Paulus]

Rom. 14.

Paulus vocat]

Tertium caput de appellationibus peccati mortalis & venialis.

Peccatum dominans]

In peccato regnante hæc tria insunt. 1, Reatus, id est, æterna

damnatio. 2, Efficacia, quia nullum peccatum est solum, sed error parit errorem, & ex vno lapsu plures sequuntur. 3, Moles peccatorum & scandalorum.

Donatus]

Spiritu sancto.

Non retinuit]

Frustrà accepit gratiam Dei, quia non retinuit eam.

Æmulationem]

inuidiæ.

Flammas]

Num. 12.

Furorem Saulis]

Vulnus alit venis, & cæco capitur igni.

Sacerdotes]

In oppido Nobe, quod est inter Ioppen & Arimathian.

Ioppe, quæ Hebraicè Iapha à pulchritudine appellatur, est portus in quem solent inuehi nauigantes Christiani ex Europa, & profecturi ad sepulchrum Domini.

Ionathan virum sanctum]

Quanta fuit virtus huius sancti viri? Cessit Dauidi de regno,

non qualicumque, sed de regno populi Dei. Regnum populi Dei fuit maius, quàm omnes monarchiæ, non quantitate, sed qualitate. Fuit res gloriosior, esse ducem & regem in populo Dei, quàm imperare Persis & Aegyptiis, & gentibus aliis, quæ erant idolatriciæ. Hoc regnum hoc decus cessit, vltro, sua sponte, sine simulatione, sine coactione, vera animi reuerentia & subiectione. Ostendit igitur, se habere Spiritum dilectionis & modestiæ.

Hostibus]

Palæstinis. 1 Reg. vltimo.

Incendia odiorum]

Superbia est semen, inuidia

mater, Diabolus pater, qui est superbus & inuidus: filia est iniuria. Ideo Paulus hæc tria coniungit, Rom. 1.

Necopus est]

Sequitur quartum caput, in quo explicatur quæstio, an lapsus hominum electorum possint esse mortales: vt David fuit electus. Quæritur ergo, an Davidis adulterium & homicidium fuerit peccatum mortale? Ratio autem huius quæstionis hæc est, Quia fundamentum Dei manet æternum, & Deus nouit, qui sint sui. Sic enim Paulus loquitur ad Timotheum. Quare cum sancti, qui sunt electi, non possint omnino excidere gratia Dei, quia propositum electionis est æternum & immutabile, videtur absurdè dici lapsus talium esse mortales. Responso ad hanc quæstionem, breuis, simplex, & vera est hæc. Quanquam electio Dei est immota, tamen de vita & moribus sanctorum iudicandum est ex verbo Dei reuelato. Si enim congruit actio Davidis cum Lege Dei, rectè pronuntiatur, eam esse bonam, & Deo placentem. Si autem pugnat cum Lege Dei, iurè & meritò damnatur.

Nos iuxta verbum]

Ἀξιωμα Theologicum, quod multis testimoniis Scripturæ confirmari potest, sed breuitatis causa nunc erimus contenti duobus testimoniis. Esa. 8: Ad Legem, & ad testimonium, quòd si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis lux matutina. Et Rom. 10: Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo, cui si credideris, saluus eris. Noli ergo ascendere in cælum, noli descendere ad inferos tuis speculationibus, sed acquiescas in verbo proposito, quod est tibi prope in ore & corde tuo.

Filij iræ]

Eph. 2: Omnes natura eramus filij iræ.

Non igitur]

concio pœnitentiæ egregia.

Venit ira Dei]

Eph. 5.

Nolo mortem]

Cogitantes de hoc iuramento exclamemus cum Hieremia, cap. 3, Conuerte me, Domine, & conuertar.

Singula peccata]

Singula peccata sunt digna subita morte & interitu: Si Deus nobiscum vellet agere summo iure, nemo nostrum ad hunc vsque diem

diem vixisset. Quòd autem viuimus, quòd spiramus, id misericordiæ Dei acceptum ferendum est, vt inquit Ieremias, in Threnis, cap. 3: Misericordiæ Domini, quòd non consumti sūmus.

In Luca]

cap. 13. Illa allegoria commo-
nefacit nos Christus, ne in con-

temtu Dei & verbi diuini perseueremus, sed audiamus vocem Legis & Euangelij, aliquomodo velimus obedientiam, & simul in nostris magnis miseriis petamus auxilium, sicut exclamat Hieremias, Conuerte me, Domine, & conuertar. Sana me, & sanabor. Quòd si tanta bonitate Dei differentis pœnam iustam, abutemur ad confirmandam securitatem nostram, & furores nostros, idem nobis accidet, quod vsu venit ficui sterili.

Bonitas Dei te ad pœnitentiam inuitat]

Rom. 2. & 2 Petri 3. Domini nostri patientiam, salutem, id est, salutarem (abstractum pro

concreto) arbitremini: hoc est, Deus ideo differt pœnas publicas & priuatas, vt cōuertamur ad ipsum, ne nobis desit spatium ad seriam conuersionem.

Dauid]

2 Reg. 12.

Vocem]

Luc. 15.

Cathari]

Nouatiani.

Patre tuo]

Caput quintum. Ignorantia affectata est, cum vel de Le-

ge, vel de proprio facto nescitur, quod requiri & poterat, & debebat. Peccatenim voluntas non imperans menti inquisitionem. Ideo hæc ignorantia non excusat. Affectata omisio est voluntaria negligentia in officio, pugnans cum præcepto: Hoc requiritur in ministro, vt sit fidelis, 1 Cor. 4. Complectitur autem fidelitas mediocrem scientiam eius rei, quam profiteris: & deinde in administratione sedulitatem. Excludit igitur fidelitas vtrūque malum, affectatam ignorantiam, & affectatam negligentiam.

Ethnici colentes idola non sunt excusati propter ignorantiam, quia & debebant inquire veram doctrinam de vero Dei cultu, & poterant. Contrà dicat aliquis, Quomodo potuerunt gentes ante Christum natum

peruenire ad veram Dei notitiam? Respondeo. Multæ fuerunt occasiones discendi veram de Deo doctrinam: prima fuit, quòd Palæstina, quæ præbuit populo Israel ad Iordanem hospitium, ferè sita est in medio terræ habitabilis, vt ostendit inspectio tabularum. Ergo sicut linæ à circumferentia tendunt ad suum centrum, tanquam medium: ita debebant gentes haurire ex fontibus Israel, non procul remotis, non in angulo aliquo obscuro positis, veram de Deo doctrinam. Secunda fuit, quòd Ptolomæus Philadelphus secūdus rex Aegyptius, post Alexandrum Magnum curauit conuerti Biblia Hebraica, & scripta Prophetica in Græcum sermonem, annis ferè 300 ante natum Christum. Tertia: Quòd crebræ fuerunt nauigationes ex tota Græcia, imò ex tota Europa in Aegyptum vicinam Cananæ terræ seu Palæstinæ. Plato nauigauit in Aegyptum, vt disceret mysteria sacerdotum Aegyptiorum. Cur non eadem opera nauigauit Hierosolymam, & collocutus est cum Sacerdotibus populi Iudaici, à quibus potuisset meliora discere, quàm à Sacerdotibus Aegyptiis? In hoc exemplo discitis, quid sit affectata ignorantia. Ita tempore multi peccant affectata ignorantia, dum temerè pronuntiant de controuersis dogmatum, quas nondum didicerunt, quas non intelligunt, de quibus nihil habent iudicij. Nemo debet pronuntiare de re ignota, aut non satis intellecta, & damnare aliū cum dubitatione, quod profectò est horribile scelus. Non satis est, te dicere, Ille condemnauit hunc eandem ob causam, ergo & ego illum condemnabo. Tu reddes pro te rationem coram tribunali Christi Iesu, ille vel alius non respondebit pro te. Quare nemo peccet affectata ignorantia, sed vtatur quisque occasionibus discendi diuinitus oblatis. Quòd ad affectatam omissionem attinet, vtamur hoc exemplo: Medicus est fidelis, qui didicit artem medendi à veris artificibus. Deinde is medicus est fidelis, qui non tātum est doctus, sed assiduitatem & diligentiam præstat in apparandis remedijs, vel alijs officijs, quæ à medico requiruntur. Sin autem vel artem ignorat, vel non rectè didicit, vel negligenter curat suos ægrotos, est infidelis. Requiritur autem in ministro quocunque, vt sit fidelis.

Christus]

Iohan. 9.

In Ecclesia]

In populo Israel, in terra Canaan.

Vt mihi]

1 Cor. 9. Hæc est vniuersalis regula,

regula, non tantùm accommodanda ad ministros Ecclesiæ, sed & ad omnes homines. Si quis ornatus est à Deo hoc, vel illo dono, & eo non utitur ad ornandam gloriam Dei, & ad ædificationem Ecclesiæ, is sciat hoc fulmen Pauli contra se editum esse, Væ mihi, si non euangelizauero. Est aliquis doctus & præstans medicus, & tamen quacunq; de caussa non vult exercere artem, nec vult opem ferre miseris hominibus petentibus ab eo opem & consilium. Talis non est minori poena dignus, quàm minister Euangelij, non faciens officium suum in docendo. Idem intelligatur de omnibus ordinibus & statibus vitæ. Tu es scholasticus, & missus à parentibus in Academiam, vel à Mæcenatibus qui tibi sumtus ad discendum suppeditant. Si igitur nõ feceris officium tuæ vocationis, profectò eris reus iræ Dei & mortis æternæ. Non es excusatus, etiam si dicas, Ego sum diues: oportet etiam diuites aliquid facere, quod Deo sit gratum, & Ecclesiæ salutare, non debemus esse Margitæ Homerici.

Inutilem seruum]

Quis est inutilis seruus ille?
cui erat concreditum talentum

vnum, & qui non contulerat talentum suum ad vsuram, & quamuis reddidit Domino reposcenti suum talentum: tamen quia solam fortem reddidit sine vsura, iudicatus est iudicio iustissimo dignus æterna damnatione.

In Apostolis]

Act. 1. Cùm Christus esset abiturus in cælum, quærunt Apo-

stoli, Nunquid hoc tempore restitues regnum Israelis? Deus bone, nondum didicerant intra triennium & ampliùs, quale esset futurum regnum Christi. Disputant adhuc de politia mundana: hanc infirmitatem tolerauit in suis discipulis Christus.

Hunc gradum constituit
Paulus]

Paulus non est Stoicus, non dicit omnia peccata esse æqualia, neque requirit ideam in nobis Platoniam, sed contentus est mediocritate.

Ignauiam]

Quid sit ignauia, manifestum est. Margites Homericus fuit ignauus, quia nec fuit arator nec fossor. Quid sit πολυπραγμοσύνη ostendit exemplum Alcibiadis, qui multas quidem res gessit, sed non necessarias, nec vtilis sibi aut patriæ.

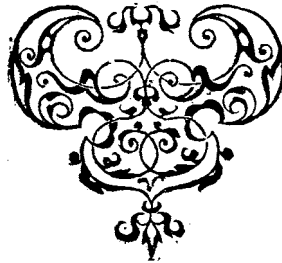
Sedulitas vtrumque agit]

Definitio sedulitatis fit omnibus nota, tanquam regula vitæ.

Est enim virtus, quæ constanter & firmiter vult propter Deum & communem salutem labores facere vocationi congruentes. Extrema sedulitatis sunt: otiosa ignauia, & πολυπραγμοσύνη. Promittit autem vox diuina fideliter seruiētibus vocationi auxilium, & salutarem exitum. Quare non existimes, te aut non iuuari à Deo, aut labores fore irritos, si intra vocationis metas permanferis, sed scias & fide auxilium à Deo expectandum esse, & sperandos euentus salutare, et si non statim cernas eos oculis.

FINIS LOCI DE DISCRIMINE
PECCATI VENIALIS ET
MORTALIS.

LOCVS

L O C V S
D E E C C L E S I A .

Studioſis in Academia Lipſica S. D.

I c v r D a u i d i n p ſ a l . 2 7 i n q u i t , V n a m
r e m p e t i j à D o m i n o , & h a n c r e q u i r a m , v t
h a b i t e m i n d o m o D o m i n i o m n i b u s d i e -
b u s v i t æ m e æ : i t a ſ i n g u l i p i j a d v e r a m E c -
c l e ſ i a m D e i ſ e ſ e a g g r e g e n t , v t i n e a v e l u t
i n a r c a a b d i t i , i n h i s h o r r e n d i s c o n f u ſ i o -
n i b u s g e n e r i s h u m a n i ſ e r u e n t u r . S e d m u l t i s h æ c d u b i t a -
t i o o b ſ t r e p i t : c ù m t o t d i u e r ſ a a g m i n a ſ i b i t i t u l u m E c c l e -
ſ i æ t r i b u a n t , a d q u a m c o n g r e g a t i o n e m i u b e m u r a c c e d e -
r e ? T o t ſ e c u l o r u m c o n ſ e n ſ u s n o m i n a u i t p o n t i f i c i ã t u r -
b a m , E c c l e ſ i a m : N u n c a l i j a l i o s c o æ t u s m o n ſ t r a n t , i l l a v e -
l u t l a c e r a t a n a u i s r e l i n q u i t u r , a l i j i n a l i a s ſ c a p h a s d e ſ i -
l i u n t , v o s q u a m n o b i s f i r m a m n a u i m o ſ t e n d i t i s ? N o n
d i f f i c i l i s r e ſ p o n ſ i o e ſ t , ſ i n o r m a m i u d i c i j ſ e q u a r i s , q u a m
D e u s p r o p o ſ u i t . S u n t ſ i g n a v e r æ E c c l e ſ i æ , n o n f a l l e n t i a ,
ſ c i l i c e t ſ c r i p t a P r o p h e t i c a , & A p o ſ t o l i c a , & ſ y m b o l a . H æ c
q u i ſ i n e c o r r u p t e l i s a m p l e c t ū t u r , h i ſ u n t v e r a D e i E c c l e -
ſ i a . C ū m i g i t u r i n t e r n o ſ t r o s c o æ t u s & t u r b a m P o n t i f i c i ã
p r æ c i p u ū c o n t r o u e r ſ i æ c e r t a m e n ſ i t d e E c c l e ſ i a , q u æ , v -
b i , & q u a l i s ſ i t h o d i e , D e o i u u ã t e , o r d i a r t i t u l ū : d e q u o i n
S y m b o l o d i c i t u r , C r e d o E c c l e ſ i ã C a t h o l i c ã , v t n o s e i a d -
i u n g a m u s , & c o n ſ t a n t e r i n e a m a n e a m u s . N i h i l e n i m ſ i c
d e b e t f o r m i d a r e C h r i ſ t i a n u s , q u à m ſ e p a r a r i à c o r p o r e
C h r i ſ t i . S i e n i m ſ e p a r a t u s e ſ t à c o r p o r e C h r i ſ t i , n o n e ſ t
m e m b r u m e i u s . S i n o n e ſ t m e m b r u m e i u s , n o n r e g i t u r
S p i r i t u e i u s . Q u i ſ q u i s a u t e m S p i r i t u m C h r i ſ t i n o n h a -

bet, hic non est eius, vt præclarè dixit Augustinus, tractatu
 in Iohannem 27: Nos verò læti, Deo gratias agamus,
 quòd & seruat in genere humano suas reliquias, & nos ad
 sui agminis societatem vocauit. Bene valetè, & Deum
 orate, vt Ecclesiæ senescenti, tanquam corpori
 multipliciter ægro parcat, & iustitiam mi-

sericordia temperet. Lipsiæ 24

Maii. Anno Christi,

M. D. L X V I.

Victorinus Strigelius.

I N

IN LOCVM DE ECCLESIA

PRAEFATIO OBITER

EXCEPTA.

DVAE curæ omnium hominum præcipuæ esse debent, prior de agnitione & inuocatione Dei, iuxta dictum: Dominum Deum tuum adorabis, & ipsi soli seruias. Altera de consociatione cum vera Ecclesia Dei. De priori cura sæpe aliàs dictū est, præsertim in explicatione sententiæ Christi, qua describitur vita æterna, Ioh. 17: Hæc est vita æterna, vt agnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. De altera cura nunc est breuiter dicendum, ad præparandos animos auditorum, vt maiori attētionē audiant explicationem Loci de Ecclesia. Certissimum est, extra Ecclesiam nullam esse salutem. Quemadmodum enim tempore diluuij extra Arcam Noæ, nulli homines manserunt incolumes: ita extra Ecclesiam nulla est veritas de Deo & de rebus diuinis, nulla salus, denique summa miseria hominis est, separatū esse ab eo corpore, quod vocatur Ecclesia. Est enim huius corporis caput Christus. Qui ergo non coniunctus est cum Ecclesia, is non cohæret capiti Christo, siue vt Paulus loquitur 1 Cor. 6, non est agglutinatus Deo. Iam verò constat, eos qui non sunt membra Christi, non viuificari Spiritu Christi. Qui autem Spiritum Christi non habet, teste Paulo Rom. 8, hic non est eius: & per consequens est damnatus & abiectus inter Diabolos. Ex hac breui commemoratione facile intelligitis, quàm necessaria cura sit, quærere sapienter, quæ sit vera Ecclesia Dei, & vbi sit, & qualis sit, vt nos ad eam adiungamus, & efficiamur cum ea vnum corpus, cuius, vt dixi, caput vnicū est Christus. Vt autem Deus non potest rectè agnoscī & inuocari sine ea doctrina, quæ est diuinitus tradita in Ecclesia: ita ad diiudicationem controuersiæ de Ecclesia, cuius titulum multæ sectæ sibi falsò arrogant, necessaria est explicatio articuli in symbolo Apostolico, Credo Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem, in qua est remissio peccatorum, & certa spes resurrectionis ad vitam æternam.

Distribuam ergo docendi causa totum locum de Ecclesia, in capita octo. In i dicetur de stabilitate seu perpetuitate Ecclesiæ, & de

necessaria adiunctione ad veram Ecclesiam. In secundo recitabitur definitio, quæ docet, quæ sit, & vbi sit Ecclesia. In tertio dicemus, qualis sit Ecclesia, & quæ ad eius vnitatē requirantur. 4, Exponemus discrimē politicarum & Ecclesiæ. 5, Audietis, quid sit existimandum de authoritate Ecclesiæ, Synodorum, Conciliorum & scriptorum Ecclesiasticorum, seu Patrum, vt vocantur. 6, Refutabimus architectantes seu fabricantes Ecclesiam, sine Euangelio. 7, Refutabimus opinionem falsam Donatistarum de Ecclesia. Ad extremum dicemus aliquid de regno Antichristi, id est, de Papatu, quod regnum falsè putatur Ecclesia. Distinctè autem dico, de regno, ne quis dicat, nos condemnare omnes homines, qui sunt oppressi cōtra voluntatem, tyrannide Pontificia. Loquor de ipsis Episcopis Papisticis, & eorum satellitibus, non de afflictis reliquiis Ecclesiæ, quæ sunt sparsæ in diuersa imperia.

De stabilitate Ecclesiæ, & de adiunctione ad veram Ecclesiam.

C A P. I.

PRIMA quæstio methodica est, an sit res, vt cūm quæro, an sit cometa, an sit cælum. Ita hoc loco prima quæstio est, an sit Ecclesia, an semper fuerit inde vsq; ab initio, & an deinceps semper sit mansura vsque ad finem mundi. De hac quæstione respondet Symbolum Apostolicum. Credo Ecclesiam, id est, firmiter statuo, semper fuisse post conditum genus humanum, & nunc etiam esse in tanta perturbatione religionis: denique semper mansuram esse aliquam Ecclesiam, aliquam cœtum in genere humano Deo placentem, qui sanctificatur verbo & Spiritu sancto. Postquam autem constat semper esse Ecclesiam, nostrum est, expetere consociationem, copulationem, & arctissimū fœdus cum Ecclesia, sicut dicitur in psal. 119: Socius sum omnium timentium te, & diligentium nomen tuum, Domine: id est, Ego, volo esse, & manere constans amicus, & fidelis socius veræ Ecclesiæ, nunquam ab ea deficere volo, nunquam ero hostis & inimicus Ecclesiæ.

In

In tantis confutionibus opinionum, cultuum & morum semper quaesuerunt, & quaerunt multi: An sit aliqua Ecclesia Dei distincta à ceteris gentibus, & qua, & ubi sit, praesertim cum in eo ipso coetu, qui nomen Ecclesiae sibi tribuit, horrenda sint exempla licentiae in moribus, & in fingendis monstrosis deliramētis. Quis enim ignorat, statim post Apostolos portentosas opiniones vagatas esse? Nam praeter Ethnicos

& Iudaeos fuerunt Ebionitæ, Marcionis colluuius, obscœna factio Carpocratis, & alij multi. Postea magis distractum est genus humanum in Samosateni, Manichæorum, Arrij, Pelagianorum sectas. Hoc tem-

pore, quàm terribilis est gigantomachia? Hæc scandala ita turbant mentes, ut vix ex dubitationibus possint eluctari, An & qua sit Ecclesia Dei. Sed contra has dubitationes articulus in Symbolo propositus est, Credo Ecclesiam sanctam Catholicam. Hac professione affirmamus, non abiectum esse totum genus humanum à Deo, sed inde usque ab initio fuisse, esse & mansuram esse aliquam veram Dei Ecclesiam. Propter hanc commonefactionem & consolationem articulus in Symbolo recitatur, cum quidem hæc ipsa doctrina de conseruatione & adiunctione singulorum ad veram Ecclesiam sapissimè repetita sit in concionibus diuinis. Nam de duratione Ecclesiae in hac vita mortali, usque ad resurrectionem, hæc perspicua testimonia expressè loquuntur.

Matthæi ultimo: Ecce ego vobiscum sum, usque ad consumptionem seculi.

Matth. 24: Sicerit aduentus Filij hominis, vnus assumetur, & alter relinquetur.

Et in ipsis Coenæ Dominicæ verbis, 1 Cor. 11 promissio est comprehensa, Hoc facite, donec veniat. Quid dulcius dici potest, quàm præmitti duraturum esse ministerium Euangelij, donec Filius Dei resuscitatis mortuis, ostendet se in iudicio, vniuerso

negates diuinitatem Christi. sicut nunc est Anabaptistica colluuius.

Legite Epiphaniij libros de hæresibus, & Irenæum in libris quinque aduersus hæreticos.

Similia dicta passim alibi recitatur, ut Matth. 16 inquit Christus: Porta inferorum non praualebunt aduersus Ecclesiam, id est, tota mundi & Diaboli potentia non euertet ædificium Christi,

generi humano? Et Esa. 59: Hoc est fœdus meum cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, & ab ore seminis tui deinceps in æternum.

cat nunc Israel, sed non præualuerunt mihi: quasi dicat, nunquam defunt Ecclesiæ hostes, sed nec fraude impia hostium, nec vi manifesta funditus deleri poterit vera Ecclesia. Ex his & similibus distis, non tantum sumamus doctrinam de stabilitate Ecclesiæ, sed etiam consolationem, qua nos ipsos confirmare possimus, & sustentare in tantis ruinis imperiorum, & tantis mutationibus, quæ partim acciderunt, partim adhuc impendent.

De adiunctione verò singulorum ad veram Ecclesiam, nota sint hæc testimonia.

Psal. 26: Odi cœtum malignantium, Domine, dilexi decorem domus tuæ.

Psal. 27: Vnam petij, hanc requiram, vt habitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ: id est, vt sim membrum & ciuis veræ Ecclesiæ, & à numero filiorum Dei nunquam excludar.

Psal. 35: Confitebor tibi in Ecclesia magna.

Psal. 84: Beati qui habitant in domo tua, Domine.

Psal. 92: Plantati in domo Domini floreunt.

Psal. 122: Rogate, quæ ad pacem sunt Hierusalem, pax multa diligentibus eam.

Necesse est igitur, vnumquemque sese adiungere ad veram Ecclesiam, confessione doctrinæ, & inuocatione Filij Dei, & statueret, sese membrum esse veræ Ecclesiæ, vbicumque est.

Definitio

Definitio Ecclesiæ.

C A P. I I.

QU M autem sciamus & duraturam esse Ecclesiam, & nos oportere eius membra esse, necesse est simul considerari, quæ, & ubi sit vera Ecclesia, & qualis sit, & quæ res ad eius unitatem requirantur. Quid, & ubi sit Ecclesia, ex definitione intelligi potest.

Ecclesia visibilis in hac vita est cœtus amplectentium Euangelium Christi incorruptum, & rectè utentium Sacramentis, in quo Deus per ministerium Euangelij est efficax, & multos regenerat ad vitam æternam, in quo tamen cœtu sunt multi nõ sancti, sed de vera doctrina dissentientes.

Hæc est breuis, vera, & erudita descriptio Ecclesiæ, non à me cõposita, sed tradita ab aliis artificibus, quos omnes meritò approbamus. In hac descriptione dicimus Ecclesiam esse cœtum

visibilem. Contra hanc particulam docendi causa sic argumentor:

Fides est notitia rerum inuisibilium. Heb. 11.

Ecclesiam esse, est articulus fidei.

Ergo Ecclesia non est cœtus visibilis in hac vita, & per consequens est idæa Platonica, quæ nusquam cernitur, nusquam monstrari potest.

Respondeo ad Maiorem. Aliud est loqui de propositionibus integris, aliud de subiectis propositionum. Propositiones de Ecclesia sunt articuli fidei, ut cum dico, Ecclesiam semper esse mansuram. Item, Ecclesia est cœtus, cui Deus donat remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam. Has propositiones necesse est accipi fide, quia non incurrunt in oculos, aut sensus reliquos, sed subiectum cerni potest, & monstrari, videlicet homines, qui sunt membra Ecclesiæ, iuxta dictum Christi, Matth. 18, Si te nõ audiuerit frater tuus, dic Ecclesiæ. Certè nemo potest causam referre ad inuisibilem iudicem, qui nusquam conspicitur. Declarabo rem alio exemplo illustriori. Tu cernis Solem, qui est oculus mundi, ut ait Plato: sed hanc propositionem, Sol est creatura Dei, Sol non semper fuit, nec erit

femper: item, Sol in conflagratione mundi peribit, oportet te fide accipere. Ita videtis aliud esse loqui de totis propositionibus, aliud de subiectis. Deinde considerandum & hoc est, duplicia esse membra Ecclesiæ visibilis, alia viua, alia mortua. Viua sunt, quæ viuificantur Spiritu sancto, seu quæ habent Spiritum Christi, iuxta dictum Rom. 8, Qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt filij Dei. Spiritus autem, viuificat: si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Mortua, sunt omnes hypocritæ & Epicurei, qui etsi doctrinam non oppugnant, & vtuntur Sacramentis, tamen ideo dicuntur mortua membra, quia non habent Spiritum viuificantem, non sentiunt in corde timorem Dei, consolationem, fidem, & reliquos effectus fidei. Dicitur ergo Ecclesia sancta per Synecdochen, quia vsurpatur nomen totius pro parte principali. Nam à principali fit denominatio.

Huius definitionis fontes sunt plurima dicta cælestia, vt Paulus inquit Galat. 1: Si quis vobis aliud euangelizauerit, præter id quod accepistis, anathema sit.

Ioh. 10: Oues meæ vocem meam audiunt.

Ioh. 14: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud ipsum faciemus.

Sermonem Christi seruare, est Euangelium amplecti fide & bona conscientia, idque profiteri ac propagare, scilicet pro modo vocationis. Pater diliget eum, id est, erit in gratia Dei.

Ioh. 17: Sanctifica eos in veritate, sermo tuus est veritas.

Philosophia est veritas secundum subiectam materiam, id est, in iis rebus, de quibus philosophatur, vt Rom. 1: Veritatem (id est, veras notitias Legis & alias) captiuam tenent in iniustitia, tanquam in carcere. Euangelium est vnica veritas, etiam secundum materiam subiectam, id est, de essentia & voluntate Dei.

Eph. 2: Estis domestici Dei, extructi super fundamentum Prophetarum & Apostolorum, existente angulari lapide Iesu Christo, in quo omnis ædificatio coagmentata crescit in templum sanctum Domino, per

Christus vocatur fundamentum Ecclesiæ merito & efficacia: sed Apostoli & Prophetæ vocantur fundamentum Ecclesiæ propter ministerium & testimonia de Christo. Est igitur Christus fundamentum, vt architectus & quem

quem ædificati estis]

1 Cor. 3: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, qui est Christus Iesus.

Idem vocatur ab Esaia 28 lapis scandalii per accidens, id est, multi sapientes, iusti & sancti offenduntur humili specie Christi, & doctrinæ Euangelij absurditate, denique mole calamitatum, qua opprimuntur & exercentur pij.

Hac definitione confirmati, sciamus hostes esse Ecclesiæ Dei, yniuersam illam generis humani multitudinem, quæ aut Prophetica & Apostolica scripta palam abiicit, videlicet Ethnicos, Mahometistas, hæreses Iudaicas, aut etsi iactitat, se retinere scripta Prophetica & Apostolica: tamé manifesta idola defendit, videlicet sacrificulos & monachos, & horum satellites, qui idola Papæ tuentur, inuocationem hominum mortuorum, adorationem panis, venales missas, dubitationem in inuocatione, fiduciam propriorum meritorum, vagas libidines. Hæc Ethnica exempla cum incurrant in oculos, manifestè ostendunt eorum defensores non esse Ecclesiam Dei.

Manifestum est autem, Mahometi doctrinam plus 500 annis posteriorem esse Apostolica, & ab Apostolica dissentire.

Non est ergo vera.

Huic argumento & hoc addatur.

Impossibile est esse Ecclesiam Dei, cœtum ex professo reiicientem scripta Prophetica & Apostolica.

Mahometistæ ex professo reiiciunt scripta Prophetica & Apostolica.

Ergo non sunt Ecclesia Dei.

Papa cum satellitio, cuius appellatione non tantum complector miseros Monachos & sacrificulos, turbam vilem & abiectam, sed etiam magnos reges & Principes, Papæ coniuratos, qui pertinaciter

caput Ecclesiæ, Prophetæ & Apostoli vt fabri, vt ministri, vt testes veræ doctrinæ de Christo. Sic Christus in psal. 118: Lapis angularis appellatur, quia coniungit duos parietes, Iudæos & gentes.

D. Philippus rectè dicit, nullam doctrinam de Deo posteriorem Apostolis, quibus Filius Dei resurrectione mortuorum testimonium dedit, dissentientem ab Euangelio, veram esse.

tuentur idola Papæ, hi, inquam, non sunt membra Ecclesiæ, nec viua, nec mortua, sed hostes Ecclesiæ. Non sunt viua, quia non habent Spiritum Christi, sed mendacij & homicidij, & reguntur, non à Spiritu Dei, sed à Spiritu immundo, qui est Princeps mundi. Sicut Christus Iohan. 8 inquit, Vos ex patre Diabolo estis. Quisquis enim trinit sanguinem fraternum, non est ex Deo. Deinde Papa cum suis non est membrum mortuum, quia non consentit de doctrina cum vera Ecclesia, sed hostiliter oppugnat & persequitur. Quare nec viuum nec mortuum membrum est Ecclesiæ, sed hostis Filij Dei & Ecclesiæ, colit Deum Maozim, vt ait Daniel, auro & argento, & extollit se supra omne id quod appellatur Deus, id est, super Scripturam & cultum Dei. De recentibus Iudæis & Mahometistis res est manifesta. Mahometistæ enim in vniuersum abiiciunt Prophetica & Apostolica scripta, & præferunt eis suum Alcoranum horrendum illud monstrum, conflatum ex diuersis blasphemis, Iudaica & Ethnica doctrina. Iudæi autem etiam non reiiciunt scripta Mosi & Prophetarum, tamen prorsus abiiciunt scripta Apostolica, & ipsum Mosen & Prophetas non aliter lacerant, quàm catelli panniculos.

Habet etiam Ecclesia vera, quædam signa minimè fallentia quibus agnosci potest, vocem Euangelij incorruptam, legitimum usum Sacramentorum, & obedientiam debitam ministerio.

Hæc signa auribus & oculis iudicari possunt, quæ quidem & necesse est considerari, vt sciamus cui cœtui nos adiungere debeamus.

Diximus antea, quid sit Ecclesia. Nunc postremo loco respondemus breuiter de quæstione vbi sit Ecclesia. Si enim est visibilis in hac vita, haud dubiè habet certa signa & certas notas, per quas potest agnosci & discerni

ab aliis sectis damnatis. Sunt autem tria signa, veram Ecclesiam monstrantia, & discernentia ab impia multitudo. 1, Est pura & incorrupta vox Euangelij. Sed dicat aliquis, an non sunt aliqui errores in Ecclesia? an tu fingis Ecclesiam Donatisticam, in qua nihil sit vitiorum? Respondeo. Semper in Ecclesia sunt & manent aliqui errores, sed non euertentes fundamentum, id est, articulos fidei, nec defendentes manifesta idola, & vera Ecclesiæ membra admonita de aliquo errore sunt docilia, non pertinaciter propugnant falsa dogmata, aut manifesta idola. Ita enim omnes, & singulos articulos fidei necesse est teneri, vt nullus omnino ignoretur, aut ne contrarium

contrarium

trarium asseneretur. Quare Papa non est Ecclesia, quia, vt alia omit-
tam, delet expressè articulum in Symbolo Apostolico, Credo rem-
issionem peccatorum. Imò, inquit, non credas, sed dubites, & ma-
neas perpetuò in hac dubitatione, an Deus sit tibi propitius & pla-
catus, an habeas reconciliationem cum Deo. Hanc dubitationem
ornant titulo humilitatis & modestiæ, & singularis cuiusdam reue-
rentiæ erga Deum. Hoc exemplum docet, cauendum esse nobis, &
diligenter prouidendum, ne vllum articulum fidei, aut deleamus,
aut corrupamus nostris carnalibus imaginationibus. Alterum
signum monstrans Ecclesiam, est legitimus vsus Sacramentorum,
qui conuenit institutioni Christi. 3, est òbedientia debita ministe-
rio, iuxta Euangelium: Si quis autem aliud docet, aut præcipit, a-
nathema sit. Cùm igitur non tantùm doctores, sed etiam discipuli
& auditores in templis & scholis sint, aut certè debeant, & velint esse
membra Ecclesiæ, non tantùm ad doctores reiiciatur cura de do-
ctrina, sed singuli pio studio quæramus doctrinæ veritatem, & ita
eam quæramus, vt non tantùm verba articulorum fidei, puerorum
more recitemus, sed & natiuam singulorum sententiam teneamus.

Qualis sit Ecclesia, & quæ ad vnitatem eius requirantur.

C A P. I I I.

D I X I M V S quid sit, & vbi sit Ecclesia: nunc di-
cendum est, qualis sit Ecclesia, & quæ ad eius vni-
tatem requirantur. Est enim Ecclesia dissimilis
politiis & imperiis. Nam imperia tum dicuntur
florere, quando latè dominantur, & habent ner-
uos rerum gerendarum: verbi causa, exercitus,
arma, opes, commeatus, & quæ sunt eiusdem ge-
neris. Ecclesia verò tunc maximè floret, quando cruce premitur &
exercetur. Est enim Ecclesia similis ilici, quæ duris tonsa bipennibus
ab ipso ducit opes, animùmque ferro. Et psalmus comparat Eccle-
siam palmæ, Iustus vt palma florebit. Sicut igitur palma non cedit
oneri imposito, sed quò magis premitur, eò magis in altum assurgit:

ita in persecutione crescit Ecclesia, cuius sententiæ exemplum habetis Exod. 1, ubi scribitur populum Israel accepisse maxima incrementa, illo ipso tempore, quo durius premebatur à regibus Aegyptiis. Videtis igitur aliam esse formam Ecclesiæ, aliam Imperiorum. Deinde & hoc sciendum est, quæ res sint necessariæ ad vnitatem Ecclesiæ. Vnitas Ecclesiæ, siue concordia pia non consistit in similitudine humanarum traditionum, & ceremoniarum, sed consistit in puritate doctrinæ, in vsu Sacramentorum conueniente institutioni diuinæ: denique in obedientia debita ministerio iuxta Euangelium.

In consideratione qualis sit Ecclesia, necesse est vtrumque scire, & in hac vita admixtos esse sanctis multos non sanctos, & Ecclesiam esse subiectam cruci, & sparsam esse in diuersa mundi imperia, nec Euangelio constitui vnum aliquod regnum, quod corporalibus præfidiis sanctos defendat.

In quaestione, qualis sit Ecclesia, hæc tria sunt considerata. 1, Quod Ecclesiæ, quæ vocatur sancta seu sanctorum communio, sit admixta magna turba non sanctorum, seu mortuorum mem-

brorum. In Ecclesia visibili in hac vita, sunt duplicia membra: alia viua, alia mortua, sicut in corpore humano sunt quædam partes sanæ, alia ægræ. Hanc hypothesin necesse est nos tenere, ne fiamus Donatistæ, aut Anabaptistæ, qui fingunt Ecclesiam sine hypocritis & Epicureis, & prorsus ἀναμάρτητον, id est, sine peccato. Tale nusquam reperiemus Ecclesiam in hac vita. Estque vanissimum somnium cogitare, Ecclesiam in hac vita sic esse sanctam & mundam, vt sit prorsus segregata ab omni contagione hypocritarum. Secunda hypothesi de qualitate Ecclesiæ hæc est, quod Ecclesia sit subiecta cruci. Quia enim Christus pendet in cruce inter duos latrones, qui est caput Ecclesiæ, necesse est Ecclesiam etiam stare sub cruce, sicut de Maria & Iohanne scribitur. Effet enim indignum & absurdum, nos expetere meliorem fortunam, quam qualé habuit Christus caput nostrum. Tertia hypothesi est, quod Ecclesia non sit alligata vni regno & imperio, vni prouinciæ aut vrbi, sicuti nunc Flaciani alligant Ecclesiam suis angulis, & dicunt nusquam extra illos angulos esse veram Ecclesiam, sed nos sciamus Ecclesiam esse sparsam

sparsam in diuersa imperia, non tantùm in Germania, sed etiam ali-
bi extra Germaniam.

Huc pertinent dicta Matth. 13, Simile est regnum cælorum sa-
genæ missæ in mare, quæ comprehendit bonos & malos pisces.

2 Cor. 10: Arma militiæ no-
stræ non sũnt carnalia.

.i. non sũnt humana præsidia.

Matth. 16: Si quis vult me sequi, tollat crucem suam, & sequa-
tur me.

Hic prodest etiam causas cogitare, quare Deus velit Ecclesiam
esse subiectam cruci.

Porro ad vnitatem Ecclesiæ, consensus in his tribus rebus ne-
cessarius est, videlicet in doctrina fundamenti, in vsu legitimo Sa-
cramentorum, & in præstada obedientia debita ministerio. Cùm
autem nomino consensum in fundamento, intelligo consensum
in Decalogo, & in articulis fidei, etiam si supra fundamentum alij
aurum, alij stipulas extruunt, & aliquid erroris habent multi, &
aliquid est dissensionum. Manet enim aliquid caliginis & infir-
mitatis in sanctis. Ideo Paulus Rom. 14 inquit: Infirmos in fide as-
sumite. Nequaquam verò ad vnitatem Ecclesiæ necessaria est si-
militudo ceremoniarum humanarum: ideo dictum est Col. 2, Ne-
mo vos arguat in cibo & potu.

Hanc doctrinam scire necesse est, ne alij alios cõdemnent pro-
pter dissimilitudinem in ritibus humanis, vt sunt contentiones
de pane fermentato, de ieiuniis, de discrimine ciborum. Vult au-
tem Deus conspici libertatem
in his ritibus humanis, ne dela-
bantur homines in errores pha-
naticos, & putet tales externas
obseruationes esse iustitiã Eu-
angelij. Item, esse merita remis-
sionis peccatorum.

Diligenter cogitate, qui sint
nerui concordia Ecclesiasticæ,
seu vnitatis Ecclesiæ, quod idem
est. Sunt autem tres nerui, seu
tria, quæ præcipuè requiruntur
ad consensum Catholicæ Eccle-
siæ. Inter quæ primum seu præ-

cipuum est consensus de fundamento, cuius appellatione comple-
ctimur Decalogum & Symbolum, id est, articulos fidei: & disertè no-
minamus fundamentum, ad differentiam stipularum & lignorum,
ac fœni, ceterarumque rerum, quæ aliunde assuuntur fundamento.

Sumitur autē hęc forma loquendi ex Pauli concione i Cor. 3: Fundamentum aliud non potest poni, præter id quod positum est, quod est Iesus Christus. Supra hoc alij extruunt aurum, alij gemmas, alij stipulas, alij ligna. Quale sit autem vniuscuiusque opus, ignis probabit, & dies Domini declarabit. Hac concione Paulus discernit errores fundamenti ab aliis infirmitatibus & sordibus, quas adhuc circumferunt etiam sancti. Non enim fingamus sanctos sine infirmitate & aliquo errore. Aliud est autem error pugnans cum fundamento, seu euertens fundamentum, id est, contraria asseueratio de articulis fidei: aliud est error, quem vocat Paulus stipulas, scenum. Augustinus, Basilius, Nazianzenus, & reliqui patres Græci & Latini ante Papatum retinuerunt fundamentum, id est, Decalogum, & articulos fidei, nec vllum corruerunt, aut euertentur contraria asseueratione, sed tamen in his, quanquam excellentibus doctoribus, & scriptoribus bene meritis de vniuersa Ecclesia & posteritate, est aliquid stipularum, quia interdum incommodius loquuntur, & nõ satis circumspicere de cultu sanctorum, præsertim martyrum, & quodammodo spargunt semina inuocationis sanctorum. In his exemplis concio Paulina intelligi potest. Sic Bernhardus retinuit fundamentum, vt ostendunt eius scripta, sed tamen quia fuit Monachus, addidit aliquid stipularum, id est, opiniones quæ non sunt optimæ, & merito reprehenduntur. An verò propterea damnabimus eum? Nequaquam: quia ignis & dies Domini discernit stipulas à fundamento. Bernhardus vocatus ad vitæ exitum deplorauit non tantum infirmitates in moribus, sed etiam errata in doctrina, & confugit ad solam misericordiam promissam propter Christum. Ita in igne tentationis (nam ignis per metaphoram tentationem significat) didicit, quid intersit inter fundamentum & stipulas, & dies Domini, id est, repurgatio doctrinæ facta diuinitus, tales stipulas patefacit & refutat.

De discrimine politiarum, & Ecclesiæ.

C A P. I V.

Nimperiis necesse est esse ordinem personarū, ordinem iudiciorum, potestatem & ferendi, & interpretandi leges, executionem pœnarum, gloriam & præsidia, vt in regno Gallico est ordo personarum. Nam omnes Magistratus & ciues Gallici alligati sunt ad vnum regem & eius hæredes. Deinde est ordo iudiciorum, valet regia interpretatio propter gradum & munus personæ, vt sit aliquis finis ciuiliū discordiarum, & mediocris sit tranquillitas, nec licet priuatis rerum iudicatarum authoritatem labefactare, etiam si quid erroris est in interpretatione regia. Habet etiam Rex Gallicus potestatem condendi leges probabili ratione, quibus debetur obedientia, & quarum violatio est peccatum mortale, iuxta illud Rom. 13, Necesse est obedire propter conscientiam. Præterea punit contumaces gladio seu vi corporali. Est & gloria in regno Gallico, videlicet præstantia consilij & virtutis, & felicitas in rebus gerendis. Postremò hoc regnum munitum est præsidij necessariis, & neruis rerum gerendarum, vt verbi causa, opibus, exercitibus.

Hæc omnia aliter se habent in Ecclesia, quàm in Imperiis. Ordo Ecclesiæ describitur Eph. 4: Ascendit, dat dona hominibus, Apostolos, Prophetas, Euangelistas, pastores, & doctores. Nam Filius Dei est summus Sacerdos, vnctus ab æterno Patre: qui, vt non funditus intereat Ecclesia, ministros Euangelij ei attribuit, partim à se immediatè vocatos, vt Prophetas & Apostolos: partim vocatione humana electos. Nō enim dubium est, quin & Ecclesiæ electionem approbet, & imensa bonitate efficax sit, etiā sonante Euangelio per electos suffragiis aut nomine Ecclesiæ.

Ecclesia est Monarchia respectu sui capitis, scilicet Christi. Vt enim in Monarchiis vnus est rex, cui parent & obediunt reliqui ordines & status regni: sic

Ecclesia habet vnicum caput, regem & Sacerdotem Christum, qui ideo ascendit in altum, vt daret dona hominibus, videlicet Apostolos, Prophetas, Euangelistas, pastores &c. vt ædificetur corpus Ecclesiæ, & ne circumferamur omni vento doctrinæ, Eph. 4. Huius igitur capitis, regis & sacerdotis respectu, Ecclesia verè est Monarchia. Respectu verò membrorum, hoc est, quando membra inter se conferuntur, Ecclesia est ἀριστοκρατία, id est, status optimorum. Nemo enim in Ecclesia vsurpat sibi regiam dominationem, sicut fecit Papa, & adhuc facit, sed is antecellit cæteris, quem Deus vocauit ad res maiores gerendas, & quem instruxit maiore sapientia, virtute, fælicitate: quales fuerunt nostra memoria Reuerendi patres, D Lutherus, & Philippus Melanthon. Hi præstantes viri non sumserunt sibi regiam potestatem, vt quidam calumniantur, sed quia homines sani & modesti agnouerunt hos viros excellere donis & vocatione, ideo quadam reuerentia se eis subiecerunt, & præstiterunt obedientiam iuxta Euangelium. Alij, qui non habuerunt similem vocationem, aut similia dona, agnoscant suum locum, & tueantur virtute, nec tamen comparentur his summis viris, quos Deus præfecit sententij Ecclesiæ. Papæ regnū est tyrānis Diabolica. Neque enim monarchia est, neque aristocrata, sed regnum mendacij & homicidij.

Deinde in forensibus iudiciis conuincitur homo voce legitimi Magistratus. In doctrina verò Ecclesiæ conuincitur mens propriis & immotis testimoniis vocis diuinæ: quia de omnibus necessariis articulis, seu de fundamento extant firma & immota testimonia in doctrina diuina. Quòd autem aliqui conuinci nolūt, fit peruersitate ipsorum, sicut Iudæi nolebant conuinci, etsi videbant resuscitari mortuos, & quia iudiciis veræ Ecclesiæ pertinaces & blasphemii non cedunt, dissidia Ecclesiastica manent, sed tamen Deus refutat pertinaciā impiorum, deleta tota factio- ne, sicut deleuit Pharaonem, Hierosolymam post prædicationem Apostolorum, Manichæos, Arrianos & alios. Talia sunt Ecclesiæ certamina, nec dirimi possunt per homines au-

Hoc est secundum discrimen inter Ecclesiam & Imperia. In Dialectica fit mentio Elenchi. ἐλέγχειν significat conuincere. Inde ἐλεγχῶ, probatio firma, cui omnes sani libenter cedunt & assentiuntur. Quæritur ergo, quomodo homines possint conuinci? Respōdeo. In philosophia
thoritate

thoritate regia, aut prætoria, omnes sani homines cōuincuntur
 sicut controuersia de ciuilibus. tur certitudine principiorum,
 negotiis dirimuntur. experientia vniuersali, & demō-
 stratione, quæ ex his extruitur.

Hæc est ratio conuincendi in philosophia. Nam contra negantem principia, vt ait Aristoteles, non est disputandum. Et Galenus de experientia ait: Sophisticum est negare manifestam experientiam. Quantus esset furor negare ignem esse calidum, aut niuem esse albã? In foro homines conuincuntur voce, interpretatione, & auctoritate legitimi Magistratus. Quando rex Gallicus, aut eius Parlamētum, id est, supremum iudicium in Gallia pronuntiat sententiã de aliqua controuersia ciuili, necesse est, ciues Gallicos in ea sententia acquiescere, & ei cedere, et si videatur esse iniquior. Sed quomodo in Ecclesia conuincuntur homines? Non aliter, quàm firmis, perspicuis & immotis testimoniis vocis diuinæ, quia de omnibus articulis, seu de fundamento extant certa testimonia in sacris literis. Quòd autem aliqui sunt pertinaces, & nolunt cedere veritati, id nõ fit vitio Scripturæ, sed ipsorum culpa & peruersitate. Quare cùm non possint controuersia Ecclesiæ auctoritate regia, aut prætoria dirimi, tandem Deus ipse, non verbis, sed re ipsa, hoc est, deleta altera parte blasphema refutat pertinaciam, & diiudicat controuersias dogmatum. Sic Turca diremit disputationes & controuersias in Oriente, quæ fuerunt inter Arianos & Ecclesiam. Deus auertat talem diiudicationem certaminum à nostra Germania.

Quòd verò ad potestatem ferendi leges attinet, sciamus ministris Ecclesiæ mandatam esse, vt doceant Euangelium, & administrant Sacramenta, & deberi eis obedientiam in his, quæ sunt iuris diuini, nec tamen vllam creaturã posse & debere noua dogmata de Deo gignere, & nouos cultus instituire, sed manendum esse intra metas & septa doctrinæ à Deo nobis commendatæ, iuxta illud, Si quis aliud docet Euangelium, anathema sit. Ideo refragari necesse est, cùm alia dogmata & alij cultus proponuntur. Sed pastores boni ordinis causa distribuere lectiones & tempora, & similia quædam possunt. Hic tamen retinenda est sententia, tales ritus nec iustitiam, nec cultus Dei esse, nec violationem extra casum scandali peccatum esse, sicut dicitur Coloss. 2: Nemo vos arguat in cibo & potu. Hæc libertas maneat in Ecclesia, nec vincula conscientis iniiciantur.

Politica potestatis legibus obligantur conscientia, quia Deus ita sanxit, & vult hoc modo vitam hominum corporalem regi. Potestas vero Ecclesiastica non obligat conscientias propriis legibus, quia hanc libertatem Deus sanxit, & ministerium propriè non pertinet ad vitam corporalem.

Rom. 13, Obedite non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Mirabile est consilium Dei, qui vult in hac vita magis obligari homines legibus politicis, quam traditionibus humanis in

Ecclesia. Videtur hoc absurdum esse, magis armare Magistratum politicum, quam ministerium Evangelij in Ecclesia. Nam reuera maior est dignitas & amplitudo ministerij & muneris docedi in Ecclesia, quam politica gubernationis: & tamen quia hæc vita civilis est corporalis, Deus ante resurrectionem vult maiorem obedientiam præstari legibus Magistratum, cum lege naturæ non pugnantibus, quam traditionibus & ordinationibus, quas sanciant Episcopi. Non est subtiliter causa quærenda, sed simus contenti hac simplici responsione, quia Deus hoc discrimen ita sanxit, non vult iniici laqueos conscientis autoritate Episcoporum sine verbo Dei. Politicum vero ordinem ita muniuit, ut ad obedientiam obstringat duobus vinculis, quorum vnum est metus pænæ, alterum reatus conscientia.

Quarto magna dissimilitudo est politica potestatis & ministerij Evangelici in modo executionis. Etsi enim oportet utramque potestatem habere ius coercendi: tamen hoc discrimen est: Magistratus politicus coercet vi corporali, sed Ecclesiastica potestas tantum punit verbo, scilicet legitima excommunicatione. Hoc discrimen semper in conspectu sit, & norit utraque potestas sui muneris metas.

Virga oris, ut Esaiæ 11 dicitur.

Duplex est iurisdictio: alia Ecclesiastica, alia politica. Ecclesiastica est legitima excommunicatione. Quæ autem pertineant ad

legitimam excommunicationem, & quo ordine sit procedendum, priusquam hoc fulmen edatur, quod certè terribile fulmen est, alio loco dici solet. Christus Matth. 18 tradit hanc regulam de modo procedendi. Si peccauerit in te frater tuus, admone illum: si te non audierit,

dierit, assume alium: si hunc quoque non audierit, dic Ecclesiæ: & si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus & publicanus. Iurisdicção verò politica est corporalis, id est, vel carcer, vel multa pecuniaria, vel supplicium capitale.

Propria veræ Ecclesiæ gloria in hac vita est vera Dei agnitio & inuocatio, professio veræ doctrinæ, firma consolatio in ærumnis, conseruatio perpetua corporis, etiam si aliqua membra interficiuntur, magnitudo animorum in vincendis omnibus illecebris & terriculamentis impiis, multarum virtutum decus, in quibus præsentia Dei cernitur.

De his gradibus gloriæ Ecclesiæ dicitur psalm. 45: Omnis gloria filiæ regis ab intra est.

Postremò etsi Ecclesia non aliter oppugnatur quàm lapis æquoreis vñdique pulsus aquis: tamen hac se consolatione erigit, quæ in psal. 27 recitatur: Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autem suscepit me, & scit Deo placere obedientiam, & animi moderationem in ærumnis perferendis, & se Filio Dei curæ esse, & hunc solum esse fidum & firmum amicum.

Ecclesia est similis gregi ouium inter multa luporum agmina, vt Christus Matth. 10 inquit: Ecce ego mitto vos, sicut oues in medium agmen luporum. Vt autem ouicula, etsi est inermis, & non potest se defendere aduersus dentes luporum: tamen defenditur à suo pastore fideli: ita Ecclesia etsi non habet præsidia humana, quibus tutò niti & confidere possit, tamen defenditur mirabiliter in hac vita, & protegitur à Filio Dei, qui est vmbraculum & caput Ecclesiæ: sicut olim significatum est per columnam nubis, quæ interdium præbebat vmbram, & noctu lucebat in castris Israelitarum.

Hanc totam commemorationem de discrimine politiarum & Ecclesiæ, veram esse certum est, & profuturam esse piis spero, quia hinc discunt, Ecclesiam non esse similem regno mundano, sed esse populum egenum & pauperem.

Philip. 3: πολιτεύμα nostrum in cælis est. Ioh. 19: Regnum meum non est de hoc mundo. Sic inquit Soph. cap. 3: Relinquam in medio tui populum egenum & pauperem, id est, destitutum hu-

manis præfidiis, vagantem sine certis sedibus, & tamen sperantem in nomine Domini. Arma Ecclesiæ duo sunt, verbum & precatio, De his armis inquit psal. 118: Omnes gentes circumdederunt me, sed in nomine Domini excindam eas, id est, verbo & precatioe vincam eas, Filius Dei in deserto non machinis æneis vincit Diabolum, sed partim verbo, partim inuocatione. Nam singulis tétationibus Diaboli opponit verbum Dei. Et de precatioe dicitur, Christum 40 dies ieiunasse, & consumsisse in precatioe. Vt igitur caput nostrum vicit Diabolum his armis, ita singula membra sperent victoriam, si sunt munita & instructa similibus armis.

De authoritate Ecclesiæ, Synodorum, & Ecclesiasticorum scriptorum.

C A P. V.

VALDE necessarium est hoc caput, vt vitentur duo extrema, videlicet petulantia & superstitio. Sunt quædam ingenia tanta leuitate, vt non dubitent ex alto despiciere authoritatem omnem Ecclesiæ, de qua dicit Christus, Dic Ecclesiæ. Si Ecclesiam non audiet, sit tibi instar Ethnici & Publicani. Eadem ingenia non minore audacia & petulantia reiiciunt omnium Synodorum decreta seu symbola, sine vlla exceptione: denique scripta patrum seu scriptorum Ecclesiasticorum à multis simili leuitate extenuantur, aut omnino abiiciuntur. Hæc petulantia, leuitas, audacia humanorum ingeniorū iustissima reprehensione digna est, nec tantum reprehensione, sed etiam pœna. Nam certè vox ministerij omnibus temporibus est audienda, vt Christus inquit: Qui vos audit, me audit. Item: Sedent in cathedra Moisi, quæcunque dixerint, facite. Loquitur autem de voce ministerij incorrupta. Alterum extremum est superstitio, qua nimium tribuitur Ecclesiæ, Conciliis, & Patribus, sicut factum est in Papatu, & adhuc fit. Multi enim in Papatu plures faciunt Augustinum, quàm Paulum, & decretum alicuius Synodi anteferunt sacris literis. Non igitur simus contemptores Ecclesiæ, Synodorum, aut Patrum,

Patrum, nec etiam simus adulatōres, qui solent Tyrannorum spūta excipere, & affirmare ea esse dulciora quous nectare & melle. Fugiamus vtrumque extremum, & teneamus regiam viam, tribuamus Ecclesiæ, Synodis, & patribus, quantum est tribuendum.

Cū Pontifices & eorum satellites obiiciant nobis tanquam caput Gorgonis, nomina Ecclesiæ, Synodorum, consensus catholici, necesse est certis includi septis auctoritatem Ecclesiæ, decreta Synodorum, & scriptorum dicta, vt maneat summa auctoritas verbi Dei, iuxta illud: Si quis aliud Evangelium docuerit, anathema sit.

Legite fabulam de Perseo, & de Medusa apud Ouid. in Metam. Est enim fabula insignis & cognitione dignissima propter allegoriam. Perseus amputauit caput Medusæ, seu Gorgonis, hoc postea circumtulit, & homines in saxa conuertit, quoties eis monstrauit caput Gorgonis.

Hoc caput Gorgonis pingebatur

in clypeo Mineræ, propter hanc significationē. Pallas poetis significat sapientiam politicam, reatricem Rerum publicarum, de qua dixit Salomon Prou. 20: Vt oculus videat, & auris audiat, Deus facit vtrumque. Caput verò Gorgonis in clypeo Palladis significat auctoritatem, qua Deus armat magistratum. Si enim Magistratus non esset armatus auctoritate, non posset subditos retinere in officio. Voluerunt igitur significare poetæ, diuinitus ornatos esse magistratus illo dono eximio & singulari, quod vocamus maiestatem, seu auctoritatem. Hac enim magis terrentur homines non extremè furiosi, quàm omnibus pœnis, carceribus & suppliciis. Cogitate, quanta fuerit Caroli V auctoritas: ipsum nomē Caroli fuit terribile, & Carolo ferè omnia cesserunt, omnia prona fuerunt vsque ad extremū actum vitæ, qui fuit tristior & infelicior. Prouerbiali autem figura caput Gorgonis in genere significat quamcunque rem, qua terrentur alij, quasi in stuporem quandam versi.

Quemadmodum enim taxanda est petulantia, quæ profus aspernatur consensum veræ Ecclesiæ, & omnes Synodos sine discrimine: ita è regione vitanda est superstitio, quæ complectitur omnes nenas, modò commendationem habeant anti-

Nenæ sunt carmina funebria, lugubres cantiones, siue lamentationes, de quibus Menā-

quitatis. Etsi igitur fides non pendet ex vlla authoritate humana, sed nititur ipsius Dei verbo & testimoniis: tamen tenenda est regula, audiendam esse Ecclesiam, quæ Euāgelium sonat, sicut dixit Samson Iud. 14: Nisi mea vitula arassetis, non inuenissetis, id est, non audiuisset vocē Euangelij gentes, nisi Ecclesiam populi Israel docētem & testificantem audiuisset. Nam Ecclesia populi Israel testabatur hanc doctrinā à Prophetis, & à Christo acceptā esse.

nibus eruditus, & ænigmati, id est, tectis sermonibus, qui aliud significant. Cū autem Samson interfecisset Leonem, & ex aliquo interuallo ad cadauer rediens, inuenisset in faucibus Leonis mortui fauos mellis, & examen apum, sumit inde materiam ænigmati, & conuiuio nuptiali Palæstinis affinibus & hospicibus aliis hoc ænigma proposuit: De forti exiuit cibus, & de comedenti dulcedo. Hoc ænigma intra aliquot dies, nemo conuiuarum soluere & explicare potuit. Tandem igitur hospites orant sponfam, vt à Samson impetret communicationem sententiæ, quam habebat ænigma. Sponsa suis blanditiis impetrat, quod petebat, & rem postea narrat Palæstinis popularibus suis. Cū igitur Palæstini soluisset ænigma de Leone & melle, exclamauit Samson: Nisi mea vitula arassetis, nō inuenissetis. Christus est Samson, Ecclesia laborans in verbo Domini, est vitula arans agrum cælestem. Vt igitur conuiuæ Samsonis nō potuerunt sententiā ænigmati inuenire, nisi sponsa monstrante: ita nisi audiamus vocem Euangelij & ministerij, non intelligemus quæ sit essentia aut voluntas Dei de nostra salute.

Ita postea Catholica, id est, vniuersi orbis Ecclesia testatur, eandem doctrinam, quam amplexi sumus & profiteamur, ab Apostolis esse traditam. Est enim Ecclesia testis de monumentis Prophetis & Apostolicis: sed vt non licet testi mutare narrationem, quam recitat: sic non licet Ecclesiæ doctrinam horum librorum mutare, quæ quidem aliunde habet authoritatem, scilicet à Deo ipso.

der inquit, Amor sine audacia est nenia.

Legite historiā Samsonis, quæ multas imagines dulcissimas Christi & Ecclesiæ cōtinet. Samson est imago fortissimi ducis Filij Dei, qui Leonem Diabolū discerpit in frustra, vt scribitur in Apocalypsi: Vincit Leo de tribu Iuda. Olim in conuiujs non cerabant hospites poculis, vt nunc fit, sed certabāt inter se quæstionibus eruditus, & ænigmati, id est, tectis sermonibus, qui aliud significant. Cū autem Samson interfecisset Leonem, & ex aliquo interuallo ad cadauer rediens, inuenisset in faucibus Leonis mortui fauos mellis, & examen apum, sumit inde materiam ænigmati, & conuiuio nuptiali Palæstinis affinibus & hospicibus aliis hoc ænigma proposuit: De forti exiuit cibus, & de comedenti dulcedo. Hoc ænigma intra aliquot dies, nemo conuiuarum soluere & explicare potuit. Tandem igitur hospites orant sponfam, vt à Samson impetret communicationem sententiæ, quam habebat ænigma. Sponsa suis blanditiis impetrat, quod petebat, & rem postea narrat Palæstinis popularibus suis. Cū igitur Palæstini soluisset ænigma de Leone & melle, exclamauit Samson: Nisi mea vitula arassetis, nō inuenissetis. Christus est Samson, Ecclesia laborans in verbo Domini, est vitula arans agrum cælestem. Vt igitur conuiuæ Samsonis nō potuerunt sententiā ænigmati inuenire, nisi sponsa monstrante: ita nisi audiamus vocem Euangelij & ministerij, non intelligemus quæ sit essentia aut voluntas Dei de nostra salute.

ipſo, qui addidit illuſtria miracula, quæ authorem monſtrent.

Quare credis Decalogum eſſe doctrinam veram? Propter Deū ſeſe patefacientem, & de Decalogo teſtificantem. Sic enim inquit, Ego ſum Dominus Deus tuus: quaſi dicat, tu non amplecteris fabellas poeticas, quando aſſentiris Decalogo, ſed certò ſcias, Deum eſſe authorem huius doctrinæ, cui addidit teſtimonia minimè fallentia miraculorum, quæ non poſſunt fieri ab vlla creatura, ſed verè ſunt opera naturæ omnipotentis. Quod autè de Decalogo dixi, idem cogitur etiam de doctrina Euangelij. Quare tu credis Euangelio? Quia Chriſtus non tantùm docuit Euangelium, tanquam perſona miſſa à Patre, ſed & hanc doctrinam obſignavit ſigillis minimè fallentibus, reſuſcitatione mortuorum & aliis.

Suus igitur honos Eccleſiæ tribuendus eſt, nec eſt contemnenda veræ Eccleſiæ confeſſio, nec omnes Synodi ſine diſcrimine reiiciendæ ſunt, ſed teneatur præceptum Ioh. 4: Explorate ſpiritus, an ex Deo ſint, conſideretur quæ dicta Prophetica & Apoſtolica, & quæ teſtimonia purioris Eccleſiæ Synodus ſecuta ſit. Si diſſidet à ſcriptis Prophetiſis & Apoſtolicis Synodorum ſententia, neceſſe eſt eam reiici, vt Paulus præcipit, Si Angelus è cælo aliud Euangelium docebit, anathema ſit.

Sumite exemplum de Synodo Tridentina. Inter alia decreta Synodi Tridentinæ, hoc eſt præcipuum, quod pertinet ad articulum de remiſſione peccatorum. Si, inquit Synodus Tridentina, audet aliquis affirmare, quòd certò habeat remiſſionem

peccatorum, propter Chriſtum gratis ſine vlla operum noſtrorum acceſſione: item, quòd non debeat dubitare de voluntate Dei, vt trum ſit in gratia, anathema ſit. Hic eſt ſenſus decreti Synodici. Quæſo, quid eſt iudicandum de hoc decreto? Iudicandum eſt ſecundum regulam Pauli, Si Angelus de cælo aliud Euangelium docuerit, anathema ſit. Paulus autem docet, quòd fide iuſtificemur gratis, gratia Dei, per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propitiatorem in ſanguine ſuo per fidem. Denique multa ſunt ſimilia dicta in Paulo, quæ confirmant ſententiam de gratuita peccatoris iuſticia coram Deo, fide, ſine noſtris meritis. Habemus etiam in tota Scriptura plura teſtimonia contra dubitationem Academicam vel Tridentinam. Quare potiùs aſſentiamur verbo Dei,

quàm conciliabulo Episcoporum Tridentino.

Sed cùm agnoscimus decretum alicuius Synodi cum testimoniis Prophetica & Apostolica doctrina sine Sophistica intellectis congruere, & esse veterem & incorruptam Ecclesie doctrinã, veritati obtemperandum est, & pijs mentes confessio rectè sentientium confirmat. Sic dicit Christus ad Apostolos Ioh. 15: Vos eritis testes horum. Non vult eos noua dogmata gignere, sed testari de doctrina diuinitus tradita.

Sumite exemplum de Synodo Nicena, quæ est vna ex Oecumenicis Synodis. Quatuor sunt Synodi celeberrimæ, quæ vocatur Oecumenicæ. *οικουμένη* significat terram habitabilem. Multa loca sunt inhabitabilia propter frigus & calorem nimium. Illæ igitur Synodi dicuntur Oecume-

nicæ, id est, vniuersales, quæ fuerunt collectæ, non ex vna aut altera prouincia, sed ex præcipuis prouinciis totius habitabilis orbis, ex Europa, Africa & Asia, ex insulis, & ex continenti, vt in Synodo Nicena conuenerunt ex diuersis partibus orbis terrarum 318 Episcopi, quorum multi fuerunt miraculis clari, multi etiã circūtulerunt in suis corporibus vestigia martyrij. Altera est Constantinopolitana. Tertia est Ephesina. Quarta est Chalcedonenis, quæ non tantùm repetit superiorum trium Synodorum symbola & confessionem, & pia decreta, sed etiam addit appendicem, & *ἐπίσημα* egregium, vt Græci loquuntur, de duabus naturis in Christo, & earum proprietatibus distinctis & inconfusis. Summa eius decreti hæc est: Sicut vnio personalis in Christo non tollit, non delet, non miscet, nõ confundit proprietates vtriusque naturæ diuinæ & humanæ: ita vicissim proprietates vtriusque naturæ non tollunt vnionem hypostaticam & inseparabilem in persona Christi. Est enim vitanda hyperbole vtraque, Nestoriana & Eutychiana. Nestorius naturas Christi diuulfit in duas personas. Eutyches confudit & miscuit naturas, & earum proprietates.

Quòd autem de Synodis dixi, hoc eodem modo de Ecclesiasticis scriptoribus dici potest. Et si enim hi quoq; benemeriti sunt, præsertim quia sunt testes veteris ac primæ Ecclesie Apostolorum: tamen alij in aliis materiis fuerunt diligentiores, & vt est humanum errare, labi, decipi, sæpe inconsideratè effundunt absurdas & falsas opiniones, quas admoniti haud dubiè fuerant correcturi.

Sæpe

Sæpe cum non malè sentirent, tamè non satis perspicuè dicere potuerunt, quod volebant. Sæpe propter temporum consuetudinè præsentès traditiones duriùs defenderunt, aliquas etiã falsas opiniones interdum habuerunt. Quare non sunt sine delectu omnia patrù scripta probanda, sæpe ipsi inter sese pugnant, necrarum est dissentire aliquem à se ipso.

Scio D. Philippum à quibusdam maleuolis flagellari propter *παρρησίαν*, qua vsus est in suo libro de Ecclesia, & de Ecclesiasticis scriptoribus, qui certè liber est aureus, & perpetua vita dignus, sicut haud dubiè perueniet vnà cum aliis eius scriptis

ad posteritatem gratam. Reprehendunt hoc aliqui in isto libello, quod dicit Philippus, eis interdum defuisse facultatem explicandi, id est, proprietatem & perspicuitatè sermonis. Sed facile potest defendi contra tales vellicatores Philippus, quia constat plerosque patres fuisse Rhetores, & declamatores, priusquam accederent & vocarentur ad munus Episcoporum, vt Cyprianus, Augustinus, Tertullianus, & multi alij fuerunt exercitatisimi in scholis rhetorum, potuerunt scribere declamationes populares & plausibiles. Dum autem in hoc genere exercentur, non assuescunt ad methodum, ad proprietatem & circumspèctionem in dicendo & scribendo Dialecticam. Id considerent discètes etiã suorum studiorum causa. Est quidem aliquid posse declamare, posse ex tempore aliquid dicere aut scribere, non reprehendo, non reiicio aut contemno simpliciter hanc celeritatem linguæ & calami, sed longè vtilius est, & plus conducit ad veram sapientiam, & ad formanda iudicia, non ex tempore, & ex manica effundere quidlibet sine delectu, & sine discrimine, sed potiùs bene meditari, quid dicturus sis, & quo ordine, qua lege verborum, quas ambiguitates, improprietates, *ἀκυρολογίας* velis vitare. Sæpe vnus verbi *σφάλμα* parit longa certamina. Et si igitur declamatoria consuetudo facit homines confidentiores & audentiores ad gariendum, tamen altera ratio dicendi Dialectica est simplicior, melior, & tutior. Quando legitis scripta Cypriani, Tertulliani, Augustini, legitis longas declamationes, quæ sæpe sunt valde molestæ lectori, & nisi quis sit probè instructus & assuesfactus ad Methodum Dialecticam, vix potest inde summam excerpere. De stylo Augustini dicebat Philippus: Augustinus, quod ad stylum arinet, est declamator. Hæc dico, propter studia vestra, vt

ametis proprietatem Dialecticam in docendo & discendo, quam ad rem nihil magis proderit, quàm frequēs exercitatio styli. Sed redeo ad scripta patrum, quæ inde quoque constat opus habere iudicio & delectu, quia ipsi patres interdum secum, aut cum aliis pugnant. Quantum certamen extitit inter Augustinum & Hieronymum de loco Pauli Gal. 2, vbi Paulus reprehendit Petrum non rectè incedentem. Nam Hieronymus contendit, Paulum simulatè loqui, & finxisse aliquid, vt suam authoritatem tueretur, & defenderet. Contrà verò, & rectè quidem contendit Augustinus, nihil esse in Scriptura sancta simulatum, sed omnia esse vera, & non esse tribuendas simulationes verbo Dei. Sic inter Cyprianum & Augustinum est controuerfia maxima de Anabaptismo, vtrum baptizati ab hæreticis sint iterum baptizandi. Cyprianus sentit iterum esse baptizandos. Augustinus verò negat, & rectè: sic tamen vt nihil detrahat authoritati Cypriani. Nam quando Patres inter se dimicant, non miscnt conuitia ipsi causæ, non sunt scurræ, vt sunt Flaciani, sed modestissimè alij de aliis sentiunt, loquuntur, & scribunt: tribuunt alij aliis honestissimum locum, vt fecit Augustinus in Epistola de Cypriano. Dicit omnia scripta sua non esse paria vni Epistolæ Cypriani, sed tamen non propterea discedit à veritate. Idem & nos faciamus. Si volumus disceptare, pugnemus non conuitiis, sed argumentis.

Sit igitur iudicium penes Propheticam & Apostolicam Scripturam, vt Augustinus piè & grauitè in epistola 48 monet. Non sic loquuntur scripta veterum, tanquam ita ex eis testimonium proferatur, vt contrà sentire non liceat, sicubi fortè aliter sapuerint, quàm veritas postulat. Vbi enim scriptores dissentiunt à manifestis testimoniis Propheticis & Apostolicis, necesse est anteferre vocem Dei dictis hominum, cum ne ipsi quidem voluerint anteferre sua dicta doctrinæ Christi.

Gratianus collector iuris Canonici collegit magna diligètia, distinctione nona in Decretis, multa insignia dicta Augustini, ex epistolis & aliis scriptis, quæ sapienter monent pium lectorè, quantum sit tribuendum authoritati Patrum, hoc est, scriptorū Ecclesiasticorum. Summa autem illorum dictorum hoc ferè sensu comprehendi potest. Non sumus Patrum contemtores, nec assentatores, sed teneamus mediam viam. Non sumus contemtores, quia certè

certè vox ministerij audienda est. Quid autem sunt scripta Patrum, nisi vox ministerij. Vt igitur non debemus Cyclopica barbarie & audacia aspernari conciones & lectiones, quæ hodie habentur in scholis & templis: ita Cyclopicum & barbaricum est contemnere omnia scripta patrum, & dicere, sicut multi fatui dicunt: Quid ad me Augustinus? quid mihi commercij est cum Basilio, & cum Chrysoftomo? Non sumus tam agrestes, vt vsurpemus talia coquorum verba. Dein de vitemus alterum extremum, videlicet assentationem, quæ applaudit omnibus dictis sine discrimine, & sine delectu, sed adhibeamus candorem & dexteritatem in iudicando, nec æstimemus scriptores ex vno & altero verbo, sed ex perpetua sententia. Videamus, vbi ex professo materiam aliquam tractarint, & vbi tantum obiter eam attigerint. Videamus etiam, vbi versentur in disputatione, & vbi sint extra disputationem. Nam omnibus hominibus hoc accidit, etiam sanctis, piis, & moderatis, vt calore disputationis, & amore victoriæ longius prouehantur, & extra metas interdum excurrant. Cùm autem homines placidè extra disputationem, secum deliberant, quid velint dicere & scribere, sententiæ plerunque sunt rectiores & simpliciores.

Refutatio architectantium Ecclesiam sine Verbo.

C A P. V I.

TAMMERVS & multi alij similes fingunt, Philosophos, Aristotelem, Platonem, & alios: item gubernatores politicos, Solonem, Augustum, Scipionem, Fabium, Aristidem & similes esse saluos etiam sine agnitione Filij Dei: & dicunt, Deum non tantum cognosci ex sacris literis, sed multo melius & rectius ex creatura. Ita miseri homines confundunt discrimen Legis & Euangelij, putant non fuisse maiorem sapientiam in Abraham, quam fuit in Socrate: in Paulo, quam in Platone. Hic error perniciosus est, & dignus refutatione.

Dolendum est, multos architectari Ecclesiam sine Euangelio,

& sine Filio Dei, & querere extra cœtum vocatorum hæredes vitæ æternæ, & domicilia Dei, cum quidem difertè scriptum sit, Quos elegit, hos vocavit. Item, Fides ex auditu, auditus per verbum. Quomodo credent, nisi audiant? quomodo audient, nemine docente? Nos verò querentes, quæ, & vbi sit Ecclesia, referamus mentem & oculos ad cœtum vocatorum, ac certò sciamus, esse in eo aliquos electos, nec somnietur Fabium, Scipionem, Aristidem, & similes qui ignorant Euágelium, esse sanctos & domicilia Dei. Et si enim sapientia & virtute excelluerunt, & suas politias scelicitè gubernarunt: tamen his ymbris fugacibus anteferamus sapientiam Euangelij, & agnitionem Filij Dei. Non enim frustra tradidit Deus doctrinam de Filio, sed omnes iuxta hanc normam recipit aut reiecit, nec vllam prærogatiuam extra hanc normam admittit, recipit omnes sine *μετνοπολησια*, qui laborantes & onerati ad Filium vera pœnitentia & fide confugiunt, iuxta illud, Omnis, qui credit in Filium, habet vitam æternam. Contrà verò omnes sine exceptione reiecit & damnat, qui Filium aut ignorant, aut horribili furore contemnunt, vt Baptista Iohan. 3 inquit, Qui non credit in Filium, iam iudicatus est. Et Iohan. 16 dicitur: Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, quia non credunt in me. Et Pater è cœlo clamat, Hic

est Filius meus dilectus, quo delector, hunc audite. Magna vis est horum verborum, delector hoc Filio. Diligi à se hunc Filium adfirmat, & se eo lætari, & in eo acquiescere. Hoc autem ideo prædicat, vt statuamus vtrumque, & vero atque ingenti amore nos diligi à Deo, quia Filij membra sumus, & reiectos, ac damnatos esse omnes ignorantes, aut contemnentes hunc Filium.

Diligenter considerate verba, in quibus dixi nos diligi ab æterno Patre, quia sumus membra Filij. Potestis enim hanc sententiam ad plura verè & dextrè accommodare, & multos locos Scripturæ alioqui obscuriores illustrare hac cogitatione pia de arctissima copulatione Christi & Ecclesiæ, vel quod idem est, capitis & membrorum. Christus dicit Iohan. 3 ad Nicodemum, Nemo ascendit in cælum, nisi Filius, qui descendit è cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo. Hoc di-

ctum videtur esse non consolatio, sed terribile fulmen, si non rectè intel-

intelligatur. Ita enim conscientia trepidans argumentatur.

Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit:

Ego non descendi è cælo, quia ex terra natus sum, & in terram reuertar:

Ergo non patet mihi aditus ad cæleste regnum.

Ad hanc obiectionem, qua conscientia tenera sæpe duriter cruciatur, respondet vno verbo Augustinus: Si vis ascendere in cælum, sis membrum Christi, vbi enim caput, ibi membrum. Sic Paulus inquit, nos esse sepultos cum Christo, Rom. 6, & iterum resurrexisse cum Christo, & iam sedere in cælestibus, Eph. 1. Quomodo hæc fieri possunt? dicat aliquis: quomodo ego possum sepeliri, & resurgere cum Christo, aut sedere cum eo in cælestibus, cum adhuc sim in terra? Respondeo. Si es membrum Filij Dei, es cum eo sepultus, & resuscitatus, & cum eo ascendisti, & sedes in cælestibus cum eo. Quomodo? Fide & spe. Nam sicut fide iustificamur, & non aliter: ita viuificamur & efficimur membra Christi, & consociamur cum eius corpore, vel inserimur eius corpori, non alio glutine, non alia κόλλα, quam fide, sicut plurima sacræ Scripturæ dicta testantur, quæ suo loco citabuntur. Quando igitur clamat de cælo æternus Pater, Hic est Filius meus dilectus, quo delector, statuas hanc vocem ad te quoque pertinere, si modò es, aut fieri vis membrum Christi. Sicut enim diligitur caput: ita & diliguntur membra. Quis potest odisse corpus aut membra, qui diligit caput? De hac dilectione non modò Filij, sed etiam Ecclesiæ extat illustre testimonium Iohan. 17, vbi sic dicit:

Sit dilectio tua in eis, qua me diligis, quasi dicat: Sicut me amas

vera & naturali *σὸς γῆ* paterna, quæ non est simulata,

sed ardentissima: ita eadem beneuolentia, eodem

amore, eadem *σὸς γῆ* complectaris

mea membra, meos fratres

& cohæredes.

Refutatio Donatistarum.

C A P. V I I.

FUIT quidam in Africa Donatus, qui fuit author non necessariæ separationis ab Ecclesia Catholica Christi, & quæ fuerint occasiones, iam mox ex Augustino cognosceris. Quando autem fit mentio Donatistarum, cogitate in historia illorū propositam esse imaginem Flacianorum. Nam propter easdem causas & olim in Africa tumultuati sunt Donatistæ, & propter easdem nunc tumultuantur in Ecclesia senescente Flaciani, non amore veritatis, ut ipsi gloriantur falsò, nō amore Dei & Ecclesiæ, quem simulant & prætexunt suis furoribus, sed odio certarum personarum, quibus oppressis & extinctis sperat se crescere posse. Quid impulerit Flacium ad excitandum horribile dissidium in Ecclesia, cuius nondum prospicitur finis & exitus, sciunt honesti homines in his regionibus, & præsertim VVitebergæ & Lipsiæ. Non est enim notus homo his terris, & scitur, quæ de causa fecerit non necessariam separationem. Iam includit suam Ecclesiam suis sordidis angulis. Regnū Christi certè latiùs patet, quàm ut possit tam angustiis sinibus terminari. Non enim regnum Christi est septum vna & altera ditiuncula & regiuncula, sed tam latè patet, quàm ipse orbis terrarum, iuxta psalm. 13: In omnem terram exiuit sonus eorum. Item, dominabitur à mari ad mare. Sicut igitur olim Donatistæ incluserunt Ecclesiam angulis Africæ, & negarunt alibi Dei Ecclesiam esse, & tantùm suos asseclas & assentatores annumerarunt membris Ecclesiæ: ita nunc quoque faciunt scurriliter & impudenter Flaciani. Hæc dico non odio vel cupiditate vindictæ, sed quia certus sum hæc se ita habere. Ego meo magno dolore sum expertus.

Ut studiosi intelligant, sæpe ex paruis seminibus ingentia certamina esse orta, & priuatis cupiditatibus non rarò prætexi publicas causas, breuiter ex Augustino repetam historiam de origine Donatistarum.

August. in epistola 162: Cæcilianus cùm adhuc esset Diaconus, mulierem quandam Lucillam pecuniosissimam, pro disciplina Eccle-

Ecclesiastica corripiendo offenderat. Hæc postea pecunia corripit Episcopos 70, & aduersus Cæcilianum incitauit. Inerat etiam illis Episcopis nonnullus dolor de typho superbiæ veniens, quod non ipsi ordinauerat Carthaginis Episcopum. Itaque Cæcilianus Episcopus Carthaginensis à concilio, vel potius factione 70 Episcoporum absens, & indicta causa condemnatus est, & in locum eius alius Episcopus electus.

Pontifex Romanus. Et si ita perrexerit, ut cepit hæc factio Flacianorum, habebimus nouum Papatum alio titulo. Etsi enim Flacius non habet regnum, sicut Pontifex: tamen non minus licentiæ sibi usurpat & arrogat, quam vnquam Pontifices Romani sibi sumserunt. Accusatur Pontifex, quod quædam fecerit iniusta decreta in Synodo Tridentina, nec immerito: sed quot ibi fuerunt homines, si volumus iniusta cum iniustis comparare? Vnus verò & alter Flacianus in angulo obscuro & sordido audet condemnare totam Ecclesiam, regiones, vrbes, Academias, scholas, magnum numerum honestissimorum & doctissimorum hominum.

Cùm autem iudicio transmarinorum Episcoporum, hoc est, Miltiadis, qui tunc gubernauit Ecclesiam Romanam, & collegarum eius, Cæciliani innocentiæ, & Donatistarum improbitas patefacta esset: ab his prouocarunt Donatistæ ad Imperatorem Constantinum, qui dedit aliud, Arelatensè iudicium, aliorum scilicet Episcoporum, non quia necessè erat, sed eorum peruersitati cedens, & omni modo cupiens tantam impudentiam cohibere. Sed his repudiatis, denuò ad Imperatorem prouocât, qui causa cognita, Mediolani Cæcilianum innocentissimum, illos improbissimos iudicauit. Hinc orta est Donatistarum separatio à reliqua Ecclesia, hinc ortus est Anabaptismus.

Videtis ipsam imaginem Flacianorum. Quid est Flacianis hominibus audacissimis & impudentissimis, tam familiare, quam absentes indicta causa condemnare? Tântum sibi sumunt licentiæ Flaciani in Ecclesia, quantum sibi nusquam sumsit Pontifex Romanus.

Vtinam haberemus hodie Constantinum: quo certè nobis etiam opus esset ad reprimendos audaces, improbos, & impudentes Flacianos.

Non ouum ouo, ut ait Plautus, nec lac lacti tam est simile,

quàm hæc historia de Donatistis similis est conatibus & machinationibus Flacianorum . Certè intra annos 18 non alia pararunt & meditati sunt in perniciem Ecclesiæ & bonorum singulorum Flaciani, quàm olim Donatistæ . Videtis quàm sint leuia dissensionum magnarum initia & occasiones leues . Quémque suæ rapiunt scelerata in prælia caussæ . Alium impellit æmulatio, alium cupiditas vindictæ, alium *πλουξία*, alium alia causa iniusta .

Idem in epist. 166: Scitote, quòd primi maiores vestri, causam Cæciliani ad Imperatorem Constantinum detulerunt, sed quia Constantinus non est ausus de causa Episcopi iudicare, eam discutendam atque finiendam Episcopis delegauit, quod & factum est in vrbe Roma, præsentè Miltiade Episcopo illius Ecclesiæ cum multis suis collegis, qui cùm Cæcilianum innocentem pronuntiaffent, & Donatum, qui schisma Carthagini fecerat, sententia percussiffent: iterum vestri id est, excommunicauiffent. ad Imperatorem venerunt, de iudicio Episcoporum, in quo victi fuerant, murmurarunt. Quomodo enim potest malus litigator laudare iudices, quibus iudicantibus victus est? Iterum tamen clementissimus Imperator alios iudices dedit Episcopos apud Arelatum Galliarum ciuitatem: & ab his vestri ad Imperatorem appellarunt, donec etiam ipse causam cognosceret, & Cæcilianum innocentem, illos calumniosos pronuntiare: nec sic toties victi quieuerunt, sed de Felice, per què Cæcilianus fuerat ordinatus, quotidianis interpellationibus Imperatori tædium fecerunt, dicentes eum esse traditorem, hoc est, formidine persecutionis impulsus, Dominicos libros cremados tradidisse, & ideo Cæcilianum Episcopum esse non posse, quòd à traditore fuerat ordinatus, donec & ipse Felix iussu Imperatoris, causa cognita ab Heliano proconsule innocens probaretur. Tunc Constantinus contra partem Donati seuerissimam legem dedit, & quæ sequuntur.

Ex hac commemoratione intelligi potest, quàm leuibus causis excitatum sit ingens & exitiale incendium, quo penè tota Africa conflagrauit. Non enim voce solùm & literis Donatistæ Ecclesiam turbarunt, sed etiam manifesta vi grassati sunt, & à se dissentientes

sentientes aut interfecerunt, aut malè mulctarunt. Hi tumultus edictis & seueritate Imperatoris vix tandem sedati sunt. Etsi autem leuis ambitio & vindictæ cupiditas occasionem tanto malo præbuerunt, tamen consentaneum est, aliud fuisse *αίτιον*, seu principalem causam non necessariæ separationis Donatistarum à reliqua Ecclesia. Nam hypocritæ inde vsque à Cain immodicè admirantur disciplinam, & somniant se iustos, & sinè peccato esse. Ideoque pingunt Ecclesiam similem ciuitati Platoniciæ, in qua nihil sit vitij & infirmitatis. Sed hæc quidem de Donatistis breuiter dixisse satis est, quos Augustinus multis voluminibus luculenter refutat.

Diximus in definitione Ecclesiæ, semper Ecclesiæ admixtos esse nõ sanctos, sed tamen de doctrina cõsentientes, & nondum excommunicatos propter manifesta delicta. Hanc partem definitionis oppugnarunt Donatistæ, & finxerunt Ecclesiam similem Ideæ Platoniciæ, in qua nihil sit vitij aut infirmitatis, in qua nullus næuus cerni possit. Hunc errorem refutat Christus multis parabolis apud Matth. 13. Dicit enim, regnum cælorum esse simile agro, in quo simul crescit triticum & zizania, siue lolium. Item comparat regnum cælorum sagenæ missæ in mare, qua cõprehenduntur boni & mali pisces. Vt autem alia fuit *αέφρασις* seu *ἀφορμή*. i. occasio alia, *αίτιον* seu principalis causa, impellens Donatistas ad faciendâ non necessariâ separationem ab Ecclesia: ita eadē causa principalis impulit nostra ætate Flacianos. Volūt enim Flaciani videri sancti, immaculati, sine peccato, nõ obligati ad vllas rationes reddendas. Hac magnifica de se opinione & admiratione sui fascinati, negligunt trabem in suo oculo, & seuerè obseruāt & accusant festucam in oculo fraterno, quod est proprium hypocritarum in quarto modo, à Cain vsque ad finem mundi. Et sicut Diabolus non tantum est mendax, sed etiam homicida, non tantum grassatur sophistica, sed & manifesta vi, vbi potest, Deo permittente: ita fecerunt & olim Donatistæ, & faciunt hodie Flaciani in Germania. Sed Dei beneficio accidit Flacianis sitientibus sanguinem fraternum, quod pauperibus Iudæis accidit, de quibus in prouerbio dicitur: Tu exeres vsuram inani speculatione, sicut pauper Iudæus. Non deest malefica voluntas Flacianis, & cupiditas nocendi sanguinaria, sed adhuc, Dei beneficio deest eis gladius: quo si essent armati, interficerēt me, & alios multos bonos viros. Nam quales sint eorum

conatus, & quid agitent in animo, & quid habeant consilij, res ipsa ostendit. Et nisi Deus per Magistratum eos reprimeret, haberemus in Germania factionem circumcellionum, id est, latrunculorum Flacianorum, qui vagarentur per omnes ciuitates & pagos, per omnes prouincias Germaniæ, & interficerēt, & malè mulctarent à se dissentientes. Hæc necesse est me hoc loco monere auditores, vt sciât à quibus hypōcritis crudelibus & mendacibus sibi debeant cauere.

De regno Antichristi, quod falsò nominatur Ecclesia.

C A P. V I I I.

EXTANT in concionib⁹ Prophetis & Apostolicis, vt Dan. 11. 2. Thess. 2. 1. Timoth. 4. 2. Petri 2. & Apocal. 17, horribiles picturæ Antichristi, quas lector diligentius aspiciat, ac deinde circumferat oculos in eo cœtu, qui nominatur Ecclesia Dei, & consideret, vbi maximè talem confusionem doctrinæ, cultuum & morum

inueniat. Ego quidem in has imagines intuens, nullam cōfussionem, ἀνομίαν & tyrannidem magis ad ea congruere statuo, quàm regnum Pontificis Romani, in quo non parui n̄ui, nec tantum anicularum superstitiones hærent, sed manifesta idola & errores cōspiciuntur, qui Deum & Filium eius contumelia afficiunt, & Ecclesiæ perniciem afferunt.

Noui oratores Pontificij, vel potius κόλακες & parasiti aulae Romanæ, vt Iesuitæ, & similes, populo imperito hunc fucum facere solent: dicunt, nos nimium esse morosos, & parum candidè iudicare de Papatu. Fateri quidem se, conspici in Papatu quos-

dam n̄uos deformantes faciem Ecclesiæ, & hære in quibusdam aniculis quandam δεισιδαιμονίαν, id est, superstitionem: sed non propterea accusandos esse Pontifices idolomanias & errorum pugnantes cum fundamento. Non enim, inquit, finit Deus Ecclesiam tam diu errare, cui promisit Spiritū veritatis, quam columnam appellat

appellat, & sedem veritatis. Valde speciosè, populariter, & plausibiliter hæc dicuntur à nouis oratoribus, qui pingunt idola Papæ, sicut olim in festis, statuæ sanguineis ebuli baccis, miniòque rubente. Sed nos agnoscamus in Papatu non tantùm reprehendi næuos, aut superstitiones aniles, sed idola crassissima & verè Ethnica, & errores qui delent præcipuos fidei articulos. Omisissis autem ceteris idolis & erroribus, tantùm duo nunc exempla proponam. Sicut olim Perfæ habuerunt pompam, in qua 365 sacrificuli sunt comitati ignem sacrum, qui Perfica lingua Orimasda vocatur: quem ignem adorabât non solùm Perfici sacrificuli, sed etiam vniuersus populus Perficus: Ita Ethnico more, quotannis in pompa Pontificia circumfertur & adoratur panis, quem dicunt esse corpus Christi. An non hæc est Ethnica idolatria, vt silentio cetera prætereamus? Error verò delés caput præcipuum in Symbolo, Credo remissionem peccatorum, est decretum non aniculæ, non deliri fenis, sed totius Synodi Tridentinæ, de dubitatione perpetua, de quo dogmate aliàs plura sunt dicta. Videtis igitur Papatui rectè obiici Ethnicam idolatriam, & errores pugnantes cum fundamento, imò euerrentes & delentes fundamentum, quantum in ipsis est. Quòd adhuc pij credunt, se habere remissionem peccatorum gratuitam propter Christum, non propter opera, id non acceptum referimus Synodo Tridentinæ, sed gratiæ Dei, & Spiritui sancto, testificanti publicè in ministerio de voluntate sua & veritate suæ doctrinæ, & priuatim in singulorum cordibus.

Nam Pontificij doctores non rectè docent de peccato, & de iustificatione, & de fide. Confirmant impium dogma de dubitatione: non rectè docent, quæ opera sint cultus Dei, & quomodo placeant Deo, fingunt hominem instituere posse cultus Dei, & eos necessariò esse seruandos: corrumpunt totam doctrinam de pœnitentia, dicunt contritionem oportere esse sufficientem, & mereri remissionem. Dicunt, necessariam esse enumerationem omnium delictorum in petenda absolutione. Fingunt satisfactiones Canonicas, & aiunt esse compensationes pœnarum purgatorij: defendunt inuocationem hominum mortuorum, præcipiunt adorationem falsam signorum, cùm nihil habeat rationem Sacramenti extra vsu diuinitus institutum. Horribili profanatione Cœnam Domini conferunt in quæstum, & prorsus Ethnico more fingunt sacrificulos mereri facienti & aliis, & quidem ex opere

operato, sine bono motu vten- id est, sine conuersione & fide.
tis, prohibent coniugium iis,
qui non sunt idonei ad cælibatum. Fingunt Ecclesiam velut re-
gnum, in quo dominari dicunt Romanum Episcopum, & habere
authoritatem instituendi cul-
tus, & transferendi imperia po-
litica. De his tantis rebus, cum
Episcopi Papistici & eorum sa-
tellites defendant impios &
perniciosos errores, non sunt
Ecclesia Dei, & regula tenenda
est, Fugite idola.

Diligentissimè omnes homi-
nes in nostris Ecclesiis cogitare
debent de causis grauissimis,
propter quas necesse est deserere
Papatum, & fugere tyrannidem
Antichristi, sicut dicit Iohannes
in Apocalypsi: Fugite ex Baby-
lone, ne fiat is participes pœna-
rum. Cùm autem nimis longa sit enumeratio singulorum idolorũ,
& errorum Pontificum, proponamus nobis dictum Christi, vt sum-
mam teneamus. Christus iubet Lucæ vltimo prædicari in nomine
suo pœnitentiam & remissionem peccatorum. Et in Symbolo no-
stro Apostolico dicimus, Credo Ecclesiam Catholicam, sanctorum
communione, remissionem peccatorum. Iam cogita, quid dicat
Papistæ pertinaces de pœnitentia & remissione peccatorum, item
de Ecclesia. Fecerunt Papistæ tres partes pœnitentiæ, contritionem
cordis, confessionem oris, & satisfactionem operis. Audisne aliquã
mentionem Christi fieri in his tribus partibus pœnitentiæ? audisne
aliquam mentionem fidei in Christum? Hic est silentium altum de
Christo, de fide in Christum, tantùm concionantur de nostris ope-
ribus, quæ nos debeamus facere, nihil dicunt de merito, de benefi-
ciis Christi, de fide applicante nobis beneficia Christi. Et quòd ve-
rum dicamus, testantur hoc omnes libri sententiariorum, mona-
chorum, & sumulariorum, qui scripserunt intra annos 400 post
Bernhardum, vsque ad tempora Lutheri. Et quanquam nostri Pa-
pistæ, qui nunc viuunt, conantur palliare hæc mendacia, & pingere
fucus: tamen retinent neruos eorundem errorum, sicut potest ad o-
culum demonstrari, si necesse esset. Ergo non prædicant Papistæ in
nomine Christi pœnitentiã, sed in alio nomine, scilicet, nostrorum
operum, nostri cordis, oris & operis. De hoc errore, vel potiùs cor-
ruptela audietis aliquando in titulo de pœnitentia. Secundò, non
docent & prædicant remissionem peccatorum in nomine Christi,
sed in nomine suorum operum. Aliud est autem Christus, aliud no-
stra

stra opera. Si ex Lege, inquit Paulus, sumus iusti, & ex operibus, Christus frustra est mortuus. Et in summa delent totum caput Symboli, Credo remissionem peccatorum, per dogma impium & blasphemum de dubitatione, quòd homo debeat perpetuò dubitare, vtrum sit in gratia, an habeat remissionem peccatorum. Tertio de Ecclesia docent multa falsa, fingunt Ecclesiam esse similem politia mundanae, & huic praeficiunt visibile caput, Pontificem Romanum, & huic attribuunt auctoritatem condendi leges, de cultibus Dei, & de mutatione Sacramentorum, sicut Papa in concilio Constantiensi mutauit formam Cœnæ Dominicæ, iussit Laicis dare tantum panem sine poculo & calice. Cogitate, quanta hæc sit tyrannis, quanta audacia & *ἀνομία*. Sic enim dicit decretum Constantiensis concilij: non obstante eo, quod Christus dixit, Bibite ex hoc omnes, tamē sancta Synodus Constantiensis præcipit vt Laici abstineant à poculo, & sint contenti solo pane. An non hoc est esse Antichristum, aduersarium Christi, hostem & inimicum Filij Dei, & sese collocare supra Deum & Filium Dei, & quasi pedibus conculcare Dominum regnantem ad dextram Patris? Hæc non frustra dico, charissimi auditores: non semper erunt halcyonia, non semper fruemur hac pace & tranquillitate, quam nunc Deus benignè concedit, sed fieri potest, & fortassis paulò post futurum est, quod omen Deus auertat, vt Papa cum suis satellitibus conetur exequi decretum Synodi Tridentinae, & postea singuli vocemur ad examen durum & asperum, in quo non modò puerorum more Catechismum recitabimus, sed simul etiam præbenda erit ceruix licitori, si non velimus abiicere veram doctrinam, quam amplectimur Dei beneficio. Ibi Iesuitæ & alij disputabunt: Quare tu discessisti ab Ecclesia sancta Catholica, orthodoxa, Romana, quæ successit sanctis Apostolis, Petro & Paulo: cur tu imitaris Donatistas, qui fecerunt non necessariam separationem ab Ecclesia, cur propter paucos nauos, & quasdam aniles superstitiones, audes Patrum damnare, & dicere, quòd sit regnum Antichristi? Si hæc & similia audiueris, sis armatus hac tabella, & similibus cogitationibus, vt scias, quid debeas respondere talibus disputatoribus. Nisi enim bene scias, & cogites cur patiaris, vix eris constans in confessione.

EXPLICATIO TEXTVS LO-
CORVM THEOLOGICORVM
PHIL. MELANTHONIS
De Ecclesia.

V O D Plato in 5 libro de legibus dixit de amore patriæ, id nos de amore Ecclesiæ dictum pute-
mus. Patria, inquit, magis est amanda, quàm ma-
ter, quia est quiddam diuinum. Est autem Eccle-
sia verè mater nostra, sponsa Christi, templum ac
domicilium totius diuinitatis, columna verita-
tis. Vt igitur nemo sanus non libenter audit cre-
bram mentionem matris suæ: ita nos sine fastidio audiamus repeti-
tionem doctrinæ de Ecclesia. Si quis enim diligit Christum spõsum,
is non potest facere, quin etiam amet Ecclesiam. Hæc ideo dico, ne
quis fastidiosè, aut cum quadam satietate audiat eadem de iisdem.
Sunt autem dulcissimæ pagellæ in libro locorum communium de
Ecclesia, quia hic artifex de nulla re suauius aut locutus est, aut scri-
psit, quàm de hac nostra matre, & laudatissima patria.

Semper nobis]

Exordium à γνώμη, id est, sen-
tentia: Moribus antiquis stat res
Romana, virisque.

Nec alibi]

Valet hæc consequentia per
contrapositionem, hoc modo:

Quos elegit, hos & vocauit. Ergo non vocati non sunt electi.

Patefecit]

Hoc ἀξίωμα est fundamentū
& basis vniuersæ Theologiæ.

Vox Euangelij]

Nomine Euangelij comple-
ctimur doctrinam pœnitentiæ,
& æternæ promissionis, imò & capita in symbolis collecta. Sicut A-
postoli appellatione Euangelij vtuntur de tota ministerij sui doctri-
na. Non igitur feramus in Ecclesia λογομαχίας, est sarcasmus Dia-
boli mouere certamina in tanta luce doctrinæ de appellatione Eu-
angelij. Christus ita loquitur sine metu cauillationis Lucæ vltimo:
Prædicate in nomine meo pœnitentiam & remissionem peccato-
rum.

rum. Hoc idem est cum eo, quod alibi dicit Christus apud Matthæū & Marcum, Prædicate Euangelium, in nomine meo. Nihil igitur est opus rixis & cauillationibus de vocabulo Euangelij.

Cœtu vocatorum] Vocati sunt audientes, discētes & profitentes doctrinam Euangelij.

In omnem terram] Psal. 19. Rom. 10 de Apostolis dicitur, Exiuit sonus eorum in omnem terram.

Adiungamus] De adiunctione ad Ecclesiam, quia extra eam non est salus.

De visibili Ecclesia] Quod Ecclesia sit visibilis cœtus, hæc testantur testimonia: 1

Cor. 4: Spectaculum facti sumus Angelis & hominibus. Quale autem spectaculum esse potest, si non cernitur? Matt. 18, Dic Ecclesiæ. Iam si nulla est visibilis Ecclesia in hac vita, quæ iudicia Ecclesiæ erunt? Sed obiiciunt aliqui contra hanc veram sententiam, tenuem & frigidam cauillatiunculam.

Quod creditur non videtur.

Ecclesiam esse creditur.

Non igitur videtur.

Respondeo. Multæ sunt propositiones, quarum etsi subiecta cernuntur, tamen prædicata fide adduntur, vt cùm dicimus, Sol est à Deo creatus, hîc fides est assensio, qua integram propositionem amplectimur.

Errones] Qualis est Tammerus.

Ad hanc nos adiungamus] Adiunctio ad Ecclesiam fit fide, confessione, inuocatione & officiis, quæ ad eius conseruationem Deus præstari iussit.

Sic Cyrus] Exemplo declarat propositâ sententiam, quia exempla ad do-

endum maximè profunt. In regno Turcico sunt quatuor maxima mala, ipsa morte tristiora, quæ debetis considerare diligenter, vt acuatur studium precandi contra Turcicam tyrannidem, quæ certè nunc machinatur exitium Germaniæ. 1 est blasphemia manifesta contra Christum. Negât enim Mahometistæ Christum esse Filium

Dei, & missum esse ad Ecclesiam, vt fiat victima pro genere humano, & colligat æternam Ecclesiam. Hæc omnia negant, & ipsum nomen Christi delere conantur. Iam cogitate, quantum mali sit in contumelia nominis diuini. 2, est tyrannicum mandatum de interficiendis omnibus sanctis profitentibus Christum esse Filium Dei. Nam Alcoranus expressè præcipit, vt Mahometistæ, qui nunc sunt Turci, persequantur Ecclesiam Christi, & interficiant sanctos, à quibus inuocatur Filius Dei. 3, est teterrima confusio libidinum. Nulla enim reuerà sunt coniugia apud Turcos, quia licet Turcico latroni ducere quot vult, & dimittere eum vult, & rursus ducere dimissas. 4 ferè omnium atrocissimum est, quòd liberi Christianorum, qui sunt oppressi Turcica seruitute, auelluntur à complexu parentum, & transferuntur in aulam Turcicam, vt ibi imbuantur Mahometicis blasphemis, & fiant ex membris Christi, cui iam pridem inferti fuerunt per baptismum, ex professo hostes immanes & crudelēs Filij Dei & Ecclesiæ, & cælo bellum inferant, more gigantum, & sanctos trudent.

Vt Maria]

Exempla definitionis. Quicumque olim futuri estis doctores in scholis vel Ecclesiis, assuefacite vos ad hanc rationem docèdi, vt sententias generales & definitiones declaretis per exempla, quia vt Aristoteles inquit, exempla & similitudines habent maximam vim in docendo.

Sadducxi]

Fuerunt Epicurei, quia negarunt resurrectionem mortuorum. Qui negat hunc articulum, est Epicureus.

Textus dicit]

3 Reg. 19. Rom. 11: Reliqui mihi 7000, qui non curuarunt genua sua coram Baal, id est, quæ retinuerunt puritatem doctrinæ & inuocationis. Sic non est dubium, quin etiam Deus in Papatu aliquas reliquias conseruarit, quas ipse nouit: quia fundamentum Dei stat firmum, inquit Paulus, Dominus nouit suos, nouit & Dominus eripere suos ex tentatione. Nullum est argumentum hoc, quando dicitur Papistæ: Si nos non sumus Ecclesia, Ergo superioribus seculis nulla fuit Ecclesia.

Quòd autem]

Non enim fingimus]

ἀνάλογως definitionis.

Prior particula de ministerij necessitate.

necessitate: altera de ministeri efficacia. Virtus est conseruatrix speciei, & indiuidui, iuxta dictum: Omne bonum est conseruatium sui & aliorum.

Credentes esse saluos]

1 Cor.1: Triplex est sapientia-

1 est naturalis notitia de Deo. 2

est ratiocinatio, quæ fumitur ex opificio mundi. 3 est, quæ hauritur ex fontibus Israel, seu ex patefactione verbi Dei. Cùm igitur mundus non agnouisset Deum per priores duos gradus sapietiæ, hoc est, per notitiam naturalem, & per ratiocinationem, Deus proposuit tertium gradum longè ceteris antecellentem, & certiozem, scilicet verbum suum, Legem & Euangelium.

Pastores & doctores]

Pastores sunt gubernatores

Ecclesiarum, qui habent pote-

statem non solum docendi, sed etiam administrandi Sacramenta, & ordinandi ministros, & excommunicandi legitimo modo defensores falsorum dogmatum, & authores prauorum exemplorum: hoc est, qui pascunt gregem Domini potestate ordinis & iurisdictionis, vt veteres loquuntur, Doctores sunt interpretes Scripturæ in scholis. Ac longè maior est dignitas Pastorum, quàm Scholasticorum.

Ventis agitemur]

Venustissima metaphora. Si-

cut venti dissipant & euertunt

domum, sicut in Prouerb. Salomonis dicitur: Qui accersit ventum, destruit domum: ita falsæ opiniones destruunt Ecclesiam. 1, Ethnici finxerunt turbam Deorum. Varro, diligentissimus scriptor apud Romanos, quem sæpe Augustinus citat in libro de ciuitate Dei, collegit 30000 idolorum, quæ Ethnici Romani, Græci & Aegyptij adorarunt. Quò quæque gens fuit sapientior, vt Græci & Aegyptij, eò magis fuit dedita cultui idolorum, quod est valde dolendum. Tota Græcia fuit referta facellis. Sic Aegyptij omnibus creaturis & animalibus tribuerunt honorem Deo debitum, solum porcum non habuerunt pro Deo. 2, Ethnici maclarunt humanas hostias, vt ostendunt exempla in poematis apud Euripidem, Homerum, Virgilium, & in historiis. 3, Ethnici ignari Euangelij, nõ tantum idolis, sed etiam horrendis libidinibus se contaminarunt, quas cultus Dei esse existimabant. Sed quia hac de re non potest apud honestos satis vecundè dici, satius est ista silentio præterire, quàm explicare, præsertim inter adolescentes.

Aliud nomen]

Act. 4.

Obfigna]

Precatio Esaiaꝝ pro discipulis,
Obfigna Legem in discipulis, iff

eben so viel als sanctificetur nomen tuum. Obfigna, scilicet Spiritu sancto. 2 Cor. 1 Paulus describit his tribus appellationibus Spiritu sanctum. 1, *ῥῆγμα* eum vocat, id est, balsamum, quo unguimur. 2, arrhabonem vel arram. 3, sigillum. Precatio Esaiaꝝ cum antithesi est intelligenda: quasi dicat, Ego velut in specula sedens, futuras prospicio tempestates, videlicet secuturas tenebras, confusiones opinionum, & fanaticos furores. Nam conciones nostræ prolata ex sinu Dei, à Pharisaïs audacissimè dilacerabuntur & corrumpentur. A Sadducæis verò, qui sunt Epicuri de grege porci, abiicietur & subfannabuntur. Interea tamen, tu Deus, immensa misericordia iuxta promissiones tuas seruabis aliquod semen sanctum, aliquam veram Ecclesiam, custodem tui verbi. His meis auditoribus, discipulis & legentibus scripta Prophetica, imprime quæso, tuum sigillum, seu *σφραγίδα*, hoc est, Spiritum sanctum: accende in mentibus eorum lucem veræ agnitionis Dei, & flecte mentes ad veram inuocationem, ne afficiaris contumelia à toto genere humano, sed vt semper sint aliqui rectè te agnoscentes, inuocantes & colentes.

Tenebras]

Pharisaorū & Sadducæorū.

Intellectus verus]

Natiua verbi sententia sine sophistica intellecta, vt Coloss. 3 di

citur, Verbum Dei habitat inter vos abunde cum omni sapientia. Nullus vnquam fuit hæreticus, nec est, nec deinceps erit, qui nõ suo furori prætexat speciem verbi diuini. Arrius pinxit suam blasphemiam prætextu dicti Christi, Ioh. 14: Pater maior me est. Sic Anabaptistæ detorquent Scripturæ dicta ad suas imaginationes, vt illud Rom. 12, Non vindicantes vosmet ipsos. Ergo, inquit, omnis vindicta à Deo prohibita est, nec licet magistratibus punire fontes. Et si igitur Arrius & Anabaptistæ habent verbum, tamen non habent natiuam verbi sententiam, sed sophisticè corrumpunt oracula cœlestia. Sic Diabolus in deserto Christum tentans, citat dictum psal. 91, Angelis suis mandauit de te &c. Quid igitur faciendum est, an Biblia sunt abiicienda, quoniam materiam præbent nouis opinionibus? Nequaquam. Sicut nemo extirpat vites propter abusum vini: ita non est abiicienda lectio sacrorum librorum, etiam si aliqui abuntur

tuntur Scripturis ad suam & aliorum perniciem.

Deinde & hoc]

Altera particula de efficacia ministerij. Sæpe dixi, & adhuc dico, tribui efficaciam ministerio, non vt causæ principali, sed vt instrumento. Sicut ferradicitur secare, quia trahitur & agitur à fabrico: ita ministerium dicitur efficax esse, quia Deus hoc organo vtitur à se instituto & ordinato. Deinde hoc discrimen considerandum est: aliter medentur herbæ, aliter medetur ministerium Euangelij. Herbæ sunt efficaces in nostris corporibus naturali quadam facultate, sicut sunt à Deo conditæ, sine nostra cogitatione, quia quæ naturaliter agunt, semper agunt vno & eodem modo, & ad vnum, vt ait Aristoteles, sunt determinata. Ministerium verò Euangelij aliter est efficax, scilicet in cõsideratione verbi, & in ratiocinatione. Non enim satis est audire verbum, nisi etiam cogites, cuius sit hoc verbũ, & quid tibi promittat Deus. Sic nõ satis est, te accedere ad vsum Sacramenti, nisi piè consideres, à quo sit institutum, & cur sit institutum, & quomodo Deus per Sacramētum velit impertiri nobis promissa bona. Est igitur calumniosã interpretatio dicti Paulini, Rom. 10: Fides ex auditu, quando dicunt Flaciani, Non dicit Paulus, est ex consideratione verbi, sed tātũm dicit, ex auditu, quasi verò excludat Paulus considerationem, & tribuat verbo magicam vim, qualem habent herbæ in officina pharmacopæi. Quando vel legis, vel audis verbum Dei, debes adhibere considerationem & quandam ratiocinationem, vt cogites quis sit author huius verbi, cur se patefecerit, cur tradiderit hoc verbum, quare certum sit hoc verbum, quæ bona in eo promittantur. Et tamen alia quæstio est, vnde sit efficacia verbi: alia verò est de ordine quo vult Deus agere in homine.

Vocem Euangelij]

Hæ sunt locutiones instrumentales.

Quæstiones de personis]

Nobis in vmbra versantibus hæ quæstiones videntur exiguæ & leues, sed versantibus in acie & cõsistũ cum hostibus, nihil est difficilius, quàm de his quæstionibus respondere, quia oratores Pontificij sunt instructi eloquentia, valent autoritate inter suos, & habent adiunctum brachium, vt loqui solemus, seculare. Quando igitur tales declamitant de ordinaria successione Episcoporum in sede Romana, de collegio Cardinalium, de vetustate, de præscriptione

longi temporis, & de similibus rebus, hoc opus, hic labor est, restè, grauitè, constanter eis obuiam ire, & detrahèrè laruam, seu fucum. Sapientis est in pace cogitare de bello. Ita sapientis & pij Christiani est cogitare de futuris certaminibus, sèquè ad ea præparare verbo & inuocatione.

Hæc sententia]

Quantum nos dicimus & scribimus de veritate, tantum Pontificij oratores declamitant de pace & concordia, & nulla est speciosior oratio, quàm quæ habetur de communi tràquillitate, de studio concordia, de consociatione omnium ordinum & statuum. Nam profectò turbata pace & cõcordia, quid sequatur, videmus. Vt enim venti contrarij eruperunt ex vtriculo Aeoli apud Homerum, quem, dormiente Vlysse, socij eius aperuerant: ita soluto vinculo pacis & concordia crescit hominum audacia & petulantia, & sumit vnusquisque sibi licentiam faciendi, dicendi, scribendi, opinandi quod vult. Hæc mala (quæ valde incurrunt in oculos, & mouent animos hominum malorum) norunt amplificare, attollere & exaggerare Pontificij. Sic enim dicunt, Ante annos 50, id est, ante hæc disidia de dogmatibus, quàm erat tranquillitas & quietus status Ecclesiæ & Reipublicæ, quanta erat ordinis concinnitas, quàm suavis conuexio omnium statuum politicorum & Ecclesiasticorum? In eo statu poterant coherceri petulantia ingenia, poterant reprimi seditiosi. Nunc quid fit? est mera ἀναρχία, est barbaries Cyclopica, in qua nemo audit alterum, & vnusquisque sibi maximè placet, reliquos ex alto despicit & negligit. Sed nos his declamatoribus de pace & concordia, quæ sunt per se magna bona & salutaria, opponamus dicta cælestia de veritate & puritate doctrinæ, quæ est anteferenda omnibus rebus humanis, quantumuis bonis, suauibus, vtilibus, salutaribus, & necessariis. Vbi hoc scriptum est? Christus Mar. 9 inquit, Retinete salem, id est, puritatem doctrinæ, & postea sitis inter vos concordies. Et idem Dominus dicit in precatione sua vltima, recitata ante agonem Iohan. 17: Pater, sanctifica eos in veritate tua, sermo tuus est veritas. Hæc est prima precatio, postea sequitur altera de cõcordia, Da, Pater, vt sint vnus in nobis, & inter sese. Et in oratione Dominica, prima petitio est, Sanctificetur nomen tuum. Quarto loco sequitur, Da nobis panem quotidianum, id est, inter alia bona corporalia da etiam concordiam & pacem. Sic Propheta Zacharias cap. 8 inquit, Quæ verba debetis perpetua memoria obseruare: Diligite

ligite veritatem & pacem. Quid potest melius, quid iucundius dici? Primò iubet veritatem diligere, deinde pacem. Si potes vtrumque retinere simul, agas Deo gratias. Sin autem alterutro carendum est, malis carere pace, quàm veritate, quia veritas nos liberavit, non pax, vt inquit Christus Iohan. 8: Vtrumque est optandum, & à Deo petendum, quia nihil est melius copulatione veritatis & pacis, sed si alterutro sit carendum, in eo casu longè veritatem paci anteponas.

Regnum Francicum] Regnum Gallicum est antiquissimum, & optimè inter regna Europæ constitutum. Si nihil boni esset in regno Gallico, tamè parlamentum, id est, supremum iudicium esset magnificiendum.

Amat enim humanam] *χῆμα λόγῳ*, politicum schema, id est, politica species, quæ hominibus fucum facit: hoc est, non satis est legere Biblia, nisi bonum habeas interpretem. Ratio est, quia multa dicta sacrae Scripturae sunt obscura, quædam etiam, vt ipsi dicunt (hæc enim dico *μιμνησκός*) sunt ambigua, & quotidie oriuntur nouæ contentiones de scripto, & de sententia scripti. Quis igitur erit iudex harum controuersiarum? Certè à sola sacra Scriptura non possumus petere, inquirunt, remedia horum malorum. Querendus est igitur præter Scripturam alius medicus, qui sine longis ambagibus sua autoritate, & executione in pœnis compeecat alteram partem. Hæc profectò magnam habent speciem. An non putatis quotidie aures magnorum regum in Papatu personare his vocibus? Et quidem in consiliis Regum & Principum hæc acuuntur.

Ad pacem] Puritas doctrinæ est antefenda paci & concordia (sed durum est dissentire ab iis quos amas & colis) iuxta dictū Marci 9: Retinete saltem (Sal est puritas doctrinæ, quæ prohibet putrefactionem) & concordiam. Et Zachar. 8: Diligite veritatem & pacem.

Cœtum scholasticum] Plerunque scholastici sunt pauperes, ideo confertur Ecclesia egeno cœtui scholastico.

Excerptere] Psalm. 2, Postula à me &c. Et psalm. 16: Sanctis qui sunt in terra, omnis voluptas mea in eis. Item, Funes ceciderunt mihi in amœnis. Etenim hæreditas præclara est mihi.

Prædicabunt]

Duæ personæ loquuntur in psalmo 2, Pater æternus, & Filius coæternus missus ad Ecclesiã. Aeternus Pater dicit: Ego constitui regem meum, id est, Messiam super Sion, sanctum montem meum. Hæc est vox æterni Patris, Ego vnxi, ordinaui, præfeci Ecclesiæ eũ. Quare non dimouebitur loco, non deiicietur de fastigio regni. Mox sequitur vox Filij ad Ecclesiã: Prædicabo, id est, hæc erit meæ prædicationis summa, Dixit Dominus ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: & postea sequitur, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Videtis Apostolos in maximis periculis hausisse consolationem & precationem ex psal. 2. Ideo debetis eum amare, plus habet in recessu, quàm in fronte promittit.

Anteferenda]

Man sagt vulgò, Maior pars cõcludit: de politicis verum est,

sed sæpe minor vincit maiorem bonitate causã.

De imperio mundano]

Act. 1: Domine, quando constitues regnum Israel?

Respondeo]

De norma iudicij in Ecclesia.

Anno 1557 in colloquio VVormatiensi hæc fuit præcipua quæstio inter nostros & Pontificios de norma iudicij, de κριτήριον, quis deberet esse iudex nostrarum Ecclesiarum. Papistæ contenderunt iudicandum esse de controuersis dogmatum iuxta Patrum dicta, & decreta conciliorum, & iuxta consuetudinem longi temporis. Nostri acerrimè contenderunt, solum verbum Dei debere esse κριτήριον, hoc est, regulam & normam iudicij, postea suum locum tribuẽdum esse patribus, & Synodis probatis, sicut ostendunt acta illius colloquij.

Dirimit]

Deus diiudicat cõtrouersias, quia quicquid non est ex Deo, dissoluetur, & omnis planta, quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. Hierosolyma bis est deleta, primò à Nabuchodonosore rege Babylonico: secundò à Tito Vespasiani filio. Primum excidiũ fuit diiudicatio dura & tragica controuersia inter Ieremiam & reges ac Pontifices Iudaicos. Tanta fuit petulantia regis Ioakim, qui fuit vnus ex tribus filiis Iosia, vt iusserit comburi librum Ieremia. Ita Sedecias postremus rex ante excidium Hierosolyma, acerrimè aduer-

aduerfatus est Ieremiæ. Cùm igitur reges filij Iofix, & Pontifices pertinaces non cederent Ieremiæ, qui erat doctor à Deo excitatus, Deus diiudicauit hoc certamen, deleta altera parte. Nam rex Sedecias est abductus in Babylonem, oculis effofsis, & in carcere detentus vsque ad finem vitæ, cùm priùs fuiffet fpectator necis filiorum & confiliariorum. Postremum excidium longè fuit triftius, quia deinceps nunquam inftaurari potuit politia Iudaica, iuxta vaticinium Chrifti & Danielis. Hæ funt triftes diiudicationes, ac metuendum est, ne Deus etiam in Germania hoc modo certamen dirimat.

Est igitur discrimen]

Discrimen iudiciorum Ecclesiæ & politicorum iudiciorum.

Supremus iudex & certiffimus, & omni exceptione maior, cui contradicere, aut de cuius sententia dubitare non licet, est verbum Dei purgatū ab omni fcoria, ab omnib⁹ & fæcibus & sordibus humanarū traditionum & opinionum: item sine fophistica intellectum. Sed hiciudex non reiiicit confiliarium fidelem, fcilicet confefsiones piorum incorruptas, quia Deus vult audiri vocem ministerij, ficut alibi audiftis, Nifi vitula mea araffetis, non inueniftis.

Doctrin]

Iohann. 4: Non ampliùs propter tuam orationem credimus:

Ipsi enim audiuius, & nouimus, quòd hîc verè fit faluator mundi Chriftus.

Vtramque partem]

Hyperbolæ contrariæ: Dum ftulti vitant vitia, in contraria currunt. In vitium ducit culpæ fuga, fi caret arte. Sæpe homines vitato fumo, in ignem incidunt.

Confuetudo]

Praua confuetudo est maximus tyrannus. Cicero in Bruto,

Prauiiffima est confuetudinis regula. Quando hodie aulicus interrogatur, Cur tu heluaris? Respondet ille, quia est confuetudo harum regionum.

Seruetus]

Vide fuprà in ⁴Loco de Filio Dei.

Samfonis]

Iud. 14.

In Ecclefiis]

In cõgregationibus publicis.

Tua Biblia sunt fontes Israel. Sicut enim paradifus irrigabatur quatuor fluminibus ex eodem fonte manantibus in partes diuerfas: Ita Ecclefia tanquam hortus cæleftis rigatur riuiulis horum fontium, fcriptorum Propheti-
corum & Apoftolicorum.

Bafiliius] Quæ hoc loco de patribus fan-
ctis, Græcis & Latinis dicuntur,
ea accomodemus etiam ad huius ætatis doctores & fcriptores,
quanquam optimè meritos de Ecclefia. Non enim debemus ima-
ginari & fingere eos effe fapientiores aliis ætatibus mundi.

Confuetudo fui feculi] Vt fluminum impetus fecum
abripiunt nauigantes : fic erro-
res temporum trahunt homines, vt minùs improbent præfentia.
Cicero in paradoxis: Sed quid ego de me loquor, qui morum ac tem-
porum vitio, aliquantum etiam ipfe in huius feculi errore verfor? I-
ta fingula fecula mifcent aliquid contagij, hominum naturæ, quæ
in hac imbecillitate nunquam effe fine vitiis.

Alius fuperædificat] Metaphora à materia ædifi-
cantium. Vnusquisque ædificat
pro fua facultate: diuites qui habitant in foro, extruunt lapideas æ-
des, pauper in suburbano ædificat vel ligneas cafulas, vel luteos ni-
dulos.

Polycarpus] De tyrocinio, militia & mor-
te Polycarpi legatur liber quar-
tus hiftoriæ Ecclefiafticæ apud Eufebium, in quo hæc dicta Polycar-
pi memoria digna funt. Magiftratui tribuendus effe honor, qui non
effe religioni contrarius. Item octoginta fex annos feruio Chrifto, &
nunquam me læfit: quomodo igitur poffum maledicere & blafphe-
mare regem meum, qui falutem mihi dedit? Et in eodem libro reci-
tatur infignis precatio, quam recitauit Polycarpus fenex & martyr,
impoſitus ardenti rogo: Deus Pater dilecti Filij tui Iefu Chrifti, per
quem agnitionem tui accepimus, conditor vniuerfæ creaturæ, te in-
uoco, te confiteor verum effe Deum, te glorifico per Pontificem di-
lectum Filium tuum, cum Spiritu fancto, fufcipe me, & fac me fo-
cium refurrektionis fanctorum tuorum. Amen.

Iohannes Apoftolus & Euangelifta vixit vfque ad initium Traia-
ni Imperatoris, hoc effe, ferè ad 104 annum à nato Chrifto, ac fuit fu-
perſtes, interfectis omnibus Apoftolis & Hierofolyma deleta. Non
autem

autem docuit tantum in Ecclesia Iohannes, sed etiam habuit scholam in vrbe Epheso, ex qua prodierunt tria lumina Ecclesie, Polycarpus episcopus Smyrnaeus in Asia minore, Ignatius Episcopus Antiochenus, & Papias, qui gubernauit Ecclesiam in vrbe Hierapoli. Ignatius quidem est à bestiis laceratus Romæ, in circo, regnante Traiano. Polycarpus verò est supplicio affectus anno Christi 170, regnante Marco Antonino, & Vero fratribus. Hæc fuerunt tyrocinia & rudimenta, & studia iuuenis Polycarpi in schola Ephesina, cui præfuit Iohannes Apostolus: postea vocatus ad gubernationem Ecclesie, militauit bonam militiam, refutauit Marcionem, & eius hæresin de duobus diis, de causa mali: & edidit aliquot monumenta, quæ adhuc fuerunt in manibus tempore Hieronymi, nunc desiderantur. Sed veniamus ad mortem, quæ valde fuit insignis, non solum constantia Polycarpi, sed etiam miraculo. Sicut enim tres viri in flammis fornacis Babylonicæ manserunt incolumes, Erubescere pios iuuenes attingere flammæ: Ita Deus pepercit seni Polycarpo, nec voluit eum comburi igne, seu flammis vstulari. Cum igitur præfectus videret, non posse flammis senem Polycarpum absumi, qui iam ageret annum 90, iussit eum gladio transfodi.

Ignis]

significat tentationem 1 Pet. 1, & aliàs sæpe.

Plato]

lib. 5 de legibus. Quam vocant plerique hominum pacem, ea

tantum est nomen, *ὡ καλοῦσιν οἱ πλείστοι ἀνθρώπων εἰρήνην, τῆτεσι ὄνομα.* Interdum pax est, pacis fiducia nunquam.

Vnum caput]

Christus est vnus Monarcha in Ecclesia.

Euangelio]

Omnis obedientia, quæ debetur hominibus, habet suas metas.

Non cernuntur ab impiis]

Psal. 45, Gloria filie regis intus est.

Quod non euertuntur]

Psal. 84: Pergunt de victoria in victoriam, vt appareat in Sion

Deus. Psal. 118: Circumdederunt me omnes gentes, & circumdederunt me sicut apes, quibus ira supra modum est, sed in nomine Da-

mini excindam eos. Nomen Domini significat verbum & precationem.

Paulus]

Act. 27.

Parricidam Ecclesiæ]

αὐτόχειρα καὶ καταποντισῶ. αὐτόχειρ dicitur, qui manu sua sibi

necem affert. Καταποντισῶς, qui suffocat, mergit nauem in aquis. Pausanias scriptor Græcus omnes duces belli Peloponnesiaci vocat αὐτόχειρες καὶ καταποντισὰς τῆς ἑλλάδος.

Sine certa sede]

1 Cor. 4: ἀσαθεῖμεν, id est, vagamur sine sede stabili, & domicilium certum non habemus, vt de Christo dicitur: Non erat ei locus in diuersorio. Luc. 2, & Matth. 8: Vulpes habent foueas, Filius autem hominis non habet quò reclinet caput.

Exul erat Christus, comites nos exulis huius
Esse decet, cuius nos quoque membra sumus.

Ego vos]

Dulcissima imago Christi gestantis Ecclesiam, tanquam infantulum in sinu suo.

Nolite confidere]

Herren gunst vnd Lerchen gfang / klingt wol vnd wert

nicht lang. Ecclesia aut nullam, aut exiguam habet defensionem in mundo: vt Constantinus fouet Ecclesiam, Iulianus opprimit, Valentinianus fouet, frater Valens opprimit. Sic Cyrus & Artaxerxes, V rex Persarum, fuerunt benefici erga Ecclesiam: Cambyfes, Darius, Histaspis, & Ochus octauus rex fuerunt Tyranni erga Ecclesiam.

Vitiosi]

Præcipuum argumētum Donatistarum fuit:

Syracides 34 inquit: Ab immundo nihil potest mundari:

Multi ministri sunt immundi.

Ergo à talibus nihil potest mundari.

Nego consequentiam: quia est fallacia caussarum: non enim pendet efficacia ministerij ex persona ministri, sed ex ipso verbo Dei, seu promissione. Quòd nō possimus discernere humano iudicio hypocritin à veritate, testatur Deus ipse 1 Reg. 16: Aliter, inquit, homo iudicat, aliter Deus. Homo tantum ea videt, quæ incurrunt in oculos, Deus autem videt cor. Homo non potest acie oculorum aut mentis suæ

lux, videre motus & latebras cordium humanorum. Deus autem nouit abscondita, scrutatur corda & renes.

Ioan. 3. Aqua] Prosper in Epistola ad De
metriadem virginem. Aliud
est, quòd visibiliter agitur, aliud quod inuisibiliter celebratur
nec idem est in Sacramento forma, quod virtus, cùm forma hu-
mani ministerij adhibeatur obsequio: Virtus autem per diuini o-
peris præstetur effectum. Et de voce doctrinæ, quæ est principalis
pars ministerij, Augustinus inquit, lib. 15. de Ciuitate Dei, cap. 6.
Spiritus sanctus operatur intrinsecus, vt valeat aliquid medicina,
quæ extrinsecus adhibetur. Nisi enim Deus interiore gratia men-
tem regat atque agat, nihil prodest homini omnis prædicatio vir-
tutis. Et Fulgentius in libro de incarnatione verbi: Frustra exte-
rioribus auribus sonat diuinus sermo, nisi Deus spiritali munere
auditum hominis interioris aperiat. Ioannes Baptista inquit, Ego
baptizo aqua, ille baptizabit Spiritu, nõ tantum loquitur de bap-
tismo, sed de toto ministerio, cuius duæ sunt partes vna principalis
& præcipua, altera minus principalis. Principalis pars est, vox doctri-
næ, quæ semper est in Ecclesia, vna & eadẽ. Semper. n. in Ecclesia so-
nuit & sonare debet, Lex & promissio de Mediatore. Hæc genera do-
ctrinæ nunquam mutantur, à principio vsq; ad finem. Altera pars,
minus principalis est, scilicet administratio sacramentorum, quæ mu-
tantur propter certas causas, de quibus suo loco audietis. Quare
quod Ioannes inquit: Ego baptizo aqua, generaliter accipiatur de
toto ministerio, & de singulis partibus. Eamus igitur ordine per
partes singulas. Minister sonans vocem Legis & Euangelij quid a-
git? Est vox clamantis in deserto, parans viam Domino, vt dicit de
se Ioannes, hoc est, vt Nazianzenus ait, dat linguam suam accom-
modato Spiritui sancto. Sed hæc vox clamantis in deserto, parate
viam Domino, non esset efficax, si non Filius Dei diceret consolati-
onem ad hominem interiorem: Ego sum salus tua, via, veritas,
vita, lux & resurrectio tua. Quòd autem res ita se habeat, testantur
dicta Augustini, & Fulgentij. Vnde sum sit Fulgentius hanc phra-
sin? Auditum interioris hominis. Respondeo, Ex Paulo. Et si no-
ster exterior homo corrumpitur, seu destruitur, tamen interior re-
nouatur de die in diem. Sequentes igitur hanc phrasin Paulinam
de homine exteriori & interiore, dicamus de baptismo & de cœna
Domini, Quid agit minister in Baptismo? Adhibet formam à Chri-
f

sto institutam, hoc est, abluit corpus aqua, cum pronuntiatione verborum, Ego baptizo te in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti. Sed quid agit Spiritus sanctus in interiore homine? hunc mutat, regenerat, renouat, sanctificat, & facit, vt fiat noua creatura, nouus homo, & fiat ex vase iræ, vas misericordiæ, & ex Filio iræ, Filius Dei, membrum Christi, frater Christi, coheres Christi, templum & organum Spiritus sancti. Sic loquamur de cœna Domini. Quid agit minister in Cœna? Adhibet formam à Christo institutam, hoc est, pronuntiat verba Testamenti à Christo instituta, & distribuit panem. Dico panem, quem frangimus, & calicem benedictionis, cui benedicimus, Nam non possumus tutius loqui, quàm verbis Pauli. Quid intus agit Christus? Communicat suum corpus & sanguinem. Interior homo manducat carnem Christi & bibit sanguinem eius, alioqui non haberet vitam, sicut testatur Christus Ioan. 6. Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, viuet propter me. Sicut enim ego viuo propter Patrem, ita ille viuet propter me. Et nisi manducaueritis carnem Filij hominis & biberitis eius sanguinẽ, non habebitis vitam æternam. Intelligatis igitur dictum Prosperi & Christi de toto ministerio, & singulis eius partibus, nulla exclusa parte.

Cathedra]

Cathedra Mosis significat ministerium à Deo institutum. Circumcelliones per Africam passim seditiosè vagati sunt & à se dissentientes aut interfecerunt, aut malè multârunt.

Monasteriensis]

Legite apud Sleidanum. Error nunquam est solus, sed est fecunda Mater procreans multas soboles. Dato vno absurdo, sequuntur infinita.

Polluti benè]

Bene & malè viuere, nihil est aliud, quàm sua se voce damnare. Prosper in sententiis Augustini. Verum est, non pendet dignitas ministerij ex persona & moribus ministri, sed tamen dulcis est harmonia & concordantia vitæ & morum ministri.

Omnes]

Nemo sine vitio nascitur. Optimus ille qui minimis vrgetur. Horatius. Ita Plinius, qui vitia odit, id est, omnes infirmitates, quæ non puniuntur à legibus, homines odit.

Delicta]

Delicta]

Scilicet aliena, non nostra.

Tegit]

Scilicet coram hominibus,
non coram Deo. Est dictum

Salomonis, quod citat Petrus in Epistola, Hoc dicto stulti Papistæ abusi sunt.

Vniuersa delicta caritas tegit

Ergo dilectione sumus iusti coram Deo.

Respondeo. Loquitur non de peccatis nostris, sed de alienis, & loquitur non de tegumento coram Deo, sed coram hominibus.

Exaggerare]

Iunenalis, omne animi vitium
tandem conspectius in se,

Crimen habet, quanto maior, qui peccat, habetur. Hanc sententiam illustrat Plutarchus venustè. Quemadmodum paruus nœuus in facie magis offendit spectantium oculos, quàm insignis cicatrix in reliquo corpore: Ita vitia gubernatorum sunt conspectiora, & magis incurunt in oculos. Difficile est enim in Repub. sustinere personam principis, qui non tantum oculis, sed etiam auribus seruire cogitur. Nullum dictum aut factum principis potest esse obscurum, vt Cicero inquit.

Cham]

Gen. 9, subfannator patris.

Abraham]

Gen. 12.

Principalis]

Duæ sunt partes ministerij. Principalis est vox doctrinæ, id est, Legis & Euangelij, quæ semper est vna & eadem, inde vsque ab initio, & manebit eadem vsque ad finem. Hæc pars nunquam mutatur: Minus principalis est administratio sacramentorum: Hæc pars mutatur propter certas causas, de quibus Augustinus epistola 5. disputat.

Donum]

Donum interpretationis est lumen diuinitus datum, ad dextrè & rectè intelligendum Euangelium & discernendam Euangelij doctrinam ab humana & politica sapientia. Huius doni tria sunt adminicula. 1. Assidua lectio & collatio Scripturarum. 2. Experientia spiritualis in pœnitentia, in inuocatione & cruce.

3. Notitia antiquitatis & veterum iudiciorum.

FINIS LOCI DE ECCLESIA.

STVDIOSIS IN ACADEMIA
LIPSI CA. S. D.

VEM AD MODVM hætenus quadrienni-
 um ferè in hac Academia Auditoribus
 meis proposui doctrinam de Filio Dei,
 & de ceteris articulis, cõgruentem cum
 Scriptis Prophetis & Apostolicis, &
 cum tribus Symbolis, Apostolico, Nice-
 no, & Athanasiano: Ita deinceps, Deo adiutore, veram &
 incorruptam doctrinæ vocem sonabo coram Deo & ho-
 minibus, nec vllas opiniones dissentientes à purioris Ec-
 clesiæ vetustæ testimonijs, & à corpore doctrinæ, quod iu-
 dicio harum Ecclesiarum receptum est, defendam. Qui
 igitur volent audire titulum de Sacramentis, ad quem
 nos ipsa series & continuatio doctrinæ deduxit, ijs hor-
 tator sum, vt libellos locorum Theologicorum Domini
 præceptoris Philippi secum adferant. Hodie enim hora
 nona, quod faustum & felix sit & nostris studijs salutare,
 ordiar repetitionem pagellarum, de quibus dixi. Deum
 precor, vt omnes pij, ac præcipuè docentes, coniunctio-
 nem inter se tueantur, & omnibus officijs foueant, quæ
 decus affert Ecclesiæ, ornat doctrinam, & nomen Dei, &
 confirmat pios. Benè valete. Die xxi. Ianuar. Anno
 Christi. 1567.

Victorinus Strige-
lius.

L O C U S
D E S A C R A M E N -
T I S.

Præfatio obiter excepta.

*Q*uod Pericles ascensurus in concionem, & de rebus maximis verba factururus, à Dijs fictis & commentitijs precari solitus est, ne quod sibi verbum excideret effecturū causa, quam tunc agebat, aut ipsi Reipub. Idem ego à vero, vno, omnipotente Deo Patre liberatoris nostri IESV CHRISTI, toto pectore & ardentissima voce precor, ut mentem meam & linguam in repetitione tituli de Sacramētis, Spiritu sancto suo ita gubernet, ne quod verbum mihi excidat, pugnans cum Scriptura Prophetica & Apostolica, & tribus Symbolis: Apostolico, Niceno, & Athanasiano, & iudicijs purioris vetustatis in Ecclesia, cum quibus congruere iudico rectè intellectum corpus doctrina, quòd Ecclesia harum regionum grami iudicio acceperunt.

Et quia intelligo crudeles hypocritas, Flacianos, qui verè sunt mendaces & homicidæ, omnes nervos atque vires huc contendere, ut me noua calumnia deformatum opprimant, certum mihi deliberatumq. est, in hac repetitione tituli, de Sacramentis, imitari exemplū Augusti Imperatoris, quē scribit Suetonius, gratiores sermones, quos habuit cum Liuia uxore & alijs, non nisi ex scripto recitasse, ne ex tempore plus minús loqueretur. Omisissis igitur parergis, quibus interdum declarandi causa uti soleo, tantum percurrā pagellas in textu, & sicubi opus fuerit annotatione, eam dictabo, & utar oratione recta & simplici, quæ poterit intelligi sine commentarijs. Quia in bona causa non est ludendum perplexitatibus: Econtra causa mala, veluti morbi, sapientibus indiget pharmacis verborum.

*Quid sit Sacramentum, & quomodo à
verbo differat.*

RECTÈ dixit vetustas: Sacramentum est signum gratiæ. Est enim ritus additus promissioni in Euangelio traditæ, vt sit testimonium & pignus exhibitæ & applicatæ promissionis gratiæ. Sicut autem verbum incurrit in aures, vt feriat corda: ita ritus ipse incurrit in oculos, vt moueat corda. Idem ergo est effectus verbi & ritus. Sicut præclare dictū est ab Augustino, tractatu 80. in Iohannem: Sacramentum est verbum visibile, quia ritus oculis accipitur, & est quasi pictura verbi idem significans, quod verbum,

Cur Sacramenta mutata sunt?

Quamquam vox Ministerij eadem est in Ecclesia, inde vsque à primis parentibus perpetua serie, & certis testimoniis propagata: tamen externa signa differunt, vt Circumcisio & Baptismus. Mutantur enim, vt nouitas signi, sit commonefactrix de noua instauratione doctrinæ. De hac causa mutationis Sacramentorum Augustinus in Epistola 1. inquit: Aliis signis pronuntiarī Christum, cū venturus esset, aliis, cū venisset, annuntiarī oportuit.

De finibus Sacramentorum.

PRincipalis finis Sacramentorum est, non tantum discernere sectas coram hominibus: Sed esse signa voluntatis Dei erga nos addita promissionibus, sicut sigilla adduntur literis. Voluit enim Deus voci suæ addere externas notas, quæ nobis tanquam testimonia essent, scripta in nostris membris, vt nos de promissione commonefacerent, & testarentur verè nos recipi. Sicut autem promissionem fide accipi oportet: ita necesse est fidem in adultis accedere in vsu Sacramentorum. Cū Abraham circumcideretur, fide statuendum erat, Ecce hoc testimonium Deus de cælo tibi tradit, vt cerè scias te receptum esse propter venturum semen: Et hanc fidem subinde recordatio circumcissionis, quam in corpore gerebat, confirmabat. Facile autem humana imbecillitas

litas aut negligit, aut prorsus amittit promissionem, sicut Ethnici obliti promissiones datas patribus, relicto principali vsu, retinuerunt ritum: Postea multos errores affinxerunt, videlicet tales ritus esse opera placantia iram Dei, & mereri remissionem peccatorum, etiam ex opere operato, sine bono motu vtentis. Hic error omnibus ætatibus per omnium gentium homines vagatus est. Apud Homerum hac opinione sacrificabant Græci. Apud Iudæos sic docebant Pharisei. Sic docuerunt & Monachi multis seculis: Missam mereri remissionem peccatorum facienti & alijs, idque ex opere operato. Hæc opinio mouit hominum animos, vt cumularent tales ritus sine fine. Taxârunt autem hunc errorem Prophetæ & Apostoli, vt Dauid Psal. 50. & 51. Et Jerem. 7. Non præcepi eis de holocaustis, Sed de hoc verbo, dicens: Audite vocem meam, & ero vobis Deus. Et Paulus Rom. 4. negat Iudæos fuisse iustos circumcissione. Quoties igitur de Baptismo, vel de cœna Domini cogitas, simul complectenda est promissio Euangelij, quia hæc sunt totius Euangelij. Et sciendum est, hæc opera non mereri remissionem peccatorum, sed esse testimonia, perinde ac si de cœlo nouis miraculis editis, Deus tibi nominatim promitteret remissionem, ac postularet, vt credamus promissioni diuinæ. Hæc est magna & dulcis consolatio pijs agentibus pœnitentiam, nec intelligi potest hæc doctrina à securis hypocritis. Idèd afferendæ sunt mentes dociles, id est, agentes pœnitentiam, & confugientes ad promissionem in Euangelio traditam.

Sicut non potest dici de peccato originis, nisi prius sit tradita doctrina in genere de peccato: ita non potest explicari hæc vel illa species Sacramenti, nisi teneatur doctrina generalis de omnibus Sacramentis. Quod enim vniuersaliter verum est de genere, idem etiam rectè & sine Sophistica accommodationatur ad singulas species.

De Discrimine Sacramentorum veteris & noui Testamenti.

Vgustinus epistola 49. Nec quia temporum varietate nunc factum annuntiatur, quod tunc futurum prænnuntiabatur, fides ipsa variata, vel salus ipsa diuersa est, nec quia vna eadémque res alijs, atque alijs Sacramentis vel prædicatur vel propheta- tur, ideo alias atque alias res oportet intelligi. Et si igitur Sacramenta vtriusque Testamenti diuersa sunt: tamen Ecclesia omnium temporum, habet eadem & communia bona, hoc est, idem verbum, eundem Christum, eundem Spiritum, eandem fidem, denique eandem beatitudinem. Nam beneficia Christi pertinent ad vniuersam Ecclesiam, à principio mundi vsque ad finem, iuxta hæc dicta. Hebr. 13. Iesus Christus heri & hodie, idem est in secula. Acto 15. Credimus nos saluari per gratiam Domini nostri Iesu Christi, sicut & illi saluati sunt. 2. Corinth. 4. Habemus eundem Spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi propter quod locutus sum. Iohan. 8. Abraham optauit videre diem meum, & vidit & lætatus est. Iohan. 1. Ex plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiam pro gratia. Ephes. 4. Vnum corpus, & vnus Spiritus, quemadmodum & vocati estis in vna spe vocati- onis vestræ. Sed plura testimonia supra collegimus in loco de Discrimine Legis & Euangelij

Cælesti flamma]

Hieronymus in Genesin:
Vnde scire poterat Cain, quodd fratris eius munera suscepisset Deus, & sua repudiaisset, nisi illa interpretatio vera esset, quam Theodotio posuit? Et inflammavit Dominus super Abel, & super sacrificium eius. Ignem autem, ad sacrificium deuorandum, solitum venire de cælo, & in dedicatione templi sub Salomone legimus, & quando Elias in monte Carmelo construxit altare.

Diplomati alicuius Regis aut Principis, quod continet promissionem certorum bonorū. solet addi sigillum Principis, nec plus exhibetur per sigillum, quàm per Diploma, sed idem significa- tur

tur & confirmatur utroque. Sic Deus Rex Regum, & Dominus Dominantium tradidit Abrahæ & semini eius, totique Ecclesiæ promissionem de Messia. Huic promissioni credens Abraham iustificatus est. Genes. 15. Postea verò confirmationis causa additum est sigillum iustitiæ fidei. Genes. 17.

Neesse est fidem accedere]

Calix appellatur nouum testamentum Lucæ 22. Et 1. Corinth. 11. quòd est promissio remissionis peccatorum, reconciliationis, & bonorum æternorum: Promissio autem fidem postulat in singulis. Rom. 1. Quare manifestum est applicationem non fieri pro aliis: Sed tantum fieri applicationem sumentem, qui conuersus fide accipit. Ita sumtio propriè habet rationem sacramenti in his, qui sumunt fide. Nam vsus cœnæ Domini in fide, qua & beneficia Christi agnoscimus, & vera inuocatio excitatur, vtenti otiosa ceremonia est.

Deinde accedunt alij fines]

Duo sunt fines omnium Sacramentorum, publicus & priuatus. Publicus, est distinctio à cæteris sectis: Priuatus est confirmatio fidei, sicut Paulus inquit de Circumcisione: Abraham accepit Circumcisionem, sigillum fidei.

Gratiarum actio]

Mementote dictum Cypriani in Sermone de cœna Domini: vbi inquit: Pietas diuidens se inter data & condonata, agit gratias tam vberis beneficij largitori.

Postea de mutua Beneuolentia]

In vsu Cœnæ Dominicæ primum vnimur Christo per fidem, efficimur eius membra, & ille caput nostrum: Secundò vnimur cum cæteris membris Ecclesiæ per charitatem.

De numero Sacramentorum.

Vgustinus duo tantum Sacramenta noui Testamenti recenset, Baptismum & cœnam Domini. Sic enim in Epistola 18. ad Ianuarium scribit. Primum itaque tenere te volo, quod est huius Disputationes caput, Dominum nostrum Iesum Christum, sicut ipse in Euangelio loquitur, leni iugo suo nos subdi-

diffè, & Sarcinæ leui. Vnde Sacramentis numero paucissimis, obseruatione facilimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit, sicut est Baptismus, Trinitatis nomine consecratus: Et communio corporis & sanguinis ipsius. Et lib. 3. de doctrina Christiana cap. 9. Hoc vero tempore postquam resurrectione Domini nostri manifestissimum indicium libertatis nostræ illuxit, ne eorum quidem signorum, quæ intelligimus operatione, graui onerati sumus, sed quædam pauca pro multis, eadèmq; factu facillima, & intellectu augustissima, & obseruatione castissima, ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina, sicuti est Baptismi Sacramentum, & celebratio corporis & sanguinis Domini.

Hæc loca mementote contra impium decretum Synodi Tridentinæ, quod constituit septem Sacramenta.

Sacrificium Deo Spiritus]

Hac se cõsolatione Bernhardus lethali morbo correptus sustentauit: Vapulem sanè, quatenus miserearis afflicti, qui non reperis in me bonum, quod te maneret: Tempus meum perdididi, quia perditè vixi, pro quo quid agam, non habeo, nisi quod cor contritum & humiliatum Deus non despicies.

Pretiosa mors sanctorum]

Psal. 116. Bernhardus: Planè inquam preciosa, vt quæ & finis laborum est, & consummatio victoriæ, abitusque & ianua ad vitam, æternamque securitatem. Idem Bernhardus de impiis dicit: Mors peccatorum pessima, quorum natiuitas mala est, & vita peior.

Et de Iuda inquit Christus: Melius fuerat, si hichomo nunquam fuisset natus: Cyprianus lib. 3. Epistola 25. Quis non pretiosam in conspectu Dei, & fortiter & constanter mortem excipiat, complaciturus eius oculis, qui nos in congressione nominis sui desuper spectans, volentes comprobat, adiuuat dimicantes, vincentes coronat, retributione pietatis paternæ remunerans, in nobis quicquid ipse præstitit, & honorans quod ipse perfecit.

Hoc est, vt inquit Augustinus: Deus coronat in nobis sua dona, & ipse coronatur in nobis.

Amorem Christi erga sponsam]

Tanti fecit Ecclesiam suam
Filius Dei, vt eam vitæ suæ præ-
tulerit.

Sic igitur non tantum]

Vocabulum Sacramenti ac-
cipitur aliàs generaliter, aliàs

propriè. Generaliter significat omne opus à Deo datum, cui addita est diuina promissio. Hac significatione, si volumus vt multò plura, quàm septem erunt Sacramenta. Sed propria significatio tantum pertinet ad eas ceremonias, quæ constant verbo & elemento, iuxta dictum Augustini: accedat verbum ad elementum, & fit Sacramentum, non quia dicitur, sed quia creditur.

Absolutio]

In enarratione D. Philippi
in cap. 20. Iohannis, Absolu-
tio nominatur vox Euangelij, confirmata hoc dicto: Quorum

remiseritis peccata, &c. Hac annuntiatio potest fieri, aut in genere pro multis, vt in concione, aut priuatim, cum singulis credentibus promittitur remissio.

Similes sententia]

Esaïæ 55. Verbum meum,

quod egreditur de ore meo,
non redibit ad me vacuum, Sed efficiet omnia, quæ volo. Esaïæ
51. Posui verba mea in ore tuo, & umbra manus meæ protegam
te, vt plantes cælum. Iohann. 20. Sicut me misit Pater, ita ego
mitto vos. Manifestum est autem Filij ministerium fuisse effi-
cax: Erit igitur deinceps efficax per alios, ab ipso, aut mandato
ipsius, vocatos: Iohan. 15. Ego elegi & posui vos, vt eatis, & fru-
ctum feratis, & fructus vester maneat.

Super hanc Petram]

Hilarius lib. 6. de Trinitate:

Petro reuelauit Pater, vt dice-
ret. Tu es Filius Dei viui. Super hanc igitur Confessionis Petram,
Ecclesiæ ædificatio est. Hæc fides, Ecclesiæ fundamentum est.

Basilii queritur]

Basilii in Epistola ad Itali-
cos & Galicos Episcopos. Euer

sa sunt veritatis dogmata, confusæ leges pietatis; Ambitio non
timentium Deum recipit gubernationem Ecclesiarum, nec adiu-
tus est ad honores, nisi per impietatem: Vt quisque est rabiosissi-
mus & audacissimus in lacerandis piis & veris dogmatibus, ita

maximè dignus Episcopi honore iudicatur: Perijt grauitas sacerdotibus conueniens, defunt pastores, qui eruditione gregem Domini pascant. Similis querela extat in fine libri de Spiritu sancto, vbi Episcoporum sui temporis furorem & impietatem depingit, narrans seditionibus & cædibus quæri defensionem maiorum dogmatum.

Cum opes creuerunt]

Religio peperit diuitias, & filia deuorauit matrem.

Indocti & ignaui admittuntur]

Contra præceptum Matth. 13. Omnis scriba doctus ad regnum cælorum, profert ex thesauro cordis sui noua & vetera. Et contra præceptum Pauli 1. Corinth. 4. Hoc in ministro requiritur, vt sit fidelis.

Ritus victimarum significauit Christum]

Lege de hac significatione dulcissimum carmen lib. 1. Epigrammatum Domini Philippi Melanchthonis.

Non querant sibi potentiam]

Multi omnibus temporibus nõ Christo, sed sibi regna querunt, publicum bonum simulantes, & de priuato dimicantes.

Pro uiuis & pro mortuis]

Christus instituit recordationem publicam & priuatam.

Hæc nihil ad mortuos pertinent. Ideo manifesta profanatio est fingere oblationem pro mortuis.

Offerre Filium Dei]

Contra dictum Hebr. 11. vna oblatione consummauit sanctos. Nec per alios offerri Filius potest, sed ipse sese obtulit Filius Dei, deriuans in se iram æterni Patris, iuxta dictum Iohan: 17. Ego sanctifico me pro eis.

Et sua oblatione mereri]

Contra hæc dicta Hebr. 10. Hac voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel: Et Hebr. 9. Semel in consummatione seculorū ad abolenda peccata per hostiam suam apparuit. Et Esai. 53. De Sacrificio Christi dicitur: Postquam

quam posuerit animam suam hostiam pro delicto, videbit semen longæuum.

Sine hoc sacrificio]

Contra dictum Roman. 3.
Quem proposuit Deus propitiatorem in sanguine suo per fidem.

*Pepererunt multiplicem ειδωλο-
μανιαν]*

1. Idolatria est instituere cultum extra verbum, & sine verbo Dei.

Oblatio & applicatio Missæ est talis cultus, qui non habet Mandatum Dei, & pugnat cum institutione Christi.

Ergo talis Missa vere est idolatricus cultus.

2. Sacramenta extra usum non sunt Sacramenta.

Missa Papistica repugnat institutioni.

Ergo hæc Missa non est Sacramentum, sed horribile idolum.

3. Manifesta idololatria est in circumgestatione, repositione, adoratione panis, quia Christus dicit: Accipite, manducate.

Ecclesiam alligatam esse]

Esaia 8. Ad Legem & ad testimonium, quod si non dixerint iuxta hoc verbum, non erit eis Lux matutina.

Mansit in Ecclesia etiam postea]

August. lib. 1. Retractat. cap. 13. Miracula post prædicationem Apostolorum cessarunt, ne anima semper visibilia quæreret & eorum consuetudine frigeret genus humanum, quorum nouitate flagrauit.

Vt aliis in seruiamus]

Augustinus Epistola 121. Bona valetudo contemnenda non est, propter necessarios usus huius vitæ.

Tantum est superstitiosa ceremonia]

Dicunt enim per istam vntionem remitti peccata, teste Lombardo lib. 4. sentent. distinct. 23.

Confirmatio Papistica est talis. Sedet suffraganeus in quadam sella in conspectu altaris, & singulos accedentes interrogat, an sint baptizati: Cùm illi respondent se esse baptizatos, quærit postea de nomine imposto in Baptismo: His auditis vngit frontem forma

crucis, oleo, & impingit colaphum dicens: sis huius rei memor. Et sicut in Baptismo sunt testes: Ita hic etiam adhibentur susceptores, & tandem tertio die abstergitur oleum.

De Vnctione.

Professione Medici fuerunt, vt E- De Esaia res est manifesta:
saias] Esai. 38. Cùm Ezechias lethali morbo oppressus esset, & impetrasset longioris vitæ spacium, Esaias tanquam medicus præcepit imponi cataplasma apostemati Regis: Iussit autem imponi ficus, quæ habent vim molliendi.

Superstitio est falsa opinio tribuens rei alicui vim sine verbo Dei, & sine causis physicis.

Vnctio Papistica, nec habet verbum Dei, nec causas Physicas.

Ergo est ceremonia superstitiosa.

De Baptismo.

HActenus breuiter & simpliciter, addo etiam verè & sine Sophistica, est explicata communis doctrina de Sacramentis omnibus in genere, quæ est fundamentum certum, firmum, & immotum sequentis explanationis de Baptismo & Cœna Domini. Didicistis enim in Dialectica hanc puerilem, sed necessariam Regulam: Quod conceditur de toto genere vniuersaliter, id etiam concedendum est de singulis speciebus: Vt si dicam animal est substantia: Ergo etiam omnis homo est substantia. Nunc sequitur doctrina dulcissima de Baptismo, qui, quod ad testimonium visibile attinet, est clavis, vt ita dicam, qua fores regni cœlorum aperiuntur, seu ianua & aditus primus ad æternam cum Deo consuetudinem. Appellatur enim à Paulo lauacrum Regenerationis & Renouationis in Spiritu sancto. Nam in Baptismo homines nati ex carne, renascuntur per Aquam & Spiritum, & ex homine veteri fit nouus, ex Filio iræ Filius Deo carissimus: Deniq; homo fit non modò frater, sed etiam membrum Christi, qua coniunctione nulla potest arctior & propior cogitari.

De Beneficiis, quæ in Baptismo exhibentur.

Semper omnibus piis in conspectu sint testimonia, quæ magnitudinem bonorum, quæ in Baptismo offeruntur, illustrent.

Ad

Ad Titum 3. Saluos nos fecit secundum suam misericordiam per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum.

Ephes. 5, Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro eà, vt illam sanctificaret, mundans lauacro aquæ in verbo, vt exhiberet ipsam sibi gloriosam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid eiusmodi, sed vt sit sancta & irreprehensibilis.

Galat. 3. Quicumque baptizati estis, Christum induistis] Scilicet imputatione, & præsentia efficaciz.

Marci vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.

1. Petri 3. Baptismus est stipulatio bonæ conscientiz erga Deum per resurrectionem Iesu Christi, qui est ad dextram Dei.

His testimoniis diuinæ vocis, addantur duo insignia dicta, vnum Chrysostomi: Alterum Prosperi in Epistola ad Demetriadem. Sic enim Chrysostomus inquit, enarrans Psalmum 72. Benedictus Deus, qui fecit mirabilia solus, qui fecit vniuersa, & conuertit vniuersa. Ecce libertatis serenitate perfruuntur, qui tenebantur paulò ante captiui, & ciues Ecclesiæ sunt, qui fuerant in peregrinationis errore, & iustitiæ, in sorte versantur, qui fuerunt in confusione peccati. Non enim tantum sunt liberi, sed & sancti, nõ tantum sancti, sed & iusti: Non solum iusti, sed & Filij: Non solum Filij, sed & hæredes: Non solum hæredes, sed & fratres Christi: non tantum fratres Christi, sed & cohæredes: Non solum cohæredes Christi, sed & membra: Non tantum membra, sed & templum: Non tantum templum, sed & organon Spiritus. Vides quot sint Baptisnatis largitates, & nõnulli deputant cælestem gratiam in peccatorum tantum remissione consistere. Nos autem honores computauimus decem.

Assuefacite vos ad hanc enumerationem. Christianus homo regeneratur per Baptismũ, & credens atque in hac fide perseverans: 1. Est liber à potestate Diaboli, & ab æterna morte: 2. Est fide iustus propter Christum: 3. Est sanctus: 4. Est Filius Dei, iuxta dictum Iohan. 1. Dedit eis potestatem Filios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius: 5. Est hæres Dei. 6. Est frater Christi: 7. Est cohæres

Christi: 8. Est membrum Filij Dei, qua vt antea dixi, cõiunctione, nulla potest copulatio arctior cogiteri: 9, Est templum Dei. 10. Est

organum Spiritus sancti. Quid potest his beneficiis maius cogitari? Sed quis de his serid cogitat?

Prosper verò dulcissimè inquit: Dum exterior homo in Baptismo abluitor, mutatur interior, & fit noua creatura, de veteri: [*intelligatur hoc non de substantia, more Flacianorum, sed de Qualitate*] Vasa iræ in vasa misericordiæ transferuntur, & in corpus Christi conuertitur caro peccati. [*Hoc non intelligas Papisticè de Transsubstantiatione, sed Euangelicè de ea copulatione, qua membrum coheret cum corpore suo.*] De impiis iusti, de captiuis liberi, de Filiis hominum, fiunt Filij Dei.

De his tantis rebus cogitantes militemus præclaram militiam, retinentes fidem & bonam conscientiam, & ambulemus non vt fatui, sed vt sapientes, & lapsi non desperemus, sed redeamus ad Deum, quia baptismus est perpetuum fœdus & testimonium promissæ reconciliationis. Vt enim sapiens & pius gubernator naui, recipit prolapsos in mare, si ad nauim redeant, freti ipsius bonitate: Ita æternus Pater optima fide præstat promissa, & vult beneficia in Baptismo incoata perficere, si modò abiiciamus propositum peccandi, & fide erecti statuamus gratiam vberiorum, & potentiorum esse peccato.

Baptismus est integra actio] Fons huius Definitionis est dictum Fphef. 5. Lauacrum aquæ in verbo. Item, Accedat verbum ad elementum, & fit Sacramentum.

In nomine Patris & Filij] Theodoretus in Epitome doctrinæ Christianæ: Quia primum hominem non solus Pater formauit, sed etiam Filius & Spiritus sanctus, iuxta dictum Genes. 1. Faciamus hominem &c. Parest, vt etiam recreationis, & quasi nouæ fabricationis socij sint, Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Supra in loco de Filio Dei diuinitis, quàm firmum testimonium de Diuinitate Filij & Spiritus sancti sumatur ex verbis

Baptismi. Prohibet enim Scriptura inuocare aliud, quàm Deum. Ergo & Filius & Spiritus sanctus sunt Deus. Quia Christus iubet Filium & Spiritum sanctum inuocari cum Patre, in verbis Baptismi.

Qui crediderit & baptizatus fuerit]

Christus præponit fidem, & postea ponit Baptismum. Sic Eunuchus Acto. 8. à Philippo audit cum diceret: Ecce aqua, si credas ex tote corde licet. Non vult eum baptizare, nisi credat. Non dicit: Baptismus prodest tibi, siue credas, siue non. Et Cyprianus libro 2. Epistola 2.

Quantum fidei capacis affectimus, tantum gratiæ haurimus.

Quasi dicat, Nulla sit donatio sine acceptatione. Ego nihil possum tibi donare, nisi tu accipias: Ita Deus nihil potest nobis donare, nisi fidem capacem velut manum adhibeamus.

bis donare, nisi fidem capacem velut manum adhibeamus.

Augustinus lib. 4. quæstionum in Numer. Non profit baptismus, si desit fides. Hieronymus in caput 16. Ezechielis: In Ecclesia, qui non plena fide accipiunt baptismum, non Spiritum, sed aquam suscipiunt.

Ita Paulus dicit de Cæna Domini: Qui indignè manducat, fit reus corporis & sanguinis Domini: Item iudicium sibi accersit. Ergo non corpus & sanguinem accipit, sed fit reus illius & iudicium sibi manducat, non corpus & sanguinem Domini.

Ita Abraham circumcisio]

Bernhardus in Sermone de Cæna, Quæ est gratia, unde per Baptismum inuestimur? Vtique purgatio delictorum. Huius gratiæ Sacramentum prius erat circumcisio, vt originalis rubiginem culpæ, quæ manauerat à parentibus primis, cultellus raderet. Sed veniente Domino, qui agnus est, totus mitis & suavis, cuius iugum suaue est, & onus leue, optimè satis mutatum est, vt inueteratam rubiginè cum vnctione Spiritus sancti aqua dilueret, & acerbitas illa cessaret.

Hinc duo discatis. 1. Quod successerit Batismus in locum circumcisionis. 2. Causam mutationis Sacramentorum. Quia Christus non voluit iugum durum & difficile imponere gentibus.

Ideo non voluit gentes circumcidi, sicut semen Abraham, sed tantum baptizari sine vlllo dolore aut acerbitate.

Ego inquit Minister]

Paraphrasis formulæ Baptismi.

Stipulatio bonæ conscientia]

Omnis obligatio aut contrahitur re, aut consensu, aut verbis, aut literis. Ad obligationem

verbalem pertinet Stipulatio. *Ein mündliche verpflichtigung/ da man einem einding zusagt/ man wölle es thun.*

In Stipulatione interrogatio præcedit promissionem, vt sit magis perspicua asseueratio. Visne mihi pro mercede has res Lipsiam transuehere? Volo. Ita in Baptismo, quem Petrus appellat stipulationem, tanquam interroganti Deo, an velimus oblata illa accipere [*Nulla est donatio sine acceptione, Inuito nihil potest donari, sed eripi potest*] & ei credere, Respondemus, Nos velle credere & hunc Deum inuocare, qui se patefecit misso Filio. Talis asseueratio [*Conceptio seu formula verborum*] cùm non est simulata, est vox fidei.

De Significationibus Baptismi.

Meministis Regulam: Vnius rei possunt esse multi fines, sed subordinati.

Videlicet gratia]

Sacramentum est signum gratia, est pictura verbi, & sigillum iustitia fidei.

Iter Israelitarum]

Allegoricus finis Baptismi commonefactio de cruce.

Cæna Domini requirit fidem]

Recordatio enim non est hypocritarum, sed fidei recordatio.

Vt autem satis fuit]

Admonitio necessaria de non iterando Baptismo. Sic enim

Prosper inquit, sententia 33. Quomodo vterus non potest repeti, sic nec baptisimus iterari.

Semel tantum nascimur ex carne & sanguine, sic semel hic renascimur ex aqua & Spiritu.

Peccatum est abuti]

Sumitur hæc Maior ex secundo præcepto.

Dauidi]

Consolatio sumta ex Baptismo.

De

De Baptismo Iohannis & Apostolorum.

Hactenus dictum est, quid sit Baptismus, & quæ beneficia in eo exhibeantur: Item de non iterando Baptismo, denique quanta consolatio proponatur, in perpetuo fœdere Baptismi. Nunc sequitur discrimen inter Baptismum Iohannis & Apostolorum, de quo multæ sunt argutæ disputationes apud sophistas scholasticos. Summa autem veræ doctrinæ hæc est. Differunt personæ Christi & Iohannis: Nam Christus non tantum est Doctor, sed etiam Agnus Dei tollens peccata Mundi, id est, victima pro genere humano, & Mediator & Propitiator, quem Deus proposuit in sanguine suo per fidem. Rom. 3. Iohannes verò, Apostoli, & reliqui doctores sunt tantum ministri vocis Euangelij, sicut Iohannes de se inquit: Ego sum vox clamantis in deserto. Sed Ministerium doctrinæ & Sacramentorum vnum & idem est, in vocatione Iohannis, & reliquorum doctorum. Omnes enim veri doctores non tantum prædicant pœnitentiam, sed etiam remissionem peccatorum, iuxta dictum, Luc. ult. prædicate in nomine meo pœnitentiam & remissionem peccatorum. Ex his verisimis fundamentis sequitur Conclusio, quod Baptismus Iohannis non tantum fuerit Baptismus pœnitentiæ, sed etiam remissionis peccatorum.

Quod aliqui dicunt]

Lombardus & eius interpretes lib. 4. distinctio. 2.

Lucas]

Cap. 3.

Marcus]

Cap. 1.

Sicut inquit]

Matth. 3. Item Iohan. 1. Ex plenitudine eius, id est, ex merito & efficacia Christi.

Externum ministerium]

Prosper in Epistola ad Demetriadem. Aliud est quod visibiliter agitur, aliud quod inuisibiliter celebratur, nec idem est in Sacramento forma, quod virtus, cum forma humani Ministerij adhibeatur obsequio, virtus autem ad diuini operis præstetur effectum. Ad cuius utique potentiam referendum est, quod dum exterior homo abluatur, mutatur interior.

Considerate quæso ordinem sanctissimi Ministerij in Ecclesia, cuius duæ sunt partes. Principalis pars est doctrina; Minus Principalis est Administratio Sacra-

mentorū. Quando Minister sonat vocem Euangelij, infunditur vox in aures hominis interioris. Filius autem λέγει & dicit consolationem in corde, & in auribus hominis interioris & dicit. Ego sum salus tua : Ego sum vita tua & Resurrectio. Ac nisi Filius Dei hoc modo in tuo corde diceret consolationem, omnis externa prædicatio esset otiosa & inanis. Idem dici potest & debet verissimè de duobus Sacramentis. Dum in Baptismo homo exterior abluitur manibus ministri: Interea homo interior renouatur & regeneratur à Spiritu sancto, hoc est, vt dicit Baptista. Ego baptizo aqua, scilicet, tanquã minister huius Sacramenti. Ille verò Christus baptizabit vos Spiritu sancto. Idem fit in cœna Dominica. Minister porrigit panem & vinum. Christus pascit animam suam corpore & sanguine suo. Quia corpus Christi & sanguis eius, non est cibus ventris, sed est cibus animæ, est cibus mentis, Sicut canitur: *Christus will die Speise seyn/vnd speisen die Seel allein/der Glaub will feins andern leben.*

De baptismo infantium.

A Paulo]

Christi regnum]

Ex fructibus eorum]

Ephes. 1.

Matth. 7.

Ex manifestè falsis dogmatibus: Pellis ouium est simulatio hypocritica sanctitatis & iustitiæ. Fructus autem docentium est genus doctrinæ. Pellis est communis doctorum & auditorum, fructus est doctorum tantum.

Ex multarum veterum sectarum furoribus]

accidere, vt eius vbique sint tremenda iudicia, & in comparatione impuræ nequitie dulcescat purissima disciplina, atque illi det honorem, timorem autem vel pudorem sibi, qui in hæc mala vel illo regente non cecidit, vel illo indè leuante surrexit.

Augustinus tractatu 9. in Iohannem, Deus finit tametra in opinionibus & moribus

Non frustra dicitur Psalmo 2. Exultate cum timore. Hoc dictum repetit Paulus Philipp. 2. Cum timore ac tremore operamini salutem vestram. Est enim ingens beneficium Dei non permittentis, vt in errores incidamus, vel efficientis vt iis implicatiterum refurgamus.

Idco

Ideo negant licere]

Errores Anabaptistarū contra secundam tabulam Decalogi.

Sicut duplex est vita, Alia spiritualis, alia ciuilis: Sic etiam duæ sunt tabulæ decalogi. Prima igitur tabula tradit præcepta

de vita spiritali erga Deū. Secunda tabula tradit præcepta de vita ciuili erga alios homines. Quicquid est contrarium Legi Dei, ortum est à Diabolo. Non enim Deus volens iniquitatem tu es. Legite Sleidanum de furoribus Anabaptistarum Monasteriensium.

Denique omnes de peccato originis]

Errores Anabaptistarū contra primam tabulam.

Nullum peccatum solum. Nullus error solus. Error est fecundus.

Quod autem Baptismus]

Sententiæ Patrum de Baptismo infantium. primum quodque verissimum est: Adulterinum quodcunque posterius.

Post Scripturam sacram nihil est melius in Ecclesia, quam pius patrum consensus. Nam

Cyprianus]

Lib. 3. Epist. 8. valde propinquus ætati Apostolorū. Origenes autē fuit illo prior.

Hic vixit post natum Christum annis ferè 260. Fuit ergo

Augustinus de Baptismo]

Idem epistola 57. ad Dardanum Episcopum.

I. ARGUMENTVM.

Qui tamen inserti sunt Ecclesie]

Vel per Baptismum, vel per inuocationem Filij Dei super eos. Non enim priuatio, sed contemptus Sacramenti damnat. [Et contra. Non Sacramentum, sed Fides iustificat.

Christus inquit]

Marci 10. Prima hypothesi est, quòd non tantum ad adultos, sed etiam ad infantes pertineat promissio gratiæ:

Certum & hoc est]

Altera hypothesi. Extra Ecclesiam non est salus. Vt enim extra arcam Noë in diluuiio nulli homines seruabantur incolumes: Ita extra hunc cœtum, qui amplectitur Euangelium, nulli sunt hæredes æternæ consuetudinis cum Deo.

Non est aliud Nomen]

Acto. 4. Sic non est aliud instrumentum, quo posimus Christum ipsum, & eius beneficia accipere, nisi sola fides.

Hoc argumentum]

Epiphonema de certitudine huius argumenti.

II. ARGUMENTVM.

Si sunt sine peccato]

Fulgentius in libro de Incarnatione & gratia cap. 14. Qui dicunt paruulos nulla contagione peccati pollutos esse, tribuunt Deo iniustitiam, qui mori facit paruulos. Apostolus enim mortem, stipendium esse peccati affirmat, & aculeum mortis dicit esse peccatum. Non est autem actuale peccatum in paruulis. Ergo hæret in eis originale. [*Hoc argumentum sumtum est à Diuisione generis in species.*

Natura]

Natiuitate carnali.

III. ARGUMENTVM.

Signum traditum est propter promissionem]

Sunt enim Sacramenta signa applicationis, id est, testificancia generalem promissionem pertinere ad singulos.

Promissio est Regina & Domina in Ecclesia, cuius Ministræ & pedisequæ sunt Sacramenta, quia sunt signa Euangelij, signa gratiæ, & signa applicationis.

Quod enim Euangelium dicit vniuersaliter: Venite ad me omnes, &c. hoc dicit singulariter Sacramentum: Ego Baptizo te, &c. Accipite & manducate, &c.

IIII. ARGUMENTVM.

Hoc argumentum sumitur ex loco à Genere ad speciem. Quicquid

quid enim vniversaliter verum est de toto genere, idem valet de singulis speciebus.

Nisi quis Renatus]

regenerationis lauacro pro Christi confessione moriuntur, tantum eis valet ad abolenda peccata, quantum si abluerentur fonte Baptismatis.

Iohan 3. Prosper sententia
149. Qui etiam non percepto

De hoc Baptismo inquit Basilus in quadam concione de Martyre non Baptizato. Non in aqua, sed in sanguine suo per propriam fidem baptizatus est. Et Nazianzenus in sermone de Baptismo inter alias species Baptismi etiam hanc recenset, quæ vocatur Baptismus sanguinis.

Et Ambrosius de Valentiniano Imperatore inquit: Quem regeneraturam amisi: Veruntamen gratiam quam ille poposcit, non amisi. Hæc verissimè dicuntur de eo casu, in quo vsum Sacramenti non contemptus, sed impossibilitas excludit.

Euangelium nullam admittit dispensationem: Sacramenta verò admittunt in casu impossibilitatis, hoc est, ita Sacramenta sunt necessaria, si possunt haberi. Quando autem non possunt haberi, nec contemnuntur, ipsa priuatio neminem damnat, modò sit persona credens, quia fides iustificat, non Sacramentum & contrà non priuatio, sed contemptus damnat.

Sine fide accipientis]

Promissio nisi fide accipiat, est otiosa Rom. 4.

Sacramentum est ceremonia addita promissioni

Ergo hæc ceremonia, sine fide accipientis est otiosa.

Hoc fundamentum perpetua conseruate memoria, quia est adamantinum & inuictum, nec potest expugnari vlla sophistica. De Baptismo inquit Christus: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Et Philip. Apost. Act. 8. Si credis toto corde, licet baptizari,

De Cœna Domini.

N hoc loco tractabuntur quator capitula: Primum est de forma Institutionis Cœnæ Dominicæ. Secundum, Quibus profit vsus Cœnæ Domini. Non enim omnes, qui sunt ex Israel, sunt Israel, id est, non oēs sunt verè Christiani, qui accedunt ad cœnam Domini. Ergo per

consequens, non omnibus prodest, sed multis magis nocet, sicut Paulus inquit, de indignè manducantibus, quod iudicium sibi manducant. Tertium caput est, qui sint admittendi ad cœnam Domini: Non. n. oēs sine delectu ad hoc sanctū cōuiuuium sunt admittēdi, cūm nō sit cibus vētris aut corporis, sed cibus mētis & animæ. Dicit autē Dominus: Matt. 7. Nolite Margaritas obiicere porcis, aut sanctū dare canibus. Quartū caput est, de abusu & prophanatione multiplici Cœnæ Domini, qualis est in regno pontificio. Sed ante horum capitum explicationem proponētur quædā *προλεγόμενα*, quorum summa duobus verbis comprehendi potest. Duplex est finis omnium Sacramentorum, & per consequens etiam Cœnæ Domini. Prior est Publicus: Alter Priuatus. Publicus est, vt sit neruus congregationis in Ecclesia, & proficit ad propagationem doctrinæ. Priuatus est, Confirmatio fidei in singulis credentibus.

Sæpe dictum est]

Collatio creationis & patefactionis, &c.

Quando legitis sacra Biblia, semper hæc Dei beneficia ante oculos versentur. 1. Quod

Deus ante lapsum primorum parentum decretum fecit mirando & inenarrabili consilio de redemptione generis humani, & de restitutione suæ Ecclesiæ collapsæ, De hoc inquit Paulus Ephes. 1. Benedictus Deus, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo, & elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem. Secundum Beneficium est, patefactio huius mirandi decreti de nostra salute. Nam Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis, id est, fuit nuncius arcani consilij totius diuinitatis de nostra reparatione. Tertiū, beneficiū est cōsignatio huius decreti in libris Prophetis & Apostolicis. Nam vox audita perit, litera scripta manet. Quod igitur adhuc habemus Biblia, id magni precij loco, & in gentis thesauri instar habendum est. Quartum Beneficium est conseruatio horum librorum contra Sophisticam & tyrannidem Diaboli & organorum eius. Nisi enim Deus conseruasset hos libros, nullum apicem de his haberemus. Quintum est, Missio Filij Dei, iuxta illud decretum, de quo Paulus inquit, Galat. 4. Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere. Sextum beneficium est, Propagatio Euangelij in toto orbe terrarum. Fuit enim, propagatum per Apostolos, non solum inter Iudæos, sed etiam inter gentes, de quo 1. ad Timoth. 3. dicitur. Magnum est pietatis sacramentum, quod Deus manifestatus est in carne,

ne,

ne, iustificatus in Spiritu, prædicatus gentibus, creditus à Mundo. Septimum, est repurgatio doctrinæ facta singulis ætatibus post Apostolos, vt ætate Augustini facta est per Augustinum, Ambrosium, & alios bonos Doctores, quorum monumenta adhuc extant. Notra ætate, qualis facta sit, omnibus notum est.

Lapso]	Gen. 3.
Nohæ]	Genes. 6.
Abrahæ]	Genes. 12.
Populum]	Exod. 14.

Quæ essent quasi σφραγίδες]

Ergo eadem res signata exhibetur in promissione & in sigillo. Nam sigillum non potest confirmare aliquid, quod non nominatur in Diplomate, cui appensum est. Circumcisio teste Paulo, Rom. 4. fuit signum, id est, Sacramentum, vt nos loquimur.

Ne quis autem putet illam fuisse signum allegoricum, seu signum, confessionis tantum: Addit Paulus eam fuisse sigillum iustitiæ fidei, id est, promissionis traditæ ipsi Abrahæ, in qua cum Fide Abraham acquiesceret, iustificabatur. Iam quæritur, vtrû Abraham plus acceperit per circumcisionem, quàm per promissionem antea traditam, priusquam institueretur circumcisio? Respondeo Pauli verbis, Abraham fuit iustus in præputio, id est, ante circumcisionem. Ergo non propter circumcisionem. Dicat aliquis. Fuit igitur inutilis circumcisio? Non. Sed habet magnas utilitates. Fuit enim Abrahæ, sigillum confirmans & obsignans promissionem prius à Deo traditam & fidem quæ habebat se correlatiuè ad illam promissionem. Idem dici potest de cœna Domini. Cœna Domini est sigillum & pignus promissionis noui Testamenti. Quia Christus inquit de calice: Hic calix est nouum Testamentum. Ergo non alia res aut plures aut meliores tibi exhibentur per sigillum Cœnæ Domini, quàm per ipsum Diploma, id est, per promissionem Euangelij.

Prima]

Priuatius vsus seu finis.

Priuatata]

Nam Sacramentum est applicatio generalis promissionis ad singulos, qui fide vtuntur.

Sicut in dialectica differunt vniuersalis & singularis propositio: ita differunt in Theologia promissio gratiæ & Sacramenta. Promissio gratiæ est vniuersalis, & dicit: Venite ad me omnes, &c. Item, Omnis qui credit in Filium, habet vitam æternam. Hæc est ipsissima & verissima promissio Euangelij. Sed Sacramentum dicit singulariter ad tuam personam credentem: Ego baptizo te: te, inquam, non alium. Accipe & manduca, &c. Hoc fac ad recordationem, &c.

Secunda causa]

Publicus finis.

Sunt diuturniores]

Segniùs irritant animos demissa per aures, Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus: id est, spectacula incurrentia in oculos magis mouent animos, & faciliùs retinentur, quàm nuda dicta.

Eleufinia]

Dicuntur arcana fœdera, quæ fiebant in oppido Atticæ Regionis, quod nominabatur Eleufis.

Exaudirieam]

Pfal. 19. In omnem terram &c. Et Psal. 117. Laudate eum omnes gentes.

Conspetior]

Pfal. 147. Quia non fecit taliter omni nationi, annuntiavit verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua (id est ceremonias & ritus) non manifestauit eis.

In populo Israel fuit promissio de Messia, quæ non fuit apud alias gètes. Deinde additi fuerunt promissioni ritus & ceremoniæ, quæ nominantur hic iudicia, phrasi Hebraica.

Iubet]

1. Corinth. 10.

Apostolus Paulus, qui Galat. 1. inquit: se non accepisse Euangelium ab vilo homine, sed immediatè à Filio Dei, & addit hanc exclamationem: Si quis aliud Euangelium prædicauerit, anathema fit, dicturus de Cœna Domini. 1. Corinth. 10. hac præfatione vtitur: Fugite Idola, vt prudentibus loquor: Iudicate vos, quod dico. Quemadmodum enim sapiens gubernator nauis in specula sedens futuras tempestates prospicit: Ita Paulus, plenus luce & sapientia spiritali, vidit non modò secururam multiplicem prophanationem

nam

nem & abusum Idololatricū Cœnæ Domini, in missis funebribus Papistarum, in pompa Persica seu circumgestatione, in adoratione panis, & repositione eiusdem: sed etiam quosdam acerrimè defensores esse contra mentem Christi, carnales imaginationes de Manducatione corporis Christi. Idèd non solum tradit seuerissimum mandatum de fugiendis Idolis, sed etiam proponit simul toti Ecclesiæ admonitionem grauisssimam de vitandis carnalibus imaginationibus, de quibus Iohan. 6. dicitur: Caro non prodest quidquam, id est, carnalis imaginatio de manducatione Messia. Addit autem Paulus, vt prudentibus loquor. Vt igitur concioni Paulinæ obtemperem, ita moderabor cursum nostræ explicationis in declaranda natiua sententia verborum Cœnæ Dominicæ, vt fugiam vtrumque scopulum, videlicet non modò idola pontificia, sed etiam carnales imaginationes de manducatione corporis & sanguinis Christi Capernaitica, siue crassa, siue subtili.

De natiua sententia verborum, quibus Cœna Domini instituta est.

Vera, pia & simplex declaratio verborum Cœnæ Dominicæ traditur à Paulo 1. Corinth. 10. Panis quem frangimus, est *κοινωνία* corporis Christi. Calix benedictionis, cui benedicimus, est communicatio sanguinis Christi. Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Nam omnes ex eodem pane participamus. Nolo autem vos confortes esse Dæmoniorum. Non potestis poculum Domini bibere, & poculum Dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participes esse & mensæ Dæmoniorum.

Hæc sunt verba Pauli, ex quibus sine sophistica & sine præstigijs verborum extruemus claras & perspicuas consequentias, quæ summam doctrinæ de natiua sententia verborum Cœnæ Domini complectuntur. Ac si cui hæc videbuntur vel breuiora, quàm pro rei magnitudine, vel obscuriora, vel infirmiora, huic promitto candidè & dextrè interroganti longiorem declarationem & cõfirmationem.

I.

Hæc Paulina declaratio primùm testatur, panem non conuerti in corpus Christi: quia panis frangitur, corpus Christi non

frangitur, iuxta dictum Exodi 12. quod citat Iohan. cap. 19. *Os factius non comminuetis.*

Sic argumentor: Paulus dicit. 1. Corinth. 11. recitans formulam verborum Cœnæ Dominicæ: *Hoc est corpus quod*

pro vobis frangitur. Ergo corpus Christi frangitur. Estne corpus Christi fractum in passione? Non. Quia textus id disertè negat, Iohan. 19. Si igitur in passione & supplicio crudelissimo non est fractum corpus Christi, quantò minus nunc frangitur in Cœna Domini. Nam corpus Christi glorificatum, non est subiectum passioni, aut ulli iniuriæ. Cur autem Paulus ita loquitur, Corpus Christi frangitur? Resp. Panis propriè frangitur, vt Symbolum: Corpus dicitur frangi, non propriè, sed figuratè, phrasi Sacramentali. Nam propter analogiam seu similitudinem, quam habent symbola cum rebus ipsis, & propter copulationem signorum & rerum signatarum, seu, vt Irenæus loquitur, rei terrestres, & cælestis in vero vsu, nomen seu proprietates signi tribuitur signato & econtrà.

Itaque nec transsubstantiationem, nec inclusionem localem corporis Christi in pane recipimus, prorsus ignotam piæ vetustati. Sic enim Theodoretus inquit Dialogo secundo: Nequaquam post sanctificationem, mystica symbola propriam amittunt naturam: manent enim in priore substantia & figura & specie, & cerni ac tangi possunt, sicut antea.

Scio me optima fide expressisse verba Græca, nec quidquã fuisse. Scio enim, quomodo sint vertenda dogmatica, & quomodo declamatoria. Auditis igitur me in prima conclusione disertè & expressè damnare & rejicere Transsubstantiationem, de qua

factum est decretum ab Innocentio tertio, pontifice anno Christi 1215. post illud decretum mox exoriri cepit regnum Turcicum, quod iam aliquot annos grassatum est ad puniendas has labe & idola pontificia. Auditis præterea me rejicere inclusionem localem corporis Christi in pane. Si enim includeretur localiter corpus Christi, necesse esset Christum ibi adorari. Vbiunque enim Christus localiter adest, secundum humanam naturam, ibi necesse est eum adorari: sicut fecit Thomas post resurrectionem, cum ait: *Deus meus & Dominus meus.*

II.

Deinde Paulus confirmat regulam, quæ euertit plurima idola regni

la regni pontificij: Nihil habet rationem veri Sacramenti extra vsum institutum, Quia disertè dicit, Panis, quem frangimus, calix cui benedicimus, scilicet in vfu instituto. Iure igitur ac meritò damnamus adorationem papisticam panis in circumgestatione, repositione, & Missis Papisticis, siue sint funebres siue venales, quia hæc sunt aliena ab institutione, quæ de sumptione loquitur, non de vllis spectaculis extra vsum institutum.

Dicam iunioribus, quis sit author huius Regulæ, & quantum profuerit hæc regula Ecclesiis nostris contra idola pontificia. Anno 1541. in conuentu Ratisponensi disputauit D. Philippus Melanthon, cum Eccio sophista & adulatore pontificio, de Missa, & in ea disputatione extruxit

& confirmauit hanc sententiã, quæ postea fuit, Est, & erit perpetua Regula Ecclesię: Extra vsum institutum, nihil habet ratione Sacramenti veri. Hac sententia aded offensus est Eccius, vt cum præ indignatione largius in Cœna bibisset, eo vesperi calorẽ febrilem conciperet, nec vnquam postea ad collationem doctrinæ rediit. Granuellanus summus consiliarius Imperatoris Caroli V. audita idolatriæ mentione, quæ facta erat à Philippo, aded excanduit, vt clamaret: Errare possumus, Idolatriæ esse nolumus: Ac Dominus meus Imperator, potius amitteret omnia sua Regna, quàm pateretur se appellari Idolatram. Tantò ardore tunc est res gesta, non semper frigidè actum est. Sic autem intelligere debetis Regulam: Ad vsum institutum hæc tria requiruntur.

1. Ritus à Deo præscriptus.
2. Finis ordinatus seu Legitimus.
3. Fides accipientis, sine qua cœremonia est otiosa, respectu sumentis.

Hanc mentem autoris fuisse confirmabo ex Locis Theologicis, quos iam in manibus habemus. Multi habent in ore verba Philippi, sed parum candidè & dextrè intellecta

III.

Tertio docet in sumptione non esse nuda Symbola, aut tantum signa societatis in Ecclesiã, quia expressè nominat hanc actionem, communicationem corporis & sanguinis Christi, quæ completur applicationem beneficiorum Christi, & confociatio-

nem cum ipsius corpore, & efficaciam in his, qui sumunt fide. Nam Filius Dei verè & substantialiter adest. [*Seruata tamen vtriusque natura proprietate, & adest non propter panem, sed propter hominem*] applicat sese & sua beneficia communicatione corporis & sanguinis sui, & vult nos credere, quòd verè sua morte meruerit nobis Remissionem peccatorum & iustitiam, & resuscitatus viuat, & nos sua membra faciat, & verè velit in nobis esse efficax, sicut Hilarius inquit: Hæc sumpta & hausta faciunt, vt Christus in nobis sit, & nos in Christo, Iohann. 6.

Detestanda est & execranda calumnia, qua multi sancti viri viui & mortui deformantur ab impudentissimis scurris, qui vociferantur, nos tantum ponere nuda symbola, & signa societatis cum Ecclesia. Quid igitur nominat Paulus κοινωσίαν corporis

& sanguinis Christi? Hæc tria. 1. Communicationem appellat applicationem beneficiorum Christi, quæ sua morte & sanguine meruit. 2. Consociationem cum ipsius sanctissimo corpore. 3. Efficaciam. Neque verò ego finxi hanc phrasin, sed extat in 4. Tomo operum Philippi in Formula concordia, vbi inquit Philippus, Irenæum & Synodum Nicænam complecti hæc tria: Applicationem beneficiorum Christi ad credentes, & consociationem cum ipsius corpore, & efficaciam in his, qui fide sumunt. Hæc non sunt ex meo effusa cerebro, sed est doctrina, quam omnes fideles approbarunt. Si quis autem vult contraria extruere sine verbo Dei, sit ipse architectus, sed non habeat me fabrum. Videtis igitur, qualis sit calumnia dicere, quòd fingamus nuda signa.

III.

Quartò affirmat Paulus hanc κοινωσίαν fieri SOLA FIDE, quia loquitur de κοινωσίᾳ, qua sumus vnum corpus, & cohæremus vni capiti Christo. Certum est autem incredulos seu infideles non esse membra huius corporis (sive sint hypocritæ, sive Epicuræi. Non est medium inter fidem & incredulitatem.) Sic Cyrillus in defensione Anathematismi vndecimi inquit: Num ἀνθρώποφαγίαν (Capernaiticam manducationem, sive crassam, sive subtilem) nostrum hoc Sacramentum pronuntias? (Non opus est te quærere: An corpus Christi descendat in tuum ventrem: Et

Et irreligiosè ad crassas cogitationes vrges eorum, qui crediderunt, mentes, & attentas humanis cogitationibus tractare, quæ sola pura & inexquisita fide accipiuntur.

Mementote hanc quartam conclusionem contra carnales imaginationes, quales olim fuerunt Capernaitarum, & sunt il-

lorum, qui disputant: Vtrum corpus Christi descendat in ventrem, & coneratur dentibus. Quid est indignius, quàm audire has voces in Ecclesia? Ac ne puretis me odio cuiusquam hæc fingere, dicam quod res est atque veritas. Anno 57. in conuentu Vvormaciensi quidam ausus est proponere hanc Quæstionem: Vtrum corpus Christi descendat in ventrem? O rem indignam Ecclesia! Tunc autem locus esset his quæstionibus, si tu, more Capernaitarum, fingeres fieri carnalem manducationem Corporis Christi in cœna.

V.

Quintò, Quòd à solis fidelibus percipiatur corpus Christi, hæc verba Pauli satis declarant: Non potestis poculum Domini bibere, & poculum Dæmoniorum: Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ Dæmoniorum.

Non est medium inter fidem & incredulitatem. Quia Christus dicit: Qui crediderit, saluus erit, qui non crediderit, conde-

mnabitur. Imò iam condemnatus est. Qui autem est condemnatus, certè non est particeps corporis & sanguinis Christi. Necessè est te adhærere vel Deo vel Diabolo. Nullum est medium. Si non adhæres Deo per fidem, es membrum Sathanæ.

In eandem sententiã scribit Ambrosius lib. 10. Epist. 82. Cum Itidas panem à Christo accepisset, immisit se in cor eius Diabolus (non dicit corpus Christi) quasi possessionem suam vendicans, quasi portionis suæ ius retinens, quasi dicens: Non est tuus iste, sed meus, meus certè minister, tuus proditor, meus planè iste est: denique tecum recumbit, & mihi seruit, tecum epulatur & mihi pascitur, à te panem ac-

Paulus dicit de indignè manducantibus. Qui indignè manducat, fit reus, nõ dicit, fit particeps corporis Christi, & manducat sibi, non corpus Christi, sed iudicium, non discernens corpus Christi, scilicet à profano cibo. Et Augustinus inquit tracta-

cepit, à me pecuniam, tecum
bibit, & mihi tuum sanguinem
vendit.

tu in Iohan. 59. Iudas accepit
panem Domini, non panem Do-
minum.

VI.

Postremò hæc Pauli concio admonet lectorem de præcipuis
finibus Cœnæ Dominicæ, quorum primus est, vnio cum Christo
per fidem. Secundus, Vnio cum membris Ecclesiæ per dilctio-
nem. Nam accedentes ad Cœ-
nam, & consolationem quæ-
rentes credant, se hoc pignore
cõfirmari, quòd verè sint mem-
bra Christi, & sciant se facere
fœdus dilectionis cum vera Ecclesiã, sicut Paulus inquit: Vnus
panis, vnum corpus, multi sumus. Hac simplicissima declara-
tione, quæ sine Sophistica ex
concione Pauli sumitur, con-
tenti simus, reiectis ac repudia-
tis Geometricis speculationi-
bus, quæ tantùm reddunt men-
tes prophanas, nõ alunt fidem
aut timorem Dei.

Hæc phrasis desumta est ex
Ioh. cap. 17. Orote Pater, vt illi
in nobis sint vnum, scilicet per
fidem, & inter se sint vnum per
charitatem.

Audiuistis sex Conclusiones
bona fide & conscientia coram
Deo & Ecclesia extractas ex ver-
bis Pauli, ad quarum copiosio-
rem explicationem offero me
ijs, qui sunt dociles, & discendi
caussa me interrogabunt. Nam

cum aliis rixatoribus nihil mihi erit commertij, nisi cogat me ex-
trema necessitas cum eis dimicare. Credo hæc videri quibusdam
maiori animi impetu dicta esse, quàm debebat fieri. Sed si hoc est
peccatum, fateor me peccasse. Peto autem ab illis, si Diis placet, ma-
gistris Modestix, vt prius ingentem trabem ex suis eximant oculis,
& postea festucam paruum ex mea. Non possum res tantas frigide,
& sine aliquo motu dicere aut scribere.

De Primo.

A Matthæo]

cap. 26.

Marco]

cap. 14.

Luca]

cap. 22.

Paulo]

1. Corinth. 11.

Ad recordationem mei]

Loquitur de Recordatione
fidei, non de hypocritica. Non

enim vult tantum historię memoriam conseruari, sed vult vt hæc beneficia in vsu Sacramenti nobis fide applicemus.

Optima argumenta sunt, quæ ex ipsis fontibus immediatè hauriuntur, nec procul accersuntur aliunde. Dicit autem Christus de calice: Hic calix est nouum Testamentum. Et Paulus inquit: Hoc facite ad mei recordationem. Ex his verbis breuibus, sed valde significantibus rectissimè sumitur consequentia illa, quod *κοινωνία* corporis & sanguinis Christi, non aliter quàm fide accipiatur, siue sola fide, quod idem est. Etenim nouum Testamentum est promissio gratiæ: promissio autem gratiæ postulat fidem. Ergo quo instrumento accipitur nouum Testamentum, eodem & non alio accipitur Christi corpus: Quia eadem est ratio vtriusque partis in Sacramento, quod ad summionem attinet. Non enim aliter cibus manducatur, aliter potus bibitur, sed quo bibitur instrumento, eodem manducatur. Deinde verba: Hoc facite ad mei Recordationem, non loquuntur de historica fide tantum, seu de notitia passionis & resurrectionis, sed de applicatione, qua applicat sibi quisque beneficia, quæ Christus meruit sua morte & resurrectione.

Ministerium]

id est, per hanc actionem.

Naturali participatione]

Hoc multi præposterè intelligunt contra mentem & sententiam Cyrilli.

Si quis autem habet Cyrillum, legat totam explanationem cap. 15. Ibi inueniet expressas citationes dictorum Iohan. 6. & Pauli, 1. Corinth. 10. & 6. Ex his dictis extruitur sententia Cyrilli, quæ non debet intelligi contra Scripturam, sed iuxta Scripturam. Quemadmodum enim bonus Architectus non inflectit normam ad lapidem, sed accommodat lapidem ad normam: Ita intelligamus Cyrillum iuxta Scripturam, quam citat, & non affingamus ei nostras imaginationes.

Enarratio dicti Cyrilli de naturali participatione.

Cùm Cyrillus enarrans xv. caput Iohannis citet dicta Scripturæ de capite & membris, & de vite ac palmitibus, quæ extant 1. Corinth. 6. & 10. Item Iohan. 6. & 15. facile ex horum locorum

dextra collatione & interpretatione, sententia Cyrilli æstimari potest. Loquiturenim de copulatione [*Hac est illa naturalis participatio*] qua inferimur corpori Christi, seu massæ assumptæ: Sic tamen, vt nulla fiat naturarum commixtio. Nostra enim & Christi coniunctio non miscet personas, vt ait Cyprianus in sermone de Cœna Domini. Porro de hac propositione: **CHRISTVS HABITAT IN NOBIS**, illa Nazianzeni sententia teneatur: *κατοικεῖ χριστὸς ἐν ταῖς καρδίαις, ὡς κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὸ νοούμενον.* Id est, Habitat in nobis, non secundum apparentem naturam, id est, secundum carnem, sed secundum inuisibilem, id est, *κατὰ λόγον.* Vide Nazianzenum, Epistola priorè ad Cledonium.

Δὸς Filius Dei habitat in suo corpore vel templo, vt ipse loquitur, Iohan. 2. *σωματικῶς*, teste Paulo, Coloss. 2. id est, personaliter & inseparabiliter: Ita vt **Δὸς** & caro sint vna persona, & **Δὸς** nunquam discedat à carne assumpta, ne in ipsa quidem morte: Idem **Δὸς** habitat in singulis sanctis per fidem, teste Paulo Eph. 3. Habitat Christus in cordibus vestris, (in interiore homine) per fidem. Nam præsentia **τῷ Δὸς** in sanctis non est personalis, qualis præsentia est in carne assumpta, de qua dicit Iohannes, Verbum caro factum est. Iam dicat aliquis: Si **Δὸς** habitat in nobis tantùm per fidem in homine interiore (Sic enim loquitur Paulus, cuius sermonem, vt credo, tutò possumus imitari.) Quomodo possumus esse participes corporis & sanguinis Christi? Respondeo: Per insertionem. Sicut enim palmes inseritur viti, ita & membrum corpori Christi, quod tamen intelligendum est dextrè & candidè, non de confusione aut mixtione substantiali. Nam **Δὸς** habitans in suo corpore modo singulari, & habitans in sanctis, efficit illam mirandam coniunctionem, quam vocat Cyrillus naturalem participationem, quæ est arctissima nostri copulatio cum Christo. Quæ enim vni tertio cohærent, inter sese cohærent. **Δὸς** habitat in sua massa seu templo, & in nobis habitat credentibus. Ergo copulat nos non tantùm ipsi **Δὸς**, verùm etiam naturæ suæ assumptæ.

Hilarius ait]
caput Iohann. de Cœna Domini, quæ nondum fuit tùm instituta?

Lib. 3. de Trinitate. Quid ais
tu Hilari, Audes tu allegare σ.

Ego

Ego putabam ibi Iohannem loqui de manducatione Spirituali, & tu detorques hoc caput ad peregrinam sententiã de Cœna Domini? **O** magnum & ingens delictum! quod nõ potest expiari, ne in tauro quidẽ Phalaridis. Omnes san&i Patres Gręci & Latini intellexerunt hoc ca. 6. Ioh. de cœna Domini. Contra. Tamen cœna Domini tunc nondũ fuit instituta? Quasi verò possit exigui temporis interuallũ aliquid mutare in re tãta. Nõne agnus Paschalis occisus est ab origine Mundi, & tamen post annos 4000. mortuus est? Certissimum est Christum Ioh. 6. loqui de re Sacramenti. Quoties enim repetit hæc verba: Qui bibit sanguinẽ meum: Qui edit carnem meam, &c. Deinde in eodem capite expressẽ & perspicuẽ sine vlla obscuritate reiiicitur ἀρθρωποφασία, duobus argumentis. Primum sumitur ab inutili, Caro non prodest quicquam, id est, carnalis imaginatio de carnali manducatione. Secundum ab impossibili. Si videbitis Filium hominis ascendentem, vbi erat prius. Id est, Ego collocabo meum corpus ibi, vbi tui dentes & tuus venter non poterunt meum corpus attingere, aut morfu arrodere.

Cum]

Dic mihi: Est ne Christus in Iuda? Non. Sed Diabolus est in Iuda. Quomodo enim posset Christus esse in proditore, in hoste? Idem de omnibus incredulis dici potest, siue sint hypocritæ, siue Epicurei. Ergo Christus est in nobis per fidem. Hoc est illud gluten, quod accenditur à Spiritu sancto, & per Spiritum sanctum.

Membra]

Hæc est Naturalis participatio.

Indignè]

Id est, sit reus. In meiner Grammatica heist Reus nicht particeps. Kanstu es anders finden/ tunc argue me mendacij.

Reus erit]

Increduli siue indigni non fiunt particeps, sed rei [Hæc sunt Pauli non mea verba] corporis & sanguinis Christi, quia non discernunt hunc sacrum cibum à prophano, nec adferunt fidem & timorem Dei, nec statuunt, hunc cibum institutum esse, vt coniungat nos cum Christo, vera & viuifica consociatione.

Sic Augustinus tractatu 59. in Iohan. inquit: Illi manducabant panem Dominum: Ille [Iudas] panem Domini contra Dominum. Illi vitam, ille pœnam [id est iudicium]. Et Prosper sentent.

339. Escam vitæ accipit, & poculum vitæ bibit, qui in Christo manet, & cuius Christus habitator est. Nam qui discordat à Christo, nec carnem eius manducat, nec sanguinem bibit, etiam si tantæ rei Sacramenta ad iudicium suæ præsumtionis quotidie indifferenter accipiat.

Sic Cœna Domini est tibi credenti cibus vitæ, & potus vitæ. Sicut Euangelium est Iudæ & omnibus hypocritis odor mortis ad mortem. Quia non accipiunt Euangelium fide (Hæc est enim causa reatus & pœnæ, quia non accipiunt Euangelium fide, quia magis amant tenebras quàm lucē.) Sic cœna Domini est odor mortis ad mortem, & facit hominem reum corporis & sanguinis Domini, non propter perceptionem, quæ non cadit in hoc genus hominum, sed propter contemptum & contumeliam.

Iudiciũ]

Iudiciũ significat pœnam, phrasi Hebraica. Sic accipitur Ioh. 6. Multi resurgent ad iudiciũ, id est, ad pœnam. Ioha. 3. Non veniet in iudiciũ, id est, mortem non videbit. Quid autem magis est dissimile corpori Christi viuifico, quàm pœna & mors æternat

Multæ]

Collatio signorum iræ Dei.

Sudans in horto]

Bernhardus sermone tertio de natali Domini: Ex consideratione remedij, morbi mei æstimo quantitatem.

Item,

Agnosce homo, quàm graua sint vulnera, pro quibus necesse est Dominum Christum vulnerari. Si non essent hæc ad mortem & quidem ad mortem sempiternam, nunquam pro eorum remedio Dei Filius moreretur.

Et Prosper in concione de ingratis: (Pelagianis)

Hoc igitur precio captiui cum redimuntur,

Agnoscant, quali conclusi carcere, quòue

Obsessi fuerint morbo, quibus eripiendis

Succurri haud aliter potuit, quàm morte medentis.

Huc usque pervenit in explicatione Locorum Theologicorum D. Victorinus Strigelius, Lipsia die VII. Februa. anno Christi, M. D. LXVII. Cùm quidem duabus lectionibus deinceps absolvere constituisset, quæ ad explicandum reliqua erant in textu Philippico de Cæna Domini. Sed quorundam artibus impeditus, factò hîc sine quieuit: Nec diu post, insidias τῶν Ἰουδαίων metuens, Ambergam se contulit: ubi paucis mensibus hospes commoratus, honorifica vocatione accersitus est in scholam Heidelbergensem: In qua cùm in annum alterum docuisset, die XXVI. mensis Junij, Anno Christi 1569, cùm paucis diebus aduersa valetudine laborasset, & eo ipso die phlebotomia usus esset; Domino nostro Iesu Christo ardentibus precibus animam commendans, placidissimè inter manus coniugis & amicorum expiravit: Postquam vixisset annos XLIII. menses VI. Docuisset in præcipuis Germaniæ Academiis, inter mirandos fortuna casus, annos amplius vincti tres.

C A V S A E,

P R O P T E R

Q V A S R E I I C I E N D A E

S V N T C A R N A L E S I M A G I

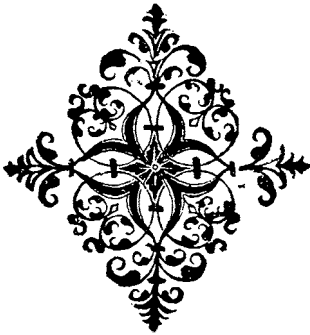
nationes, de manducatione corporis

Christi orali, & præsentia ad

locum panis,

S C R I P T A E

A D V I C T O R I N O S T R I

*gelio, ut se prepararet ad disputationem
de articulo Cœnæ Domini.*

Negans proprietates essentialia naturæ humanæ, negat naturam.

Est autem proprietas essentialis corporis humani, circumscribi loco. Quia corpus intelligi sine loco non potest, ut ait August. Epistola 57. ad Dardan. Spacia locorum tolle corporibus, nusquam erunt, & quia nusquam, nec erunt.

Ergo ponens vbiquitatem, aut multubitatem corporis, negat eius naturam & veritatem.

Maiorem probo: quia proprietatibus, quibus naturæ discernuntur, confusis, ipsæ naturæ confunduntur aut tolluntur.

I. λύσις.

¶ λόγος assumfit humanam naturam.

Ergo propter vnionem personalem caro Christi est vbique, aut in multis locis simul.

RESPONDEO.

In Symbolo Chalcedonensi dicitur. Profitemur vnum & eundem Iesum Christum Filium & Dominum vnigenitum, in duabus naturis, inconfusè, immutabiliter, indiuisè, inseparabiliter, haudquaquam naturarum differentiam vnione tollente, sed proprietatem potius vtriusque naturæ conseruante. Theodoretus oratione 6. de curatione græcarum affectionum. Assumptio carnis naturas non confundit, sed vtraque natura sincera permanfit. Fulgentius de Incarnat. In Christo Dei vnigenito Filio, personam non diuidunt propria naturarum, neque vnitas personæ potest vtriusque naturæ propria confundere vel auferre, quia personalis vnitas in eo diuisionem non recipit, & vtriusque naturæ veritas inconfusa persistit.

II. λύσις

¶ Christus post resurrectionem habuit corpus glorificatum. Ergo corpus Christi propter glorificationem est vbique, aut simul in multis locis.

R E S P O N D E O.

*Christus resuscitatus carni suæ immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Habet igitur corpus Christi glorificatum quam prius habuit circum-
scriptionem, vt verissime dixit Theodoretus Dialogo secundo, pag. 37. Plura
testimonia de hac sententia quare in meis ὑπομν. Coloss. 3.*

III. λύσις.

¶ Si corpus Christi non est vbique, aut simul in multis locis, se-
quitur solutio vnionis hypostaticæ.

R E S P O N D E O.

*Non diuidimus vnionem, cum que sunt naturarum propria consideramus,
vt ait Theodoretus in dialog. 3. Huc etiam pertinet Symbolum Chalcedonen-
se, & dictum Fulgentij supra citatum.*

S E C V N D A C A V S A.

Quicumque ponit vbiquitatem, aut multubitatem
corporis Christi, negat articulum de ascensione
Christi in cælum.

Defensores carnalium imaginationum de manduca-
tione corporis Christi, ponunt aut vbiquitatem,
aut multubitatem.

Ergo negant articulum de ascensione Christi in cæ-
lum.

Maiorem probo: quia Ascensio humanæ naturæ est
localis, vt nõ solùm dicta Scripturæ, sed etiam piæ vetu-
statis sententiæ testantur. Dicta Scripturæ quare in ὑπομν.
cap. 3. Coloss. Sententiæ piæ vetustatis ex multis hæ sunt.
Tertull. de Trinit. Non ibi ante homo fuit, sed illuc a-
scendit, vbi non fuit. Descendit autem Dei verbum,
quod ibi fuit. Cyprian. in expositione Symb. Aposto.
Ascendit ergo ad cælos, non vbi verbum Deus antea
non fuerat, quippe qui erat semper in cælis, & manebat
in Patre. Sed vbi verbum caro factum antea non sedebat.
Athanasius in disputatione contra Arrium: Eius est ire

& venire, qui aliquibus locorum terminis circumscribitur, & cum in quo erat locum deserens, ad eum ubi non erat, veniebat. Cæterum verbi diuinitas vniuersa implens, nullis locorum terminis separatur, sicut nihil est vnde discedat, ita nihil est, quò veniat. Fulgentius lib. 3. ad Thrasymach. Idem atque inseparabilis Christus secundum totum hominem, quem accepit, terram localiter deserens ad cælum ascendit. Vigilius lib. 4. Caro Christi, quando in terra fuit, nõ erat vtiq; in cælo, & nũc quia in cælis est, non est vtiq; in terra, & in tantum non est, vt secundum ipsum, Christum speremus venturum de cælo, quem secundum verbum nobiscum esse credimus in terra. Hæc est fides & Confessio catholica, quam Apostoli tradiderunt, martyres corroborauerunt, & fideles nunc vsque custodiunt.

I. λύσις:

¶ Ephes. 4. Idem est qui ascendit & descendit. Sed descendit *ἀμεταβάτως*, id est, sine loci mutatione.

Ergo etiam ascendit *ἀμετάβατος*.

RESPONDEO.

Theodoretus enarrans caput 4. ad Ephes. sic inquit: Non alius descendit, sed vt paucis dicam: aliter descendit & aliter ascendit. Cum enim descendisset incorporeus, ascendit cum corpore. Descensus autem nõ significat aliquam à loco in locum transitionem, sed docet dispensationem magnitudinis: Quod cum esset altissimus, se adeo abiecerit, & tantam humilitatem sustinuerit. Et Fulgentius de incarnatione: Christus, qui est super omnia Deus, videntibus eum discipulis, carne de cælo venturus ascendit, qui nec deseruit cælum, cum in terra carnem accepit, & carne conscendens in cælum, suos in terra diuinitate non deseruit.

II. λύσις.

¶ Matth. vlt. Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.

Ergo corporaliter nobiscum, quamuis inuisibiliter, versatur.

Respon-

R E S P O N D E O.

Augustinus sermone 60. de verbis Domini. Semper quidem diuinitate nobiscum est, sed nisi corporaliter abiret à nobis, semper eius corpus carnaliter videremus, & nunquam spiritualiter crederemus.

Fulgent. ad Thrasymundum. lib. 2. Quomodo ascendit in calum, nisi quia localis & verus est homo? Aut quomodo adest fidelibus suis, nisi quia idem immensus & verus est Deus.

Vigilius lib. 1. Vide miraculum, vide vtriusque proprietatis mysterium: Dei Filius secundum humanitatem suam recessit à nobis, secundum diuinitatem suam ait nobis: Ecce ego vobiscum sum. Si nobiscum est, quomodo ait, veniet dies, quando desiderabitis vnum diem Filij hominis, & non videbitis? Sed & nobiscum est, & non est nobiscum: quia quos reliquit, & à quibus recessit humanitate sua, non reliquit aut deseruit diuinitate sua. Per formam enim Dei, que non recedit à nobis, in terris presens est nobis: per formam serui, quã abstulit nobis in calum, absens est nobis: tamen & presens & absens ipse vnus idemq; est nobis, &c.

III. λύσις.

Dextra Dei est vbique.

Christus sedet ad dextram Dei secundum vtramque naturam.

Ergo Christus secundum vtramque est vbique.

R E S P O N D E O.

Nego consequentiam: quia argumentum procedit ex puris particularibus. Maior enim non est completè vniuersalis. Quidquid est ad dextram Dei, est vbique. Nam Christus secundum vtramque naturam sedet ad dextram, seruat naturarum proprietatibus.

TERTIA CAUSA.

Omne, quod pugnat cum vera doctrina de Sacramentis, est repudiandum.

Carnalis imaginatio de manducatione corporis Christi, repugnat veræ doctrinæ de Sacramentis.

Ergo hæc imaginatio repudianda est.

Minorem probo: Quia carnalis imaginatio transformat signum in rem signatam, vel coniunctionem relati-

uam in physicam. Alij enim fingunt *μετυσίαν*, alij Identicā predicationem, alij ponunt signata cum signis in eodem loco, & eundē motū attribuunt signatis quē habēt signa. Iam verò constat, Vnionem Sacramentalem esse relationem, id est, talem, in qua signo tribuitur signati nomē, & simul suo vtrumq; modo credentibus exhibetur. Vt autem intelligatur, quid sit vnio Sacramentalis, hoc exemplo vtatur: Cuicumque legitima electione traditur sceptrum, eidem simul traditur regnum, sed vtrumq; suo modo. Sceptrum traditur regi in manus: Regnum verò nō includitur sceptro localiter, sed suo modo trāsfertur ad Regem. Ita spirituales res non tantū pinguntur Sacramentis, sed etiam simul exhibentur omnibus, qui signis iuxta institutionem vtuntur, tam certò, quàm vident & sentiunt se symbolorum fieri participes. Quare hæc formula: Cum pane datur corpus Christi, sic accipienda est, quòd panis non vertatur in corpus Christi, neque corpus Domini localiter includatur in pane, vel lateat in pane, & quòd manducatio, quę fit ore corporis, pani propriè competat, corpori verò Domini non nisi ob Sacramentalem vnionem tribuatur. Ethic Sacramento nihil ex opere operato assignetur. Hanc sententiam confirmat Augustinus sermone secundo de verbis Apostoli: Tunc corpus & sanguis Christi erit vita vnicuique, si, quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur & bibatur.

QVARTA CAUSA.

Quicquid aduersatur interpretationi Christi & Pauli, reiiciendum est.

Carnalis imaginatio de manducatione corporis Domini, aduersatur interpretationi Christi & Pauli.

Ergo reiicienda est.

Mino-

Minoris probatio. Christus Iohannis v. i. duobus argumentis vtitur, reiiciens carnalem imaginationem de mādicatione Messia: quorum vnum ab inutili ducitur, alterum ab impossibili, non philosophico, sed Theologico. Caro, inquit, non prodest quicquam; Spiritus est qui viuificat. Significat autem hoc loco carnis appellatio, non carnem Christi, quæ est viuifica, & quia meruit nobis vitam, & quia *λόγος* viuificanti vnita est: Sed carnales imaginationes de mandicatione Messia. Item: Hoc vos offendit? Quid si igitur videritis Filium hominis ascendentem eò vbi erat prius? Hæc verba Athanasius in concione: Quicumque dixerit verbum, &c. sic enarrat: Quot hominibus corpus eius suffecisset ad cibum, vt vniuersi mundi alimonia fieret? Sed propterea ascensionis suæ in cælum mentionem fecit, ut eos à corporali intellectu abstraheret, ac deinde carnem suam, de qua locutus erat, cibum è supernis cælestem & spiritualem alimoniam & ab ipso donandam intelligerent. Quod enim locutus sum uobis, inquit, Spiritus est & uita: quod perinde est ac si diceret: Corpus meum, quod ostenditur & datur pro mundo, in cibum dabitur, ut spiritualiter unicuique tribuatur, & fiat singulis tutamen, præseruatióque ad resurrectionem uitæ æternæ.

I. *λόγος.*

¶ Caput 6. Iohannis non concionatur de cœna Domini.
Ergo in tempestiuè accomodatur ad sacramentalem mandicationem.

R E S P O N D E O.

Primum omnes Græci & Latini intellexerunt concionem huius capituli de cœna Domini. Ac vt ceteros breuitatis causa omittam, Augustinus lib. 3. de consensu Euangelistarum sic inquit: Iohannes de corpore & sanguine Domi-

ni hic nihil dixit, (id est, institutionem mysterij non recenset) sed planè ali-
bi multò vberius hinc Dominum locutum esse testatur. Deinde certum est
Christum de re Sacramentali Iohannis 6. locutum esse, videlicet de carne &
sanguine suo. Nec verò naturam & exhibitionem rerum spiritualium, vel sig-
norum accessio, vel quacunque causa mutare potest. Postremò, quæ Christus
Iohan. 6. destruxit, ea nequaquam in cœnæ institutione instaurauit.

II. ΛΕΙΣ

¶ Panis vocatur corpus Christi.

Ergo nulla interpretatio perspicuis verbis Christi addenda est.

RESPONDEO.

*Sicut calix est nouum testamentum: ita panis est corpus Christi. Est au-
tem calix signum incurrans in oculos, seu testimonium & pignus exhibitum
nouæ promissionis, quæ pollicetur non terram Canaan, sed spiritualia, cele-
stia, atque æterna bona credentibus. Ergo panis est corpus Christi, id est, res
externa & visibilis, quæ testatur credentibus applicari beneficia Christi, &
consociari eosdem cum corpore Domini tanquam membra, & Christum in eis
efficacem esse. Eadem est sententia verborum Pauli 1. Corinth. 10. Panis quem
frangimus, est *κοινωνία* corporis Christi. Calix cui benedicimus, est *κοινωνία*
sanguinis Christi. Utitur enim Spiritus sanctus his organis ad excitandam
& fouendam fidem, quæ sola nos celestium bonorum consortes facit.*

QVINTA CAUSA.

Primum quòdque verissimum est, adulterinum
quodcunque posterius, vt præclarè Tertul. inquit.
Est autem carnalis imaginatio de manducatione cor-
poris Christi prorsus ignota Græcis & Latinis scri-
ptoribus, qui uixerunt ante initia regni Pontificij.
Ergo carnalis imaginatio est adulterina.

Minoris confirmatio:

Ad hanc me offero, quocunque tempore à me postu-
labitur.

SEXTA CAUSA.

Seuerissimè præcipitur: Fugite idola.

Qui

Qui autem defendunt carnalem imaginationem de manducatione corporis Christi, stabiliunt idola Pontificia.

Ergo hæc imaginatio fugienda est.

Minorem probo : Si vera est corporalis præsentia in pane, necessariò sequitur adoratio Christi, alligata ad locum panis. At hanc esse idololatricam, nihil dubium est. Ergo illa præsentia corporalis in pane, est inane commentum, stabiliens præcipuum idolum in regno Pontificio.

SEPTIMA CAUSA.

Nemo communicet peccatis alienis.

Defensores & patroni carnalis imaginationis, de qua sæpè dictum est, deformant fratres calumniis, & sitiunt eorum sanguinem.

Ergo nemo debet his peccatis communicare.

Minoris confirmatio.

Primùm enim vociferantur: Fratres, quos ipsi Sacramentarios nominant, tantùm niti Philosophicis argumentis, quæ partim sumantur ab impossibili, partim ab absurdo, non quidem Theologico, sed Philosophico tantùm. Hanc verò calumniam eulentissimè refutant scripta piorum & doctorum virorum. Ergo tales clamatores aut ignorantes aut scientes mentiuntur: Ignorantes, si non legerunt alterius partis scripta: scientes, si legerunt. Quantum autem mali sit, tum in affectata ignorantia, quæ temerè & impudenter aliquid affirmat, tum in voluntario, quis non videt? Deinde quòd sitiunt fraternum sanguinem, & martyrum rogos vel struant vel inflamment, declarant ipso facto: quia innocentes homines indicta causa, perpetuis præiudicijs conde-

mnant, & tyrannish hoc prætextu trucidandos obijciunt. Dura est hæc oratio, sed res multò durior.

OCTAVA CAUSA.

Athanasius in Epistola ad Episcopos Africanos inquit: Quis cum eis conuenire possit, qui ne secum quidem conueniunt. Qualis autem sit consensus inter Theologos, manducationem corporis oralem statuentes, res ipsa me tacente loquitur. Alius enim pro fundamento suæ opinionis ponit commētum de vbiuitate; & affirmat vbiuitate ruēte totum ædificium ruere. Alius vrget τὸ ἕν τὸν in verbis cœnæ, contra interpretationem Christi & Pauli, & cōtra articulos præcipuos in Symbolo Apostolico. Quidā reuocationē Berengarij pro sua confessione hominibus obtrudunt. Deniq; Theologi, qui alteram partem accusant & condemnant, non magis inter se congruunt, quàm horologia aut Cadmei fratres. Vana est igitur gloriatio de consensu, præsertim cum ipsi fateantur, non posse cum altera parte agi, nisi priùs facta inter socios concordia.

NONA CAUSA.

Fugiens lucem malæ causæ patronus est.

Defensores carnalis imaginationis de manducatione corporis Christi, fugiunt lucem legitimæ cognitionis, quæ non potest fieri sine colloquio & disputatione.

Ergo metuunt id, quod in versu dicitur: Causa patrocinio non bona peior erit.

Hæ causæ satis graues & iustæ sunt, cur reijcienda sit carnalis imaginatio de manducatione corporis Christi, de quibus iudicium omnibus pijs & candidè iudicantibus permitto.

RESPON.

RESPONSIO AD ARGUMENTA POPVLARIA, qua ab ijs afferuntur, qui oralem corporis Christi manducationem statuunt: Idq; proprie & sine figura loquendo.

I.

Non est querenda *διάνοια* in dictis cælestibus, nisi τὸ ῥητὸν incurrat in aliquem fidei articulum.

Τὸ ῥητὸν in verbis cœnæ non pugnat cum articulo fidei.

Ergo non est querenda *διάνοια*, in verbis cœnæ.

λύσις.

Nego Minorem: quia interpretatio literalis, contra ῥητὸν sacramentale, pugnat cum duobus præcipuis articulis in Symbolo, quorum alter est doctrina de duabus in Christo naturis, & earum proprietatibus: Alter asseueratio perspicua de locali ascensione Christi in calum, vt supra in causis luculentè demonstratum est.

II.

Quandocunque Prophetæ & Apostoli eadem de iisdem dicunt, verba, sicut sonant, intelligenda sunt.

Tres Euangelistæ & Paulus eisdem verbis describunt cœnam Domini.

Ergo retinendum est τὸ ῥητὸν.

λύσις.

Ad maiorem primùm respondeo per instantiam: Tota Scriptura tribuit Deo partes humani corporis, vt verbi causa, aures, oculos, manus, nares, pedes, &c. nec tamen ita τὸ ῥητὸν vrgendum est, vt pugnet cum dicto, quod docet Deum esse spiritualem essentiam: Iohann. 4. Deus est Spiritus, id est, spiritualis essentia, non moles ex cæli aut elementorum materia conflata. Deinde oppono Maiori duas regulas interpretationis: vnam Hilarij: Verba sunt intelligenda de subiecta materia. Alteram Cyrilli: Intentio potius spectanda, quàm vrgenda verba contra dicentis mentem. Insistit autem Filius Dei Sacramentum, inquit, Accipite, manducate, hoc est corpus meum, &c. Ergo sacramentaliter locutus est, nec condere voluit nouum articulum fidei, sed promissionem Euangelij nouo ritu confirmare. Nota est autem phrasis sacramentalis de circumcisione, Gen. 17. & Rom. 4. & de Paschate, Exodi 12. Intelligantur ergo verba cœnæ iuxta phrasin sacramentalem, hoc est, de ea sententia, de qua loquuntur.

III.

Si in cœna nihil datur nisi panis, sequitur panem pro nobis traditum esse, de quo dicitur: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur.

Sed panis non est pro nobis datus.

Ergo non tantum panis, sed etiam corpus Christi nobis in cœna exhibetur.

III.

Si tantum est in cœna panis, non differt hæc cœna à quotidiano cibo.

Sed differt hæc cœna à cibo physico.

Ergo non tantum distribuuntur panis & vinum.

λῴσις tertij & quarti argumenti.

Hæc argumenta nullam gignunt conclusionem, de qua homines pij inter se disceptent. Omnes enim fatentur, ingens discrimen esse huius mysticæ cœnæ, & cibi ac potus qui nutrit corpora. Nam mysticæ cœnæ instituta est, ut coniungat nos cum Christo, vera & viuifica consociatione. Quis autem sana mentis vnquam dixit in cœna distribui nuda symbola, aut tantum signa societatis cum Ecclesia? Quare cum hæc duo argumenta non pertineant ad scopum controuersæ, relinquuntur ijs, qui pueriles declamatiunculas de rebus minime dubijs scribere solent.

V.

À dictis Patrum. Irenæus lib. 4. sic inquit: Panis percipiens uocationem Dei, iam non communis panis est, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena & cælesti.

λῴσις.

Vt Paulus inquit: Panis quem frangimus est κοινωνία corporis: Ita rectè dicit Irenæus, Eucharistiam constare ex duabus rebus, terrena & cælesti. Non igitur pugnat hæc Irenæi dictum cum vera sententia, sed eandem potius confirmat.

Aliud.

Irenæus lib. 5. Quomodo carnem negant capacem esse donationis Dei, quæ est vita æterna, quæ sanguine & corpore Christi nutritur, & est membrum eius, sicut & Apostolus ait ad Ephesios: Quoniam membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius? &c.

λῴσις.

Sicut membra sumus Christi: Ita caro nostra corpore & sanguine Christi nutritur,

nutritur. Sed confociatio cum corpore Christi fit sola fide. Ergo eodem modo sumus participes corporis & sanguinis Christi, vt prætare dixit Tertull. in lib. de Resurrect. carnis: Hic panis in causam vitæ appetendus & deuorandus auditu, & ruminandus intellectu, & fide digerendus.

Aliud.

Augustinus in Epist. 118. Placuit Spiritui sancto, vt in honorem tanti Sacramenti, in os Christiani prius dominicum corpus intraret, quàm exteri cibi.

λύσις.

Manducatio, quæ fit ore corporis, pani propriè competit, corpori verò Domini non, nisi ob sacramentalem vnionem tribuitur. Nam propter rerum & signorum in vero vsu certam exhibitionem sapè nomen vel proprietates signati, tribuitur signo, & contrà.

Aliud.

Hilarius 8. de Trinitat. Hæc sumpta & hausta faciunt vt Christus fit in nobis & nos in Christo: Non dicit, Hæc credita & intellecta spiritualiter.

λύσις.

Talia sunt subiecta, qualia à predicatis propriè acceptis esse permittuntur. Tam verò constat Christum in nobis & nos in Christo esse per fidem, Eph. 3. Ebr. 3. Iohan. 6. Ergo prior pars propositionis in dicto Hilarij sic intelligatur, ne discrepet ab altera. Non enim ex singulis verbis, sed ex collatione membrorum sententia aestimanda est.

VI.

Filius Dei, qui est verax & omnipotens, hæc dixit: Hoc est corpus meum.

Ergo simpliciter accipienda sunt verba, sicut sonant.

λύσις.

Respondeo ad Antecedens: Filius Dei est verax, siue propriè siue figuratè loquatur. Insistit autem his verbis: Hoc est corpus meum, &c. Sacramentum. Ergo Sacramentaliter locutus est, nec minus verax est in phrasi Sacramentali, quàm in propria locutione.

Ad omnipotentiam quod attinet, non pugnat potentia Christi cum articulis fidei, nec mutat naturam Sacramentorum.

VII.

Christus hæc locutus est paulò ante suam passionem.

Ergo non voluit vti sermone figurato.

λύσις.

Respondeo ad Antecedens: Christus ante institutionem cœnæ, in ipsa institutione cœnæ, & postea etiam, multis figuris vsus est: Nam ante institutionem hac oratione vtitur: Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum. Significat Pascha propriè transitum, qui certè manducari non potest. Item: Deinceps non bibam de fructu vitis, donec venerit regnum Dei, quod certè non est cibus & potus, sed iustitia, pax, & gaudium in Spiritu sancto, Rom. 14. Deinde in ipsa institutione loquens de poculo inquit: Hoc poculum est nouum Testamentum. In his verbis esse figuram, quis non videt? Post cœnam verò institutam hac verba vsurpat: Edetis & bibetis in mensa mea in regno meo, & sedebitis super thronos iudicantes duodecim tribus Israel. Item: Nisi te lauero, non habebis partem mecum: Lauate inuicem pedes. Ego sum vitis, vos palmites. Ex his perspicuum est, quàm puerilis sit cauillatio, quàm aliqui à circumstantia temporis sumunt, vt negent Christum vsus esse figurato genere sermonis.

VIII.

Auditores, apud quos Christus locutus est, fuerunt simplices. Ergo simpliciter & propriè & sine figuris Christus cœnam instituit.

λύσις.

De hac puerili obiectione respondet Chrysostronus: phrasis Sacramentalis Apostolis familiariter nota fuit, quia toties audiuerant conciones de manducatione carnis Christi. Ideo intelligebant hinc tanquam in re presenti illius promissionis institui σφραγίδα.

IX.

Sacramenta instituuntur proprio & perspicuo, non figurato sermone aut obscuro. Ergo verba cœnæ simpliciter intelligenda & accipienda.

λύσις.

Qua sit phrasis Sacramentalis, ex cap. 17. Gene. & 12. Exod. notum est. Non igitur alia quàm sacramentali phrasi vsus est Christus, instituens nouum ritum seu caeremoniam nouam.

X.

Christus nulla interpretatione vsus est, cùm pronuntiaret verba: Hoc est corpus meum. Ergo nulla interpretatio in verbis cœnæ admittenda est.

λύσις.

λύσις.

Cum Christus Iohan. 6. luculentè concionatus esset, de manducatione sua carnis, & acerrimè refutasset carnalem imaginationem de manducatione Messia, nihil opus fuit noua declaratione: quia sciebat Dominus se memores monere, & non condere articulum fidei ignotum Ecclesiae aut ipsis Apostolis, sed tantum obfignare doctrinam prius traditam.

XI.

Euangelistæ & Paulus vno ore eadem dicunt.

Ergo τὸ ἔσθῃν ἐστὶν ἐστὶν retinendum, nec quaerenda διάνοια.

λύσις.

Imò hoc tantum sequitur. Ergo omnium Euangelistarum & Apostoli testimonio constat, Christum Sacramentali phrasi vsus esse. Hoc ergo ἔσθῃν, videlicet Sacramentale, retinendum est. Id verò non potest intelligi, nisi adhibeatur διάνοια congruens definitioni Sacramentorum.

XII.

Disertè dicitur: Quod pro vobis datur.

Ergo loquitur de vero corpore.

λύσις.

Hoc argumentum non spectat ad scopum controuersiae. Quare opponatur ijs, qui negant veritatem corporis Christi, quod illi ipsi faciunt, qui corpus sub pane statuunt, exutum omnibus in vniuersum proprietatibus, imò & carne & ossibus, hoc est, essentia ipsa spoliatum, quale non est pro nobis traditum.

*Quae sequuntur, collecta sunt ex pralectionibus D.
Victorini Strigelij in Academia
Genesii.*

A 3

LOCVS
DE PŒNITENTIA.

STVDIOSIS IN ACADE-
MIA IENENSI.

VM CHRISTVS iubeat inno-
mine suo prædicare pœnitenti-
am & remissionem peccatorũ,
necesse est totam doctrinam de
pœnitentia sæpe in Ecclesia re-
peti, vt omnibus notissima sit, &
semper sit in conspectu. Nam in
omni inuocatione quotidie co-
gitanda est. Sæpe enim nobis
obstrepit cogitatio de nostra indignitate. Scimus nos
meritos esse pœnas, scimus Deum verè irasci peccatis
nostris: Et lex clamitat in nostris singulorum cordibus,
pœna testimonium esse iudicij diuini, quòd à Deo ab-
iecti sint calamitosi. Contra hæc teneatur doctrina Eu-
angelij de pœnitentia, & remissione peccatorum, & de
fide. Quanquam sumus indigni, tamen agentes pœni-
tentiam & credentes in Christum recipimur & iuua-
mur, sicut scriptum est: Venite ad me omnes, qui labo-
ratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Deinde non du-
bium est, totum genus humanum, in primisque Ecclesi-
am morte & aliis ingentibus calamitatibus oneratã esse,
vt reuocetur ad pœnitentiam, nec tantùm expauescat
agnitione iræ Dei aduersus peccatum, sed rursus etiam
erigatur vera consolatione, quæ est inchoatio vitæ æter-
næ. Quid dicam de copia plurimarũ & maximarum re-
rum, quas hic locus continet? Est enim in hoc loco dif-
seren-

serendum de beneficiis Filij Dei, de impletione legis, de discrimine operum, quæ Deus præcepit, & aliorum, quæ Deus non præcepit, de remissione pœnæ æternæ, de discrimine remissionis culpæ, & remissionis pœnarum temporalium, de causis afflictionum in Ecclesia. Has tantas res verè & rectè explicari necesse est. Cùm igitur inuocatio quotidiana, explicationem huius doctrinæ postulet, & calamitates publicæ & priuatæ sint vox legis, de ira Dei nos admonens, & omnes ad pœnitentiam inuitans, denique res ipsæ, quæ hoc loco continentur, cognitione dignissimæ sint: hortator sum iunioribus, vt doctrinam de pœnitentia non solùm audiant, & discant, sed etiam ad vsum in Inuocatione & in tota vita transferant. Vtrumq; enim vox diuina affirmat, & vera cōuersione impetrari mitigationem præsentium calamitatum, & sine vera conuersione nulla opera Deo placere. Ordinar autem hunc locum hodiè Deo adiutore. 20. Nouemb. Anno 1555.

Victorinus.

Præfatio in locum de Pœnitentia obiter excepta.

*Doctrina de pœnitentia, hoc est, de agnitione peccati, & ira Dei aduersus peccatum, & de remissione peccatorum, ac de restitutione iustitia & vita aeterna, donanda propter Mediatorem Filium Dei, propria est & præcipua Ecclesia Dei sapientia, qua quidem semper indè usque ab Adam in vera Ecclesia sonuit, & deinceps usque ad resurrectionem mortuorum sonabit. Sapè autem considerare debemus seriem doctorum, quos Deus Ecclesia dedit post primum lapsum, ut cogitemus, quale genus doctrinae, quos articulos tradiderint. Ex hac consideratione capiemus fructum amplissimum, eum videlicet, ut hoc ipsum genus doctrinae, quod Propheta & Apostoli & eorum auditores semper in mundo circumtulerunt, maiore diligentia & studio audiamus, amplectamur, & ad exercitia pietatis transferamus. Primum autem meministis, Deum ipsum incoasse statim post lapsum primorum parentum in Paradiso predicationem pœnitentiae & remissionis peccatorum. Cum enim lapsi essent primi parentes horribiliter, & excussissent maxima dona sapientiae, iustitiae, libertatis, & ipsum Spiritum sanctum, gubernatorem mentis, voluntatis, & cordis, & incidissent sua culpa in mortem & pœnas aeternas, Deus inenarrabili bonitate & misericordia motus, prodijt ex arcana sua sede, & se rursus patefecit generi humano, principio quidem arguens peccata terribili voce sua, qua audita necesse est omnes creaturas expauescere. Nec dici potest, quam animo consternato fuerint primi parentes, sonante Deo terribilem hanc accusationem: Adam meus ubi est? Sed ne perirent miseri homines, & abijcerentur inter Diabolos, id quod meriti erant, Deus patefecit arcanum decretum de reconcilia-
tione*

zione & redemptione generis humani, de restitutione iustitia, & de vita aeterna danda propter semen, quod esset destructurum potentiam Diaboli, & sanaturum nostra vulnera. Hanc concionem pœnitentia & remissionis peccatorum incoatam in Paradiso ipsius Dei voce & ministerio, postea semper in Ecclesia propagarunt & illustrarunt perpetuis concionibus Propheta, Baptista, Filius Dei ipse, Apostoli & eorum discipuli, ac doctores alij omnes, alij purius & clarius, alij languidius. Sed tamen omnes, qui fuerunt membra vera Ecclesia, habuerunt aliquid lucis de re tanta, hoc est, de agnitione, & remissione peccatorum. Hanc seriem doctorum & ipsum genus doctrina considerantes, moueamur & excitemur, ut ipsi quoque non solum audiamus, doceamus, discamus, sonemus concionem de Pœnitentia, sed etiam quantum fieri potest, adiutore Deo transferamus doctrinam saluberrimam ad usum, in tantis periculis, quae undique noctes atque dies nos circumstant. Nam Deus concionatur generi humano de pœnitentia, non modò verbo, sed in campo etiam & freno maxillas impiorum constringit & pios ad pœnitentiam reuocat per pericula publica & priuata. Quare ut apud Sophoclem Oedipus ait, *Ipsam tempus & arumna docent me patientiam*: Ita nos his periculis (quibus vita nostra, quae verè versatur in media morte, circumdata est) excitemur ad discendam & exercendam doctrinam de pœnitentia.

B

Collatio doctrinæ sonantis in nostris Ecclesiis de Pœnitentia: & errorum in regno Pontificio.

Etsi ingens multitudo adeò ferrea est profus, vt neq; attendat, neq; cõsideret, quantũ beneficiũ sit, quòd Deus Ecclesiæ senescēti puram Euangelij doctrinam restituit: tamen pij cogitantes de caligine, quæ annis superioribus in Ecclesia fuit: Deo æterno Patri Domini nostri Iesu Christi gratias agant pro hac Euangelij luce, quæ monstrat veram inuocationem, & firmam consolationem animorum, & normam vitæ. Si quis enim negat tantas in Ecclesia tenebras fuisse, quantæ quondam eruptione Æthneorum ignium finitimas regiones obscurauisse dicuntur, vt per biduum nemo hominem homo agnosceret, is non solũ testimoniis optimorum virorum refutari potest, sed etiam libris Monachorum, qui adhuc extant. Ac vt de aliis erroribus, qui lucem doctrinæ obscurarunt, nõ dicam, quis sine lachrymis recordari potest infinitam confusionem, & inextricabiles Labyrinthos disputationum de Pœnitentia?

tanta bona, quæ Deus senescēti Ecclesiæ dedit, aut ignorant, aut aspernantur, aut certe non magnificiunt, vt par erat! Sæpè auditis in Dialecticis hanc vocem: Ex priuatione possunt & debent æstimari habitus. Dulcia non meminit, qui non gustauit amara, inquit Poëta. Sic plerisque nostrum non videtur tanta res esse repurgatio doctrinæ, quanta perfectò est, quia sumus ignari tenebrarum & errorum, qui non ante multa secula Ecclesiam penè obruerunt & oppresserunt. Nam anno Christi 1517. eousque processerat furor & impudentia Papistarum, vt circumferentes venales indulgentias, non dubitarent hæc encomia falsissima & impudentissima addere: Si

tu de-

tu dederis vnum grossum sacrificulo, aut monacho circumferenti tales thesauros Papæ, mox liberabitur à peccatis animata tua. Imò si tu violasses pudicitiam diuæ virginis, tamen pro vno & altero grosso posset tibi dari venia. Hac impudentia ad summum fastigium perducta, impulsus & irritatus reuerendus vir D. Lutherus, proposuit quasdam sententias de indulgentiis, quæ quales sint, potest ex primo Tomo librorum ipsius cognosci. Neque tamen eo consilio, aut intentione, vt vulgò dicunt, proposuit illas ad disputandum, vt quidquam decerperetur de dignitate Romani Pontificis, aut aliquid mutaretur de genere doctrinæ, sed tantùm idèd, vt resisteret aliquomodo clamoribus impiis & falsissimis de indulgentiis. Sed præter opinionem, & voluntatem quoque Lutheri factum est diuinitus, vt paulatim crescente luce fidei in ipso, non modò hunc articulum illustraret, sed etiam multas alias partes doctrinæ repurgaret, & reiiceret cõstanter Labyrinthos disputationum, qui tunc erant in Scholis & Ecclesiis, denique totam Lernam Papatus adoriretur. Ab anno igitur 17. vsque ad 30. tanta accessio lucis facta est per Dei gratiam, vt de tota doctrina & singulis articulis confessio perspicua coram senatu totius Imperij exhiberetur, quæ adhuc Dei beneficio extat inuicta, & manebit vsque ad resurrectionem mortuorum. Cogitate autem, quantùm lucis exiguo tempore Ecclesia nacta sit, qua nunc Dei beneficio fruimur, & quam læti aspicimus.

Quemadmodum enim Tragediæ constant Protasi, Epitafi, & Catastrophe: Ita tres actus Pœnitentiæ à Pontificiis doctoribus constituti sunt, Contritio, Confessio, & satisfactio. Et in primo quidem actu finxerunt inextricabilia deliramenta: oportere contritionem sufficientem esse, & hanc mereri gratiam seu remissionem peccatorum.

Vt intelligat iuuentus, quomodo ignoratio veræ doctrinæ de Pœnitentia præbuerit causam tot sectis & ordinibus Monasticis, recitabo exempli causa originem sectæ Carthusianæ, quæ seueritate vitæ & morum duricie aliis omnibus antecellit. Eam historiam legi Friburgi Brisgoiæ in pariete quodam depictam, quæ sic se habet.

Parisiis in Gallia fuit quidam Theologus, præstans doctrina & pietate, qui in tanta fuit opinione sanctitatis ac iustitiæ, vt dicerent homines vulgò, neminem posse saluari, si hic non saluaretur. Is euocatus est ex hac vita. Habuerat autem discipulos aliquos, in quo-

rum numero erat vnus, Bruno nomine. Cum igitur homines conuenissent ad deducendum funus & sepeliendum, ibi Diabolus exultit caput mortui in pheretro, & edidit per ipſius os hanc vocem, Iusto iudicio Dei sum citatus. Hac voce enuntiata, iterum quieuit cadauer. Homines pauore confternati rei nouitate & insolentia, differunt sepulturam. Altero die rursus conueniunt. Ibi denuò erecto capite Diabolus hanc vocem emisit per os mortui: Ego iusto iudicio Dei sum accusatus. Tertio die, ne longius immoremur isti fascinationi Diabolicæ, hæc vox audita est: Ego iusto iudicio Dei sum condemnatus. His præſtigiis Bruno & reliqui discipuli confternati, cum existimarent, ideò magistrum suum esse damnatum quòd in aliquo splendore fortunæ, & inter homines vixisset, cogitare cœperunt de secessione ex mundo, & asperrima exercitia disciplinæ sibi ipsis irrogarunt, sicut profectò si vlli sectæ esset aliquid tribuendum, Carthusiana, quod ad aspera & dura exercitia attinet, facillè primas obtinet. Potuit autem Diabolus præſtigiis eiusmodi dementare animos, ignaros veræ doctrinæ de pœnitentia, & de modo saluationis nostræ.

Cum autem nemo sciat, quando contritio sit sufficiens, necesse fuit homines assentientes doctrinæ huic Dæmoniorum perpetuò dubitare, an haberent remissionem peccatorum, & an placerent Deo. Hæc carnificina conscientiarum multipliciter impediuit fidem & inuocationem.

In secundo actu flagitarunt enumerationem singulorum delictorum, ac præsertim arcanorum, & tria horribilia mendacia addiderunt. Primum, quòd enumeratio mereatur remissionem peccatorum propter ruborem & verecundiam: Alterum quòd recitatio necessaria sit, vt possit indici satisfactio. Tertium, quòd remissio pendeat ex conditione enumerationis, quam dixerunt diuinitus præceptam esse. Hæ tres opiniones falsæ sunt, & obscurant gloriam Filij Dei, & sunt laquei conscientiarum, vt constat, multos ambigentes, an satis purè confessi essent, in magnis mœroribus fuisse. Talis dubitatio fidem & inuocationem impedit, & aut desperationem aut Epicuræum contemptum gignit.

Restat tertius Actus de satisfactione. Hic verò habuit infinitos labyrinthos. Finxerunt remitti quidem culpam propter contritionem

tionem & confessionem : Sed pœnas æternas mutari in pœnas temporales , & harum partem remitti potestate clauium, partem redimendam esse satisfactionibus. Vt autem Christus in hac tota fabula esset muta persona , & sepultus sine honore iaceret, quinque gradus satisfactionum constituerunt. Quorum primus complectebatur opera non debita, id est, non mandata lege Dei, sed opera supererogationis, vt verbi causa, peregrinationes, rosaria, ieiunia certorum dierum, &c. Secundus gradus erat cooptatio in collegium Monachorum, quæ vulgò Fraternalitas nominabatur. Et si enim non omnes se illis sodalitiis Monachorum adiungebant, tamen plerique magno ære redimebant merita talium sodalitiarum, & post mortem cucullis sepeliebantur, quò facilius ipsis ad cælum pateret aditus. Nam de his cœtibus hypocritarum persuasum habebant plerique, idque inhæsitanter credebant, sic eos bonis operibus affluere, vt riuulis meritorum redundantium, aliorum hortulos irrigare possent. Hæc non fingi à nobis testantur exempla literarum, quæ adhuc in promptu sunt.

Tertius gradus continebat merita sanctorum, qui ex hac vita discesserant. In hoc gradu ius suum Pontifex Romanus exercebat, qui non gratis, sed certo precio distribuebat indulgentias, quas quidem affirmabat esse applicationes meritorum, de quibus dixi. Sed hæc præstigiarum & vanissima somnia relinquebant animos in dubitatione. Et si enim Papa melleum gustum indulgentiarum hominibus præbebat, tamen hunc gustum paulò post infuso aceto corrumpebat. Quia in Bullis, vt vocant, ab ipso editis, hæc formula verborum continebatur: Nemo speret se percepturum esse fructum indulgentiarum, sine contritione & confessione sufficienti.

Quartus gradus erat ignis purgatorius, quem sic amplificabant, vt dicerent, eum tantò ardētiorē esse igne naturali, quantò naturalis ardore suo pictum ignem superat. Apud Longobardum lib. 4. distinct. 20. hæc descriptio purgatorij extat. Ignis purgatorius, etsi æternus non est, miro tamen modo grauis est. Excellit enim omnem pœ-

Cogitate qualis hæc sit consolatio miserarum conscientiarum. Ego Friburgi adolescens vidi furem suspendi. Cùm autem esset laqueo collum inferens

nam, quam vnquam patitur a- dum, fiebat collatio pecunia-
liquis in hac vita. rum, vt post ipsius mortem fie-
rent missæ funebres. Erat igitur

hec præcipua sacrificulorum consolatio, qua miserum hominem e-
rigere volebant: Vide, quàm liberaliter conferunt homines ad ani-
mam tuam redimendam ex purgatorio. Sis igitur bono animo.
Nam istis missis paulò post liberabimus animam tuam ex igne pur-
gatorij.

Nunquam in carne tanta inuenta est pœna, licet mirabilia
martyres passi sint tormenta, & multi latrones horrenda sæpe su-
stinerint supplicia. In tales impostores, qui miseros homines ex
fumo in igne, & ex Charybdi in Scyllam præcipitant, verè com-
petit illa acerbissima querela Andromaches, quam sceleratè Me-
nelaus deceperat: ô dignissimi odio Sophistæ, & execrandi ab o-
mnibus hominibus, dolosi mendaciorum architecti, malè perea-
tis.

Postremus gradus satisfactionum erant vigiliæ & missæ fune-
bres. Vt enim corui cadaueribus pascuntur: Sic Monachi & sacri-
ficuli fructus amplissimos ex mortuis capiebant. Denique
infinita res est commentum de satisfactionibus.

Ex arca Noë emissa fuit co-
lumba & corui. Qua imagine si-
gnificatur discrimen doctorum:
Quorum alij sunt columbæ af-
ferentes ramum oleæ, id est proponentes salutarem & necessariam
consolationem pijs. Alij verò corui, id est, mercatores propriarum
utilitatum, qui gaudent cadauerum rapinis, nec redeunt ad arcam.

Quis autem non toto pectore cohorrescat, cogitans de tantis
& tam horrendis tenebris, quæ non solum carnificina conscien-
tiarum fuerunt, sed etiam extinxerunt lucem doctrinæ de Filio
Dei, de vera conuersione, de fide, de Inuocatione, de veris culti-
bus? Fuit enim ignota hæc consolatio necessaria omnibus: Quo-
modo conuersus ad Deum sit iustus, & placeat Deo. Testes hu-
ius asseuerationis sunt libri, qui inde vsque à trecentis annis in
multorum manibus versantur.

Nunc autem in Ecclesijs nostris Dei beneficio extat illustris
explicatio doctrinæ de Pœnitentia, quam singuli homines quo-
tidie in inuocatione debent cogitare. Semper enim obstrepit in-
uocanti

uocanti hæc tristis concio : Peccatores Deus non exaudit. Huius obiectionis refutatio sumenda est ex doctrina de Pœnitentia, quæ affirmat in conuersione seu Pœnitentia oportere existere in animis hominum veros pauores & dolores, ortos ex agnitione iræ Dei aduersus peccatû : Et rursus erigi animos fide, id est, fiducia misericordiæ, monstratæ in promissionibus propter Mediatorem fide gratis, non propter contritionem aut alia opera.

Et si autem hæc imbecillis hominum natura nequaquam potest satisfacere Legi Dei: tamen docemus, agentes pœnitentiam, & fide erectos inchoare dilectionem & obedientiam, & habere iustitiam bonæ conscientia. Neque tamen iustos esse, id est, reconciliatos & acceptos ad vitam æternam, propter legis impletionem, sed propter Mediatorem fide.

Sententia illa Monachorum, affirmans Legem posse ab homine impleri, non tantum est horribilis contumelia aduersus Filium Dei, sed etiam subsannatio & irrisio Diaboli, deridentis hanc imbecillitatem naturę nostrę.

Hac fide seu fiducia iustificati pacem habemus, & per mortem, non transimus ad purgatorium, sed ad vitam, in qua Deum sine peccato & morte agnoscemus, & perpetuò celebrabimus. Pro hac igitur luce doctrinæ Deo gratias agamus, quantas maximas animi nostri capere possunt, & gratitudinem declarem in confessione, & studio conseruandæ huius puritatis, qua extincta nec discrimen est inter Ecclesiam & alias sectas, nec consolatio est alia, retrahens nos ex morte æterna, nec inuocatio vera fieri potest.

INDEX CAPITVM, QVAE IN LOCO
de Poenitentia explicantur.

- I. Refutatio opinionis Anabaptisticae, confirmantis securitatem in hominibus.
- II. Refutatio Nouati & Meletij.
- III. De peccato irremissibili.
- III. Methodica explicatio Poenitentiae.
- V. De contritione.
- VI. De Fide.
- VII. De noua obedientia.
- VIII. De Confessione & priuata Absolutione.
- IX. De satisfactione.
- X. Cohortatio ad agendam Poenitentiam.

CAPVT PRIMVM.

Israelitae reuerſi ex Babylone, vna manu aedificabant inſtaurantes templum & urbem: altera praeliabantur cum hoſtibus vicinis, qui inſtaurationem politiae Iudaicae omni contentione impedire conabantur. In hac historia imago propoſita eſt doctorum in Scholis & Eccleſiis. Hos enim neceſſe eſt vna manu aedificare, & altera praeliari cum hoſtibus, hoc eſt, oportet pios doctores, non ſolum proponere veram ſententiam de rebus neceſſariis, ſed etiam inſtituere refutationes corruptelarum veterum & recentium, idque ob hanc cauſam, vt puritas doctrinae ſegregata ab omnibus ſecibus humanarum opinionum conſeruetur & propagetur. Idem nobis eſt faciendum in hac ampliffima & vberriſſima doctrina de poenitentia. Nam priuſquam accedamus ad Methodicam explicationem Poenitentiae, duae opinionis fanaticae & pernicioſae refutandae ſunt. Quarum prior confirmat in animis hominum prophanam ſecuritatem, altera auget deſperationem. Sunt enim & fuerunt, qui dicerent renatos ex aqua & Spiritu non poſſe iterum labi, nec lapſos amittere gratiam & dona Spiritus ſancti, etiam ſi perſeuerent in delictis contra conſcientiam. Tales ſunt noſtra aetate Libertini, & multi ex Anabaptiſtis. Sed poſt Apoſtolos circa annum Chriſti 260. exiſterunt duo fanatici Spiritus, alter in Aegypto Meletius, alter Romae

ma Nouatus, qui fascinati admiratione propriæ sapientiæ & iustitiæ, fecerunt decreta non atramento, sed sanguine scripta, aduersus eos, qui erant lapsi humana imbecillitate in persecutione. Nam his etiam redeuntibus ad Ecclesiam per pœnitentiam, omnem spem gratiæ & veniæ præciderunt, & transferentes hypothesein ad thesin, affirmarunt semel lapsos post Baptismum & regenerationem, non posse villo vnquam tempore sanari & restitui. Hæc perniciosæ opinionones, quarum altera est fomes securitatis, altera fons & causa desperationis, refutandæ sunt. Postea addenda erit vera doctrina de pœnitentia. Et scitis etiam aliis autoribus vsitatum esse, vt interdum ante confirmationem ponant refutationem, vt in oratione Miloniana Cicero prius refutat præiudicia contra causam Milonis allata, quàm in ipsam arcem causæ inuadat.

Omnibus ætatibus sparsæ sunt præstigiæ Diabolis, contra veram & necessariam doctrinam de Pœnitentia, quarum aliæ impiam securitatem, aliæ desperationem in animis hominum confirmant. Vt enim Nouatus & Meletius negarunt lapsis post Baptismum remitti peccata: Sic quidam contendunt renatos non posse labi, aut certè non effundere Spiritum sanctum, & rursum fieri reos iræ Dei, etiam si violent præcepta Dei contra conscientiam, & in his peccatis contumaciter perseuerent. Hæc manifesta amentia, quæ complectitur magnum chaos errorum, refutari potest, non solum dictis cælestibus, sed etiam exemplis, quæ omnibus nota sunt.

Ecclesiæ doctrina semper occurrit duobus cõtrariis morbis, securitati & desperationi. Quàm autè hæc ratio medèdi ardua sit & difficilis, docet aphorismus

Hippocratis, quem sæpè citat Plato: Difficile est facere medicinã, quando vna eadèmq; opera duobus contrariis morbis occurrendum est. Ita profectò non est leue opus & peruulgatum, vt multi somniant, sic moderari explicationem doctrinæ cælestis, ne homines aut securi fiant, aut in desperationem incidant. Nuncigitur in primo capite occurremus securitati, & ostendemus partim testimoniiis Scripturæ, partim exemplis, quæ non possunt eludi vlla cauillatione, quòd nihil sit tam humanum, tam procliue, aut tam vsitatum, quàm non dico septies, sed multoties labi & ruere in peccata, ex quibus tamen resurgunt, qui rursus conuertuntur ad Deum.

Certum est Adam & Euam amississe gratiam, & illam præstantiam donorum, quam habuerunt. Certum est Aarone Deum horribiliter iratum fuisse propter fabricationem vituli aurei, vt Deut. 9. expresse scribitur.

Aaron primus Sacerdos in populo Dei fuit, & immediatè à Deo vocatus, & haud dubiè ante celluit non solum suæ ætatis hominibus, sed etiam magnæ multitudini reliquorum sæculorum sapientia, eloquentia, vir-

tute, & multis singularibus donis: & tamen hic tantus vir, frater Mosy, quàm horribiliter labitur & impingit? Absente Moysè vincitur clamoribus & furore populi, vt fabricet vitulum aureum, quem populo adorandum proponit. Cur igitur nostri Pontifices sibi blandiunt, & ita se efferunt, quasi vel non possint errare, vel nunquam errauerint de doctrina?

Quis non contremiscat legens historiam populi Israel, vagantis in deserto? Etsi enim hic cœtus gerebat nomen Ecclesiæ Dei, & habebat tot & tam illustria testimonia diuinarum liberationum, tamen historia indicat multos præstantes viros horribilibus exemplis punitos esse propter idolatriam, seditionem, libidines, & alios furores. Nec verò dubium est, aliquos in tanto numero verè renatos fuisse.

Duce Moysè ex Aegypto egressi sunt sexcenta millia armatorum, exceptis mulieribus, pueris, ac senibus. Ex hac tanta multitudine non plures quàm duo, Iosue & Caleb, ingressi sunt in ter-

ram Canaam. Reliqui omnes perierunt in deserto, alij propter idolatriam, alij propter seditiones motas aduersus Moysen & Aarone, alij propter libidines, alij propter alios furores. Quis non contremiscat cogitans tale & tam triste exemplum, quod Paulus etiam terribili oratione inculcat 1. Cor. 10. Etsi multi haud dubiè pij in eo exercitu fuerunt, tamen neque hi propter peccatorum pœnas poterunt venire in terram promissam.

Adde huc exempla duorum regum in populo Dei, quorum alter à Deo auulsus ruit in æternum exitium, alter non sine ingenti lucta & certamine ad Deum conuersus est.

In historia passionis describitur lapsus Petri, quem constat fuisse sanctificatum, sicut Matth. 16. ad eum dicitur: Beatus es Bar Iona,

Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in caelis est. Sed tamen hic tantus vir, non mediocri robore fidei præditus, exiguis terriculamentis ancillæ & seruorum perturbatus abiicit confessionem, & negationi addit periurium, vt hæc verba testantur, Marci 14. Cœpit execrari & iurare.

Consideratis exemplis, quæ nos commonefaciunt de nostra infirmitate, & de acerrimis Diaboli insidiis, deinceps ostendamus ex dictis Scripturæ, renatos posse labi & amittere Spiritum sanctum.

1. Corinth, 10. Qui stat, videat ne cadat.

Matth. 12. Veniens inuenit domum otiosam, id est, securam, non expauescentem agnitione iræ Dei, non petentem auxilium Dei, sed confidentem propria diligentia, propriis consiliis & viribus, & assumit alios septem Spiritus deteriores prioribus.

2. Petri 2. Si, cum effugerint contaminationes mundi per agnitionem Domini, & seruatoris Iesu Christi, his rursus implicantur, fiunt eis nouissima deteriora prioribus.

Græci vocant morbum reuatum ex interuallo & quasi recedentem *ἰπὸς πρόσω*, id est, reciduiam, vt vulgò loquuntur.

De his recidiuis dicunt Medici, quòd multò plus periculi afferant, quàm initia morbi. Idè experimur in morbis spiritualibus. Quando aliquis ex nostris relabitur ad Papistas, fit longè deterior, quàm si nunquam habuisset aliquid lucis Euangelij. Ego non libenter de mortuis aliquid dico, sed puto multis vestrum notum fuisse Mathiam Lauteruyvald. Is qualia somnia & corruptelas de iustificatione defenderit, longum esset recensere. Nuper verò peste extinctus in Vngaria, in testamento hoc scriptum reliquit, se non solum allaturum suæ doctrinæ confessionem in conspectum & iudicium Filij Dei, sed etiam, si sibi longior vita cõtigisset, bellum indicturum fuisse Paulo, & ostensurum multa ab eo ex Prophetis parum sobriè & prudenter citata & accommodata fuisse ad hoc institutum & sententiam, quam voluerit obtinere Paulus. Videtis, quales hæc sint blasphemix, quæ certè contumelia afficiunt Spiritum sanctum, qui locutus est per Prophetas & Apostolos, & adducunt in dubium piamentes, vt dubitent de certitudine Propheticæ & Apostolicæ doctrinæ. Et tamen aliquandiu Euangelicis Ecclesiis coniunctus fuit Lauteruyvaldius iste,

Matth. 26. Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.

1. Petr. 5. Vigilate, quia aduersarius vester Diabolus circumit, quærens quem deuoret.

His & similibus dictis excitemus nos ad agnitionem nostræ infirmitatis, ad timorem Dei, ad petitionem auxilij, sicut totus Psal. 119. talis doctrina & precatio est: Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Dirige gressus meos secundum eloquium tuum, ne dominetur mihi omnis iniquitas.

CAPVT II.

Refutatio Nouati & Meletij.

Nno Christi 260. Nouatus in vrbe Roma sparfit uenenatum errorem, qui, vt Cypriani verbis vtar, non tantum more Sacerdotis vel Leuitæ iacentem vulneratum præterit, sed ingeniosa ac noua crudelitate fauciatum potius occidit, adimendo spem salutis, denegando misericordiam Patris, respuendo pœnitentiam fratris. Fuit autem Nouatus, vt Cyprianus testatur lib. 2. Epistola 8. rerum nouarum semper cupidus, auaritiæ inexplebilis, rapacitate furibundus, arrogantia & stupore superbi tumoris inflatus, fax & ignis ad cõflanda seditionis incendia, turbo & tempestas ad fidei facienda naufragia, tranquillitatis aduersarius, pacis inimicus, &c.

Sicut Nouatus Romæ: Ita Meletius in Aegypto hunc errorem sparfit & latè propagauit, qui spem reconciliationis cum Deo lapsis post Baptismum adimit, atque ita fauciatas conscientias laqueo desperationis strangulat ac suffocat. Mirum est autem in illo flore Ecclesię post Apostolos tam crassum & venenatum errorem vagatum, & quidem tanto multorum applausu exceptum esse. Commonefacti ergo hoc exemplo, simus vigilantes in conseruanda puritate doctrinæ, & metuamus insidias Diaboli, qui senescenti Ecclesiæ callidiùs insidiatur, & omnia parat atque meditatur in languidę & imbecillis Ecclesiæ perniciem. Postquam autem ex Cypriano monui, non solum de errore Nouati, sed de ipsius etiam moribus monstruosis: Nunc de causa & de fonte erroris dicam,

Cæterum

Cæterum vt Polybius lib: 3. ait, aliud esse causam belli Punici, aliud occasionem, seu aliud αἰτίον, aliud ἀφορμὴν: Sic nos in diuicatione fanaticarum opinionum prudenter discernamus fontes à specie, quam Græci vocant ἀρβασίτη.

Et si enim Nouatus occasionem erroris summissee videtur ex lapsibus quorundam, qui in persecutione abiecerant confessionem: *tamen haud dubie

*Iuniōres non putent Ecclesiam vixisse semper in otio & tranquillitate, sed repetant historias Romanas à Nerone vsque ad Constantinum Magnum.

Quod cum facient, intelligent Neronem fuisse ἑξασχον, id est, incoatorem persecutionis & sœuitiæ aduersus Christianos. Hunc postea imitati sunt alij multi, inter quos Decius, Tyrannus fuit omnium crudelissimus, qui Laurentium, Cyprianum, Fabianum, Babylam, & innumeros alios præstantes viros supplicio propter piam confessionem affecit. Non est autem omnium robur æquale. Ac semper aliqui sunt imbecilles, qui facile cedunt terribilibus tormentorum. Cum igitur multi sacrificassent idolis, fracti metu tormentorum, noluit Nouatus tales recipere, redeuntes ad Ecclesiam per pœnitentiam, vt acuere in cæteris videretur constantiam.

error inde natus est, quod non animaduertit, quid Scriptura vocet Peccatum & iustitiam. Somniauit enim peccatum vocari, tantum externam violationem Legis, & Christianam iustitiam esse externam disciplinam. At peccatum significat non solum opera mala, sed etiam naturam vitiosam, carentem gloria Dei, id est, Timore, Fide, Dilectione, celebrante Deum. Vt igitur semper habemus peccatum, nec ante migrationem ex hac vita, exuuias immundæ naturæ deponere possumus: ita semper opus habemus remissione peccati.

Rom. 3. dicitur, Omnes peccauerunt, & carent, gloria Dei. Hæc concio non intelligatur tantum ciuilitate de externis delictis, sed de naturæ deprauatione, cæcitate, auersione à Deo, contumacia aduersus legem. Gloria Dei significat sapientiam & iustitiam, quam Deus approbat, quam ducit rem esse gloriosam, & qua celebratur.

Deinde errat fanaticus homo, ignorans discrimen disciplinæ & iustitiæ fidei. Et si enim homines honesta disciplina suos mo-

res regere debent, tamen hæc qualiscunque gubernatio, nequaquam est impletio Legis, nec meretur remissionem peccatorum, nec est iustitia illa, qua coram Deo accepti sumus, sed est umbra externorum operum, similis folio ficus, quo regunt nuditatem suam primi parentes post lapsum, nec magis tollit peccatum & naturæ corruptionem, & mortem, quam tollebant illæ frondes ficti. Sed de hoc discrimine alio loco plura diximus. Nunc ad historica redeamus.

Eundem errorem in vrbe Alexandria Meletius sparfit, de quo Epiphanius hoc sensu scribit. Petrus Episcopus Alexandrinus, & Meletius Episcopus Thebæus in Ægypto à præfectis Diocletiani in carcerem coniecti erant, propterea quòd nollent idolis sacrificare. Quanquam autem eo tempore multi suppliciis afficiebantur, & in sanguine agni stolas suas lauabant, tamen Deus suo quodam consilio his Episcopis pepercit, quorum uterque clarus fuit doctrina & pietate. Sed quoniam multi suppliciorum metu fracti, sacrificauerant idolis, qui postea ad Ecclesiam reuersi veniã delictorum petebant, magna dissensio inter Petrum & Meletium extitit. Nam Petrus grauis causis mouebatur, vt existimaret recipiendos esse lapsos, & sananda esse vulnera infirmarum ouicularum, quas lupi crudeli morfui lacerauerant. Contra Meletius censebat, non tam facile veniam dandam esse iis, qui ab Ecclesia ad idola defecissent, & confessionem abiecissent. Ac vt in Petro ardebat misericordia erga lapsos, ita in mente Meletij erat Zelus ardens, sed coniunctus cum incitia. Tandem in eum locum res adducta est, vt ingens multitudo populi & Episcoporum, non solùm in Ægypto,

Semper inde vsque à Cain ignari fuerunt huius discriminis hypocritæ.

Quatuor sunt causæ, propter quas præstanda est disciplina externa.

1. Mandatum Dei.
2. Vt vitentur poenæ publicæ & priuatæ, præsentis & æternæ.
3. Vt sit tranquillitas in genere humano.
4. Quia disciplina est Pædagogia ad Christum, hoc est, sine disciplina homines nec doceri possent de doctrina Evangelij, nec doctrina potest esse efficax in iis, qui nõ desinunt se polluere sceleribus.

In lib. de 80. Hæresibus.

Aegypto, sed etiam in Syria partes Meletij sequeretur, qui melioris causæ patrociniū suscepisse videbatur. Et hæc quidem factio Meletiana, superbè nominavit se Ecclesiam Martyrum. Pauci verò & obscuri sequebantur ductum & auspicia Petri, qui aliquantò post corona Martyrij ornatus est, Meletio in furorem Arianum præcipitato.

Hæc historica consideranda sunt, vt discamus, non tantum in hac recenti ætate Monachorum, obscuratam fuisse doctrinam de Pœnitentia multis labyrinthis & falsis opinionibus: sed etiam vetustis sæculis, quando Hypocritæ nimium sibi placentes propter constantiam in confessione, alios imbecilliores ab hor-

Quanta sit præstantia & efficacia Balsami in sanandis vulneribus, & nomen ipsum indicat, & experientiæ testimonio notum est. Balsami nomē haud-

dubiè originem habet Hebraicam. Nostis enim Baal appellationem esse Domini & principis, quo nomine idololatræ Deum appellant, ac ferè congruit hoc nomen cum germanico *Bübel*. Schemen significat oleum, quasi dicas, rex & Dominus olei. Quia inter omnia genera olei nullum est præstantius Balsamo. Et Deus parcus fuit in tanto munere distribuendo. Quia nulli regioni dedit hoc donum excepta Palestina, vnde in Aegyptum plantæ translatae sunt. Ac hodie Turcarum Tyrannis legatis missis cum magno auri pondere, nulla reddere *anli daga* dicitur, nisi parū Balsami, & terræ Samiæ, quæ, vt testantur Medici, est aduersus pestilentiam efficacissima, & articulam auri Arabici. Tantam habet Balsamū vim penetrandi, vt si exiguam guttam fundas in volam, mox exudet per oppositam partem, & magna vulnera celeriter sanet.

Sumatur autem refutatio venenati & crassi erroris, ex testimoniis & Prophetis & Apostolicis, quæ ostendunt lapsos, si rursus ad Deum conuertantur, verè propter Mediatorem recipi.

Esā. 1. Desinite peruersè agere, & discite bene agere. Si peccata vestra fuerint vt Coccinum; sicut nix dealbabuntur, & si fuerint rubra vt vermiculus, eritis candidi vt lana. Cruentum esse, est reum esse, vt cruentus sit la-

Extremis morbis extrema exquisitè remedia opponenda sunt, inquit Hippocrates. Cum

tro in supplicio, cum caput præciditur. Summa igitur dulcissima promissionis hæc est. Etiam si rei estis, & tristissima pœnæ vos opprefferunt, tamen si conuertimini ad Deum, remittentur peccata, & pœnæ tollentur aut mitigabuntur. Coccinum significat purpureum colorem. Idem significat vermiculus: Quia Κόκκιον βαφικόν est granum in ilice nascens, quod in vermiculum vertitur, quem vocant σκωλήκιον, inde color est Coccineus. Et putant vocabulum Scharlach à Græca voce σκωλήκιον factum esse. Sed tota imago ad Filium Dei pulcerrimè quadrat. Is fit pro nobis cruentus vermiculus, vt nostra peccata tollat.

igitur securitas & desperatio sint duo extremi morbi, quibus plurimorum mentes & conscientiarum grauiter oppresse iacent, necesse est non modò securitati, sed etiam desperationi efficacia remedia adhiberi. Ac contra securitatem in primo cap. aliqua diximus. Nunc enim secundo ca. id agimus, vt vincatur desperatio consideratis testimoniis misericordiarum diuinæ, quæ longè exuberat supra peccatum.

Psal. 22. Ego sum vermis & non homo.

Omnis interpretatio, quæ in Ecclesia proponitur, aut est Grammatica diligentia, qua enarrantur vocabula & phrasæ: aut Dialectica dispositio membrorum & partium in sacris concionibus, aut est confessio & testimonium veræ sententiæ, coniuncta cum refutatione falsarum opinionum & corruptelarum.

Ezechielis 33. Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Magna debet esse authoritas apud nos promissionum diuinarum per sese. At hæc promissio etiam iureiurando confirmata est. Quare si quis in conuersione non statuit sibi ignosci, is negat Deum veracem esse. Qua blasphemia atrocior nulla cogitari potest. Extat Tertulliani sententia, quam adscribere non grauabor. Quia dum iusiurandum Dei exaggerat, mirificè erigit conscientias.

In dicto Tertulliani est incrementum Rhetoricum.

Bonum est poenitere, an non? Quid reuoluis? Deus præcipit. At ille non præcipit tantùm, sed etiam hortatur: venite ad me omnes. Inuitat præmio salutem, iurans etiam, Viuo, dicens. Cupit sibi

sibi credi. O beatos, quorum causa Deus iurat! O miserimos, si nec iuranti Domino credimus!

Eodem modo Augustinus in enarratione Psalmi 89. iuramentum Dei amplificat: In æternum regnabit Christus in sanctis suis. Hoc dixit Deus, hoc promisit, si parum est, hoc iuravit. Quia ergo nõ secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio, credamus & inuocemus, &c.

Sed nemo ita attollit iusiurandum Dei, vt Epist. ad Hebr. cap. 6. Cùm Deus eximie vellet hæredibus promissionis ostendere firmitatem consilij sui, interposuit iusiurandum, vt per duas res immutabiles, in quibus fieri non posset vt mentiretur Deus, Per promissionem & per iuramentum. validam consolationem habere-
remus.

Ioelis 2. Conuertimini ad Deum vestrum, quia clemens est & misericors, tardus ad iram & valde beneficus, & pœniteturum mali.

Hæc phrasis ita est intelligenda, quòd Deus aut omnino tollat pœnas, aut mitiget eas conuersis & ad se redeuntibus per pœnitentiam.

1. Iohan. 1. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata, & emundet nos ab omni iniquitate.

1. Ioann. 2. Filioli mei; hæc scribo vobis ne peccetis, & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.

Matth. 15. Petro interroganti, quoties peccata remittenda sint, respondet Dominus: Non dico tibi septies, sed septuagies septies.

Cùm autem occasio quarèdi sumta sit ex dicto eiusdem capituli, quo instituitur ministerium reconciliationis: Quodcunque solueritis super terram, erit ligatum & incælis, non de fraterna reconciliatione primùm & principaliter hic locus intelligendus est: sed de voce absolutionis sonante in Ecclesia, præsertim cùm Petrus in hoc colloquio non sit priuata persona, sed

minister Euangelij & Ecclesiæ, 2. Corinth. 5. Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo vos obsecrante per nos, rogamus pro Christo, reconciliemini Deo. Eum enim, qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei per illum. O inenarrabilem *φιλανθρωπιαν* & *χρηστότητα* Dei, offerentis nobis vltro reconciliationem, & petentis à nobis quadam bonitatis abundantia, ut secum redeamus in gratiam, nec postulantis à nobis satisfactionem pro culpa & pœna æterna, sed deriuantis peccata nostra & pœnas, quas meriti sumus, in Filium, quem voluit soluere *λύτρον* pro nobis!

Hæc testimonia semper nobis in conspectu sint, non solum ad refutandos Nouatianos, sed etiam ad nos ipsos confirmandos, ut statuamus verè nos recipi, etiam si multis & magnis sceleribus polluti simus.

Et si autem non propter humanam auctoritatem de re tanta, videlicet, de remissione peccatorum statui potest; sed fides verbo Dei, quod per Prophetas & Apostolos traditum est, nititur: tamen confirmantur bonæ mentes, cum audiunt veteris & purioris Ecclesiæ testimonia de hoc articulo. Adscribam igitur Cypriani & Nazianzeni dicta, quæ grauissimè refutant Catharos seu Nouatianos. Sic enim Cyprianus lib. 4. Epist. 2. scribit.

Iacet faucius frater ab aduersario in acie vulneratus. Inde Diabolus conatur occidere, quem vulnerauit: Hinc Christus hortatur, ne in totum pereat, quem redemit. Cui de duobus assistimus? in cuius parte stamus? Vtrumne Diabolo fauemus ut perimat, & semianimem fratrem iacentem, sicut in Euangelio sacerdos & leuita, præterimus? An verò, ut sacerdotes Dei & Christi, quod & Christus docuit & fecit, imitantes, vulneratum de aduersarij faucibus rapimus, ut curatum Deo iudici referuamus?

Locus Nazianzeni contra Catharos in concione de Epiphaniis extat.

Libenter amplector Baptismum pœnitentiæ, & dantem adoro, & aliis communico, & misericordiam zelo anteponendam censeo, cum non sim ignarus *Chrysofomus: zelus sine misericordia est furor.*
 rus meæ imbecillitatis & regulæ à Christo traditæ: Qua mensura mensi

mensi fueritis, eadem alij remetientur vobis. Tu verò, quas leges condidit ò Pharisæ, qui nomine, non proposito mundus es, τῆς νόμου, ἢ προαιρέσει καθαρός, nec das locum lacrimis & gemitibus? An ignoras suauitatem humanitatis Christi, qui infirmitates nostras assumpsit, & dolores nostros portauit, qui non venit propter iustos, sed vt peccatores ad pœnitentiam vocaret, qui mauiit mîsericordiam quàm sacrificium, qui septuagies septies remittit peccata?

CAPVT TERTIVM

De Peccato irremissibili.

Vm Christus in Euangelio affirmet, blasphemiam aduersus Spiritum sanctû nō posse remitti, & Ioannes in Epistola dicat, non esse orandum pro eo, qui peccet ad mortem, multi à nobis querere solent, quid intersit inter blasphemiam, seu peccatum ad mortem, & reliquos lapsus, quos constat remitti redeuntibus ad Deum per pœnitentiam & fiduciâ Mediatoris. De hoc discrimine alij aliter respondent. Sunt enim Theologi, & hi quidem magni atque nobiles, qui hoc discrimen à priori, id est, à causis lapsus sumendum censeant. Ita enim differunt, blasphemiam aduersus Spiritum sanctum, nō esse lapsum aliquem in vita & moribus, qui condonatur agenti pœnitentiam, & veniam à Deo petenti, sed esse linguæ petulantiam, quæ neque ab infirmitate, neque ab inscitia humana oritur, sed immediatè à Diabolo proficiscitur, qui cùm odio Dei ardeat, & cupiat eum à plurimis contumelia affici, hæreticos, & alios pessimos ac perditiss. nebulones impellit, vt Spiritum veritatis contra conscientiam mendacij arguant, hoc est, doctrinam Euangelij exploratè perceptam & cognitam condemnent, aut hærese-

Quæro, an Paulus fuerit blasphemus ante conuersionem atrocissimè persequens Ecclesiam, & polluens se cruore sanctorum? Respond. Inscius & ignorans in hunc lapidem impexit, sicut ait, 1. Timoth. 1. Sic Petrus negans Christum non fuit blasphemus. Quia non peccauit petulantia sed infirmitate.

os, aut schismatis, nec desinant cumulare peccata & blasphemias, donec ruant in æternum exitium.

Volo vobis cōmemorare exemplum, quod omnino congruit ad hanc tristiss. descriptionem blasphemias. Sub initium belli Germanici, nō procul ab Augusta in agro Vlmēsi mortuus est quidā monachus valde doctus & facūdus, cognomine *Hoffmeister*. Is fuit prior, vt vocant, seu p̄ses monasterij in oppido Colmaria, quod distat 4 miliaribus à Friburgo Brisgoia, nec est ignotū nomē huius Monachi, cuius p̄terique libri etiam extant. Is etsi cognouerat veritatē ex scriptis nostrorum, tamen quacunque causa impulsus, damnauit nostram doctrinam hæreseos in gratiam potentium. Tandem verò vocatus ad vitæ exitum, nullam consolationem audire potuit, sed omnia reiecit, vt homo desperabundus, exclamans se, quòd sciens contra conscientiam damnauerit veritatem, non posse saluum fieri, sed Filium Dei esse sibi in conspectu tremendum & horrèdum iudicem, & tenentem fulmen, quai ipsū esset detrusurus ad inferos.

Ad hanc tristissimam descriptionem accommodant dicta Christi & Pauli. Sic enim Mar. 3. Christus inquit: Qui blasphemiam dixerit in Spiritū sanctum, non habet remissionem peccatorum in æternum, sed obnoxius est æterno iudicio. Dicebant enim Spiritum immun-dum habet.

Ioan. 3. inquit Nicodemus ad Christum: Nos scimus, Magister, quòd missus sis à Deo. Hic profitetur, non tantum quid ipse sentiat de Christo, sed etiam quid totum collegium Pharisæ-

orum sentire cogatur. Deinde norant Pharisæi, non posse eiici vlla vi humana, imò nullius creaturæ, Diabolū mutum & repugnantem. Quòd enim diabolus colludit interdum cum suis organis & magis, id nihil est. Contra tamen hæc omnia audebant Christum Dæmoniacum appellare, & dicere, quòd per Beelzebub eiiciat Diabolos.

Et Paulus ad Tit. 3. Hæreticum hominem post vnam & alteram admonitionem vitabis, quia proprio iudicio damnatus est. Ego nunquam legi vllum hæreticum, id est, authorem hæreseos conuersum fuisse.

Ebr. 6. Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt, & postea Christum crucifigunt, & ludibrio habent, reuocari ad pœnitentiam.

Item,

Item, Ebr. 10. Voluntariè peccantibus post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia, sed terribilis expectatio iudicij. Etenim blasphemi, qui conculcant sanguinem Christi, & Spiritum gratiæ contumelia afficiunt, vt in eodem Capite dicitur, non sunt sanabiles, sed

Quidam Osiandrici tam impudentes fuerunt, vt non dubitarent dicere; Sie wolten für viel Thonnen Bluts Christi nicht ein heller geben.

admoniti & conuicti, fiunt rabioſiores, eaque in repatrem Diabolum imitantur. Vt enim Diabolus non potest conuerti ad Deum, sed odio Dei cumulat blasphemias & peccata, ita homines blasphemi, quotidie peccata noua accessione augent, & rantsper se pollunt omni scelere & impietate, donec incidant in manus Dei viuentis ac punientis, vt in Epistola ad Ebræos tristissimis verbis dicitur. Hanc Deus ô procul hinc dignere auertere pestem. Fac nos vasa misericordiæ, nec abiicias nos inter vasa iræ, id est, hostes blasphemos, quales sunt Diaboli & eorum organa. Ne proicias nos a facie tua, & Spiritum sanctum tuum vnâ cum verbo veritatis ne auferas à nobis.

Sunt autem alij, qui à posteriori, hoc est, ab exitu putant iudicandum esse de peccato irremissibili: Ac satis commodè dicunt, Blasphemiam esse finalem impœnitentiam, seu desperationem: Quia hæc peccata extremè pugnant cum gratia. Et hi quidem Doctores sententiam proponunt maximè ad consolandas mentes accommodatam, eam videlicet: Immutabile mandatum Dei esse, quantumuis magna sint peccata, vt agentes pœnitentiam redeamus ad Deum fiducia reconciliationis propter Christum promissæ, nec propter magnitudinem nostri lapsus desperemus, sed statuamus longè anteferendam esse potentiam Filij Dei omnibus omnium peccatis, nec ad reliquos lapsus addamus etiam blasphemiam, quæ accusat Deum mendacij, & negat remitti peccata: sicut Saul & Iudas ideo damnantur, quia non credunt sibi propter Filium Dei peccatum remitti, & Cain accusatur huius blasphemix, quod non redierit ad Deum, sed addiderit etiam blasphemam vocem: Maius est peccatum meum, quàm vt remitti possit.

Verissima est collatio, & manet in æternum vera, quam Paulus instituit Romæ, 5. peccati &

gratiæ, inquit: Gratia exuberat supra peccatum, hoc est, vt Augustinus interpretatur: Maior est Dei misericordia, quàm omnium hominum miseria: Maior est potentia Filij Dei, toto regno Diaboli, peccato & morte. Sed hæc collatio tantùm pertinet ad eos, qui verè non simulatè agunt pœnitentiam, hoc est, qui agnoscunt & deplorant sua peccata, & in paoribus non desperant, non deficiunt à Deo, sed rursus eriguntur consolatione fidei. Si cui igitur datur talis pœnitentia, is nullam causam habet desperandi. Sed sicut diabolus non potest verè agere pœnitentiam, & ideò non consequitur remis. Ita blasphemi hostes Dei ideò non consequuntur remissionem peccatorum, quia non agunt pœnitentiam.

Hæc breuiter satis sit dixisse de peccato irremissibili, quod animus meminisse horret luctuque refugit. Est enim horrendum malum, siue à priori, siue à posteriori deo iudicemus. Nos vero filium Dei ardentissima inuocatione oremus, ne sinat nos à Diabolo ad hos furores impelli, vt vel manifestam veritatem condemnemus, vel lapsi desperemus: sed obfignet in nobis veras sententias, & exuscitet nos ad timorem Dei, & fidem, quæ statuit Filium Dei potentiorē esse toto regno peccati. Amen.

CAPVT III.

Methodica explicatio pœnitentiæ.

Et si vocabulum Pœnitentiæ Grammaticis significat improbare id quod ante probabamus, & hæc significatio magis congruit ad contritionem quàm ad Fidem, tamen nos reiectis & repudiatis *λογμαχίας* pœnitentiam nominamus totam conuersionem, in qua duo sunt motus, Mortificatio & viuificatio, siue, vt vsitatè loquimur, contritio & Fides. Cum autem maximè necessarium sit Ecclesiæ, extare veram doctrinam planam & perspicuam de pœ-

Definitio nominis & rei.

Quem pœnitet peccasse penè est innocens, Seneca.

Quem pœnitet peccasse penè non peccauit. Plautus.

In his versiculis significat pœnitentia improbationem & o-

niten-

nitentia, dolendum ac deplorandum est, tantam fuisse in diuine eius facti, ex quo antea uoluptatem capiebamus. plerisque scriptoribus, vel incitiam vel negligentiam, ut ne quidem de integra Pœnitentiæ descriptione cogitarent. Nam veteres definitiones, quæ sic recitantur: Pœnitentia est mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere: Item Pœnitentia est quædam dolentis vindicta, puniens in se, quod dolet se commisisse; non solum mutilæ & improprie sunt, sed etiam in falsis interpretationibus magis corrumpuntur. Recitabo igitur definitionem, quæ omnes partes, atque omnia membra Pœnitentiæ complectitur. Pœnitentia est expauescere agnitione iræ Dei aduersus peccata nostra, & rursus erigi fide accipiente remissionem peccatorum fiducia Filij Dei, & in hac fide nouam obedientiam incoare.

Constituta definitione deinceps quærendum est, quæ sint partes atque membra veræ pœnitentiæ, de quibus præcipuum

Partes.

inter nos & aduersarios controuersiæ certamen est. Etenim hostes Euangelij acerrimè contendunt, necessaria membra esse conuersionis ad Deum, confessionem, quam intelligunt enumerationem singulorum delictorum, & satisfactionem canonicam: & doctrinam de fide iustificante, qua sola verè accipitur remissio peccatorum, & cor in sensu iræ Dei eripitur & liberatur ex doloribus inferorum, vel omittunt, vel corrumpunt, vel etiam improbant.

Ego attentè legi in Magistro sententiarum Tractatum de Pœnitentia: sed nullam video fieri mentionem fidei, Multò minus reperies eius mentionem

in Scoto & cæteris scholasticis. Hoc autem tempore hypocritæ & sophistæ aduersarij aut corrumpunt ea astutè & callidè, ut Maluenda, aut improbant, ut Synodus Tridentina fecit expressum decretum, quod abolet veram doctrinam de fide.

Nos verò distribuimus conuersionem seu pœnitentiam in tria membra, in contritionem, Fidem, & nouam obedientiam. Nam has res complectitur vera conuersio, ut non solum vox diuina, & veræ Ecclesiæ experientia, sed etiam argumenta minimè fallentia ostendunt.

Ac primum quidem dicta caelestia de hac distinctione partium poenitentiae audiamus.

Math. 11. inquit Christus: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. In hoc dicto tria sunt membra, quae nos recensemus. Labor & onus significant contritionem, quae est verè expauescere agnitione irae Dei aduersus peccatū, & dolere, quòd Deum offenderis. Recreatio est fiducia, qua acquiescimus in Filio Dei, & qua cor viuificatur & liberatur ex aeterna morte. Noua obedientia describitur cum inquit: Tollite iugum meum super vos.

Et Marci 1. Christus ait: Agite poenitentiam & credite Euangelio. Quis autem ignorat Euangelium postulare hanc veram fidem, quae est fiducia misericordiae propter Filium Dei promissae, & acquiescens in Filio Dei? quae inquit, Credo remissionem peccatorum mihi quoque dari, & quidem gratis, non propter meam contritionem, non propter vlla mea merita, sed propter Filium Dei, qui immensa bonitate & sapientia diuinitatis constitutus est Mediator & Propitiator: Scio mandatum Dei esse immutabile, vt singuli in veris doloribus statuunt se certò propter Mediatorem recipi. Hae est propria vox Euangelij. Hoc decretum ex sinu aeterni Patris prolatum est per Filium, & sanguine & resurrectione eius obfirmatum est. Huic voluntati & decreto nolle assentiri, est contemnere Filium Dei.

Sic Paulus Colossens. 2. concionatur de vera conuersione ad Deum. Estis mortui peccatis, & circumcisi circumcissione non manu facta, exuendo corpus peccatorum carnis. Hae de contritione dicuntur: Postea de fide, qua fit consolatio, inquit: simul resuscitati estis per fidem, qua Deus est efficax, qui viuificauit vos cum Christo. Deinde vtramque sententiam illustri figura pingit: Condonans omnia peccata, delens chirographum, quod per decreta contra nos est, quod erat contrarium nobis. Tunc autem conspicitur, chirographum scriptum in cordibus aduersari nobis, cum agnoscimus in veris doloribus nos reos esse.

Hoc dictum ad contritionem pertinet, Deinde ad fidem pertinet,

tinet, quod additur: delerihoc chirographum suspensum de cruce, facta condonatione.

Alludit enim Paulus ad trophæa, quæ solebant quondam collocari, in quibus res gestæ scribebantur. Ait enim in cruce, tanquam in trophæo suspensum esse chirographum, id est, accusationem qua conscientia nos accusat.

Hanc accusationem tanquam abolitam ait pendere in cruce Christi, qui pro nobis soluit λύτρα. Id trophæum fide intueamur, quoties inuocamus.

Trophæum significat tabulam, in qua memoriæ causa scribebantur res gestæ, vt etiam posteritati essent notæ. Et hæc collocabatur plerunque in montibus, & aliis locis conspicuis, vt

scriptura legi à viatoribus posset. Tale Trophæum dicit Plinius fuisse in Alpibus, & in eo scripta fuisse nomina multarum gentium, quas Augustus deuictas imperio Romano subiecerat.

Hactenus testimonia recitaui de contritione & consolatione, quæ sit per fidem, qua tibi ipsi credis remitti peccata propter Mediatorem. Nunc exempla consideremus, quæ ostendunt præcipua membra esse in pœnitentia contritionem, & fidem consolantem & iustificantem. Nam de noua obedientia seu de fructibus pœnitentiæ aliàs sæpe dicitur.

Extat in Genesi cap. 3. narratio de lapsu & conuersione primorum parentum, vbi primùm arguitur peccatum voce Dei, & non dubium est, accusante Deo, & sonante ipso tristissimam accusationem, horribiliter expauescere humanâ naturam. Ita primùm exitit contritio tunc in primis parentibus, & quid sit contritio, quomodo fiat, in eodem exemplo conspici potest.

Primi parentes multò plures causas contritionis habuerunt & acerbiss. dolorum, quàm nos. Quia videbant se amitisse summa & max. decora sapientiæ & iustitiæ diuinæ, & è regione cernebant se sibi accersuisse, nec sibi tantùm, sed etiã vniuersâ posteritati tristem caliginem mentis, horrendam deprauationem voluntatis & cordis, & alia infinita mala. Deinde nullum ipsi audierant verbum de reconciliatione, de promissione remissionis peccatorum, imò nullum exemplum remissionis peccatorum viderant: sed norant Diabolos propter contumaciam abiectos esse in æternum exitium. In hoc horrendum exemplum intuentes, quomodo non

potuerunt expauescere? Ad hac omnia accedebat vox Dei immediatè accusantis inobedientiam ipsorum. Qua voce audita, non mirum fuisset si exanimati fuissent, & haud dubiè oppressisset ipsos mors, nisi mox sonuisset noua & inaudita vox de remissione peccatorum.

Deinde sonante promissione recipiuntur Adam & Eua, qua audita accenditur fides, qua agnoscunt se recipi per misericordiam propter semen promissum, & in corde noua consolatio est incoatio nouæ obedientiæ, quæ iam placet Deo. Ita facta est integra conuersio. Hanc historiam prodest sæpissimè cogitare, vt hoc ipso exemplo nos de omnibus partibus Pœnitentiæ, seu conuersionis commonefaciamus: Item vt inde discamus, tunc incoatum esse ministerium Euangelij, in quo semper vna vox sonat, arguens peccata, & afferens remissionem propter Filium.

Sic Dauid obiurgatur à Nathan, & perterrefactus inquit: Peccauit Domino. Hæc est vox contritionis, qua fatetur se reum esse, & iuste puniri. Postea audit absolutionem, Dominus peccatum tuum abstulit; Non morieris. Hæc vox erigit Dauidè, & fide sustentat, iustificat & viuificat eum.

Nathan fuit concionator in aula Dauidis, & Præceptor Salomonis.

Hinc possumus æstimare, quantis doloribus oppressus fuerit Dauid audita accusatione Nathan.

Nota est historia Regis Ezechix, qui agnoscens irâ Dei exclamatur, Sicut leo cõtriuuit oia ossa mea. Deinde erectus cõsolatione, & tristissimo onere leuatus, inquit: Tu liberafisti animâ meam ab interitu, proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea. Et quia vera fides non est ingrata, promittit Deo perpetuam celebrationem, Pro tantis beneficiis cantabimus, inquit, Psalmos, omnibus diebus vitæ nostræ in domo Domini.

Quàm illustribus verbis describit veros pauores?

Quid dicam de latrone emendato, in quo illustris imago contritionis & Fidei proponitur? Contritio est, quod ait Lator, se iuste puniri, & dolet se Deum offendisse, & sentit iram Dei, & quidem

dam publicè fatetur peccatum suum, & prædicat iudicium Dei iustum esse.

Hæc omnia pertinent ad contritionem, vt illæ voces Danielis 9. Tibi Domine iustitia, nobis confusio faciei. Fidem eius clarissimè ostendit petitio: Memento mei Domine, &c. Verè enim intelligit, hunc focium supplicij, quanquam iam moriturum, tamen esse Messiam tollentem peccata & mortem, & redimentem genus humanum hac sua morte, sicut ex Esaiâ potuit aliqua dicta meminisse. Petit igitur ab eo remissionem peccatorum & vitâ æternâ, & vt fides eius confirmetur, audit dulcissimam absolutionem: Hodie mecum eris in Paradiso.

Memorabilis est sententia Christi: Beatus qui in me non scandalizatus fuerit, id est, Beatus, qui non offenditur, vel do-

ctrinæ quam profiteor absurditate, vel meæ personæ humili & abiecta specie, vel cruce & mole ærumnarum, quæ certò comitatur professionem Euangelij. Iam cogitate, quanta lux fuerit in mente latronis, qui non modò non offenditur miserr. & tristiss. specie Christi pendentis inter duos latrones, & iam iam exhalantis animam, sed etiam petit ab eo remissionem peccatorum. Ac satis declarat hoc ipsum exemplum, fidem non esse opus humanarum virium, sed esse opus Dei. Tanta certè sapientia in eo fuit tunc, qualis excepta Maria non fuit in tota Ecclesia.

Postremò & externa bona opera habet, confessionem peccati sui, & iusti iudicij Dei, inuocationem Christi, & obiurgationem aduersarij. Nam refutatio blasphemiarum est opus necessarium & Deo placens.

Etsi autem non opus est longa disputatione in re manifesta, tamen, quia in doctrina aduersariorum non modò silentium est de fide, sed etiam contrarium dogma defendunt de perpetua dubitatione, adiungam testimoniis & exemplis Scripturæ tria argumenta. Quibus consideratis omnes sani conuincuntur, vt fateri cogantur, Fidem esse præcipuam partem Poenitentia.

I. Principio satis constat poenitentiam sine absolutione nihil esse nisi inane nomen, aut re- Ex natura correlatiuorum.
ctam & compendiarium viam
ducentem ad æternum exitium, vt exempla Cain, Saulis, Iudæ

& aliorum ostendunt. Neque verò absolutio, quæ est promissio remissæ peccat. aliter accipitur, nisi fide. Nam sola fides promissionem intuetur & amplectitur, teste Paulo Rom. 4. Ideo ex fide, vt sit firma promissio. Necessaria est igitur fides in conuersione, iuxta illud: Qui non credit Deo, arguit eum mendacij.

II. Deinde certum est, remissionem peccatorum esse finem veræ pœnitentiæ. Ideo enim redimus ad Deum per pœnitentiam, vt peccata nobis remittantur. Hanc metam longè optimam & saluberrimam omnes pij in conuersione prospiciunt, ad eamque recto cursu contendunt: Manifestum est autem remissionem peccatorum non accipi nisi sola fide. Ergo fides accipiens remissionem peccatorum rectè annumeratur partibus pœnitentiæ.

Postremò certissimum est, conscientias non relinquendas esse in dubitatione, quæ aut contemptum Dei parit, aut desperationem. Sola autem fides est victrix pauorum & dubitationum, & conscientias pacem salutarem restituit. Nequaquam igitur fides obuenda est, vel silentio, vel sophismatum præstigijs, quoties de pœnitentia homines docendi sunt.

Ex his omnibus apparet pijs lectoribus, nos eas partes pœnitentiæ ponere, quæ propriè sunt in conuersione seu regeneratione. Sed ne nouum dogma de fide adferre videamur, non graua bor adscribere Bernhardi sententiam, qui ad eundem modum coniungit hæc duo membra in pœnitentia, contritionem & Fidem, sicut nos coniungimus. Verba sunt hæc in sermone tertio de annuntiatione: Auditam fac mihi manem misericordiam tuam, quia in te speraui Domine, sola nimirum spes apud te miserationis locum obtinet, nec oleum misericordiæ nisi in vase fiduciæ ponis: Sed est infidelis fiducia, solius vtique maledictionis capax, cum videlicet in spe peccamus. Quanquam nec fiducia illa dicenda sit, sed insensibilitas quædam, & dissimulatio perniciofa. Quæ enim fiducia est ei, qui periculum non attendit? aut quod ibi timoris remedium, vbi nec timor sentitur, nec materia [*peccatum*] ipsa timoris? Fiducia solatium est, nec eget ille solatio, qui lætatur cum malefecerit, & in pessimis rebus magis exultat. Rogemus itaque fratres, responderi nobis, quantas habemus iniquitates & peccata, scelera nostra nobis desideremus ostendi, Scrutemur vias nostras, & studia nostra, periculæque vniuersa

uerſa vigili intentione penſemus. Dicat quiſquis in pauore ſuo, Vadam ad portas inferi, vt iam non niſi in ſola Dei miſericordia reſpiremus. Hęc vera hominis fiducia eſt, à ſe deficientis, & inniſſentis Domino ſuo. Hęc inquam vera fiducia eſt, cui miſericordia non denegatur, Propheta teſtante, Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in his qui ſperant ſuper miſericordia eius. Nec parua vtique ſuppetit nobis, in nobis quidem cauſa timoris; in ipſo autem cauſa fiducię. Hęc ille. Sed quid agimus? an obliſi ſumus nobis propoſitum eſſe, vt cum ſatis multa de partibus Pœnitentię dixerimus, deinceps de cauſis contritionis & fidei dicamus?

Cauſarum cognitio in omni explicatione neceſſaria eſt. Scire enim, vt inquit Ariſtot. eſt rem per cauſas cognoscere. Itaque non poteſt in hac methodica traſtatione pœnitentię omitti commemoratio cauſarum, à quibus oritur & exiſtit vera pœnitentia, id eſt, contritio & Fides, &c.

Quamquam igitur ratio vt-
cunque intelligit delicta ex-
terna contra ciuilem ſocietatem, tamen quanta mala ſint illa in-
teriora, dubitatio de Deo, auerſio à Deo & alia cognata, non cer-
nit niſi monſtrante Deo. Eſt enim cęca hominum natura, nec
ſatis videt, quanta ſit ira Dei, & quantum malum ſit peccatum,
vt Pſal. 90. dicitur. Quis nouit
potentiam irę tuę? Quis me-
tuit iram tuam. Doce nos nu-
merum dierum noſtrorum, vt
ambulemus corde ſapienti.

Cauſę.

Ambulare corde ſapienti, eſt
agnoscere iram Dei aduerſus
peccata, & ruſus erigi agnitio-
ne miſericordię propter Chri-
ſtum promiſſę, atque ita viuere
in perpetua pœnitentia. Si ſinguli nobiſcum commẽtaremur prę-
teritas, pręſentes, & futuras miſerias, & cogitaremus ſeriò de bre-
uitate & fugacitate huius vitę, perfectò excuteretur nobis ſecuri-
tas, nec viuereſſemus ita vitam Epicuręam, quę impedit omnia exer-
citia pietatis.

Et Ieremię 31. Conuerte me, & conuertar. Quia tu Dominus
Deus meus. Poſtquam enim conuertifti me, egi pœnitentiam, &

postquam ostendisti mihi, per- Scilicet turpitudinem peccati
 cussus femur meum, confusus mei & magnitudinem tuæ iræ.
 sum & erubui.

Sunt igitur causæ contritionis: Verbum Dei arguens peccatum, & Deus hoc verbo incutiens pauores, & mens perterrefacta sensu iræ Dei, ac dolens quòd offenderit Deum. Incoandum est enim à verbo Dei, quod accusat non solum externa delicta, vt cædes, adulteria, furta: Sed etiam interiorem immunditiam, & confusionem malarum inclinationum, & monstrat iram Dei aduersus totum genus humanum. Sic ipse Deus in Paradiso exorsus est prædicationem pœnitentiæ, arguit peccatum terribili voce. Qua audita, primi parentes didicerunt, quantum malum sit auerti à Deo, negligere mandatum Dei, anteferre vllam rem humanam, excutere Spiritum sanctum, & æ-

ternam coniunctionem cum Deo aspernari. Tanti mali turpitudinem nequaquam vidissent, nisi Deo monstrante: Sed cogitassent rem leuem esse vesci pomo interdicto.

Non est hæc inanis & Rhetorica exaggeratio lapsus primorum parentum, sed veris. & maior quàm vt possit verbis describi. Primi parentes non tantum errarunt circa pomum, quod erat externus cibus, sed à Deo se-

se auulserunt, cuius mandatum neglexerunt vel potius contemserunt, & Deo summo & infinito bono antetulerunt persuasione Diaboli, excusserunt ex pectoribus Spiritum sanctum, rupe- runt fœdus & æternam coniunctionem cum Deo. Sic enim conditum erat genus humanum, vt esset arctissima copulatio inter Deum & homines. Hanc tantam, & tam arctam coniunctionem aspernari, an non est summum scelus? Sed tanti mali turpitudinem non intellexissent, nisi Deus ipse sua voce arguisset eorum scelus, & indicasset, eos non tantum pœnas commeruisse esu pomi, sed alio obiecto longè maiori violato.

Quòd autem contritio fiat mouente corda Spiritu sancto per verbum, testatur Lucas, cap 22. Et statim loquente eo, gallus cantauit, & cõuersus Dominus intuitus est Petrum, & recordatus est Petrus sermonis Domini, & egressus foràs fleuit amarè. In his verbis describuntur cõtritio & causæ cõtritionis. Amaræ lacrymæ significat dolorè in corde Petri agnoscentis tristem & magnam lapsam.

Causa

Causa verò contritionis mouens cor Petri fuit, quòd Christus eum intuitus, accendit agnitionem huius tanti lapsus & dolorem. Ita fit contritio mouente Spiritu sancto corda, per verbum. Et quidem, vt agnoscamus peccata & iram Dei, concionatur Deus toti generi humano, non solùm verbo, sed etiam horribilibus pœnis, morte, morbis, bellis, dissipationibus gentium, & aliis multis calamitatibus.

Concio ministerij Euangelici admodum est placida. Quam vtinam audiremus. Deinde concionatur Deus prodigiis. Tertio circumdat etiam nobis signa reatus, pœnas publicas & priuatas, bella, obsidiones, incendia, alluiones, pestem,

famem. Hæ sunt seueriores conciones, quæ imprimunt fortiores aculeos in animos.

Hæ tantæ pœnæ sunt monitrices & concionatrices de ira Dei aduersus peccatum, vt perterrefacti agnitione iræ Dei doleamus nos peccasse, & quæramus Mediatorem & reconciliationem.

Cæterùm fidei causæ sunt, vox Euangelij, Filius Dei illustrans mentem, & dans Spiritum sanctum, Spiritus sanctus mouens voluntatem & cor, & ipsa voluntas impulsæ & adiutæ à Spiritu sancto.

Quòd autem fides per vocem Euangelij in cordibus accendatur, hæc dicta testantur.

Contra Schyvenckfeldium & alios Enthusiastas, qui negant Deum per ministerium Euangelij esse efficacem.

Iohan. 17. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus est veritas.

1. Corinth. 1. Cùm mundus per sapientiam non cognouisset Deum in sapientia, placuit Deo per stultam prædicationem saluos facere credentes. Opinione falsa hominum.

Roman. 10. Quomodo inuocabunt si non credent? Quomodo credent si non audierint? Fides ergo ex auditu. Auditus per verbum.

Deinde Filius Dei nominatur λόγος, non solùm quia cogitatione Patris nascitur, sed etiam quia est persona patefaciens Euangelium ex sinu æterni Patris, & conseruans ministerium Euangelij, & est efficax in his, qui credunt Euangelio, & voce Euangelij. *Ephes. 4. Iohan. 15.*

gelij dicens consolationem in cordibus eorum, & viuificans eos & ostendens Patrem, & effundens Spiritum sanctum in corda eorum.

Est enim fit viuificatio per omnes personas, tamen hoc ordine fit; Filius qui colligit Ecclesiam, immediatè voce Euangelij mouet corda, & monstrat Patrem, & dat Spiritum sanctum. Ideo dicit Athanasius: Quodcumque dicitur in homine esse Spiritus sanctus, est ibi per verbum.

Si volumus rem rectè cõsiderare, reperiemus eandè doctrinam proponi in Catechismo nostro, in Symbolo. Est quidè vera

regula Augustini de operibus diuinitatis: operadiuinitatis externa, sunt communia, id est, communiter fiunt ab æternò Patre, Filio & Spiritu sancto: sed tamè hæc regula ita accipienda est, ne ordo personarum, & officiorũ discrimina perturbentur. Quare vt ipsæ personæ sunt discernendæ, & ordo earum tenendus, ita etiam loquamur de beneficiis illarum, vt Scriptura & symbola discernunt. August. inquit Patrem, agere à se, Filium per se. Hoc veris, est, & sumtum ex ipsis visceribus, vt ita dicam, Scripturæ. Roma. 11. A quo, per quem, & in quo sunt omnia. Colof. 1. & 4. Ebr. 1. Vt autem iuniores possint hoc discrimen intelligere, recitabo historiolum quandam. Polybips lib. 2. historiæ suæ, describens statum Reipub. Argiuorum, tres duces recenset, quorum primus fuit Philopcemè, alter fuit Aratus Sicyonius, tertius, Lycertas. Primum dicit fuisse ἀρχηγόν, id est, primum authorem & incoatorem huius status. Aratum verò fuisse τελειοῦργον, id est, perfectorem eiusdem status. Tertium βεβαιώτην μόνιμον, id est, confirmatorem. Eisdem appellationes, iuxta Scripturæ testimonia & phrasas, possumus accommodare ad personas diuinitatis sine omni metu cauillationis.

Tertiò, Spiritus sanctus confirmat assensionem seu fidem in cordibus nostris, & accendit lætitiã, vt inuocare Deum possimus, & alios motus congruentes verbo, vt 2. Timoth. 1. scribitur. Non dedit nobis Deus Spiritum timiditatis, sed roboris, dilectionis, & castificationis. Nos non possemus vincere Diabolum, nisi armati essemus hoc robore Spiritus sancti. z. Accendit dilectionem Dei & proximi. Est enim flamma amoris inter Patrem & Filium, inter Deum & Ecclesiam, & denique inter nos ipsos

ipfos. 3. Castificat nos, id est, mortificat actiones carnis, iniicit fre-
num cupiditatibus inordinatis.

Et Rom. 8. Non accepistis Spiritum seruitutis in timore, sed
Spiritum adoptionis filiorum, per quem clamamus Abba Pater.
Hic Spiritus dat testimonium Spiritui nostro, quod sumus Filij
Dei. Item, opitulatur infirmitati nostræ.

Postremo, quod voluntas humana non habeat rationem cau-
sæ in conuersione ad Deum, nisi quatenus à Spiritu sancto impel-
litur & adiuuatur, clarissimè testantur hæc dicta.

Rom. 8. sensus carnis inimicitia est aduersus Deum: Legi e-
nim Dei nec subiicitur [*de actu*] *φρόνημα* complectitur men-
nem, voluntatem & cor. nec subiici potest, [*De potentia.*]

2. Corinth. 3. Non sumus *Loquitur de cogitationibus*
sufficientes ex nobis cogitare & affectibus spiritalibus.
aliquid tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra est ex Deo.

Philipp. 2. Deus est, qui operatur velle & perficere.

Ioann. 6 Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum.
Hanc sententiam Christi præclare enarrat Augustinus. Non di-
cit, Duxerit, ne quis aliquo modo volúntatem præcedere credat.
Quid traheret enim si volebat? At nemo venit nisi velit. Trahi-
tur ergo miris modis, vt velit, ab illo qui nouit intus operari, non
vt homines, quod fieri non po-
test, nolentes credant, sed vt ex
nolentibus volentes fiant.

Qualis fuit voluntas Pauli
proficiscentis Damascum? Lu-
cas Act. 9. illustribus verbis de-

scribit immane odium ipsius aduersus Euangelium & Apostolos,
Saulus ingens spirabat adhuc, &c. Et hunc animum & sensum re-
tinet, donec Christus ipse ex cælo dicat, Saule Saule, quid me per-
sequeris. Hic demum ex nolente fit volens. Sic Augustinus vsque
ad annum 30. ætatis suæ fuit Manichæus, & vix fuit alius tam fal-
sus subsannator & derisor nostræ religionis, quàm Augustinus, sed
mirabili modo & opere Dei ex Manichæo factus est Augustinus.
Sic fuit in quodam oppido ciuis, ardens acerbiss. odio veræ doctri-
næ repurgatæ per D. Lutherum. Is cum videret alios in vicinum
pagum excurrere, fuit ille spectator exeuntium de ciuitate, & his
verbis eos subsannauit; *Ihr seyd nicht Euangelisch/ sondern
Teuffelisch.* Sed quid postea? viderit ille traicientes in nauicula. Ibi

subitò sentiens diuinam commotionem, magnopere rogauit nau-
tam, vt se quoque in cymba transportaret, & vna concione audita
ita conuersus est, vt vsque ad vitæ suæ exitum, postea fuerit con-
stans confessor Euangelij.

Iohan. 5. sine me nihil potest facere. Hæc recitatio causarum
illustrat doctrinam de beneficiis Filij Dei, & de promissione Spi-
ritus sancti, item de nostra infirmitate, & alligat nos ad mini-
sterium Euangelij & Sacramentorum, quod homines feri & e-
brii voluptatibus aspernantur. Affirmat enim fidem concipi &
confirmari per absolutionem, per auditum Euangelij, per vsum
Sacramentorum, ne succumbat, dum luctatur cum terroribus
peccati & mortis.

Sed contra hanc doctrinam aliqui obiiciunt: Si non possu-
mus ad Deum conuerti nostris viribus, cur toties repetitur in
Ecclesia hæc Oratio: Agite Pœnitentiam? Item, cur non laxa-
mus frenos disciplinæ, & tantisper differimus Pœnitentiam, do-
nec sentiamus nos rapi motu violento?

De prima obiectione hæc responsio teneatur: Non valet Con-
sequentia à præcepto ad obedientiam, vt D. Lutherus dicere sole-
bat. Est quidem mandatum Dei æternum & immutabile, vt di-
ligamus Deum toto pectore, & proximum sicut nos ipsos: Sed
hinc non sequitur, humanis viribus post lapsum effici posse ar-
dentem amorem Dei, & purum amorem proximi, qualem Lex
diuina postulat. Horribiliter enim hominum natura languefa-
cta est. Nam in mente caligo est de Deo, & magnum chaos du-
birationum. Voluntas auersa est à Deo, & circumfert inimicitia
aduersus Deum, non timet, non diligit Deum, sed vel secura ne-
gligit & contemnit, vel perterrefacta odit, & tristi fremitu fugit
eum. Cor variè errantibus affectibus incenditur, & voluntatem
secum rapit. Ita non sequitur: Ecclesia sonat hanc vocem: Agite
Pœnitentiam. Ergo vera cotritio & vera Fides sunt in nostra po-
testate. Nam de omnibus hominibus, qui non ducuntur Spiritu
Dei. Ieremias cap. 3. exclamat: Si mutare potest Æthiops pellem
suam, aut Pardus varietates suas, & vos poteritis benè facere, cum
didiceritis malum. Ideo in cap. 17. ardentissima inuocatione o-
rat: Sana me Domine, & sanabor. Saluum me fac, & saluus ero.

Sciamus igitur nos non posse sanari nostris viribus, sed auxi-

lio Domini nostri Iesu Christi, qui afficitur misericordia calamitatis nostræ, & infundit vinum & oleum, id est, arguit peccatū, & proponit vocem Euangelij, quæ sanat vulnera nostra, & dat Spiritum sanctum.

Hæc imago pingit & miseras nostras & sanationem.

Inter sanos & pios non est disputatio de verbo, de Filio Dei, & de Spiritu sancto, sed de voluntate quæritur: an sit adiungenda cæteris causis pœnitentiæ. Nos ita quæstionem soluimus & explicamus: Dicimus voluntatem impulsam & adiutam à Filio Dei & Spiritu sancto adiungendam esse. Quia certè voluntas non credit nolens & repugnans. Sed aliud est dicere, posse nos nostra voluntate efficere pœnitentiam, vt multis est persuasum. Ided enim multi differunt pœnitentiam, vsque ad postremum vitæ spatium, quia formniant, se quouis momento posse arripere pœnitentiã. Putant sibi nunquam defuturam esse facultatem redeundi ad Deum, & hac praua opinione fascinati, peccata & lapsus cumulant, donec tandem in ipso cursu obruantur & opprimantur, antequam portum conspiciant. Nos verò ita sentiamus, voluntatem humanam, etsi potest præstare & regere disciplinam vtcunque, tamen motus spirituales nequaquã efficere posse, nisi cùm impellitur, regitur & adiuuatur per verbum vocale, sonans per ministros Euangelij, per quod efficax est Filius Dei, & Spiritus sanctus.

Quid ergo, dicat aliquis, An indulgebo securitati, & laxabo frenos disciplinæ? De hac obiectione ita respondeo. Cùm multæ sint causæ, propter quas disciplina præstanda est: tùm illa vel maxime nos impellere debet ad honestam morū gubernationem, quia Paulus eam vocat Pædagogiam ad Christum. Donec enim perseverant homines in delictis contra conscientiam, non potest in eis efficax esse Spiritus sanctus. Ergo ne repellatur Spiritus sanctus, necesse est omittere scelera contra conscientiam, vt accendi pœnitentia & fides in corde possit. Porrò disciplinæ præcipua pars est, audire & discere doctrinam diuinitus traditam, & non aspernari ministerium Ecclesiæ. Quare non sunt abducendi homines à ministerio publico, quod Deus instituit, & conseruat, sed potius hortandi, vt vocem legis argumentem peccata, & promissionem Euangelij de remis. peccatorum audiant. Quod si facient, haud dubiè Deus in multorum pectoribus erit efficax, &

accendet agnitionem peccati, & iræ Dei, & rursus corda eriget consolatione Euangelij, quæ est incoatio nouæ obedientiæ & vitæ æternæ. Non igitur confirmatur hac doctrina aut disciplinæ laxatio, aut cōtemtus verbi, sed auditores commonefunt de humana infirmitate, & de modo,

quo Deus vult esse efficax.

Hic vnica est modus, hæc vnica via perueniendi ad pœnitentiam, audire & attentè considerare vocem legis arguentis peccata, & rursus amplecti & non aspernari, tanquam fabulâ aliquam, dulciss. consolationé Euangelij de remissione peccatorum. Hæc est illa stella ducens Magos ad natum Christum.

Si quis autem prætextu huius doctrinæ alit securitatem, in hunc competit sententia Apocalypseos: Qui sordet, sordescat adhuc.

Item illa vox Christi: Nolite sanctum dare Canibus. Maneat ergo immota oratio Pauli: Deus dat velle & perficere: Sed alio loco plura de libero arbitrio dicuntur.

Deus est principium, medium, & finis nostræ saluationis, *Ἐμὴ μὴ σὴν ἀρχὴν γὰρ, τελευτῆς γὰρ καὶ θεοῦ αὐτοῦ μόνου.*

Alia res est disciplina externa, quæ tantum est vmbra quædam, & potest sæpe esse simulata, & alia res est pœnitentia.

Nunc de effectibus pœnitentiæ pauca dicenda sunt, ne aliquid in Methodica explicatione omittatur. Est igitur primus effectus remissio peccatorum & reconciliatio, seu quod proprium est vnus partis. Nam propriè loquendo, fide accipimus remissionem peccatorum.

iustificatio, cui semper adiuncta est donatio Spiritus sancti, & vitæ æternæ, iuxta illud: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Nam viuere coram Deo, est liberari ab ira Dei & æternis pœnis, & rursus donari iustitia & vita æterna.

Hic vero deploranda est cæcitas & durities humanæ naturæ, quæ vocem iuramenti diuini negligit, ne tanto præmio proposito, videlicet restitutione iustitiæ & vitæ æternæ, mouetur, vt de

Pœniten-

pœnitentia cogiter, & media eligat, per quæ recto cursu ad hanc metam contenditur.

Definite peruersè agere. Item, Qui furatus est, non furetur amplius &c. II. Est studium, & amor verbi Dei coniunctus cum attentione, & consideratione vocis diuinæ.

Secundus Effectus est renouatio imaginis Dei. Nam in vera conuersione, filius Dei ostendit nobis patrem placatum, ac Spiritum sanctum effundit in corda nostra, vt vero amore & lætitia cum æterno Patre & ipso copulemur. Ita restituitur in nobis vita & iustitia æterna, & renouatur imago Dei, verbo, seu λόγῳ lucente in mente, vt agnitio Dei sit clarior & firmitior, & Spiritu sancto accendente motus congruentes cum Deo in voluntate & corde, sicut Paulus inquit. 2. Corinth. 3, Nos reuicta facie fulgorem Domini intuentes, velut in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu, id est, in vera pœnitentia agnito Filio consolante nos, & ostendente misericordiam æterni Patris, agnoscimus iam præsentiam Dei, nõ manemus in dubitatione, an Deus nos curet, sed magis magisque ad verbi, id est, Filij lucem transformamur, Spiritu sancto confirmante assensionem, seu fidem in cordibus nostris, & accendente motus congruentes verbo.

Media παρασπασμὰ ad Pœnitentiã sunt duo. I. Est Remotio impedimentorum, Esa. 1.

Matt. 11. Nemo nouit Patrem, nisi voluerit reuelare Filius.

Ioann. 20. Accipite Spiritum sanctum. Hoc dicit postquam eos halitu suo afflauit. Petrus Act. 2. Christus exaltatus ad dextram Dei effudit donum à Patre acceptum, sicut videtis.

Spiritus sanctus est nexus & vinculum mutui amoris inter æternum Patrem & Filium, postea etiam nexus & copula inter Deum & Ecclesiam Angelorum & hominum piorum: Quia est ignis substantialis & lætitia, qua acquiescimus in Deo. Rom. 14. Regnum Dei non est cibus & potus, sed pax & gaudium in Spiritu sancto.

Homo non potest diu esse in eodem statu, aut crescit aut decrescit. Polybius li. 6. de re militari & repub. Omnis Respub. aut habet incrementa, aut tendit paulatim ad interitum, nec potest esse diu in eodem statu.

Hic locus eruditissimè concionatur de modo, quo renouatur & restituitur in nobis imago Dei, ad quam primi homines conditi fuerunt, & quam in lapsu amiserunt. Nos, inquit, resecta facie, id est, aperta, gloriam Domini tanquam in speculo contemplantes, ad eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem. Non obiter percurrere hoc dictum, sed singula pondera verborum expendite. Quid vocat Paulus velatam faciem & apertam? Id supra in eodem capite declarat, cùm inquit: Velamen adhuc positum esse super corda Iudæorum, ex quo intelligimus velamen significare ignorantem natiuæ sententiæ Legis & Euangelij. Qui legem non rectè intelligunt, & qui Euangelium de Christo ignorant, his velata est Moyfi facies, quia nec impietate suam agnoscunt, nec Dei misericordiam, propter Christum promissam, cuius fiducia est medicatio omnium efficaciss. nostris vulneribus adhibenda & applicanda. Non enim aliter sanantur vulnera nostra, nisi agnitione & fiducia Domini nostri Iesu Christi. Vocat igitur velamen, ignorantem utriusque generis doctrinæ. Sic velata est facies Moyfi Turcis, Iudæis recentibus, pertinacibus hypocritis, qui sunt inter Papistas, & Epicuræis. Nos verò, inquit, aperta facie gloriam Dei intuemur, id est, nos non tantùm intelligimus legem, & scimus quid lex postulet, quas pœnas contumacibus denuntiet, sed etiam discimus, quæ sit voluntas Dei patefacta in Euang. de nostra salute, quomodo & cur velit nobis Deus esse placatus, cur nos recipiat & exaudiat quamuis indignos. Gloria Dei est agnitio & celebratio virtutum Dei, iustitiæ, bonitatis, misericordiæ & reliquarum virtutum, quæ sunt in Deo præcipuæ. Discimus autem audita voce Euangelij non modò Deum iustum esse, irascentem sceleribus & punientem peccata, sed etiam erigimur consideratione amplitudinis misericordiæ Dei, cuius certiss. pignus est missio Filij vnigeniti in carnem. Est igitur gloriam Dei speculari, agnoscere iram Dei aduersus peccata & iustitiæ seueritatem, quæ placari aliter non potest nisi morte Filij: Item agnoscere & apprehendere misericordiam Patris, quæ tanta est, vt non pepererit Filio, sed eum pro nobis tradiderit. Vt igitur iustitiæ agnitione excitantur pauores, ita consolatio accenditur agnita misericordia propter Filium promissa. Transformamur autem ad eandem imaginem, id est, agnita ira Dei aduersus peccata, & agnita & apprehensa misericordia propter Christum promissa, sequitur renouatio & instauratio imaginis Dei, ad quam homo ante lapsum fuit conditus. Complectitur autem imago Dei,

1. Sapientiam

1. sapientiam, qua rectè agnoscimus Deum. 2. iustitiam, id est, obedientiam erga legem Dei. 3. sanctitatem, celebrantem Deum.

A claritate ad claritatem.] Vt significetur, imaginis restitutionem in hac vitæ tantum incoari & paulatim crescere, donec fiat perfecta in vitæ æterna. Salom. Prouerb. 4. Iustorum semita est similis luci, quæ spargitur ab aurora vsque ad meridiem.

Tanquam à Spiritu) Aeternus Pater, & Filius effundunt in pectora conuersorum Spiritum sanctum, qui hanc imaginem renouat, polit, & ornat subinde noua accessione.

Tertius effectus est: Quòd conuersi fiunt templa ac domicilia Dei, iuxta hæc dicta:

Esa. 57. Habitans cum contrito & humili Spiritu, vt viuificet Spiritum humilium, & viuificet cor contritorum. Ratio humana iudicat contritos & miseros esse abiectos à Deo, aut certè negat eos Deo curæ esse, sed vox diuina affirmat Deum habitare in contrito & mœsto pectore tanquã in suo templo & domicilio, & tale pectus esse officinam Dei, in qua Deus potest proprium opus facere, hoc est, consolari, viuificare & sanare.

Esa. 66. Ad quem respiciam Nos miseri, superbi & stulti nisi ad contritum Spiritu, & nõ conuertimus oculos ad pauperes, exules, inopes, morbo constantes, hos negligimus, & alienos ac indignos esse ducimus nostro conspectu. Deus autem, vt Psalmus inquit, respicit non alta, non magna, sed humilia in cælo & terra. Deus superbis resistit, & abominatio est coram Deo, quicquid est altum coram mundo.

Quartus effectus est exauditio inuocationis, vt docet Iohannes in prima Epist. cap. 3. Cùm cor nostrum non condemnat nos, fiduciã habemus erga Deum, & quod petimus accipiemus. Vt enim hi, qui sunt sine pœnitentia, non exaudiuntur, ita conuersos ad Deum recipi & exaudiri certum est.

Quintus effectus est mitigatio calamitatũ. Nam vera conuersio sine vlla dubitatione impetrat auxilium Dei & mitigationem præsentium calamitatum, vt Ioelis 2, dicitur, Conuertimini ad

Deum vestrum, quia misericors est, & pœnitet eum mali. Id est, mitigat pœnas, non futiliter, sed propter Filium Mediatorem inter cedentem.

Et Ieremiæ 18. Si pœnitentiam egerit gens à malo suo, quod locutus sum aduersus eam, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi, vt facerem ei, & subito loquar de gente & de regno vt ædificem & plantem Quem non inuitet hæc blandiff. vox Dei ad pœnitentiam? illud.

Ad has sententias adiungantur exempla, quæ ostendunt mitigari pœnas nostra pœnitentia & inuocatione. 2. Paralip. 12. Quia humiliati sunt, auersa est ab eis ira Domini, nec delicti sunt penitus. Et in historia Niniuitarum proponitur exemplum pœnitentiæ & mitigationis pœnarum, non modò consideratione, sed etiam imitatione dignissimum.

Sed nullius tanta est eloquẽtia quæ satis exponere possit saluberrimos fructus, quos pœnitentia conuersis affert. Ideo sum breuior in hac commemoratione, & ad sequentia capita accedo.

CAPVT QVINTVM.

De Contritione.

Vid sit Contritio & quomodo fiat, intelligi facillimè poterit, si primum exemplum receptæ Ecclesiæ in Paradiso aspiciatur. Cùm primi parentes lapsi essent, innumerabiles causæ dolorum & paucorum cõcurrebant. Primum .n. non sine ingenti consternatione suam nuditatem & tristissima vulnera aspiciebant. Deinde cùm nec promissionem gratiæ audiissent, nec vllum exemplum reconciliationis vidissent, quid aliud cogitare poterant, quàm se ruituros esse in æternum exitium, præsertim cùm ira Dei declarata esset in reiectione, & tristissimis penis Diabolorum? Augebat etiam dolorem hæc cogitatio, quòd intelligebant totum genus humanum sua culpa incidisse in æternam iram Dei, sed omnium maximè expauerunt accusante Deo, & sonante ipso tristiss. accusationem. Homines otiosi & securi non pos-

possunt existimare, quanta fuerit in primis parentibus hæc consternatio, qui nihil audierant de remissione peccatorum. Imò audierant magnam multitudinem Spirituum post lapsum in æternas pœnas abiectam esse.

Nos verò cogitemus fuisse terrores multo maiores, quàm qui verbis describi possint.

In tali exemplo conspici potest, qualis motus sit Contritio vera. Est enim motus, quo corda expauescunt cogitatione iræ Dei, & vero dolore afficiuntur propter peccatum, & sunt in luctu atque mœrore, quòd Deum offenderint, & Ecclesiam polluerint, & has confessiones sonant: Iustus es Domine & rectum iudicium tuum. Item, Tibi Domine iustitia, nobis verò confusio faciei nostræ, Item, Tibi tantum sum peccatum, & malum coram te feci, vt iustificeris, &c.

Etsi autem non potest gradus talium pauorum & dolorum constitui, cùm in aliis magis, in aliis minùs acres & vehementes sint: Tamen rectè affirmamus, aliquos veros pauores & dolores esse oportere in his qui conuertuntur. Quemadmodum enim eruditi dixerunt in disputatione de decimis, an decimæ sint iuris naturalis: Non quota, sed aliquota est iuris naturalis: Ita hæc sententia de contritione, quæ nihil habet obscuritatis aut erroris, firmissimè teneatur, aliquam contritionem esse necessariam, quæ quidè in ærumnis crescit, vt Dauid in exilio acriùs doluit propter lapsum, quando sensit se circumferre signa reatus, & in exemplum Saulis intuens metuit abiectioem.

Sic Ezechias oppressus morbo graui & mortifero exclamat: Vadam ad portas inferorum. Ac dolores morientium euidentissimè declarant, quæ & qualis sit vera contritio. Dum enim luctantur cum morte, & aliis tristiss. obiectis, sentiunt aculeos con-

Formale contritionis est pauor & dolor, causa impulsiva doloris & pauoris seu obiectum est ira Dei aduersus peccatum. Ad hanc causam impulsivã accedunt etiam plures, videlicet, quòd Ecclesiam nostris sordibus polluerimus, & quòd aliis pœnas attraxerimus. Effectus contritionis, & signum certissimum est, non solùm in ore, sed etiam in pectore habere has voces ex Psã. Iustus es Domine, &c.

tritionis non simulata. Quòd autem aliqua contritio sit necessaria, hæc dicta perspicuè testantur:

Ioel 2. Scindite corda vestra, non vestimenta vestra.

Esa. 66. Ad quem respiciam nisi ad humiliarum & contritum spiritu, & trementem sermones meos.

Ezech. 20. Displicebitis vobis in conspectu vestro.

2. Corinth. 7. Contristati estis ad pœnitentiam, quæ est secundum Deum, &c.

Vt igitur Filius prodigus rediens ad Patrem, agnoscit, accusat, ac deplorat suam culpam: Ita nos nostras sordes agnoscamus, & verè doleamus, Deum à nobis offensum esse.

Obiiciet autem fortasse quispiam: Cùm omnes affectus sequantur cognitionem, & plurima peccata nobis ignota sint, iuxta illud: Delicta, quis intelligit? non posse contritionem in nobis existere: Responso firma & perspicua est. Etsi in hac cæcitate nō possumus singulas species vitiorum, aut lapsuum nostrorum intelligere, tamen vero dolore deploremus radicem & fructus, seu totam molem peccati, & fateamur in genere, omnes inclinationes & actiones huius miserimæ massæ horribilia peccata esse, nisi regantur timore & fide & agnitione illius misericordiæ, quæ nobis propter Mediatorem promissa est, eaque in re Davidem imitemur, qui cùm non posset nominatim peccata & scandala recensere, quæ suum lapsuum secuta erant, vno versu cōfessionem tantorum malorum conficit: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea, quasi dicat: Quidquid ex carne natum est, caro est: Sensus autem carnis inimicitia est aduersus Deum. Legi enim Dei, nec subiicitur nec subiici potest. Agnosco igitur totam massam nostri generis ream & immundam esse, & tales esse actiones, qualis ipsa est.

Ioan. 3. caro significat confusionem & destructionem ordinis diuini in natura humana.

φρόνημα complectitur actiones mentis & voluntatis.

Reatus est formale: prauitas seu immundities, fundamentum.

Omitto hic disputationem de causis contritionis, cùm suprâ
de ijs

de iis factis multa dixerim. Existit enim contritio verbo Dei arguente peccatum, & Deo incutiente pauores, vt Ebr. 4. dicitur: *Viuum est verbum Dei & efficax, & penetrantius gladio.*

Contra Anabaptistas, qui clament, verbum seu vocale seu scriptum esse literam inanem & mortuam.

Et 1. Reg. 2. Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit.

Facit Deus opus alienum, vt possit facere proprium.

Item Jerem. 31. Postquam ostendisti mihi, confusus sum & erubui.

Et Actorum 2. illustre exemplum recitatur, quod declarat, Pœnitentiam excitari verbo:

His auditis compuncti sunt corde. Vt igitur praua securitas animis excutiat, & crescat in nobis pœnitentia, sæpe multumque audiamus vocem Legis & Euangelij, nec ministerium diuinitus institutum aspernemur. Nam in Euangelio ostenditur contemptus Filij Dei, iuxta illud: Spiritus arguet mundum, quod non credunt in me: & voce Legis moralis arguitur reliqua moles peccatorum, vt inquit Paulus: Per legem agnitio peccati. Consideremus etiam pœnas tristissimas in toto genere humano, quæ ostendunt magnitudinem peccati & iræ Dei: immò & mortem Filij Dei, quæ est testimonium multò illustrius, nobis proponamus, vt agnita miseria nostra, & ira Dei seridè expauescamus. Neesse est enim horrendum malum esse peccatum, cum nulla creatura potuerit esse pretium ad placandam iram Dei, sed miranda sapientia & bonitate decretum sit, vt tantum Filius esset pretium. Hoc testimonio si qui non mouentur, vt de ira Dei & de magnitudine peccati cogitent, duriores sunt asperimis & nullo æuo motis scopulis in mari stantibus, quanquam assiduis fluctibus tunduntur.

Id est, senserunt aculeos pœnitentiæ, pauorum, dolorum.

Cæterum hoc loco addenda est admonitio, vt sine obscuritate discernantur timor seruilis & filialis, seu dolor Iudæ & dolor Petri.

Rom. 8. Non accepistis Spiritum seruitutis ad timorem, sed Spiritum adoptionis Filiorum Dei.

Timor seruilis est fuga & fremitus aduersus Deum sine fide, qualis fuit in Iuda.

Timor filialis est verus pavor, ad quem accedit fides, qua fit consolatio, & accipitur remissio, & corda incipiunt acquiescere in Deo propter Mediatorem, & rursus incoant obedientiam, & spem vitæ æternæ. Hæc ita fieri manifestè testatur experientia omnium piorum in Ecclesia, quorum testimonium non contemnendum est.

Explodantur ergo Sophistarum otiosæ disputationes, de amore iustitiæ & timore pœnæ, & fateamur quod res est, mixtos esse in sanctis hoc motus: timorem, sensum pœnæ, & Fidem accedentem ad Deum. Et si enim hi magni motus literis & vocabulis discerni possunt: tamen re ipsa non ita diuelluntur, vt historia Ionæ & aliorum sanctorum ostendit.

Extant apud Horatium duo versiculi, ex quibus puto desumptam esse imaginationem aduersariorum: Oderunt peccare mali formidine pœnæ: Oderunt peccare boni, virtutis amore. Inde enim commenti sunt, contritionem Iudæ ideo esse damnatam & displicere Deo, quia Iudas metuit pœnas, mortem æternam & abiectionem inter Diabolos. Dolet ergo præcipuè metu pœnæ. Petrus verò dolet propter culpam & propter iustitiam Dei, quæ est offensa. Sed quorsum pertinet hæc tam subtilis distinctio? In conuersione semper concurrunt hi motus, dolor. Item sensus pœnarum, & accedit fidei scintilla, velut linum fumigans, &c. quæ tamen adhuc lucet & confidit bonitati Dei.

Postremò necessariò reprehendendi sunt duo errores in doctrina Monachorum de contritione, quorum prior requirit sufficientem contritionem: Si Adam & Eua post lapsum deplorasent suum peccatū, & se confecissent dolore & mœrore, vsque ad extremum mundi diem, tamē nō potuissent explere magnitudinem peccati, &c.

Alter affingit horribile mendacium, hanc sufficientem contritionem mereri remissionem peccatorum. Hi errores sunt magni & tetri. Quæ enim potest esse contritio sufficiens, cum nulli dolores vllius creaturæ quantumuis magni, pares sint, iræ Dei, vt dicitur; Deus est ignis consumens; Immò quò magis crescit dolor

lor sine fide, eò magis merguntur animi in mortem & exitium. Ideo neceſſe eſt hunc errorem taxari. In altero errore deploranda & deteſtanda eſt cęcitas, & contumelia aduerſus Chriſtum, quòd dicunt, Contritionem mereri remiſſionē peccatorum. Tranſferunt enim in noſtrum opus honorem debitum Filio Dei, & relinquunt mentes in perpetua dubitatione. Nos contrà, huic errori opponimus propriam Euangelij promiſſionem, quę oſtendit Mediatorem Filium Dei, & adfirmat propter eum gratis remitti peccata, non propter dignitatem contritionis, aut vllius operis. Nam particula gratis, quam Paulus toties repetit, perſpicuè refutat opinionem meriti.

Firmiſſimè igitur hæc conſolatio tenenda eſt, non pendere remiſſionem ex magnitudine dolorum, ſed gratis donari creditibus, & tribuentibus Filio Dei honorem propitiatoris. Quare non ſunt conſciencię turbandę imaginatione Monachorum de ſufficienti contritione.

CAPVT SEXTVM.

De Fide.

N doctrina de Pœnitentia neceſſe eſt fieri mentionem, non ſolùm horrendi doloris, qui nominatur contritio, ſed etiam cõſolationis, quę fit per fidem, qua tibi ipſi credis remitti peccata propter Mediatorem. Nam vtraque prædicatio ſemper in Eccleſia ſonuit, videlicet doctrina de agnitione peccati & irę diuinę, & promiſſio de remiſſione peccatorũ, ac de reſtitutione iuſtitię, & vitę æternę donandę propter Mediatorem. Sic ipſe Deus in Paradifo non ſolùm arguit peccatum terribili voce, ſed etiam reuocat primos parentes ex morte, edita promiſſione: Semen mulieris conteret caput Serpentis, id eſt, deſtruet potentiam Diaboli, & ſanabit vulnera ab eo facta. Hac promiſſione audita, intelligebant ſe recipi primi parentes, & in corde efficaciter ſentiebant conſolationem & vitam. Eodem modo Eſaias orditur ſuam concionem à prædicatione pœnitentię: Audite cœli, & auribus percipe terra: Vx genti peccatrici. Deinde concionatur de

remissione peccatorū: si peccata vestra fuerint vt coccinum, &c.

Sic & Baptista exorsus est, Agite pœnitentiam, & postea addidit vocem Euangelij de remissione peccatorum: Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi: Ita & Christus mandata dat Apostolis: Ite, prædicantes in nomine meo pœnitentiam & remissionem peccatorum. Quo dicto summam Euāgelij eruditissimè complexus est. Hæc ideo recensui, vt vniuersæ Ecclesiæ concionibus inde vsque ab initio consideratis facilius intelligatur, quantæ tenebræ sint in doctrina aduersariorum, qui iubent omnes homines manere in dubitatione, & hoc totum caput in symbolo delent, quod est portus & summa consolatio piorum: Credo remissionem peccatorum. Immò inquit non credo, sed dubito. Hic impius & execrandus error confirmat Ethnicas & Pharisæicas imaginationes. Nam humanæ mentes ignaræ Euangelij, & legem vtcunque intuentes, merguntur in hanc dubitationem, quæ tristes fremitus aduersus Deum, & desperationem parit.

Nos verò propriam doctrinam Ecclesiæ Dei, in scriptis Prophetis & Apostolicis traditam & illustratam, de fide, & de iustitia proponimus, quæ affirmat Fide accipiendam esse promissionem, & cum hac fide acquiescit homo in Mediatore, verè imputari iustitiam, & dari remissionem peccatorum, & reconciliari hominem propter Mediatorem, & hunc ipsum Mediatorem in eo efficacem esse, & voce promissionis & Spiritu suo sancto accendere nouam lucem & obedientiam, & in corde pacem efficere, quæ est initium vitæ æternæ. Quòd autem gratis fide propter Mediatorem accipiantur remissio peccatorum & iustificatio, seu reconciliatio, quæ fit per Filium, donato Spiritu sancto, & hæreditas vitæ æternæ, manifesta testimonia sunt Ioan. 3. Sic Deus dilexit Mundum, vt filium vnigenitum daret, vt omnis qui credit non pereat, sed habeat vitam æternam.

Ioan. 5. Amen, Amen, qui sermonem meum audit & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transiit ex morte in vitam. Clarè affirmat filius Dei, eos, qui fide Euangelium amplectuntur, non subituros esse tribunal irati iudicis, sed accessuros ad thronum gratiæ cum fiducia, & iam tractos esse per Iordanem, id est, per mediam mortem & ingen-

tes huius vitæ ærumnas in terram promissam, hoc est, in vitam æternam.

Acto. 10. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. Hic Petrus recitat testimonium diuinæ patefactionis, repetitum in vniuersa Ecclesia, subinde missis Prophetis, quorum voci Deus etiam illustra testimonia addidit. Hunc consensum catholicæ Ecclesiæ, & tanquam perpetuam

Hanc vocem Petri verè à Spiritu sancto esse, testatur miraculum quod secutum est post concionem Petri: Hæc, inquit textus, Petro dicente, lux Spiritus manifestè se effudit in auditores, Cornelium, & totam ipsius familiam.

synodum citat Petrus, vt breuiter summam doctrinæ Propheti- cæ ostendat, & discernat propriam Euangelij vocem ab omnibus impijs, Ethnicis, & Pharisaicis opinionibus, & significet vocem Euangelij nõ esse nouam, sed omnibus temporibus in vera Ecclesia propagatam esse.

Verè dixit D. Lutherus, librum Actorum Apostolicorum esse malleum, quo possit retundi

di Papistarum arrogancia & inanis iactatio. Semper in ore habent Papistæ Ecclesiam, Concilia, Synodos, Patres. Perpetuò vociferantur se esse Ecclesiam catholicam, se suffragari decretis synodorum & sententijs patrum, & hanc Gorgonem nobis opponunt, & certè non paucis fucum faciunt hac verborum magnificentia. Quis enim nõ reuerenter sentiat de pijs synodis, de scriptoribus Ecclesiasticis, qui nihil cum fundamento pugnans docuerunt. Sed his inanibus terculamentis & præstigijs verborum opponamus vocem Petri: huic omnes Prophetæ, &c. Das seind die rechten Synodi vnd Patres. Clament igitur & vociferentur, vsque ad supremam mundi diem. Nobis penitus sit infixæ vox Dei, quæ per os Petri prolata, locuples est testis nostræ sententiæ.

Adiungantur autem Petri dicto & alia testimonia, sæpe alibi repetita, vt in cap. 3. 4. & 5. ad Rom. propositio de iustitia fidei & confirmatio, vbi dicitur iustificati fide pacem habemus. Et ex Esaiâ; notitia serui mei iusti iustificabit multos.

Est autem Fides, assentiri omni verbo Dei nobis tradito, & in hoc promissioni gratiæ, & est fiducia promissæ misericordiæ, qua

cōr propter Mediatorem & per eum liberatur ex doloribus inferorum, & accedit ad Deum, & inuocat eum clamans, Abba Pater, & hac vera consolatione acquiescit per Filium dato Spiritu sancto, vt dicitur Galat. 3. vt promissionem Spiritus accipiamus per fidem, & Iustus fide sua viuet.

Cæterum vt hæc vera fides rectè intelligatur, semper in conspectu sit dictum Bernhardi:

Necesse est primò omnium credi, quòd remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei, sed adde & hoc, vt credas quòd per ipsum peccata tibi donantur. Hoc est testimonium, quod perhibet Spiritus sanctus in corde tuo, dicens: Remissa tibi sunt peccata. Sic enim arbitratur Apostolus, Gratis iustificari hominem per fidem. Hæc Bernhardi verba mirificè illustrent propriam & præcipuam Ecclesiæ doctrinam de iustitia Fidei. Quia non solum requirunt, vt in genere credamus, peccata remitti per misericordiam, sed iubent addere specialem fidem, qua credamus & nobis ipsis remitti peccata, & docent, fide corda erigi & tranquillas reddi conscientias per Spiritum sanctum. Scit Diabolus, remitti aliquibus hominibus peccata, & multi homines, vt Saul & Iudas, credunt aliis remitti. Quare hæc necessaria admonitio sit infixam mentibus nostris, Credas tibi ipsi remitti peccata. De hac fide loquitur Pau. Ro. 4. cum docet promissionem fide accipi. Non accipiunt promissionem, qui credunt eam aliis, non sibi offerri, sicut in Epist. Ioan. scriptum est: Qui non credit in Filium, accusat eum mendacij. Cum igitur recitas Articulum symboli. Credo remissionem peccatorum, intelligas non tantum aliis, sed tibi quoque dari. De hac fide dicitur: Iustificati fide pacem habemus. Nec alia consolatio quaerenda est, sed hac fide in Deo propter Mediatorem acquiescendum est. Sic accipitur Spiritus sanctus, iuxta dictum in Zacharia: Effundam super domum Dauid Spiritum gratiæ & precum. Quia tunc testificatur Spiritus sanctus in cordibus, quòd simus in gratia, & in ea consolatione sentimus nos eripi ex doloribus inferorum, nec iam fugimus Deum, sed inuocamus, & ad eum accedimus, & tunc verissimum est, Filium Iuan. 1. In ipso vita erat: vita Dei adesse, & efficacem esse in autem erat lux hominum.

cor-

cordibus, & verbo ostendere Patris præsentiam & misericordiam, sicut inquit: Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui uolet Filius reuelare. Item, Ego sum uitis, uos palmites.

Postremò, semper in lucta de reconciliatione angimur de duabus rebus, de dignitate & de particularitate. Primum cogitamus, etiamsi Deus est misericors, & peccata remittit, tamen hoc tantum beneficium impertit aliis dignis, & qui habent benefacta. Ego uerò habeo multos turpes lapsus. Huic tentationi opponenda est particula GRATIS. Immo, omnes sunt indigni. Nemo recipitur aliter nisi propter Filium Dei gratis, nec magnitudine peccatorum depellaris à Deo, sed teneas hoc dictum, Gratia exuberat supra peccatum.

Deinde cogitamus, etiamsi Deus non respicit merita, tamen habet suum catalogum fatalem, in quo sunt scripti quos uult saluos facere. Non possum affirmare me in eo numero esse. Huic disputationi opponenda est particula uniuersalis in promissione, Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Ac meminerimus sæpe repetitam esse hanc particulam uniuersalem, singuli nos ipsos in eam includamus, & sciamus Deum uerè esse æqualem, omnes contemnentes Filium reicere, omnes confugientes ad Filium recipere, necesse *περὸς πολλήν* *ἴαν* apud Deum. Hæc in quotidiana inuocatione ueniant in mentem: languescit enim inuocationem, & depellit nos à Deo cogitatio, cum indignitatis nostræ, tum particularitatis. Non possumus statuere tam nos diligere, quàm diligebantur Ioseph & Dauid. Sciamus igitur propriam Euangelij uocem esse, promissionem gratuitam & uniuersalem reconciliationis donandæ propter Christum, & hanc oportere fide accipi. Sed quoniam totus locus de iustificatione alibi copiosè illustratus est, nunc sum breuior, & ad consequens

caput, de noua obedientia,
accedo.

H

Meministis vsitatam & haud dubiè veram distinctionem partium pœnitentiæ. Diuiditur enim pœnitentiæ, seu conuersio hominis ad Deum in tres partes. Quarum prima appellatur contritio, id est, vera & ferua agnitio peccati, quam comitatur in corde pauor & dolor metuens iram Dei & æternam abiectionem. Altera pars est Fides, id est, fiducia Mediatoris, qua cor liberatur à periculis mortis & doloribus inferni, vt Psalmi vtàr verbis. III pars est noua obedientia seu bonum propoliturum deinceps in omni vita celebrandi Deum, non solum doctrina, sed etiam obedientia, & fouendi communem Ecclesiæ & generis humani societatem. Hæ tres partes pœnitentiæ non tantum discendæ sunt quadam *deuotiz*, id est, speculatione & consideratione, sed multo magis sensu, id est, experientia spirituali. Audiamus singuli concionem legis, monstrantem & arguentem peccata, & incutientem hominibus non ferreis aliquos certè pauores propter peccatum & iram Dei. Rursus audiamus dulciss. vocem Euangelij, retrahentem nos ex morte æterna, eripientem ex faucibus inferorum, & postea nostram gratitudinem declaremus sancta dicendo & sancta faciendo. Scitis enim tria esse instrumenta doctrinæ cœlestis. Quorum primum est Meditatio, id est, diligens & assidua lectio librorum Prophetarum & Apostolicorum. Alterum est, Inuocatio. 3. Tentatio, id est, experientia spiritualis. Non satis est enim in nostras aures infundi voces de contritione, sed illud etiam accedat, vt seriò agnoscamus & deploremus nostros lapsus, nostra peccata, defectus, inclinationes & actiones pugnantes cum lege Dei, dicta, facta, consilia, conatus, qui repugnant voluntati Dei. Neque hæc otiosa speculatione tantum percurramus, sed, Deo adiuuante, expauescamus, metuemus iram Dei & comminationes diuinas: proponamus nobis exempla horrendæ iræ Dei, quæ cernuntur in totius mundi historia, & nostris temporibus nusquam deesse possunt. Rursus erigamur consolatione, & adhibeamus nostris vulneribus ea remedia, quæ Filius Dei ex sinu æterni Patris ad nos attulit. Postquam verò eluctati sumus ex doloribus, & fide superauimus dubitationes & trepidationes, & iam sentimus læti pacem illam acquiescentem in Deo, postea non simus Deo ingrati, sicut nouem leprosi post sanationem oblitii sunt medici, à quo tanta beneficia acceperant, sed imitemur Samaritana

num, qui sanatus agnouit copulationem naturalem, quæ est inter benefactorem & eum qui beneficiis adficitur, studeamus Deum celebrare per omnem vitam & obedire ei.

De noua obedientia.

Actenus recitauit, quid in doctrina de contritione retineri necesse sit, & quid taxari oporteat. Dixi item doctrinam de fide speciali, qua tibi credis remitti & de qua Paulus acerrimè dimicat, adiungendam esse. Cum igitur post cōtritionem, remissio peccatorum fide accepta est, sequatur noua obedientia, quæ propriissimè est, iuxta Pauli definitionem, militare bonam militiam, id est, retinere fidem & bonam conscientiam. Ideo enim reconciliatio donata est, vt in nobis accendantur noua lux & vita æterna, quæ est noua obedientia erga Deum, Sicuti. Ioann. 3. dicitur. Apparuit Filius Dei vt destruat opera Diaboli, id est, vt deleat peccatum & mortem, ac restituat in nobis æternam iustitiam & vitam.

Nemo imaginetur Filium Dei venisse ad confirmandam & stabiliendam impietatem, sed multò potius ad destruenda opera illa Diaboli. Quia inquit, ve-

ni non soluere legem, sed implere. Implet autem legem, 1. docendo & enarrando. 2. faciendo & præstando integram obedientiam, quam lex postulat, sine peccato. 3. sustinendo pœnas legi debitas, quas nos perfoluere debueramus. 4. restituendo & instaurando imaginem Dei in nobis. De hoc quarto modo impletionis Christi inquit Propheta Ierem. 31. cum de nouo Testamento sic loquitur: Dabo legem meam in corda eorum, hoc est, post reconciliationem & acceptationem gratuitam Ecclesiæ ad vitam æternâ, propter merita & obedientiam Filij Dei, addam hoc *ἐπίταγμα*, donabo eis Spiritum sanctum, accendam in mente ipsorum veram agnitionem Dei & in corde veram obedientiam congruentem cum lege Dei, quæ etsi in hac vita tantùm incoatur, tamen post resurrectionem, abolita morte & peccato erit perfecta & integra, & c.

Meminerimus autem nos habere remissionem peccatorum, & reconciliationem, & imputationem iustitiæ, seu acceptos esse fide propter Christum Mediatorem, non propter nouam obedi-

entiam, quæ adhuc imbecillis est, & multis sordibus contaminata. Sed tamen necesse est crescere in nobis illam incoactam obedientiam: Quia Deus non solum præcipit, vt obediamus, sed etiam misit Filium, vt obedientia restitui possit, non vt confirmetur regnum peccati. Recitavi autem suprà summam doctrinæ de noua obedientia.

Homo est similis Lunæ. vt enim Luna aut crescit aut decrescit, nec diu manet in eodem statu: Ita hominem necesse est aut crescere in agnitione Dei, aut paulatim mergi in densiores tenebras & furores, &c.

CAPVT OCTAVVM.

De confessione & absolutione.

Vm omnis controuersia aut de re soleat, aut de nomine esse: Vtraque earum nascitur, si aut res ignoratur, aut erratur in nomine. Ne igitur aliquid erroris in vocabulo confessionis relinquantur, sciant studiosi hanc vocem non vno modo vsurpari in scriptis Prophetiis & Apostolicis. Primùm enim, significat publicam confessionem culpæ, qua coram Deo & Ecclesia fateamur nos reos esse & iustè puniri, vt de summo Sacerdote in Lege dicitur: Teneat victimam, & confiteatur peccata populi. Et de auditoribus Baptistæ Matth. 3. dicitur: Baptizabantur in Iordane, confitentes peccata sua.

Deinde significat priuatam agnitionem culpæ seu ipsam contritionem, vt Psalmo 32. Dauid inquit: Dixi, Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remittis iniquitatem peccati mei. Et Psal. 51. similis confessio extat. Tibi tantùm sum peccatum, & malum coram te feci, vt tu iustificeris, & vincas cum iudicaris: id est, fateor me peccatorem esse, & meritum æternam iram, nec possum opponere meam iustitiam tuæ iræ. Ideo pronuntio te iustum esse, cum condemnas & punis nos: Pronuntio te vincere, quando Hypocritæ iudicant

Deus est iustus iuxta legem, quando punit malos & impios & contumaces, & est iustus iuxta Euangelium, iustificans impium, qui est ex fide Iesu Christi, vt Rom. 3. dicitur.

te, quòd

te, quòd sis iniustus, qui ipsos punias aut condemnes bene meritos: Imò nostra merita nò possunt opponi tuæ iustitiæ, sed ita iustificabimur, si tu iustifices, si tu reputes nos iustos per misericordiam, si nos recipias propter Filium.

Exemplum est apud Thucydidem de Nicia, qui fuit vir sapiens & iustus, quòd ad externam vitæ & morum gubernationem. Is igitur, cùm in Sicilia ab hostibus esset circumuentus, & videret se in certissimo periculo esse, consolatus est se & milites suos eiusdem periculi socios hac Ora-

tionem: Ego quidem, inquit, semper vixi erga Deos piè & legitime, & erga homines iustè, & summa cum modestia, sine superbia & arrogancia. Itaque iubeo vos bene sperare, haud dubiè Deus nobis aderit, si non propter alias causas, tamen propter meam virtutem & pietatem, & nisi hoc faciat, profectò vix effugiet crimen iniustitiæ. Annò Nicias hac Oratione habita apud milites iudicat Deum? Quid verò putas eum fecisse postea, cùm victus & captivus abductus est, qualis tùm fremitus ipsius fuit? &c.

In tertia significatione vocabulum confessionis vsurpatur pro agnitione offensionis, & petitione reconciliationis apud homines offensos, vt dicit Iacobus: Confitemini mutuò peccata vestra, id est, sanate inter vos offensiones.

Hæ significationes in Scriptis Prophetis & Apostolicis, procul segregantur à decreto Pontificio, quod præcipit confessionem, id est, enumerationem delictorum, præsertim arcanorum, faciendam ministrantibus Sacramenta.

De hac enumeratione quæritur, an sit necessaria. Manifestum est autem enumerationem omnium vel paucorum delictorum non esse præceptam iure diuino. Quia nusquam voce Christi aut Prophetarum aut Apostolorum præcipitur.

Deinde enumeratio singulorum est impossibilis: Quia valde multa sunt peccata ignoratiæ & omissionis, quæ homines nec intelligunt nec meminerunt, iuxta illud: Delicta quis intelligit?

Ideo certum est conscientias nequaquam onerandas esse singulorum enumeratione, & nequaquam pendere remissionem ex enumeratione.

Longè maior est multitudo peccatorum, quàm vt possit recenseri & numero comprehendi. Circumferimus enim peccata origi-

nis, peccata actualia, voluntaria & inuoluntaria, peccata ignorantix & omissionis, varios defectus, inclinationes, actiones pugnantes cum lege Dei, mala consilia, conatus, sermones & facta contraria legi diuinæ. Quis posset tantam varietatem & tantam molé peccatorum numero comprehendere, & nominatim singula recensere? Ideo inquit Psalmus, Dixi, confitebor iniuitiam meam Domino.

Hanc doctrinam necessariam esse piis perspicuum est. Quia tristissima carnificina excruciantur, si putarent singula nominatim recitanda esse, nec remitti peccata, sine illa anxia enumeratione. Non disputabo de hac quæstione prolixiùs, cum manifesta sit veritas, & omnes pij omnium ætatum ita iudicârint, enumerationem singulorum delictorum non præcipi iure diuino: vt Chrysolomus in enarratione Psalm. 51. apertè inquit: Si pudet alicui dicere peccata, dicito ea quotidie in anima tua: non dico vt confitearis conseruo tuo, vt tibi exprobet, dicito Deo qui sanat ea. Omitto etiam hoc loco refutationem argumentorum, quibus aduersarij ostendere conantur, necessariam esse enumerationem singulorum, & iure diuino præceptam. Norant enim Episcopi se has præfugas offundere oculis & auribus populi, non quòd sic fecerint, sed ne hanc neruum suæ potentix amittant.

Quàm frigidum est, quòd dicunt se iudices esse, nec posse fieri absolutionem sine cognitione, cum sciant aliud esse sceptrum, aliud plectrum, id est, differre Aliud est iudicium forense iudicium politicum, & ministe aliud Ecclesiasticum. rito reconciliationis.

Sed nolo in his nugis refutandis immorari. Cæterùm plurimæ & maximæ causæ sunt, propter quas sentio retinendam esse priuatam Absolutionem in Ecclesia, quæ est vox ministerij Evangelici priuatim applicans remissionem petenti. Primum enim hæc Absolutio illustre testimonium est, quòd post Baptistimum lapsi conuerti possint, & conuersi recipendi sint & absoluendi, ac rursus fiant hæredes vitæ æternæ. Hæc causa valde mouere pias mentes debet, vt ament & tueantur priuatam absolutionem, & suo exemplo eius conseruationem adiuuent: Deinde retento ritu priuatæ absolutionis magis in Ecclesia conspicitur discrimen Legis & Euangelij, & ostenditur testimonium ipsis exemplis,

exemplis, quòd in Euangelio mandatum traditum sit de R. P. singulis annuntianda : Sicut Petrus Alexandrinus hunc ritum citauit contra Nouatianos.

Sunt & aliæ causæ ab vtilitate sumtæ, quæ cum omnibus notæ sint, mihi ad commemorandum non sunt necessariæ.

Dicam breuiter de duabus vtilitatibus : Quarum vna est, Quia rudiores possunt in hoc colloquio à ministro erudiri, quod parum differt ab Examine

& repetitione Catechismi. 2. Quia ministri possunt discernere eos, qui sunt admittendi ad Cœnam Domini ab alijs, qui propter graues causas arceri debent à sacra communione.

CAPVT NONVM.

De Satisfactione.

Vo sunt, quantum ego existimare possum, præcipui fontes errorum de Satisfactionibus ; videlicet Ignoratio historiarum, & confusio disciplinæ politicæ & iustitiæ Spiritus. Vt enim magna sapientia est, nosse historiam Ecclesiæ, & discernere politicos mores, à iustitia Spiritus: Ita magnum Chaos errorum nascitur, quando aut historiæ veteres ignorantur, aut superstitione confunduntur Res spirituales & Politicæ. Recitabo igitur Iunioribus historica de origine satisfactionum, quæ huic toti negotio magnum lumen adferunt.

Vltima & summa pœna in Ecclesia est Excommunicatio, quæ in veteribus Canonibus nominatur Anathema.

Polybius. Multi inepti magis imitantur *αἰσχρολογία* summorum virorum, quàm *ἔργα*. In hanc sententiam etiam Cicero in Oratore inquit, quosdam voluisse imitari Crassum, qui fuit ea vehementia in dicendo, vt subinde pedibus pulsaret terram inter orandum. Illos igitur ineptos putasse, se similes esse Crasso, si simili modo pedibus pulsarent terram. Sic in omnibus Synodis tractata sunt *αἰσχρολογία* & *ἔργα*. *ἔργα* fuerunt confessiones veræ doctrinæ, Symbola, & refutationes errorum, & dijudicationes dogmatum: vt ab Imperatore Constantino coacta est Synodus Nicæna, vt ederetur

DE PŒNITENTIA.

Confessio perspicua de Filio Dei, de ipsius æterna essentia & diuinitate, qua Patri est æqualis, contra blasphemiam Arrij. *πάρεργα* in Synodis sunt quædam regulæ, quas Græci vocant Canones, de disciplina Ecclesiastica, de Ceremonijs, de retribus, &c. Fuit autem in prima Ecclesia feueritas maior quàm quæ nunc est, aut esse potest: Sicut ex historia illa memorabili de Theodosio Imperatore & Ambrosio constat. Nam Theodosius, qui erat iracundior natura, & facile concipiebat flammam irarum, propter paucorum militum interfectionem in vrbe Theſſalonica, iussit totam multitudinem populi promiscuè, sine, vllò respectu sexus aut ætatis, interfici. Et interfecta dicuntur septem millia hominum propter edictum Imperatoris. Venit igitur Theodosius aliquando securus in templum Mediolanum, cuius Præses & Episcopus erat Ambrosius, & petit se admitti ad communionem Ccenæ Domini: Ibi Ambrosius vt vir Dei, coram tota Ecclesia reijcit ac repellit eum, quod esset cõspersus cruore hominum innocentum, & excommunicate eum. Imperator vero octo menses cõtinuos vixit in squalore, luctu, ac mœnore, nec prius receptus est ab Ambrosio, quàm legem conderet, quæ esset frenum iracundiæ suæ: Ne quisquam sceleratorum afficeretur supplicio ante 30. diem. Hac lege consulere voluit miseris hominibus, qui sæpe exclusi temporis breuitate non possunt se satis tueri & explicare. Et fuit hæc lex postea saluti multitudini Antiochenæ. Quia enim Antiocheni euerterant in nocturno quodam tumultu statuam Placillæ coniugis Theodosij, erectam in foro, Theodosius iussit promiscuè sæniri in omnes. Sed hæc lex retraxit eum & postea cognita causa pepercit ciuibus.

Duo sunt, quæ Græci vocant *προφυλακτικά* aduersus multas hæreses & superstitiosas opiniones. Vnũ est cognitio historiarũ Ecclesiæ & veterum certaminum. Alterum est discrimen illustre & conspicuum inter disciplinam, quæ est iustitia carnis, & iustitiam Spiritus, quæ in corde accenditur à Spiritu sancto per Euangelium. His duobus remedijs præmuniti rectiùs poterimus dijudicare, & hanc controuersiam de satisfactione, & multas alias, quæ omnibus temporibus in Ecclesia extiterunt.

Estque pœna, qua homo legitimo iudicio eiicitur ex Ecclesia, & donec non redit ad Ecclesiam, est membrum prorsus ab Ecclesia præcisum, & exclusum à societate Sacramentorum & Ecclesiasticorum officiorum.

Non temerè fulmen Excommunicationis edendum est, sed

magna

magna deliberatione , & multis gradibus opus est ad executionem huius iudicij, quod est omnium in Ecclesia tristissimum.

Nec dubium est primos patres etiam vitasse conuictum eorum , quos hoc modo ex Ecclesia eiecerunt. Ut Adam & Eua expulerunt à se Cain , ad quem dicitur voce diuina: Vagus eris & profugus in terra , & gessit Cain signum reatus, sicut inquit textus: Et posuit Deus in eo signum, quod cuiusmodi fuerit, etsi certò affirmari non potest, tamen consentaneum est fuisse subitam consternationem coram alijs hominibus, ortam ex magnis paucioribus conscientia, qui sunt iudicium & pœna sic ordinata à Deo in toto genere humano.

Eruditi multa disputant de verbis cap. 4. Genes. in quibus dicitur, posuisse Deum signum in Cain. Sed quorundam est probabilis coniectura, quæ & mihi non displicet, videlicet in Cain fuisse subitam consternationem, quoties venerit in congressus aut colloquia hominũ,

& eam quidẽ ortam à dolorib. & pauciorib. cõscientia, qui sunt executores diuini iudicij aduersus peccatum. Ut enim bona conscientia non tantum est approbatio rectè factorum, sed etiam lætitia, quæ cor delectatur honestis actionibus, & in illis suauiter acquiescit: Ita mala conscientia non est detestatio & accusatio scelerum otiosa, sed horribilis etiam dolor & paucior in corde, qui sequitur iudicium mētis improbantis scelera, qui dolor est velut carnifex & executor sententia læ voce diuina, & ipsius conscientia iudicio.

Hic mos eiiciendi excommunicatos à consuetudine & conuictu durauit postea in gentibus, quæ magis retinuerunt disciplinam primorum parentum. Nam & apud Græcos longo tempore hoc seruatum est, vt homicidæ & incesti, qui non interficiebantur, sed vagabantur tanquam excommunicati, gererent signa reatus: vt Orestes apud Euripidem, & Adrastus apud Herodotum, scilicet velamenta certa in capite: & apud Euripidem Orestes comedit solus, nec licet ei adesse communi mensæ: Et apud Sophoclem Oedipus in-

κῆς significat apud Græcos cingulum nuptiale, & per Me-

cessus recognita ex Thebis eij-
 citur. talepsin ceremonias, quibus or-
 nantur & cohonestantur legiti-
 mæ nuptiæ. ἀνεστῶ, significat
 nuptias, phibitas lege, quæ nullis ceremonijs nec bonis ominib. aut
 gratulationibus approbantur. Orestes interfecerat matrem Cly-
 temnestram, propterea quod & ipsa, vnà cum adultero Aegistheo
 interfecerat patrem ipsius reuersum ex bello Troiano. Hic inter-
 fector matris diu discurret in Græcia furens & amens, gerens signa
 reatus. Tandem verò absolutus est Athenis in Areopago, non ho-
 minum, sed Deorum sententijs, ac tulit pares calculos, hoc est, nec
 simpliciter absolutus est, propter atrocitatem sceleris, nec simplici-
 ter damnatus, quia venia dignus fuit, aut certè commiseratione, il-
 lius dolor conceptus ex Tragica cæde patris. Hanc enim habebant
 calculi pares significationem, vt nec simpliciter absoluerent reum,
 nec simpliciter damnarent, sed quasi in medio rem relinquerent
 pendentem.

De Adraſto scribit Herodotus lib. 1. Is propter interfectum à se
 fratrem fugit ad Cræsum regem Lydiæ, & ab eo tanquam sacerdo-
 te absolutus, aliquandiu vixit in aula Cræsi, & Præceptor fuit fi-
 lij Cræsi. Sed in venatione, cùm vellet figere aprum, imprudens di-
 rexit telum in filium Cræsi. Et si autem Cræsus remittebat pœnam
 capitalem Adraſto, quia delictum erat inuoluntarium: tamen ipse
 doloribus conscientia suæ, propter parricidium fratris, & cædem
 hanc, licet inuoluntariam, impulsus est, vt necem sibi conscisceret,
 cùm coniecisset se in rogam ardentem.

De Oedipo potestis cognoscere ex Tragœdia Sophoclis. Nam
 Thebani, iuxta oraculum Apollinis, eiecerunt hunc regem suum
 optimè meritum & sapientissimum propter incestum & illegiti-
 mas nuptias, quas habuit cum matre Iocasta.

Hi vetusti mores arcendi excommunicatos à conuictu, etiam
 retenti sunt apud Iudæos: Ideò Paulus hoc modo iubet vitari ex-
 communicatos, ne sit cum eis communis mensa. Ex his vetustis
 ritibus excommunicatorum, translata sunt & in Ecclesiam spe-
 ctacula publicæ pœnitentiæ, vt nominabantur, quæ postea Græ-
 ci nuncuparunt ἐπιτίμια, id est, castigationes seu multas. Latini
 vocabulo vsi sunt minùs verecundo satisfactionum. Homici-
 dæ & alij polluti manifestis sceleribus, vt adulteriis, stabant cer-
 to loco in templo per aliquot dies, induti sordidis vestibus, & ge-
 stantes

stantes signa. Vt homicidæ gladios gerebant, Adulteri fasces virgarum. His signis ostendebant se fateri culpam & se dignos esse pœnis. Sic explorati, pœst aliquot dies absoluebantur, & ad communionem rursus admittebantur. Id spectaculum à disciplina veteri ortum fuit, ac prorsus nihil faciebat ad Remissionem peccatorum coram Deo, sed fuit exploratio qualiscunque eorum, qui ad Ecclesiam redibant, an seriò veniam peterent. Aliis etiam exemplo fuit, vt ignominiam vitarent. Item, vt cernerent ob oculos posita testimonia, quæ ostendebant lapsos recipi posse. Creuerunt autem hæc spectacula superstitione, cum indocti homines magno errore affingerent, hos ritus, quos nominabant Canonicas satisfactiones, mereri Remissionem peccatorum, seu culpæ, seu pœnæ.

Ac plurimæ Synodi veteres nunc astrinxerunt, nunc laxarunt decreta de his ritibus, quæ cum legunt iuniores, sciant unde nugas illæ traditiones ortæ sint,

Laxationes satisfactionum
vocantur indulgentiæ.

quæ non solum carnificinæ conscientiarum fuerunt, sed extinxerunt etiam lucem doctrinæ de iustitia fidei, & de veris cultibus. Harum rerum historia considerata, quæ ad multas inextricabiles disputationes Monachorum & iudicandas & refutandas mirificè prodest, deinceps, si placet videamus, quam variè nomen satisfactionis vsurpetur.

Principiò significat compensationem, Deo pro culpa satisfaci-entem, & placantem iram Dei, quæ satisfactio propriè per Filium facta est. Secundo vsurpatur pro satisfactione civili, qua debitor soluit pecuniã, quam debet, aut is, qui alium damno adfecit, damnum compensat. Hæc civilis satisfactio est opus debitum, & pertinet ad contritionem, ac bonum propositum: vt raptor alienæ coniugis, si non reddit marito coniugem, manet adulter, & est sine contritione. Ita debitor non volens soluere, cum possit, manet fur, & regula vera est dextrè intellecta: Peccatum non remittitur, nisi ablatum restituatur.

1. Iohan. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: Non autem nostris tantum, sed etiam totius mundi.

Similis est sententia Matth. 18. Nisi remiseritis alter alteri

peccata, &c. Hoc candidè & dextrè intelligendum est. Non pendet remissio diuina ex nostra remissione, tanquam ex merito aut causa, sed ita tamen necessaria est, vt nisi hoc impedimentum, videlicet pertinacia illa nostra, & implacabilis erga alios animus, è medio tollatur, non possit habere locum remissio diuina. Ita quanquam restitutio ciuilis non meretur remissionem peccatorum, nec est causa, cur detur remissio, tamen nisi fiat talis restitutio, non potest ad te peruenire & promanare remissio diuina.

Tertiò significat satisfactionem canonicam, quæ à Monachis hoc modo definitur: Satisfactio canonica, est facere opera non debita, id est, non mandata lege Dei, sed opera supererogationis, iniuncta ab Episcopis, vel ministris, vt mereantur remissionem pœnarum purgatorii, vel aliarum pœnarum huius vitæ.

Post historicam commemorationem, quæ ostendit à quibus fontibus ortæ & profectæ sint nugaces traditiones de satisfactionibus, quas vocant Canonicas: monuimus de varia & multiplici significatione ipsius vocabuli satisfactionis. Aliter enim vsurpatur hoc vocabulum in foro, aliter in verbo Dei, aliter in disputationibus Monachorum. Phrasi scripturæ significat compensationem pro culpa, quæ placat iram Dei, & tollit mortem æternam. Talis satisfactio est sola atque vnicam mors saluatoris nostri Iesu Christi. In foro ciuili satisfactio intelligitur de restitutione debiti, & de compensatione damni, quo alius est affectus. Cùm soluis pecuniam creditori, aut cõpensas ei damnum, cuius causas ei efficaces dedisti, ciuilitè ipsi satisfacis, sed nunc loquimur de tertia significatione, quæ est vsitata in scriptis & sermonibus Monachorum.

Etsi enim fatentur Monachi satisfactiones non mereri remissionem culpæ, tamen fingunt non remitti pœnam æternam, nisi propter compensationem pœnarum purgatorii, vel aliarum temporaliũ, & addunt satisfactiones indici ab Ecclesia, vt illæ pœnæ mitigentur; & quidem oportere satisfactiones esse opera non debita lege Dei.

Breuitè declarabo iunioribus summam commenti Monachorum de satisfactionibus.

Vos intelligitis discrimen inter culpam & pœnam. Culpa est offensio summi boni, id est, Dei ipsius, est quiddam contrarium iustitiæ Dei, & pugnans cum lege Dei. Pœna verò est cruciatus & destructio, quæ iusto

quæ iusto ordine comitatur culpam. Et cum Deus sit bonum infinitum & æternum, iusto etiam ordine homo offendens Deum obligatur & ordinatur ad æternam pœnam. Monachi igitur sic fingunt: Culpam quidem & offensam remitti propter Filium Dei intercedentem pro nobis, sed pœnam negant remitti, nisi conuertatur & commutetur in pœnam temporalem, quæ est vel ignis purgatorius, ut ipsi fabulantur, vel pœna huius vitæ temporalis. Sed has pœnas temporales dicunt redimendas operibus illis non mandatis Lege Dei, sed electitiis, quæ Paulus vocat ἐθελουθησκειας, indictis & denunciatis ab Episcopis aut ipsorum ministris, cuiusmodi sunt ieiunia certorum dierum, certarum precationum recitationes, peregrinationes, &c. Hæc igitur vocant opera non debita, quia non habent expressum testimonium verbi Dei, & sunt opera supererogationis, perinde quasi homo sua disciplina satisfaciat Legi Dei, & possit alia maiora facere.

Has fabulas Monachorum constanter reiicimus, & retinemus regulam firmissimam: Pœnæ æternæ simul cū culpa remittuntur propter Filium Dei, non propter vllas nostras compensationes. Nā mors Christi non tantum est satisfactio pro culpa, sed etiam pro æterna morte: iuxta hæc dicta:

O mors, ero mors tua, O inferne ero pestis tua.

Q. d. Hactenus potenti morti omnia propter peccatum obtulerunt, prona & obnoxia fue-

runt morti, & infernus vno hiatu omnia absorpsit: sed ego iniiciam frenum & lupata faucibus mortis & inferni. Egō sic domabo & cōstringam hos duos potentissimos hostes, ut facile mihi & meis victoriam tradant, fateantur me & meos ipsorum esse victores. Ex hoc loco Osæ 13. Paulus extruxit dulcissimum carmen Triumphale seu ἐπιπύλιον, ut Græci vocant, quod sequitur.

1. Corinth. 15. Mors vbi est aculeus tuus? In inferne vbi est victoria tua? Deo sit gratia, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum.

Et Triumphus descriptio ad Colossenses cap. 2. semper in conspectu sit: Vbi Paulus disertè inquit, victorem Filium Dei, à seipso domitas & captas potestates inferorum ducere in Triumpho, cuius Triumphus gloriam non transferamus in nostra opera, sed firmissimè hanc consolationem teneamus; Fide iustificati pacem

habemus apud Deum, id est, certum est iram Dei placatam esse, & nos liberatos esse à pœnis æternis.

Verissimè inquit Augustinus.
Opera Dei omnia sunt perfecta.

Deus nihil relinquit imperfectum, sed quæcunque instituit & incoat, ijs postremam manum admouet, perficit, & consummat, ne quid relinquatur mancum aut mutilum. Quare cum pax spiritualis sit opus & beneficium Filij Dei, nequaquam putetur aliquid deesse de perfectione huius pacis. Quod certè fieret, si tantùm pro culpa satisfecisset Filius Dei. Talis pax non esset integra & perfecta. Semper enim essemus solliciti de pœnis æternis, & earum compensatione. Sciamus igitur Christum pro culpa & pœna satisfecisse, atque ita suo merito nobis perfectam pacem restituisse.

Quare non sunt conscientia turbanda imaginatione Monachorum de satisfactionibus.

Cogitate qualis fuerit carnificina olim conscientiarum, commentum illud Purgatorij. Cùm homines vocabantur ad vitæ exitum, & animam iam agebant, nulla audiebatur vox alia, nisi hæc vna: Tibi migrandum erit hinc in purgatorium, sed ne diu detinearis in illis flammis, quarum tantus est ardor, vt in infinitum superent calorem ignis, quem in foco alimus subiectis lignis: nos curabimus tuo nomine fieri Missas funebres, non parcemus vllis sumtibus, nullum laborem aut officium intermitteremus, quod spectet ad te primo quoque tempore redimendum. Hoc verè est ex fumo in ignem conijcere, & ex Scylla in Charybdim.

Secundò. Etsi verissimum est, Remissionem pœnæ æternæ nunquam diuellendam esse à remissione culpæ, tamè necesse est discerni remissionem culpæ à remissione pœnarum temporalium huius vitæ. Nam Ecclesia propter multas causas cruci subiecta est, quas semper in conspectu esse oportet.

Semper videndum est in Ecclesia, quæ res sint coniungendæ & copulandæ, & quæ rursus sunt diuellendæ, discernendæ, distinguendæ, vt in hoc loco necesse est coniungi & copulari remissionem culpæ, & remissionem pœnæ æternæ. Quia vnum & idem est beneficium Filij Dei, liberantis ab ira Dei & à culpa. Hæc rectè coniunguntur. Deinde tenendum est discrimen inter remissionem culpæ, & inter remissionem pœnæ temporalis in hac vita. Etsi enim Deus

credentibus

credentibus certò remittit peccata, iuxta illud, Beatus cui Dominus non imputauit peccata, &c. tamen suo quodam consilio propter certas causas, quarum aliquas patefecit Ecclesie, vult nos etiam post remissionem, exerceri certis calamitatibus & ærumnis, alium premit inopia, alium morbis exercet, denique singulis imponit suam sarcinam: Et partem fert quisque suam, vt inquit Pœta, sed hæc non sunt satisfactiones, vel pro peccatis, vel pro pœnis æternis.

Prima est: peccatû commune generis humani, propter quod omnes homines vniuersaliter subiecti sunt morti, morbis, & multis communibus malis.

Secunda: Cùm mundus non agnoscat illum morbum, & iram Dei aduersus hoc malum, Deus magis premit Ecclesiam, vt agnoscat hæc mala, & vocetur ad pœnitentiam.

Tertia. Quia Diabolus rabiosius sæuit in Ecclesiam.

Quarta. Vult Deus crescere in nobis agnitionem infirmitatis nostræ, & deponi fiduciam nostri, & accendi inuocationem Dei. Ideo magis exercet sanctos. Vult etiam conspici Deus in nostra infirmitate suam potentiam aduersus Diabolum.

Quinta. Vt afflictiones sint testimonia immortalitatis & futuræ gloriæ. Quia enim hîc sinit à Tyrannis Deus interfici Baptistam, Paulum, & similes, quos antea testatus est sibi curæ esse, necesse est restare aliud iudicium,

in quo rursus appareat, hos etiam post mortem Deo curæ esse, & puniri Tyrannos.

Habetis egregiam sententiam à Christo repetitam ex 3. capite Exod. Ego sum Deus Abraham, Isaac, Iacob, id est, Ego curo me-

os sacerdotes, testes, amicos, non solùm viuos, sed etiam mortuos, imò iam verè viuentes altera parte meliore sui. Curo non tantùm animas, sed etiam corpora in monumentis condita, quæ statuto tempore reuocabo in vitam, & rursus copulabo cum anima. Hæc est perspicua assèueratio, in qua affirmat se esse Deum, id est, protectorem, euratorem, defensorem, viuorum & mortuorum, animarum & corporum. Restat igitur iudicium, in quo Deus discernet Abelem à Cain, Baptistam ab Herode, Paulum à Nerone.

Sexta. Vt afflictiones sint testimonia doctrinæ. Quia enim sancti anteferunt confessionem suæ vitæ, apparet eos seriò sic sentire.

Septima. Ut efficiamur similes imaginis Filij Dei.

Octaua. Sæpe afflictiones sunt poenæ certorum delictorum.

Nona. Ut appareat sanctos obedientiam præstare, non suæ voluptatis causâ, sed propter Deum.

Decima. Ut Ecclesia sciat se non humanis præfidiis niti, sed habere custodem Deum.

Cùm igitur variæ ac diuersæ causæ sint, cur Ecclesia subiecta sit cruci, non imaginandum est omnes calamitates, certorum delictorum poenas esse. Et satis commodè distribuuntur afflictiones in quatuor genera: Aliæ sunt τιμωρίαι, id est, poenæ certorum factorum, vt exilium Dauidis. Aliæ sunt δοκιμασίαι, id est, exercitia vtilia ad frenandos pios, & ad confirmandam fidem, vt ærumnæ Iosephi. Aliæ sunt μαρτύρια, id est, testimonia doctrinæ & immortalitatis, vt Abel, Ieremiæ, Pauli, & similibus neces. Aliæ sunt λύτρα, id est, precium pro aliorum peccatis. Tale autem est sola mors vnus Filij Dei. Sic

Matth. 20. nominat suam passionem ipse Filius Dei.

In disputatione de satisfactionibus hæc duæ sententiæ semper ante oculos versentur: Quorum prior docet Filium Dei liberasse Ecclesiam, & omnes credentes, non tantùm ab ira Dei, hoc est, vt vulgò loquuntur, à culpa, sed etiam à poenis æternis. Semper ergo coniungamus, nec patiamur diuelli hæc duo beneficia, quæ re ipsa sunt connexa & colligata, videlicet remissionem culpæ & poenæ seu mortis æternæ. Hoc est primum fundamentum veræ doctrinæ de satisfactionibus, & firmissima refutatio opponenda aduersariorum commentis. Altera hypothesis monet, necessarium esse discrimen inter remissionem poenæ æternæ, & inter remissionem poenarum temporalium huius vitæ. Est enim Deus immensa bonitate propter Filium remittit, tegit, & non imputat peccatum, & simul retrahit nos ex morte æterna, tamen iusto, sapienti & bono consilio propter multas causas, conuersos onerat in hac vita sarcina calamitatum non leui. Esti autem omnes causas huius consilij discemus in vita æterna, tamen nunc vtile est, attentè & piè illas considerare, quas Deus vult à nobis agnosci & intelligi, quarum aliæ sunt impulsivæ aliæ finales. Nunc sequuntur reliquæ hypotheser, quæ & ipsæ sunt firma & immota fundamenta veræ doctrinæ de satisfactionibus, & firmissimæ refutationes

rationes

tationes aduersariorum. *Ἀντρέων*, militare est vocabulum: quando milites captiui redimuntur, necesse est persolui *Ἀντρέα*, quod Galii vocant Ranzon, quo etiam nostri milites vtuntur.

Tertiò. Etsi pœnæ temporales præcipuè propter Filium Dei mitigantur, qui est vmbaculum Ecclesiæ: Quia magnitudinem iræ Dei hæc infirma natura sustinere non posset, sicut Daniel Daniel. 9.
 orat: Propter Dominum exaudi nos, & respice nostrum ex Id est, Messiam.
 ilium: tamen & hoc verum est, propter totam conuersionem mitigari pœnas: Quia in sanctis promissiones legales additæ operibus non sunt irritæ, sed habent sua præmia, qualis est: Date & Lucæ 5. Cap.
 dabitur vobis.

Et cum Paulus inquit: Si iudicemus nos ipsi, non iudicemur: loquitur de tota Pœnitentia, non de illis vanissimis vmbribus, quas disputant etiam valere, si quis relapsus sit in peccatum mortale. Si quis ebriosus aut libidinosus suscipiat cataphractus peregrinationem ad D. Iacobum: Et
 in itinere polluat sese nouis sceleribus: Ibi disputant nihilominus valere illam peregrinationem, & esse satisfactoriam. Indignæ sunt hæc voces, quæ in Ecclesia audiuntur, vix inter Ethnicos ferendæ.

Quartò. Manifestè falsum est, quod Monachi fingunt, opera non mandata à Deo esse cultus Dei, & mereri remissionem culpæ & pœnarum; vt certis diebus abstinere à carnibus. Talia Quasi pisces non haberent carnes.
 opera immediatè hoc fine facta, vt per ea Deus honore afficiatur, vocant cultus. Contra quã persuasionem tenenda est regula firmissima: Frustra colunt mandatis hominum. Hoc vnum argumentum satis firmum est ad refutandas satisfactiones, de quibus Monachi loquuntur, quæ quidem eò maiore cura taxandæ sunt, quia persuasio de satisfactionibus valdè auxit traditiones humanas, & confirmauit opinionem, quæ fingit, opera non mandata à Deo esse cultus Dei. Est autem cultus Dei opus mandatum à Deo, factum in agnitio-

re & fiducia filij Dei, cuius operis principalis finis, seu mediatus, seu immediatus est, vt Deus honore afficiatur. Omitto iam quæ de impletionem Legis in hac materia Monachi dixerunt.

Legi Dei potest satisfieri etiã à Laicis, qui sunt in mundo, inquit Monachi: Sed hoc intelligunt de disciplina externa præ-

standa Legi: Deinde dicunt, ijs, qui volunt esse perfectiores sanctitate & iustitia, Christus tradidit præter Legem etiam quædam consilia, vt de castitate, id est, cælibatu, de non vindicando, & de paupertate. Laici possunt saluari, etiam si non sint pauperes, non viuant cælibes, sed nos qui volumus eminere præ alijs, & maiorem coronam assequi in vita æterna, cogimur consilijs extraordinarijs obtemperare, & ideo ingrediuntur Monasteria.

Etsi autem vitandæ obscuritatis causa nolo recitare omnes Labyrinthos huius materiæ, tamen quædam argumenta refutabo, quæ excogitantur ad errores prætextu aliquo stabiliendos.

P R I M V M.

Misericordiæ est parcere, sed iustitiæ est immutabiliter seruare Legem, requirere obedientiam vel pœnam æqualem.

Deus non solum est misericors sed etiam iustus.

Non igitur remittit sine compensatione seu satisfactione.

Respondeo. Concedo totum argumentum. Non facta est remissio sine satisfactione, scilicet per soluta per Filium Dei. Sola obedientia Filij Dei est satisfactio, & æquale precium pro nostris peccatis, & sacrificium placans iram Dei, sicut & Esaias inquit: Ponet animam suam hostiam pro peccato. Hanc victimam vult Deus aspici, & iram, & misericordiam considerari, nec tribuendus est hic tantus honos, videlicet esse *λύτρον* seu satisfactione pro peccato, vlli iustitiæ hominum.

Totum commentum Monachorum de satisfactionibus est commentitium, & nugatorium, plenum vanitatis, stultitiæ, & impietatis. Sed hoc boni habet, quod præbet occasionem dicendi de rebus necessarijs, quarum cognitione & explicatione in Ecclesia carere minimè possumus. Summa autem responsionis ad primam obiectionem hæc est: Concedimus argumentum, si intelligas satisfactionem

tationes aduersariorum. *Λύτρον*, militare est vocabulum: quando milites captiui redimuntur, necesse est perfolui *λύτρα*, quod Galli vocant Ranzon, quo etiam nostri milites vtuntur.

Tertiò. Etsi pœnæ temporales præcipuè propter Filium Dei mitigantur, qui est vmbra Ecclesiæ: Quia magnitudinem iræ Dei hæc infirma natura sustinere non posset, sicut Daniel *Daniel. 9.*
 orat: Propter Dominum exaudi nos, & respice nostrum exilium: tamen & hoc verum est, propter totam conuersionem mitigari pœnas: Quia in sanctis promissiones legales additæ operibus non sunt irritæ, sed habent sua præmia, qualis est: Date & dabitur vobis. *Lucæ 5. Cap.*

Et cum Paulus inquit: Si iudicemus nos ipsi, non iudicemur: loquitur de tota Pœnitentia, non de illis vanissimis vmbribus, quas disputant etiam valere, si quis relapsus sit in peccatum mortale. *Si quis ebriosus aut libidinosus suscipiat cataphractus peregrinationem ad D. Jacobum: Et in itinere polluat sese nouis sceleribus: Ibi disputant nihilominus valere illam peregrinationem, & esse satisfactoriam. Indignæ sunt hæc voces, quæ in Ecclesia audiantur, vix inter Ethnicos ferendæ.*

Quartò. Manifestè falsum est, quod Monachi fingunt, opera non mandata à Deo esse cultus Dei, & mereri remissionem culpæ & pœnarum; vt certis diebus abstinere à carnibus. Talia *Quasi pisces non haberent carnes.*
 opera immediatè hoc fine facta, vt per ea Deus honore afficiatur, vocant cultus. Contra quâ persuasionem tenenda est regula firmissima: Frustra colunt me mandatis hominum. Hoc vnum argumentum satis firmum est ad refutandas satisfactiones, de quibus Monachi loquuntur, quæ quidem eò maiore cura taxandæ sunt, quia persuasio de satisfactionibus valde auxit traditiones humanas, & confirmavit opinionem, quæ fingit, opera non mandata à Deo esse cultus Dei. Est autem cultus Dei opus mandatum à Deo, factum in agnitio-

Esa. 4. dicitur: Frange esurienti panem tuum; Et Lucæ 6. Date & dabitur vobis. Hic constat de causa efficiente impulsiva, id est, de mandato Dei, præcipiente hanc beneficentiam. De hac re iam non differimus. Sed in hoc etiam opere à Deo mandato, tamen formam & finem peruertunt Papistæ. Primum enim corrumpunt formam, quia præscribunt certa tempora, & certum modum dandi Eleemosynas. Venit autem regnum Dei, vt Luc. 17. dicitur, sine superstitiosa obseruatione circumstantiarum, loci, temporis, & similium. Iubette Deus dare Eleemosynam, sed non præscribit tibi certas horas, aut diem, aut modum, sed circumstantias relinquit tuæ pietati & arbitrio: vnusquisque det secundum suas facultates, ne sit alijs abundantia, nobis inopia. II. Corrumpunt finem. Finis operis mandati à Deo est, vt Deus honore afficiatur; sed ipsi alium finem excogitant, aberrantem à voluntate Dei, videlicet, vt opus ipsum per se & sua dignitate mereatur remissionem peccatorum, aut remissionem pœnæ purgatorij.

Non rectè facit fingens homines lege iustos esse, & alia noua opera facienda esse, tanquam supererogationis, quæ sint precium ad compensandas pœnas.

T E R T I V M.

Dauidi post remissionem culpæ imposita est pœna.

Ergo satisfactiones ad remissionem culpæ accedere debent.

Respondeo. Nego consequentiam. Quia pœnæ temporales diuinitus impositæ, non sunt compensationes purgatorij, aut pro morte æterna; sed habent alios fines, vt suprâ dixi. Nam præcipuus finis omnium ærumnarum est, vt excitemur ad inuocationem, & confirmetur fides, & in liberationibus celebremus Deum.

Deus affligit; non vt perdat, sed vt reuocet nos ad pœnitentiam, & acuat in nobis, & augeat scintillas fidei & inuocationis, quæ rebus secundis facillè extinguuntur.

Nulla Musica, nullum *ἀκρόμα* dulcius est Deo, quàm inuocatio in ærumnis, & gratiarum actio post liberationem.

Omnes stertimus profundum somnum; quasi Lethæo flumine poti,

poti, & in Lethargum demerſi in rebus ſecundis : Sed aduerſæ res excitant & exſuſcitant nos ad inuocationē, & acunt vigilantiam, ſicut prouerbiali figura dicitur : Qui nescit orare, diſcat nauigare. Quo ſignificatur, nauigationis pericula, & alias afflictiones totius vitæ eſſe cauſas irritatrices & impulſiuas inuocationis. Vt enim, qui in metu naufragij eſt, ſaxeus ſit oportet, qui non gemat ad Deum, & vota faciat : Sic profeſtò in omnibus alijs afflictionibus nobis vſuuenire ſolet. Loquor autem de pijs, qui Deum rectè agnoſcunt.

Dauid intelligit ſe tantis miſerijs propter lapſus ſuos deformatum eſſe, ac ſubiicit ſe Deo punienti, ſed non reſiſtit in hac cogitatione de pœna, ſed ſcit ſe admoneri de Pœnitentia, de inuocatione, de fide, de glorificatione Dei, quòd tantis ærumnis non opprimitur, nec proſus deſeritur, ſicut Saul deſertus erat.

Hæc de primo gradu ſatisfactionum dixiſſe ſatis ſit. In cæteris gradibus taxandis eò breuiore erimus. Quia manifeſta mendacia continent.

Notoria, id eſt, publicè omnibus nota, non indigent refutatione.

II. Manifeſtè falſum eſt, quòd dicunt Monachos ſic affluere meritis bonorum operum, vt ea cum alijs liberaliter communicare poſſint. Vt enim hoc loco nihil dicam de vita Monachica, quæ plena eſt idolatriæ, & hypocrifeos, quis ignorat ſanctos quotidie precari : Remitte nobis debita noſtra? Cùm igitur ſancti non poſſint propria peccata tollere atq; delere, nequaquam aliorum hortulos ſuis riuulis irrigare poſſunt.

III. Manifeſtum & hoc eſt : Applicationem indulgentiarum, qua Papa alijs applicat merita ſanctorum, commentitiam eſſe, & indulgentias olim nihil aliud fuiſſe, niſi laxationes canonum, quæ nihil pertinebant ad eas compensationes, de quibus Monachi loquuntur.

Olim in Eccleſia, cùm eſſet maior ſeueritas, fuit uſitata pœna publica, videlicet ſpectaculum publicum, quaſi theatrum, in quo conſpiciebantur rei ma-

niſteſtorum ſclerum, nec prius recipiebantur ad Eccleſiam, quàm ſi explorati eſſent, an ſeriò pœniterent. Hinc originem ducunt quædam κακοζυγία omnes traditiones & nugæ de ſatisfactionibus Monachorum.

III. Fabula de purgatorio refutatur his dictis: Iustificati fide pacem habemus.

Iohan. 5. Qui credit in me, non venit in iudicium, sed per mortem transit ad vitam.

Iohan. 8. Qui sermonem meum seruat, mortem nec videbit, nec gustabit in æternum.

Mors corporis est umbra mortis, si conferatur ad mortem æternam: Imò pijs tantùm est dulcis somnus, dulce iter, & dulcis migratio ex his miserijs. Sed mors æterna, est æternus, & nunquam defiturus sensus iræ Dei, videlicet vermis conscientiæ, qui nunquam morietur, & ignis crucians corpora, qui nunquam extinguetur.

Et totum caput 8. ad Romanos perspicuè commentum de purgatorio refutat: Nulla nunc condemnatio his qui sunt in Christo Iesu. Item, Quis accusabit electos Dei?

Præclare ergo Cyprianus: Quando isthinc excessum fuerit, nullus iam locus pœnitentiæ est, nullus satisfactionis effectus. Hic vita aut amittitur aut tenetur. Hic salutis æternæ cultu Dei & fructu fidei prouidetur. V. Cæterum quid de Missis funebribus & venalibus sentiendum sit, supra satis diximus. In loco de Sacramentis,

CAPVT DECIMVM ET
POSTREMVM.

Cohortatio ad agendam Pœnitentiam.

Autius iubet in Ecclesia proponi non modò doctrinam veram & necessariam, sed etiam *παραινεσις*, id est, cohortationes relinquentes in animis auditorum aculeos affectuum, videlicet timoris, fidei, & aliorum. Id verò maximè faciendum est in doctrina de Pœnitentia. Non enim homines tantùm sunt erudiendi, vt sciant, quid sit Pœnitentia, quas habeat partes, &c. sed quisque pro modulo sui doni, & pro eo talento, quod sibi à Domino demandatum est & traditum, hortetur auditores suos, vt cogitent regnum Dei

Dei consistere non in sermone, aut sola speculatione, sed multò magis in virtute, hoc est, in pauoribus & consolationibus, in agnitione peccati & iræ Dei, & in agnitione illius misericordiæ, quæ nobis propter mediatorem promissa est. Cùm autem hoc loco nobis sit dicendum more scholastico, hoc est, breuiter, non laxabo habenas Oratori, ne tela ventis permittam, sed ijs qui sunt præclarè instructi ab ingenio, pietate, eloquentia, hoc negocij do, vt ipsi partim pia cogitatione, partim ipso stylo amplificent, & ornent locos Paræneticos ad pœnitentiam, quorum extremam lineam duntaxat iunioribus adumbraui. Et vt plurimum verborum faciamus de his sententijs, tamen semper manet vera Pauli oratio, Regnum Dei non in sermone, sed in virtute consistit, &c. Profectò si vlla est concio necessaria his temporibus: hæ conciones de pœnitentia accommodatæ sunt, & consentaneæ ijs periculis & malis, in quibus uersamur.

Septem sunt loci, quibus animi auditorum ad veram pœnitentiam, id est, ad agnitionem peccati, & iræ Dei excitari, & rursus vera consolatione erigi possunt.

Primus est præceptum Dei: Agite pœnitentiam.

Secundus complectitur comminationes, & exempla iræ Dei aduersus contumaces in atrocibus delictis.

Tertius est commonefactio de periculis publicis & priuatis.

Quartus: Concio de futuro iudicio post hanc vitam.

Quintus: Amplissima promissio de misericordia diuina iuramento sancita.

Sextus: *φιλανθρωπία* Dei & Christi erga lapsos agentes pœnitentiam.

Septimus: Consideratio dulcissimorum effectuum pœnitentiæ.

Etsi autem nihil vtilius est, quàm hos locos ita amplificare, vt aculeos affectuum in animis relinquunt, tamen nunc breuitatis causa, summa sequemur fastigia rerum, & alijs, qui eloquentia excellunt, hortatores erimus, vt de singulis vberius & splendidius dicant.

De primo loco.

Semper in Ecclesia inde vsque ab initio sonat vox Spiritus sancti: Agite pœnitentiam. Hac voce audita contremiscere totum genus humanum oportebat, vt tremuerunt scopuli, & saxa rupis Sinai, cum Deus ederet Decalogum. Vult enim Deus agnotci iram suam aduersus peccata omnia, & præcipuè aduersus contemptum Filij, sicut in Psalmo inquit: Osculamini Filium, ne irascatur, & peccatis in via. Vult nos verè expauescere agnitione tenebrarum, & horrendæ prauitatis & contumaciæ nostræ. Sit igitur in conspectu mandatum de pœnitentia, & nos non hortetur solùm, sed etiam impellat: vt ferio cogitemus de conuersione.

Hæc fuit concio Nohæ ante Diluuium. Hæc item fuit concio Loth ante deletionem Sodome, omnium Prophetarum, Baptistæ, Filij Dei, & adhuc omnium verè docentium. Quare non existimetur esse vox hominis morosi & iracundi, sed, vt est reuera, vox Dei & Spiritus sancti.

De Secundo.

Etsi autem homines prophani, securi & ebrij voluptatibus, rident diuinas comminationes, tanquam ficta terriculamenta, & aniles fabulas: tamen nos, qui non sumus Epicurei, reuerenter audiamus fulmina denuntiantia iram Dei & æternas pœnas omnibus impijs, qui non conuertuntur, & cogitatione iræ Dei ferio expauescamus.

Quàm horribilis est oratio Esaiæ 66. Vermis eorum non desinet, & ignis non extinguetur. Vermis, inquit, id est, perpetuus cruciatus conscientia, in æternum coriפורum arrodens, vellicans, mordens, non desinet, & ignis, id est, flamma, qua corpus vretur, & vsulabitur, nunquã deflagrabit: Pœnæ præsentis, quid sunt ad hæc collatæ, nisi vmbra quædam & fumus?

Non enim dubium est displicere Deo horribiliter securas mentes, non considerantes iram Dei, aut etiam elatas inani fiducia suæ sapientia, suæ iustitiæ, aut potentia: Sicut Paulus ad Eph. inquit: Impios esse, ἀπληγνίκους, id est, sine dolore viuere: Et Ieremias, Erubescere nesciebant.

Quere

Quare vt emendetur securitas nostra, & vita temulenta, irā Dei consideremus, declaratam & multis sententiis & exemplis omnium temporum.

Esaias arguens peccata, & denuntians iram Dei omnibus impiis viuentibus in otio, & voluptatibus, gradi sono orationis uitur.

Audite celi, auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est. Vx genti peccatrici. Disertè inquit, Dominum locutum esse. Non igitur humana reprehensio est, instituta humano consilio, vt cum Socrates arguit vitia suorum ciuim: nec est vox irrita, sed efficax, penetratura in mentes & corda, accensura agnitionem peccati, & irā Dei. Dauid Psalmo 7. fulminibus ver-

borum terret lectorem, qui non est ferreus, & Caucasi rupibus durior: Si non conuersus fuerit, (impius) gladium suum acuit, arcum suum tetendit, & parauit illum, & sibi parauit tela mortis, sagittas suas contra inimicos parauit. Animaduertit pius Lector, quàm terribilis sit hæc Oratio, quæ ante oculos proponit Deum armatum gladio probè polito, & arcu non quidem remisso, sed tenso, cuius tela non aberrant à scopo, sed certè feriunt, & prosternunt, ad quæ diriguntur. O ferrea pectora, quæ tam tristi pictura non commouentur, nec cum Ieremia exclamant, Conuertere me Domine, & cõuertar:

Corripe me Dõine in iudicio, non in furore, ne ad nihilum redigas nos. Amos cap. 9.

Ecce oculus Domini super regnum peccans, & conteram illud. Gladio morientur omnes peccatores populi, qui dicunt: Non veniet super nos malum. Sophonias cap. 1. Et erit in tempore illo, scrutabor Ierusalem lucernis, & visitabo viros defixos in fecibus suis, qui dicunt in cordibus suis, Non faciet bene

In mitigatione, seu cum quadam moderatione.

Id est, in superbia, auaritia, vsuris, hellnationibus, libidini-

Dominus, & non faciet malè, bus, mendacijs, Epicuræa secu-
& erit domus eorum deserta. ritate.

Sic Lucæ 3. Baptista inquit: Iam securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Ita & Filius Dei Lucæ 13. clamat: Nisi egeritis pœnitentiam, omnes peribitis.

Ad has tristissimas sententias adiungantur exempla horribilium pœnarum, quæ securos & insanabiles omnibus temporibus oppresserunt. Notæ sunt historiæ de Diluuiio, de conflagratione Sodomæ, de Cananæorum deletione, de excidio Hierosolymæ, de tot gentium & ciuitatum miserabili interitu. Has historias cùm legimus, sciamus opus Dei esse, quòd peccata puniuntur tantis calamitatibus. Cogitemus etiam has ipsas calamitates esse vocem Legis, commonefacientem nos de Pœnitentia.

De Tertio loco.

Quòd si aliena exempla parùm nos mouent, illa tamen certè pericula, in quibus publicè & priuatim versamur, permouere animos nostros debent, vt ad Deum per pœnitentiam redeamus. Quis enim adeò ferreus est, vt non magno cum dolore spectet incendia orbis terrarum, ruinas regnorum, confusiones religionum, domesticas calamitates infinitas. Videmus Turcas quotidie latius grassari, & minari Germaniæ nostræ infinitam vastitatem. Videmus exortos esse tumultus principum Christiani nominis, perniciosos Ecclesijs. Res etiam ostendit defensores idolorum Pontificiorum ardere acerbissimis odijs aduersus pios. Verant enim propagari Euangelium, & multos honestos homines crudeliter interficiunt. In his spectaculis esse otioso, & securo animo, quid est aliud, nisi manifesto furore ludere in media morte? Sicut latro impius pendens in furca furenter & petulantè ludit, subsannans Filium Dei. Agè verò, ne semper de publicis periculis dicamus, quis ita extremè stupidus est, prorsus vt neque attendat, neque consideret, quàm breuis & fugax, & incerta sit omnis vita nostra. Verissimè enim Simonides dixit: Faciliorem esse hominis mutationem, quàm muscæ, quantumuis cele-

nisceleriter volantis. Est & illa Senecæ Oratio vera, & vobis non ignota:

Nemo tam diuos habuit fauentes,
 Craſtinum vt poſſet ſibi polliceri,
 Res Deus noſtras celeri citatas

Turbine verſat.

Cùm igitur naſcentes moriamur, & finis ab origine pendeat, vt Manilius dixit, non differamus pœnitentiam in aliud tempus, ne aut mors inopinantes opprimat, aut falſa pœnitentia, qualis fuit Iudæ, pro vera nobis obrepat.

Virgilius 6. Aeneidos: Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.

Nunc tempus eſt, nos de ſomno ſurgere: Quia nunc tempus acceptabile, nunc dies ſalutis: Hodie vocem Domini audientes non obturemus corda noſtra, ſicut Iſraelitæ in deſerto fecerunt. Rom. 10. 2. Cor. 6.

De Quarto loco.

Neque verò quiſquam adeò leuis & inconfideratus ſit, vt exiſtinet poſt hanc vitam locum pœnitentiæ relictum eſſe: Neceſſe eſt enim in hac vita fieri conuerſionem ad Deum, ſicut ſcriptum eſt: Superinduemur, ſi tamen non nudi reperiemur, id 2. Cor. 6. eſt, nemo ciuis erit cœleſtis Eccleſiæ, niſi priùs in hac mortali vita ciuis fuerit huius Eccleſiæ, in qua ſonat vox Euangelij, & conuerſus fuerit ad Deum, antequam ex hac vita diſcederet. Quem admodum enim in poſtrema mundi die, tradet Filius Dei regnum patri, id eſt, adducet ad æternum patrem omnes conuerſos, vt Deus ſit omnia in omnibus: Ita in horrendos, & æternos cruciatus abiiciet omnes Diabolos, & omnes homines, qui non conuerſi ſunt priùs ad Deum. Quamobrem tota vita noſtra intueatur illud terribile iudicium, quod poſt mortem ſubituri ſumus omnes, & aſſentiamur toti Euangelio, & in vera conuerſione confugiamus ad Filium Dei, ac petamus, vt corda noſtra accendat Spiritu ſuo ſancto, vt ad illud iudicium initia iuſtitie æternæ aſſeramus. Nam, vt antea dictum eſt, prorsus neceſſarium eſt, in hac mortali vita conuerſionem ad Deum fieri, ne reuocati ex

morte ad iudicium, terribilem sententiam audiamus: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & angelis eius.

Semper iraque in conspectu sint, & mandata Dei de pœnitentia, & dicta de pœnis, & exempla pœnarum: Item publica & priuata pericula, & iudicium vniuersale, vt verè expauescant corda agnitione iræ, aduersus nostra peccata.

De Quinto loco.

Sed ne tantùm horrendi pauores excitentur, accedat consolatio & viuificatio, quæ fit fide statuente iram Dei placatam esse per Filium, & propter Filium nobis remitti peccata, & nobis, reddi iustitiam & vitam, sicut scriptum est: Gratia exuberat supra peccatum. Item: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Vt autem hæc fides crescat, & fiat ardentior, cogitemus iurandum Dei, quod Ezechiel recitat cap. 33. Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Nā conscientia magis eriguntur, cum audiunt non solum promissionem gratuitam & vniuersalem de remissione peccatorum, sed etiam confirmatam iureiurando.

Hanc igitur consolationem infigamus animis, & cogitemus, quanta vis sit amoris diuini erga nos, quàm ardentem desideret nostram salutem, & hac cogitatione fidem in nobis excitemus.

De Sexto loco.

Et si autem inenarrabilis bonitas & misericordia Dei ex amplissima promissione reconciliationis, & ex iuramento æstimari potest, tamen plura testimonia *φιλανθρωπίας* Dei, & Christi erga lapsos colligamus, vt tot illustribus testimonijs voluntatis diuinæ excitati accedere ad Deum, ducente Christo, incipiamus.

Principiò satis constat, Deum admirabili bonitate differre pœnas humanorum scelerum, vt nobis concedat spacium ad agendam pœnitentiam, Sic Esaiæ 30. dicitur: Expectat Dominus
vt mise-

vt miferetur veftri, id eſt, differt pœnas, non penitus delet vos, non accendit totam iram ſuam, vt aliqui conuertantur & ſanentur: Et de mora expreſſè concionatur Chriſtus Luc. 13. recitans parabolam de ficu, quam paterfamiliàs vult manere etiam quarto anno. Et Paulus Roman. 2. inquit: An diuitias bonitatis eius & patientiæ, & longanimitatis contemnis? An ignoras quod bonitas Dèi ad pœnitentiam te alliciat? Hanc lenitatem Dèi, cùm ſinguli experti ſimus, exſuscitemus nos ipſi ad pœnitentiam, & agamus gratias Deo, quòd non deleti ſumus in ipſis lapſibus ſine pœnitentia, vt Pharao, Chore, ſcortator interfectus à Phinees, & multi quotidie in latrocinij, in adulterijs, & alijs furoribus ſubitò interficiuntur.

Deinde quanta bonitas eſt, quòd Deus legatos ad nos mittit, quorum voce vtrò nobis pollicetur, atque deſert reconciliationem, nec vllam à nobis compensationem ſeu ſatisfactionem pro contumacia poſtulat? Hanc bonitatem Dèi Paulus prædicat 2. Corinth. 5. Deus poſuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Chriſto igitur legatione fungimur, tanquam Deo adhortante per nos: Redite in gratiam cum Deo. Eum enim, qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos eſſemus iuſtitia Dèi per eum. Quis non obſtupescat, cogitans de hac magnitudine miſericordiæ diuinæ? Verè inquit Seneca: Nihil eſt magnum, quod non ſit placidum. Huius honeſtiſſimi dicti exemplum Lib. 2. de tra. Et faciles motus meus generoſa capit. Quid maximè illuſtre in Deo conſpicitur. Non enim implacabilis eſt, (*ἀσπρόδος*) ſed toties offenſus, reconciliationem vtrò nobis offert, & pœnam, quam nos eramus meriti, in Filium deriuat. Hæc ſententia dulciſſimè pingitur in imagine paſtoris, quærentis ouiculam perditam, & in paterfamiliàs, qui filio præcul conſpecto occurrit, eundemque ſuauiſſimo oſculo complectitur, & reconciliatum veſtit & ornat.

Quid dicam de Chriſto, qui cùm ſit mitis, & humilis corde, placidiſſimè recipit agentes pœnitentiam, vt Matthæum, Mulierem peccatricem, Zacharum, Latronem emendatum, & alios

innumerabiles. Affirmat enim, se non venisse propter iustos, sed vt peccatores ad pœnitentiam reuocet.

Tertio, Tanta vis est bonitatis diuinæ, vt post reconciliationem sanciat æternam ἀμνηστίαν, id est, obliuionem iniuriarum. Testes huius asseuerationis de re omnium maxima sunt, Ieremias & Ezechiel. Sicut enim Ieremiæ 31. scribitur: Omnes cognoscent me, quia ero propitius iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius. Et Ezechielis 18. Si impius egerit pœnitentiam, omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor.

Mich. 7. Quis Deus sicut tu, remittens iniquitatem?

Postremò. Conuersi non tantùm erunt ἀντιπεύθῳ in illo iudicio vniuersali, sed etiam iudices erunt Diabolorum & impiorum.

εἰδύνα, publicæ rationes: ὑπεύθυνος, obligatus ad rationem reddendam, vt omnis quæstor est ὑπεύθυνος principi.

Huius sententiæ perspicuæ confirmationes passim extant, vt Iohannis 3. cap. Qui credit in Filium, non iudicatur. Iohan. 5. Qui credit in me, non venit in iudicium, sed ex morte transiit in vitam.

Lucæ 22. Iudicabitis duodecim tribus Israel. 1. Corinth. 6. An nescitis, quòd sancti mundum iudicaturi sint?

Hanc tantam bonitatem non aspernemur, nec ea abutemur, sed lapsi accusemus nos vero gemitu, vt Dauid inquit: Peccaui Domino, & intueamur mediatorem Filium Dei, & fiducia mediatoris redeamus ad Deum, rursus inuocemus, petamus nobis ignosci, nos recipi & sanari. Cogitemus illam dulcissimam vocem: Gaudium est in cælis de vno peccatore resipiscente, Lucæ 15.

De Septimo loco.

Et quoniam homines respectu vtilitatis maximè mouentur, proponamus nobis vberimos fructus, quos conuersio ad Deum gignit. Sunt enim fructus pœnitentię. Remissio peccatorum, reconciliatio cum Deo, donatio Spiritus sancti, & vitæ æternæ, tranquil-

tranquillitas cordis orta à fide, seu fiducia mediatoris, exauditi-
tio inuocationis, mitigatio pœnarum, multiplex benedictio.
Sed quia de his effectibus, quibus nihil suauius cogitari potest,
suprà satis dixisse videmur, nunc breuiores erimus, & à Deo pre-
cabimur, sicut Dauid precatur: Psalm. 119. Erraui sicut ouis
perdita, quære seruum tuum Domine. Item: Psal.
90. Doce me numerum dierum meorum,
vt ambulem corde sapienti.

FINIS LOCI DE POENITENTIA.

L O C U S
DE PRAEDESTINATIONE,
SEU DE ELECTIONE.

S T U D I O S I S A C A D E M I A E
I H E N E N S I S, S.

SEDPE auditis, difficilem esse doctrinam Ecclesiae, quia de multis magnis rebus aliud est iudicium rationis, aliud Dei. Inprimis autem difficilis est Locus de Electione, seu de Prædestinatione, ut semper iudicarunt homines docti & indocti. Neque enim de hac tanta re quidquam dici potest tam circumspectè, quin in varias reprehensiones incurrat. Siquis enim vrget τὸ ῥητὸν in dictis Pauli: huic mox obiicitur Stoicorum durities. Sin autem quærit mitiorem sententiam, videtur scripturam parum piè, & reuerenter tractare, eamque ad suas opiniones inflectere. Etsi igitur magnitudinerei ab huius loci explicatione deterreor, tamen Psalmi dictum nœ consolatur, quod iubet, ut Deus infantium & lactentium voce celebretur. Ne solis quidem fulgorem sustinent oculi: Neque tamen propterea lucem fugimus: Ita nequaquam deserenda, aut abiicienda sunt hæc studia doctrinæ cœlestis, etiamsi omnia mysteria diuinæ sapientiæ exhaurire non possumus. Quare quod faustum & felix sit, hodiè locum de Prædestinatione incoabo, in quo explicando summa sequar fastigia rerum, cum integra enarratio æternæ Academicæ propria sit. Valete, & Deum orate, ut docentibus & discipulis firmitatem valetudinis, & reliqua adimicula necessaria suppeditet. Die 14. Martii. 1536.

Victorinus.

Præfatio in Locum de Prædestinatione,
obiter excepta.

*B*isi nulla pars doctrina Christiana in hac mortali vita penitus & tota cognosci potest, quoniã, ut Paulus ait, ex parte Prophetamus, tamen Deus vult nos prima Elementa studiosè discere, ut præparemur ad sapientiam aeternæ Academia, in qua Deus erit omnia in omnibus, & omnia arcana consilia non solum de creatione, sed etiam de Electione & gubernatione Ecclesia nobis patefaciet, & liberalissimè nobiscum communicabit. Hac semper sunt cogitanda, quoties ingredimur, vel in scholas, vel in templa, ut agnoscamus discrimen inter incoationem, & consummationem sapientie cælestis ac diuinæ. Incoatur quidem in hac vita aliqua Dei agnitio iuxta patefactiones à Deo traditas, sed ea nondum est perfecta & consummata: Idè Paulus toties has voces usurpat, præsertim ad Philip. 3. Cupio Deum ita cognoscere, sicut ab eo sum cognitus. Ne autem diutius auditores detineam, dictabo breuem Præfatiunculam, quæ sit παρασκευὴ, & preparatio ad locum de Electione, de quo non sumus prolixè dicturi propter rei ipsius arcanam & ineffabilem magnitudinem. Ac ut in Arithmetica regula Cosica, seu regula Algebra, est præcipuus artis numerandi locus, & nemini, nisi artificibus exploratè perceptus & cognitus: Ita in Theologia nullus est locus abstrusior, quàm hic ipse, quem nunc incoamus. Et si ullo in loco vitanda est audacia & temeritas asseuerandi, tum profectò vel maxime id vitium fugiendum est in explicatione arcanorum Dei de Electione. Nos verè tanquam lactentes, & infantes verba facimus, vel potius balbutimus de re tanta, & tamen ali-
quid est dicendum propter ordinem doctrina.

De Prædestinatione, seu de Electione.

Mnium sapientum animi, ab initio mundi vsque ad finem, expetierunt & expetent, harum maximarum, & arcanarum rerum explicationem, qualia sint consilia Dei in Electione Ecclesiæ, cur tantam multitudinem hominum perire sinat, cur in eo cœtu, qui audit verbum Dei, multi sint vocati, pauci electi. Quis enim non iure miretur, eâ multitudinē, quæ duce Moysē ex Aegypto egressa est, & certissima testimonia præsentia Dei vidit, in deserto prostratam esse, nec quenquam ex tanto numero in terram promissam venisse, nisi Iosue & Caleb? Cohorresco intuens hoc tam triste exemplum. Si enim Deus non pepercit posteris Abraham, ex quibus natus est Christus secundum carnem, quid fiet de aliis, qui propter professionem gloriantur se esse filios Dei?

Quoties repetit Christus, hanc vocem, Multi sunt vocati, pauci electi, non est puerilis oratio, nec potest eludi præstigijs Sophismatum, sed τὸ ἴντρον, sicut sonat firmiter est retinendum. Et quidem res seu experientia ostendit veram esse hanc Christi sententiam.

Nemo putet me hyperbolicè exaggerare hoc exemplum. Meministis enim Paulum ipsum

1. Corinth. 10. deducere vniuersam Ecclesiam ad considerationem historiae populieducti ex Aegypto, & in deserto prostrati propter varia peccata, atque horribilibus pœnis longè ante oppressi, quàm portum terræ Canaan conspexit. Et disertè inquit Paulus: Hæc omnia propter nos scripta esse. Et Psalm. Venite, exultemus Domino, idem docet: Hodie inquit, Si vocem eius audieritis, &c. iam argumentare à maiore ad minus: Si non pepercit Deus naturalibus ramis, vt Paulus inquit Rom. 11. Si non pepercit oleæ, quantò minus parcat oleastro? Non nimis blandiamur nobis propter professionem Euangelij. Bonum quidem est, & necessarium profiteri Euangelium, sed non satis est egredi ex Aegypto, & videre miracula Dei, & gustare, quàm dulcis sit Dominus. Non sola professio te saluabit, sine vero timore & fide, sed qui stat, videat ne cadat.

Denique

Denique, vt alia exempla omittam, omnes sani mirantur, quare Deus tot años furores Antichristi, hoc est, Papæ & Mahometi, grassari sinat.

Mahometus iam annos 900, & amplius sparsit venenatum dogma & blasphemias aduersus Filium Dei, in tota Asia, tota A-

phrica, & in bona parte Europæ. Nullam enim scimus publicam Ecclesiæ congregationem esse (de singulis fidelibus nunc non loquor) vel in Asia, vel in Aphrica. Omnia ibi sunt plena idolatria & blasphemijs aduersus Deum. Cogita, quàm sint ampla regna. In Africa est Aegyptus, & multæ aliæ clarissimæ Prouinciæ. In Asia, Deus bone, quàm sunt pulcra regna & florentia, Arabia, Syria, Palæstina, Media, Persia, Minor Asia, pontus, &c. In Europa quantas regiones occupauit, Thraciam, Græciam, Macedoniam, Vngariam, &c. In reliqua Europa, qualis est status, quæ forma regnorû? In Hispania tota, iam etiam in Anglia, in Gallia, in Italia, in Polonia, in multis alijs regnis dominatur Papa. Non dico de singulis pijs, quos nouit Dominus, sed publica vox sonans in publicis congressibus non exauditur de Christo. In ipsa verò Germania vix tertia pars, aut quarta, est custos veræ doctrinæ. Reliquæ partes omnes, aut Idolatrijs, aut superstitionibus sunt pollutæ. Denique inter nos ipsos in hoc paruo cœtu, quàm multi sunt hypocritæ.

Sed has disputationes Paulus vno versu conficit, exclamans. O altitudo diuitiarum, sapientiæ & scientiæ Dei: Quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius,

& imperuestigabiles viæ eius: Et 1. Corinth. 13. discernit Academiam æternam, in qua Deus erit omnia in omnibus, & suam nobis sapientiâ, & iustiti-

Jeh weis dir nicht zusagen / was Gottes rath sey / das er vns vocem Euangelij seffet predigen / Vnd den andern so viel Wöckern nicht. Nos certè illis non sumus meliores.

am communicabit, à schola huius vitæ, in qua, velut pueri, prima elementa doctrinæ cœlestis discimus. Nunc, inquit, ex parte prophetamus, & tanquam infantes, & lactentes de maximis rebus balbutimus, easdemque per speculum in ænigmate cernimus: postea verò resuscitati ex morte perfectè Deum agnosce-
mus, ostendentem se immensa misericordia, & patefacientem sapientiam suam, & luce, sapientia, iustitia, vita & lætitia æterna nos implentem,

Quoties igitur dicta scripturæ occurrent difficiliora, ut verbi causa: Iohan. 12. Non poterant credere, quia scriptum est, Excaeca cor populi huius: Actor. 13. Crediderunt, quotquot erant præordinati ad vitam æternam. Roman. 9. Cùm nondum nati essent, &c. meminerit lector prophetiam seu enarrationem scripturæ in hac vita imperfectã esse, & lapidem accommodandum esse ad regulam, non regulam inflectendam esse ad lapidem, hoc est, redigendas esse mentes in captiuitatem, in obsequium Christo, ut Paulus in-

quit 2. Corinth. 1. nec vim afferendam esse scripturæ propter absurditates, quæ rationem offendunt.

Ego diu cogitavi, quare ne possint mitigari hæc dicta, sed profectò non possum reperire remediũ aliquod efficax, quod non modò cicatricibus, sed eti-

am vulneribus medeatur, *Nan kan wol ein Pappirlein in die Wunden thun/vnd das an Offen fleiben/aber wenn es warm wird/fellts doch wider herunter.* Sæpe audistis dictum Pauli Roman. 8. Sensus carnis est inimicitia contra Deum. In quo detrahit Paulus homini non modò actum, sed & potentiam satisfaciendi legi Dei: Cui autem deest vtrumque, actus & potentia, huic prorsus nihil relinquitur de actione ex suis viribus. Ita inquit Iohan. 12. Non credebant in Christum, *das gieng noch hin/Multi non credunt, sed tamen illuminantur: aber daß er dazu setzt/ nec credere poterant, ut scriptum est: Quod hic reperiemus remedium & malagma, quod leniat huius loci duritiem?* Sic Roman. 9. de duobus fratribus Esau & Iacob. Hic nihil potest tam argutè, vel absurdè objici contra Paulinam sententiam, quod non ille præciderit.

Cùm enim Philosophi fateantur suas tenebras in disputationibus de motu octauæ Sphæræ, de ordine Planetarum, de quadratura circuli, de materia cœli, de natura animæ: nemini mirum videri debet, si interpretes verbi diuini quædam arcana, aut ignorent, aut non satis explicent.

Quòd si exempla reiectionis, quæ animus meminisse horret, luctuque refugit, nos fortè offendent, illam Christi vocem cogitemus, qua Petrus de metis vocationis admonetur: Tu me sequere, id est, obtempera tuæ vocationi, nec sis de alijs sollicitus, quæ ad tuam vocationem minimè pertinent. Hæc breuiter in

ter in vestibulo dicenda putavi, ne quis subtiliorem huius loci explicationem à nobis requirat, quàm pro rei ipsius magnitudine, de qua differitur. Est enim moderati ingenij, eam formam explicationis postulare, à qua rei natura non abhorret.

DISPOSITIO LOCI DE

Electione.

- I. Caput. Quo ordine doctrina de Electione cognoscenda sit.
- II. Ex quibus fontibus hæc sapientia haurienda sit.
- III. Qui sint electi ad vitam æternam.
- III. Ad quem vsus hæc doctrina transferenda sit.

CAPVT PRIMVM.

Quo ordine hæc doctrina cognoscenda sit.

Ræclare D. Lutherus in præfatione Epistolæ ad Romanos monet. Hic, inquit, curiosi illi habentis cohibendi sunt, qui antequam Christum & virtutem crucis discant, abyssum illam prædestinationis scrutantur, & num prædestinati sint, necne, frustra inuestigant. Nam hi haud dubiè in confusio-

nem conscientiæ, aut desperationem sua hac inepta curiositate ducent & præcipitabunt seipsos. Tu verò in ratione discendarum sacrarum rerum sequere seriem & ordinem hinc traditum ab Apostolo: Primùm discè cognitionem Christi, vt agnos-

Roman. 7. Non inuenio in me bonum.

cas omnes vires tuas nihil valere, nisi ad peccandum. Deinde vt per fidem cum carne tua assiduè lucteris, quemadmodum seriem priora capita huius Epistolæ docent. Mox cum ad caput octauum perueneris, hoc est, vbi crucem & tribulationes exper-

tus fueris, tùm primùm senties in 9. 10. & 11. capitibus, quàm plena consolationis sit prædestinatio. Nam nisi tribulationem expertus sis, nisi ad portas inferi aliquando, vt in Dauid, & in alijs sanctis videmus, ductum te senseris: non poteris hanc prædestinationis sententiam sine periculo & blasphemo quodam fremitu naturæ contra Deum tractare. Necesse est igitur Adam veterem primùm esse mortificatum: Senfum carnis detritum: lactentes in Christo primùm adolescere, antequam hoc plenum vinum bibant. Nam & hic est sua quædam pueritia, cui lacte interim opus est, dum solido cibo assuescat. Hæc D. Lutherus.

In ratione studiorum necesse est ab ijs ordiri, quæ sunt facilia, postea verò ad obstrusa & arcanaprocedimur.

CAPVT II.

Verissimum est Psalmi dictum: Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Nam mentes humanæ destitutæ verbo Dei, non aliter in rerum diuinarum contemplatione caligant & excutunt, quàm vespertilioes ad lucem conuersæ meridianam: Quoties igitur de Electione angimur, reiectis alijs disputationibus quæ ex ratione sumuntur, obtemperemus præcepto Petri: Benè facitis attendentes Prophetico sermoni, tanquam lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec exoriatur Lucifer in cordibus vestris. Cùm autem duo sint genera doctrinæ diuinitus traditæ, Lex & promissio gratiæ, quæ propriè vocatur Euangelium; sciamus non ex Lege, sed ex Euangelio de Prædestinatione iudicandum esse. Nam Lex est speculum, quod intuentes nihil cernimus, nisi peccata nostra, & iram Dei ordinantis nos ad damnationem, & horribiles pœnas, iuxta illud: Maledictus omnis, qui non seruat omnia, quæ sunt scripta in libro Legis. Quamobrem in veris doctoribus non confugiamus ad Legem, sed ad vocem Euangelij, tanquam ad fontem aquæ viuæ: Eamque prudenter discernamus à

2. Petri.

mus à Lege. Promissiones Legis sunt conditionales, id est, postulant conditionem impletæ Legis, sicut clarè dicitur: Qui fecerit hæc, viuet in eis: Item, Hoc fac & viues. At promissio Euangelij propria, quæ promittit remissionem peccatorum, reconciliationem, seu imputationem iustitiæ & hæreditatem vitæ æternæ gratuita est, ita vt propter mediatorem, non propter nostra merita, aut Legis impletionem exhibeatur.

Cessante conditione, cessat conditionalis promissio. Postulat autem Lex diuina hanc conditionem, vt simus sine peccato,

& sine concupiscentia. Hac conditione cessante, sicut cessat in nobis: nemo speret aut somniet, se sine Christo fructus promissionum Legalium percepturum.

Hoc discrimen necesse est meminisse, & semper in conspectu habere. Est & hoc diligenter considerandum, vtramque concionem vniuersalem esse, concionem Pœnitentiæ, & concionem gratiæ. Arguit Deus peccatum in omnibus hominibus in hac deprauatione naturæ. Rursus etiam promissio vniuersalis est, iuxta illud: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Offert Deus gratiam omnibus confugientibus ad filium mediatorem, nec est *προσωποληψία* in Deo, nec imaginanda est particularitas de donis. Non omnibus darobur Samsonis, non omnes facit Musicos summos. Sic non est cogitandum de salute æterna, quæ cum sit bonum summum & necessarium omnibus, promissio vniuersalis est ad omnes credentes pertinens. Hanc intueamur, nec sinamus hanc veram consolationem nobis excuti ex pectore. Non igitur ex ratione, sed ex verbo Dei, nec ex Lege, sed ex Euangelio iudicandum est de Electione.

CAPVT III.

Voties de Electione dicitur, semper ante omnia cogita dictū Pauli: Quos elegit, hos vocauit. Vocatio autè visibilis est. Nam vocatorū cœtus est multitudo externa professione amplectentiū Euangelium. Nulla igitur electio cogitetur extra hunc visibilem cœ-

tum. Ac magna consolatio est piis, scire quod necesse sit semper in hoc visibili coetu, in his templis, & his scholis, aliquos esse electos, & quòd nusquam alibi vlli sint electi. Amandus est igitur hic visibilis coetus, & hoc ministerium, & Deo gratia agendæ sunt, quòd nos ad societatem Ecclesiæ vocauit. Magna enim prærogatiua est, esse ciuem huius Ecclesiæ, in qua sonat vox Euangelij. Hæc verissimè dicuntur de toto corpore, seu de toto numero electorum & saluandorum. Cum autem multi sint vocati, pauci electi, quæri solet, quæ membra huius corporis electa sint ad vitam æternam. De hac quæstione etfi difficile est pronuntiare,

2. Tim. 2. Quia fundamentum Dei stat firmum, habens hoc sigillum: Nōuit Dominus suos: tamen ex Euangelio hæc duæ hypotheses nobis notæ sunt, in quibus acquiescendum est reiectis aliis Labyrinthis, qui pauidas mentes non sanant, sed potius euertunt. Vna est:

Cum agis pœnitentiam, & in vera consolatione credis te recipi propter mediatorem, certum est, tunc te placere Deo, iuxta dictum: Iustificati fide pacem habemus. Altera est: Si in hac fide & inuocatione tandem perseueras, sine dubitatione, etiam alii iudicare de te possunt, quòd sis electus ad vitam æternam. Quia expressè scriptum est:

Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Matth. 24. Ebr. 3.

Nemo autem ignorat, vtrumque opus Dei esse, sine hypothesi conuerti ad Deum, & postea perseuerare in fide & inuocatione Filii Dei. Itaque semper in auribus tuis, lingua, & pectore hæc Psalmi verba repetantur:

Confirma hoc Deus quod operatus est in nobis, id est, Cum

antea inconuersione nos adiuueris, & vera consolatione nos erexeris, perfice incoatum beneficium, nec desere nos in periculis, & in afflictionibus, sed opitulare nostræ infirmitati, vt possimus retinere gratiam tuam & donum in gratia. Tu-

Psal. 68.

Philip. 2. Deus est, qui dat velle, & perficere.

Roman, 5.

um est

um est regnum, tua potentia, tua gloria. Tu igitur rege nos, quia non est hominis via eius, neque est viri dirigere gressus suos. Tu suppedita robur & vires ne deficiam, ne sauo vincar ab hoste. Propter te, propter te facias, vt blasphemii confundantur.

Ierem. 10.

Psal. 119. Erraui sicut ouis, &c.

Esaïæ 48.

Quando homo, & vir in scriptura conferuntur, homo significat plebeios homines obscuros

&c. Vir significat heroicis præstantes virtute, sapientia, gloria rerum gestarum, &c.

Talis precatio assidue repetita non erit irrita, sed certò impetrabit ea, quæ petimus, vt testatur dulcissima promissio Christi: Quanto magis pater vester dabit Spiritum Sanctum peitentibus.

Lucæ 11.

C A P V T I I I I.

Doctrina de Electione confirmat nos, ne in tanta imbecillitate nostra, & in tam varijs periculis & distractionibus existimemus, Ecclesiam tantum humanis viribus & consilijs regi:

Si humanis consilijs regeretur, iamdudum redacta fuisset in nihilum: Was erhelt sie dann? Nichts anders dann quod Christus ait, Ego pro te rogavi Petre, ne deficiat fides tua. Item super hanc Petram, &c. & portæ inferorum, &c. Item Iohan. 10. Oves meæ, &c. & nemo rapiet eas ex manibus meis. Esa. 46. Consilium meum stabit, &c.

Ac propterea fracti desperatione abiiciamus doctrinam, sed sciamus adesse Deum Ecclesiæ suæ, & nobis opem ferre. Ipse enim sua misericordia recepit Adam & Euam, desertos ab omnibus creaturis, & Filius semper fuit, est & erit custos Ecclesiæ. Hic custos rexit arcam Noë, seruauit populum eductum ex Aegypto. Hunc usum doctrinæ de Electione monstrat D. Lutherus in Præfatione Epistolæ ad Romanos.

Cum & missio Euangelizantium & verbum sit ex Deo, certè in solius Dei manu situm est, vt credamus, atque ita iustifi-

cemur & saluemur, & hæc stabilis sententia, & immota prædestinationis necessitas summè necessaria est. Tàm imbecilles enim sumus, vt si in nostris manibus situm esset, paucissimi aut nulli saluarentur. Diabolo enim omnes vinceret. Nunc cum hæc stabilis, & certissima Dei sententia mutari non possit, nec ab vlla creatura conuelli, tum certè spes est nobis reliqua tandem vincendi peccata, quantumuis etiam nunc in carne sæuiat.

Dixi de Electione seu Prædestinatione multò breuius, quàm rei magnitudo postulat, sed eloquimur non quantum volumus & debemus, sed quantum possumus, vt Gratiani Imperatoris vtar verbis.

Gratianus Imperator adolescens princeps pius & amans veræ religionis misit ad Ambrosium Episcopum Mediolanensem, formulam suæ Confessionis de Trinitate, quæ adhuc extat. In ea vsurpat hæc verba plena modestiæ & pietatis: Eloquimur non quantum debemus, sed quantum possumus. Eadem Oratione ego quoque meritò vtor in fine explanationis hæctenus traditæ de Electione. Et si enim sentio plura dicèda esse de re tanta, tamen eadem excusatione me tueor, qua vsus est ille sapiens & pius princeps Gratianus: Eloquimur quantum possumus.

FINIS LOCI DE ELECTIONE.

LOCVS

LOCVS
DE SACERDOTIO
CHRISTI.

STVDIOSIS ACADEMIAE
IHENENSIS, S. D.

Citishoc tempore Ecclesiam meditari
amplissimam historiam de Passione &
Resurrectione Domini nostri Iesu Chri-
sti. Sunt autem in hac historia duo potif-
simum loci considerandi, vnus de sacer-
dotio Christi. Alter de regno eiusdem
Domini. Vt enim tempore Passionis ardentissimè pro
Ecclesia omnium temporum orauit Filius Dei: & sacri-
ficium suum nobis applicauit, quæ quidem ad Sacerdo-
tis officium propriissimè pertinent: Ita post resurrectio-
nem idem Dominus est rex diuina potentia colligens,
defendens & seruans Ecclesiam, & propugnans nos ad-
uersus Diabolorum & Tyrannorum furores. Primùm i-
gitur tempus nos admonet, vt de his maximis rebus co-
gitemus. Deinde collatio historiæ, de qua dixi, cum Pro-
phetarum vaticiniis satis ostendit, quàm necessaria sit
horum locorum cognitio. Nam Prophetæ non obiter
attingunt officia sacerdotis & regis Christi, sed ea lucu-
lenti concionibus explicant. Ac vt omittam cæteros,
quàm nos delectat splendida oratio Esaïæ tribuentis
Christo non solum regia, sed etiam Pontificia munera?
Hæc enim de sacerdotio Christi dicuntur: Ponet animã
suam hostiam pro populo. Item pro transgressoribus ro-
gauit. De regno autem inquit: Videbit longam posteri-
tatem, & consilium Dei feliciter perficietur manu eius.

Item: Distribuam ei magnam hæreditatem, & fortes spoliabit. Neque verò propter historiam duntaxat & conciones Prophetarum hi loci cognoscendi sunt, sed multò magis propter quotidianam inuocationem, & consolationem senescenti Ecclesiæ in primis necessariam. Quoties inuocas Deum, cogitandum est, An & cur exaudiaris. Certum est autem nos exaudiri propter Pontificem Christum, perferentem nostra vota & gemitus ad æternum Patrem. Constat igitur nullam inuocationem fieri posse sine consideratione sacerdotii Christi. Illud etiam inter precandum cogitemus, Filium Dei summum sacerdotem, stantem coram æterno Patre, verè affici nostro dolore, & gemere nobiscum, vt pater *φιλῶσος* gemit cum liberis magna calamitate oppressis.

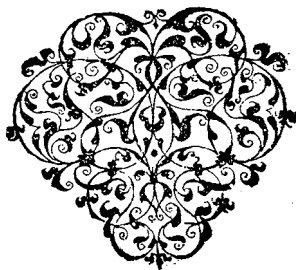
Habentes ergo Pontificem Christum, accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ, vt Epistola ad Hebræos dulcissimè inquit: Quid dicam de Regno Christi? cuius hæc beneficia propria sunt, collectio Ecclesiæ, liberatio à Tyrannide Diaboli, & à morte æterna, effusio Spiritus sancti, miranda defensio, & conseruatio Ecclesiæ aduersus manifestam vim Tyrannorum, & impiam fraudem hæreticorum, Deniquerefuscitatio Ecclesiæ ad vitam & gloriam æternam. Hæc magnifica & salutaria beneficia animo colligentes; non dubitemus Christum caput Ecclesiæ, ac duces nobis ad futurum esse, nec permissurum, vt vera doctrina deleatur.

Cùm igitur explicatio sacerdotii, & regni Christi præcipuum lumen afferat historiæ de Passione & Resurrectione Christi, & sanctissimis Prophetarum oraculis, & plurimum conducat ad inuocationem & consolationem, hortor pios auditores, vt reliquis locis doctrinæ
Christianæ

Christianaë etiam hos titulos adiungant. Quod qui faci-
ent, haud illos Expectata seges vanis eludet auenis. Bene
valete, & à Christo rege & sacerdote Ecclesiæ petite, vt
nobis halcyonia in his tumultibus & ruinis regnorum
concedat, nec sinat fieri dissipationes apicularum, quæ
mellificium Deo gratum exercent. Die 28. Martii.
Anno 1556.

Victorinus.

N 3

Præfatio in locum, de Regno & sacerdotio Christi.

FTsi multæ sunt appellationes, quæ describunt officia & beneficia Filii Dei, liberatoris nostri, tamen scriptura titulis regis & sacerdotis præcipuè gaudet & delectatur. Non enim obiter tantum his nominibus Filium Dei appellat, sed prolixè commemorat, quale sit ipsius regnum, & sacerdotium, & quæ bona hominibus adferat, & à quibus malis liberet.

Græci dicunt duas esse partes iustitiæ vniuersalis, quarum vna vocatur ἀναίρεσις τῶν κακῶν, id est, malorum deletio, fuga ma-

lorum, *Dasß einer das böße fleuhet*/ Altera pars nominatur *δέσις τῶν εὐεργετημάτων* positus beneficiorum. Græca melius sonant, id est, Iustitia primùm vitat & fugit ea, quæ sunt prohibita, seu mala pugnantia cum regula iustitiæ. Deinde præstat ea quæ congruunt ad normam iustorum & honestorum operum. In hanc sententiam Efaïa i. dicitur: Desinite malefacere, & discite benefacere, quasi dicat, non satis est omittere atrocia delicta, adulteria, furta, &c. sed necesse est insuper præstari, & exerceri officia necessariorum virtutum, iustitiæ, castitatis, beneficentiæ, veritatis, & aliarum. Sic quoties de regno & sacerdotio Christi cogitas, veniat tibi in mentem, à quibus & quantis malis Christus nos liberet. 2. Quæ bona restituat depulsis malis. Liberat autem Christus nos ab ira Dei, à peccato damnante, & à morte æterna. Deinde reddit nobis pro ira Dei gratiam Dei, pro peccato iustitiam, pro morte vitam æternam. Ita discatis comprehendere gratias priuatiuas & gratias positiuas, vt veteres loquuntur, Non solum cogites, quæ mala deleuerit, & sustulerit sua morte, sed etiam quæ bona restituerit omnibus credentibus sua resurrectione. Hæc & Paulus complecti voluit Roman. 4. Christus traditus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

Ac mihi quidem de his rebus cogitanti, nulla pars doctrinæ plus conducere videtur ad consolationem, & ad inuocationem, quàm explicatio regni & sacerdotij Christi. Cum autem de regno Christi, infra dicendum sit, nunc de sacerdotio Christi
 pauca

pauca dicam, vt iuniores intelligant, quantum in eo loco momenti fit ad alendam pietatem. Quærit mens in inuocatione quid alloquatur, quis exaudiat, quis opem ferat, quo obiecto debeat niti fides. De his grauisimis quæstionibus Christus respondet, cum de se tanquam de sacerdote ait Iohan. 16. Quid quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, hoc est, Fides vestra verè expectet ab æterno Patre bona, & nitatur non vestra dignitate, non vllis aliis intercessoribus, sed nitatur me sacerdote, perferente preces vestras in arcanum consilium Patris, & nominatim ita petat: Deus æterne Pater Domini nostri Iesu Christi miserere nostri, exaudi & iuua nos propter Filium tuum Dominum nostrum Iesum, quem constituisti sacerdotem & intercessorem, vt sæpe alibi formam recensui. Sic Epistola ad Ebræos cap. 4. nos

ad hunc sacerdotem deducit.

Habentes pontificem Iesum accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ.

Epistola ad Ebræos pulcherrimo ordine complectitur præcipuos locos doctrine Christianæ, In 1. cap. confirmat articulum de diuina natura Messisæ seu

Christi, In 2. dulcissimè concionatur de assumptione naturæ humanæ. Non, inquit, assumpsit angelos, sed semen Abrahæ. In 3. discernit officium Christi à Moyse, & reliquis ministris. Seruus distat à Domino. Quid fuit autem Moyse, nisi seruus in domo Dei? At Messias est Filius herilis, est hæres omnium bonorum Dei, imò ipse est conditor domus Dei Ecclesiæ. In 4. capite, incoat splendidam & copiosam concionem de sacerdotio Christi. Eamque continuo filo seu continua serie orationis perducit vsque ad cap. 11. Sciatis igitur sedem huius materiæ, hoc est, præcipuum locum scripturæ concionantem de sacerdotio Christi, extare in Epistola ad Ebr. Postquam autem prolixè, splendide & copiosè verba fecit de sacerdotio Christi, attexit cap. 11. doctrinam de fide: Docet quid sit, & repetit exempla fidei ab Abel ad Dauid vsque. Quia necesse est personam & sacerdotium fide applicare. Quia verò semper fidei comes est sancta crux, ideo in cap. 12. recitat consolationem. In 13. proponit præcepta de operibus dilectionis exercendis erga proximum, Præcipuè verò de hospitalitate, quam omnibus Christianis dulcissimis verbis commendat.

Quæ verò maior consolatio piæ menti proponi potest, quàm ea sententia, quæ docet hunc sacerdotem, non modò sacrificium suum obtulisse, sed etiam nobis applicasse? vt Iohan. 17. inquit: Ego sanctifico me pro eis, vt & ipsi sint sanctificati in veritate.

Audietis infrà Encomium & summam cap. 17. Iohan. quod continet postremam & ardentissimam precationem Christi pro Ecclesia omnium tempo-

rum. Ego sanctifico me, id est, offero me & hanc meam obedientiam pro credituris per verbum Apostolorum in me. Finis, vt & ipsi sint sanctificati, id est, placentes Deo, accepti ad vitam æternam, donati Spiritu sancto, & remissione peccatorum. In veritate, id est, non tantùm imaginatiuè, sicut Iohan, 1. dicitur: Veritas & gratia per Christum facta est.

Et Psalm. 16. Sanctis qui sunt in terra, omnis voluptas mea in eis. Sed de applicatione Sacerdotij Christi suo loco plura dicentur. Cùm igitur locus de Sacerdotio Christi, doctrinam grauissimam, & consolationem dulcissimam contineat, nemini dubium esse potest, quin plurimùm operæ & studij in eo consumendum sit.

DISPOSITIO LOCI DE

Sacerdotio Christi.

- I. Quid sit Sacerdos Noui Testamenti.
- II. De officiis huius Sacerdotis.
- III. Quòd appellationes Regis & Sacerdotis referendæ sint ad totam personam, non tantùm ad alteram naturam.
- IIII. Discrimen Leuitici Sacerdotij, & Sacerdotij Christi.
- V. De applicatione Regni & Sacerdotij Christi.

CAPVT

Quid sit Sacerdos Noui Testamenti.

Sumus Sacerdos noui Testamenti, est persona immediate missa à Deo, ad patefactionem Euangelij, ad placandam irā Dei suo sacrificio, & ad precandum pro nobis, habens testimoniū quod exaudiatur, per quam & exhibentur bona promissa in Nouo Testamento. Huius descriptionis membra in Epistola ad Ebraeos, & in tota scriptura recitantur & declarantur. Ac missus est hic sacerdos statim initio ad patefaciendam promissionem: Semen mulieris conteret caput serpentis: Ideo scriptum est: Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis, & quidem dicitur $\lambda\omicron\gamma\theta$, quia per eum Pater se nobis patefacit. Ac propter eum, & per eum immediate semper inde ab initio collecta est Ecclesia, & viuificata dato Spiritu sancto, protecta & seruata, sicut Iacob inquit: Angelus, qui redemit me ex cunctis malis, benedicat pueris istis. Hic non dubium est angelum intelligi Filium Dei missum ad redemptionem & benedictionem.

Fuit sacerdos, & rex Ecclesie inde vsque ab initio. Sæpè princeps aliquis tradit munus Cancellarij viro sapienti, eloquenti & iusto: procul à sua aula remoto, versanti in peregrinatione aliqua: vt fieri potest, vt princeps aliquis mittat consiliarium in Angliam, non vt cancellarium, sed vt legatum, sed antequam redit ille confecto munere legationis, mittit ad eum nuntium vnā cū

Definitio est collecta ex partibus sacerdotalis officij Christi. Prima pars huius officij est, patefacere Euangelium. 2. Precari pro Ecclesia omnium temporū. 3. Placare irā Dei sacrificio suo. 4. Exhibere bona promissa in Nouo Testamento.

Iohan. 1. cap.

Genes. 48. cap.

Filius Dei non tantum est sacerdos, & rex Ecclesie tempore passionis, & deinde post resurrectionem,

literis, quæ significant voluntate principis ipsum esse creatum cancellarium. Quomodo potest esse cancellarius inquit, aliquis, cum nondum sit in aula? Satis est eum esse vocatum ad munus istud voluntate principis, etsi aliquantisper differtur executio, huius mandati & vocationis. Ita Filius Dei ante assumptionem humanæ naturæ vocatus est ad munus sacerdotis, & regis, sed statuto tempore, id est, confectis ferè 4. millibus annorum à mundi creatione factus est victima, resurrexit ex morte, ascendit in cœlum, confedit in carne ad dexteram Patris, paulo post resuscitaturus Ecclesiam ad vitam æternam. De hoc perpetuo regno & sacerdotio Christi inquit Apocalypsis, Christus vel agnus est occisus ab origine mundi, id est, ipse est vocatus ab origine mundi ad hanc obedientiam præstandam in passione, & propter hanc vocationem est perpetuus sacerdos Ecclesiæ, ab initio vsque ad finem. Patres ante diluuium, & Prophetæ ante Christum tam habuerunt regem & sacerdotem, quàm nos, sed hoc interest, quòd nondum obtulit suum sacrificium. Nos credimus in Christum exhibitum resuscitatum, regnantem ad dexteram Patris. Ita Tempora sunt patribus, non variata fides.

Quod autem oret pro nobis, verba apertè testantur Ioh. 17. Non pro eis tantum oro, sed pro omnibus, qui credent per verbum eorum in me, & Esaiæ 53. scriptum est: Ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit. Neque verò precatur solum pro Ecclesia omni tempore, sed etiam certò exauditur, iuxta illud: Hic est Filius meus

Psal. 2. Postula à me. Nil tibi larga manus nostra negare potest.

Postremò & sacrificium pro nobis obtulit sua morte, & quidem id sacrificium nobis applicauit, sicut expressè inquit Ioh. 17. Pro eis ego sanctifico me. Et Matth. 20. Filius hominis venit dare animam suam *λύτρον* pro multis. Hæc autem applicatio, vt infra rursus dicam, fide apprehendenda est, & statuendum, verè nobis donari remissionem propter huius sacerdotis sacrificium & intercessionem.

In genere solemus dicere, tria esse officia sacerdotis. 1. Est docere. 2. Orare. 3. Sacrificare pro modo vocationis. Hæc tria officia consideremus in Christo. Quid docet Christus? Lex per Moysen data est. Ergo non est Legislator Christus.

Christus. Quid ergo docet? Patefacit Euangelium, hoc est, profert arcanum decretum diuinitatis de reconciliatione ex sinu æterni Patris, teste Iohanne Baptista cap. 1. Deum nemo vidit vnquam, Filius, &c. 2. Vbi orat pro Ecclesia? Iohannes cap. 17. recitat formulam ardentissimam precationis, in qua Christus ante agonem, seu ante luctam in horto precatu est, & vota fecit pro Ecclesia omnium temporum. Ibi inter cætera inquit: Non pro eis, id est, Apostolis tantum oro, sed pro omnibus credituris, &c. Hac voce nihil potest dulcius ad consolandas mentes dici aut cogitari. Si credis Christo, & habes initia fidei, etiamsi infirma, cogita Filiũ Dei pro te precatum esse, & nunc etiam preari. Et hæc precatio Christi est vnicum fulcrum sustinens mundum, genus humanum, Oeconomias, Politias, Ecclesiam, ministerium, & omnia, & remoto hoc fulcro in antiquum chaos omnia verterentur & ruerent, vt Poetæ loquuntur: Nam quod in pace nunc tamen aliqua sedemus, hoc profectò non humanis præsidijs acceptum referre debemus, sed huic vni precationi Christi recitatæ in agone, quam quotidie adhuc repetit. 3. Quid offert Christus, aut quid sacrificat? Non ingreditur in sanctum sanctorum per sanguinem hircorum, sicut Leuitici sacerdotes, sed suum sanguinem patri offert, vt sit *λύτρον* pro nostris peccatis, & disertè applicat nobis hoc sacrificium. Iohan. 17. Ego sanctifico me, id est, offero me pro eis, id est, omnibus creditibus per verbum Apostolorum in me.

CAPVT II.

De officijs huius Sacerdotis.

Hæc ex definitione, quam recitauimus, agnoscit pius Lector, quæ & qualia sint officia sacerdotis Christi, videlicet docere Euangelium, preari pro nobis, & non tantum offerre suum sacrificium, sed id etiam applicare omnibus creditibus; tamen quia non semel hæc audiuisse satis est, iuuat in ijs immorari, vt per has cogitationes accendantur motus spirituales. Ac primum quidem cogitemus, quale genus doctrinæ ex sinu æterni Patris prolatum Ecclesiæ patefecerit, idque procul segregemus à Lege &

Politica sapientia. Nam multi indocti omnibus temporibus infulse tres Leges finxerunt, Legem naturæ, Legem Moyfi, & Legem Euangelij de dilectione, & de vitanda concupiscentia.

Lex de dilectione proximi dicitur à Christo mandatum novum, Iohan. 13. Non quò ad notitiam, sed quò ad obedientiam, quia scilicet est rarum & inusitatum in mundo.

Nam pauci candidè diligunt alios. Omnes sumus mercatores propriarum utilitatum: in amicitia ζῆλον ζῆλον λῆλα. Deinde, quod dicitur Ioh. 15. Mandatum meum do vobis, &c. vbi Christus suum mandatum esse dicit, intelligendum est, non quò ad νομοθεσίαν, id est, promulgationem, quæ antea fuerat facta per Moysem, sed quia nemo potest huic Legi obtemperare, sine agnitione Christi, & auxilio Spiritus sancti. Porrò Christus Matth. 5. repetit etiam & declarat præceptum: Non concupisces. Neque tamen sequitur: Ergo Lex Euangelij est Lex de dilectione, & de vitanda concupiscentia. Quia hæc ipsa Lex priùs est tradita in Decalogo.

Hæc deliramenta offuderunt tenebras Euangelio. Ideo reiicienda sunt, & prudenter discernendum est Euangelium, quod est singulare, & mirandum decretum diuinitatis, factum deprecante pro nobis Filio, & postea prolatum ex illo arcano consilio, de Remissione peccatorum, & de restitutione iustitiæ, & vitæ æternæ, à sapientia Legis, quæ insita est mentibus hominum in creatione, sicut numerorum notitia. Sed de hac distinctione Legis & Euangelij aliàs sæpè dicitur.

Omne rarum carum, vile scit quotidianum. Dns istis nit

selgam. Sed primis parentibus fuit summum mysterium.

Deinde, cum Christus pro nobis intercesserit, & intercedat, quem exaudiri certum est, non dubitemus nos propter hunc propitiatorem & intercessorem recipi. Hæc est piis dulcis, & salutaris consolatio, & assiduè cogitanda est: Quoties igitur nostras preces incipimus, cogitemus hunc summum sacerdotem Filium Dei, stantem coram æterno Patre, verè affici nostro dolore, & gemere nobiscum, vt Pater φιλόσοφος gemit cum liberis magna calamitate oppressis, & nostras preces perferre ad

Quare sumus segniores & languidi adeo inter precandum? æternum.

æternum Patrem. Hæc certè inter precandum semper cogitanda sunt.

cur friget ita nostra oratio? Non postrema causa est: Quia somniamus nos solos esse, qui recitamus preces, & neminem esse,

qui ad nostra vota adiungat suos gemitus. Scriptura verò affirmat Filiū Dei esse Sacerdotem, & intercessorem, & perferre in sancta sanctorum nostros gemitus, vota, preces, cultus, &c. Roman. 8. Sedet ad dexteram Dei interpellans pro nobis. Item: 1. Iohan. 2. Filioli mei, nolite peccare, sed si quis peccauerit, habemus aduocatum. Et in Epistola ad Ebr. Ingreditur in sanctum sanctorum, & apparet pro nobis apud Patrem. Item Iohan. 16. Quidquid petieritis in nomine meo. De Spiritu sancto nobiscum gemente, extat Roman. 8. Spiritus clamat ad Deum gemitibus ineffabilibus. Ergo duo os habemus eximios aduocatos. Quomodo hos potest negligere Pater æternus? Sed hæc maiora sunt, quam vt penetrent in alueolos angusti nostri pectoris.

Et si autem omni tempore pro sanctis precatus est, & precatur, tamen ardentissima fuit precatio, quam in agone suo recitauit. Petit enim hæc quatuor bona ingenti motu pectoris ab æterno Patre: Quorum primum est, vt veritas, id est, Lux Euangelii in Ecclesia maneat: Pater, inquit, Sanctifica eos in veritate, sermo tuus est veritas.

Secundum est, vt sit inter Doctores pia concordia, cuius vinculum est consensu de vera doctrina: Oro, Pater, vt in nobis vnum sint.

Tertium est, vt Pater æternus ea *σὺν* complectatur vniuersam Ecclesiam, qua Filium diligit. Sit in eis tua dilectio, qua me diligis.

Quartum est, vt Deus propter hoc sacrificium omnibus remittat peccata, & det vitam æternam fide confugientibus ad Christum.

Has tantas res, cum precatio Christi ardentissima & dulcissima complectatur, ad verbum ediscenda est, & sæpe magna intentione animi cogitanda.

Hi quatuor sunt præcipui loci, ad quos cætera omnia sunt referenda. Credo neminem vestrum esse, quin sentiat le-

hæc, magnum feruorem, vel saltem aliquem calorem Spiritus sancti.

sti, &c. Ac sit pijs omnibus hoc persuasum, cum historia passionis Christi semper coniungendam esse lectionem capituli 53. *Esaie*, & caput 17. *Iohannis*.

Postremò discernatur Passio Christi ab aliorum sanctorum ærumnis. Nam *Ieremiæ* & *Pauli* supplicia, non merentur aliis remissionem peccatorum, nec sunt sacrificia placantia iram Dei, sed sunt debita obedientia in istis, quæ tamen propter confessionem & propagationem doctrinæ aliis prodest. Ita inquit *Paulus Philip.* 2. Sed & immolor propter sacrificium, & oblationem fidei vestræ, id est, immolor, ut confessio mea luceat in supplicio, & sit testimonium Euangelij confirmans fidem vestram, quæ est verum sacrificium, & vera oblatio.

Mola generaliter significat quiddam rotundum. Hinc transfertur appellatio ad res, quæ habent figuram orbicularem & rotundam, ut in corpore humano, Molam vocant os rotundum in genu, *Die Knieſcheibe*. 2. Significat mola medicis carnem rudem & informem, quàm mulierculæ infelici partu edunt. Qua de re non libenter dico apud iuniores. *Mann* heists germanicè ein *Nonſ* ſalp. 3. Mola vsurpatur pro placentula rotunda, quæ falsa, seu fale conspersa Deo offerebatur, *Ein Gladen der gesalzen ist*. Inde est immolare, quasi dicas, Molam seu placentam falsam offerre. Postea tamen transfertur ad omnia sacrificia. sed ad rem. In Dialecticis sæpè dictum est, duplex esse sacrificium. Aliud *ιλασικόν*, aliud *εὐχαριστικόν*. Vnicum autè est *ιλασικόν*, obedientia Christi in tota passione. Aliorū sanctorum obedientia est sacrificium *εὐχαριστικόν*, id est, non compensans peccatum, non placans iram Dei, sed tantum declarans gratitudinem Deo debitam, pro acceptis beneficijs. Alibi etiam sæpè audiuitis, quatuor esse genera calamitatum in Ecclesia. 1. Est *τιμωρία*, id est, pœna certi delicti, ut exilium *Dauidis*. 2. *δοκιμασία*, id est, exercitium pietatis. 3. Genus est *μαρτύριον*: ut, Quare *Paulus* interficitur à *Nerone*? Non ut mereatur mihi, tibi, aut sibi remissionem peccatorum, sed ut in supplicio luceat ipsius confessio, qua testatur se non voluptatis & quæstus causa circumtulisse doctrinam tot annis, sed propter gloriam Dei, & Ecclesiæ collectionem. Deinde etiam, ut testetur restare aliud iudicium, in quo Deus disceret *Paulum* à *Nerone*. At verò solius Christi sacrificium est *λύτρον* quod tollit peccatum & mortem,

quo.

At Christi

At Christi passio fingulare sacrificium est, ordinatum ad hoc ingens, & inenarrabile bonum, vt iram Dei placet, & sit satisfactio pro peccatis nostris. De hoc sacrificio notæ sunt Prophetarum conciones, vt Esaia 53. Ponet animam suam hostiam pro peccato, & Zach. 9. In sanguine Testamenti tui educes de lacu vincetos tuos.

CAPVT III.

Quòd appellationes Regis & Sacerdotis Christi referendæ sint ad totam personam, non tantùm ad alteram naturam.

Agna dissimilitudo est inter has propositiones: Filius Dei est mortuus, & Filius Dei est rex & sacerdos Ecclesiæ. Vt enim illa, ad naturam humanam referenda est: Ita hæc loquitur de officio, quod conuenit personæ secundum vtramque naturam. Hanc formam sermonis discimus ex promissionibus, quæ manifestè comprehendunt vtramque naturam, Semen mulieris conteret caput serpentis. Item, In semine tuo benedicentur omnes gentes: & Ierem. 23. Suscitabo germen Dauidi, & regnabit rex, & hoc est nomen, quo vocabunt eum, Iehoua iustitia nostra. In his Magister sententiarum lib. 3. dist. 19. imprudenter & impie affirmat Christum esse Mediatorem non secundum diuinitatem, sed tantùm secundum humanitatem, & affert hanc rationem: Quia nihil est medium inter Deum & Deum, hoc est, si Christus esset mediator secundum diuinitatem offerret sibi ipsi. Quid autem est absurdius, quàm sibi ipsi offerre? Non tanti facienda est hæc obiectio, vt propter eam discedamus à verbo Dei, quod affirmat Christum esse sacerdotem & regem, Mediatorem & liberatorem, non tantum secundum humanam, sed etiam secundum alteram naturam. Nec ipse Magister tantùm defen-

& multis similibus dictis, manifestum est describi Christum Deum & hominem, fungentem officio regis & sacerdotis secundum vtramque naturam. Si enim hæc persona tantum esset Deus, non posset tentari, crucifigi, & mori. Sin autem tantum esset homo, nec videre, nec sustinere magnitudinem iræ Dei posset, nec vincere mortem, nec reddere iusticiam, & vitam æternam, quæ sunt opera solius naturæ omnipotentis. Ostendunt etiam officia summi sacerdotis, & mediatoris noui Testamenti, non tantum intelligi naturam humanam, sed personam, quæ est Deus & homo, habentem actiones in vtraque natura. Nam huius mediatoris proprietas est, videre corda inuocantium, discernere veram inuocationem, & hypocrysin, exaudire inuocantes, & ingredi in consilium arcanum æterni Patris, id est, videre voluntatem æterni Patris, & pro nobis deprecari. Hæc proprie sunt naturæ omnipotentis. Agnoscamus igitur regem & sacerdotem hunc Christum, Deum & hominem, & gratias agamus Deo pro hoc immenso beneficio, quod Filium voluit assumere humanam naturam, & hunc Filium Deum & hominem voluit esse redemptorem & saluatorem, & caput Ecclesiæ, quod omnia perficit.

Quod autem obiicitur. Nemo est mediator sui ipsius, Item, Nemo est deprecator apud seipsum: Responsio perspicua est. Hæc vera sunt eodem respectu, & vbi vnica persona est, sed hinc discerni oportet inter mittentem diuinitatem, & Filium missum. Filius, in quantum missus est, est mediator & sacerdos.

Recitat Cyrillus in Thesauro, prorsus similem obiectionem Nestorii. Si Christus secundum naturam diuinam esset sacerdos, sibi ipsi offerret. Respondet autem, officium esse personæ. Hæc missa persona est mediatrix apud mittentem diuinitatem. Nec tamen missio & obedientia tollit æqualitatem potentia.

Hic interfuit disputationi in Synodo Ephesina, qua refutatus est Nestorius.

CAPVT IIIII.

De discrimine Leuitici sacerdotij, & sacerdotij Christi.

Vando auditis fieri mentionem sacerdotij Leuitici, nolite arbitrari sacerdotium illud fuisse Papatum Romanum, humanis consilijs institutum, vel potius humana audacia excogitatum, sed cogitate id quod res est, Deum fuisse authorem omnium ceremoniarum templi Hierosolymitani, & totius ordinis sacerdotum. Sed hæ pulcerrimæ ceremoniæ, & hi ritus vnâ cum politia annis 40. post Christum resuscitatum deletæ sunt.

Alexander Magnus, cum expugnasset urbem Tyrum in Phœnicia, accessit ad Hierosolymam, iratus, & eo animo, quasi sumpturus pœnam de Iudæis. Causa verò mouens bilem ipsi, erat hæc. Cum occupatus esset Alexander obsidione Tyri, petiuit à vicinis Iudæis auxilium: sed Iudæi memores beneficiorum, quæ à Persicis regibus acceperant, rectè fecerunt, quòd noluerunt hosti Alexandro præbere auxilium. Hoc offensus Alexander, post expugnatam Tyrum adduxit exercitum ad urbem, sed summus Pontifex Iaddus, indutus veste Pontificia, vna cum cœtu ciuium processit Alexandro obuiam, quem cum conspicatus esset Alexander, desiliit ex equo: interrogatus verò, quare se obijceret pedibus sacerdotis? Respondit: Quia cum adhuc domi in Macedonia deliberarem, desuscipiendo bello aduersus Persicos reges, obuiam venit mihi talis sacerdos, qui dedit mihi mandata de inferendo bello Persis, & felices successus mihi promisit. Itaque non dubito, hunc sacerdotem esse ministrum summi numinis, à quo adiutus sum in difficilimis bellis gerendis. Hoc exemplum recito, vt intelligant adolescentes, diuinitus fuisse constitutum, & conseruatum sacerdotium populi Iudaici.

Epistola ad Hebræos conspicuis limitibus, tanquam in iudicio regundorum finium, discernit summum sacerdotem non in Testamento à summo sacerdote veteris Testamenti. Sic enim cap. 5. inquit: Sacerdos veteris Testamenti erat homo in-

Aaron fuit primus sacerdos in populo Dei, & tamē fuit author Primus Idololatriæ. I.

firmus. Persona verò missa ad sacerdotium noui Testamenti est hic Filius, de quo inquit æternus Pater: Filius meus est tu. Ego hodie genui te. Et capit. 7. Lex homines constituit summos sacerdotes habentes infirmitatem: Sermo autem iuramenti post Legem, Filium in æternum consummatum. Ita primum personæ illustre discrimen faciunt inter summos sacerdotes vtriusque Testamenti.

I I.
Ebr. 5.

Deinde differunt genere doctrinæ, quod profitentur. Ille enim natus in familia Aaronis, minister Legis erat, proponens maledictiones, id est, denuntians iram Dei aduersus peccata populi. Hic verò natus in familia Iuda, est minister Euangelij, benedicens, hoc est, liberans à peccato & morte, & reddens iustitiam, & vitam æternam.

III.

Tertiò differunt intercessione. Ille enim exiguo tempore pro Ecclesia precabatur: Hic est æternus sacerdos, semper intercedens pro nobis, & saluans inuocantes, merito & efficacia.

Ebræ. 6. & 9.

Ille ingrediebatur in sanctum sanctorum manu factum. Hic

Sanctum sanctorum erat sacratissima pars templi.

ingreditur in cælum, & arcanum consilium diuinitatis.

IIII.
Ebr. 9.

Quartò differunt modo sacrificandi. Ille alienum sanguinem offerebat, qui non poterat sanare vulnera conscientia, sed carnem tantùm purgabat. Hic verò suum sanguinem, liberantem conscientias à mortuis operibus, obtulit. Quia impossibile

Ebr. 10.

erat sanguine taurorum & vitulorum auferti peccata.

Ebr. 7. &
9.

Ac ille quidem quotannis iterabat suum sacrificium. Hic vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos. Denique summus sacerdos in Lege, sibi & populo sacrificium applicabat. At Christus non sibi, sed Ecclesiæ, & singulis credentibus suum sacrificium applicat.

V.
Ebr. 7.

Postremò differunt forma institutionis, & numero seu successione. Nam Leuiticum sacerdotium sine iuramento institutum & approbatum est. Nostri verò sacerdotis officium iureiurando sanctum & ordinatum est, vt in Psalm. dicitur: Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.

Communis est opinio, quæ
& mihi

& mihi non displicet, Melchisedech fuisse filium Nohe, qui appellatur Sem. Hunc aiunt habitasse in eo loco, qui olim dicebatur Salem, & postea dictus est Ierusalem. Distat autem à Sodomis octo miliaribus, vbi habitauit Loth, sicut Abraham in Hebron. Vocatur autem Melchisedech rex Salem, non sicut iam loquimur nominantes Regem Gallie, sed sicut scriptura reges vocat, Dominos vnus aut alterius territorij, quales nunc sunt comites.

Præterea vetus sacerdotium plures administrabant, sed noui Testamenti vnus duntaxat sacerdos est.

Hæc discrimina copiosè declarantur in Epistola ad Ebræos cap. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

CAPVT QVINTVM ET
POSTREMVM.

De applicatione Sacerdotij
Christi.

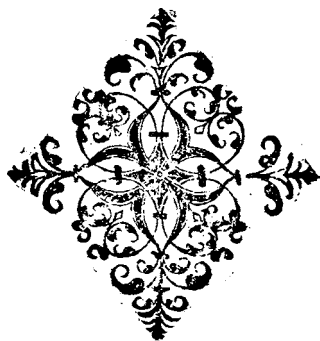
Imper in omni vita cogitandum est de applicatione sacrificij Christi, & intercessione pro nobis. Sic enim rectè de mediatore, & sacerdote Christo cogitabimus, cum videlicet intuebimur, eum pro nobis quoque intercedentem, & pro nobis applicantem sacrificia. Nam ad officium sacerdotis pertinet, non solum offerre aliquid, sed mens accedat orans pro eo, pro quo fit sacrificium, & testificans se pro illo hanc obedientiam præstare.

Idè verba applicationis recitata à Filio Dei Iohan. 17. fidelissimè meminerimus. Ego, inquit, pro eis me sanctifico, vt & ipsi sint sanctificati in veritate. Item, Oro non pro eis tantum, sed pro omnibus credituris per verbum eorum in me. Hic palam affirmat Christus, valere suum sacrificium non tantum pro Apostolis, sed pro omnibus, qui Euangelium amplectuntur. Hæc autem applicatio fide apprehendenda est, & statuendum huius sacrificij fructum ad nos pertinere, & propter hoc ipsum sacrificium verè nobis placatam esse iram Dei, nos verè recipi, ex-

audiri, & saluari. Ideò Paulus inquit Roman. 3. Iustificamur gratis gratia ipsius per redemptionem, quæ est in Iesu Christo, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine suo. Sic, inquit, tibi est propitiator, cum credis, quòd propter ipsius mortem Deus tibi placatus sit. Hanc doctrinam applicationis perpetuò, & summa cura meminerimus. Ac vtraque pars à multis scriptoribus neglecta est. Non monent, vbi Christus pro nobis applicauerit suum sacrificium, & vbi præcipuo munere sacerdotis functus sit. Nam proprium summi sacerdotis officium est, applicare suum sacrificium. Postea multò minus tradiderunt, quomodo singuli, sacrificij fructum sibi applicare debeant. Hic finxerunt applicationes per missas & alia opera. Contra hos errores diligentissimè muniendæ sunt mentes, & discenda est doctrina de fide, qua sibi vnumquemque Deus vult hoc sacrificium applicare, vt Paulus ait: Christum per fidem esse propitiatorem, id est, fide statuendum esse, pro nobis Christum mortuum esse, & nos sanguine eius ablutos esse.

FINIS LOCI DE SACERDOTIO CHRISTI.

LOCVS

LOCVS
DE REGNO CHRISTI.

Præfatio in Locum, de Regno
Christi.

N Historia passionis Filii Dei tristissima species ostenditur, cum Christus producitur vestitus purpura, & spinis coronatus. Quid est autem tam simile huic imagini, quam aurea somnia de regno politico Mesiæ? Verè enim capiti Christi spinas infigunt, & eum contumelia afficiunt, sicut milites illudentes inquirunt, Ave Rex Iudæorum.

Quadruplex est meditatio passionis Domini.

I. Est historica seu Pædagogica qua distribuitur historia in certos Actus, & cogitatur, quid sit passus Christus in horto, quid in domo Caiaphæ, &c.

I I. Omnium saluberrima est spiritualis, quæ est timor & fides. Timor excitatur, quando cogito, quanta res sit peccatum, Item, ira Dei aduersus peccatum. Nam iræ magnitudo potissimum conspicitur in hac victima. Si enim alia victima potuisset placari, nequaquam Deus Filium suum trucidandum obiecisset aspidibus. E regione accenditur fides, quando cogitamus tantam esse bonitatem Dei, ut non pepercerit Filio vnigenito, & tantum fuisse amorem nostri in Filio, ut propter nos se abiecerit, non modò infra angelos, sed etiam infra creaturas omnes.

III. Est exemplaris, sicut 1. Pet. 2. dicitur: Christus mortuus pro nobis reliquit nobis exemplum, &c. Item, Qui vult me sequi, tollat crucem suam.

IIII. Est Allegorica. Quia in historia passionis sine omni dubio proposita est imago omnium, quæ acciderunt & accident Ecclesiæ usque ad finem mundi Quoties igitur audis Christum productum, spinis coronatum cogitæ eas ipsas spinas esse tetras illas, & perniciosas opiniones de regno politico Christi,

Nam hæc deliramenta delent agnitionem peccati & iræ Dei aduersus peccatum, obscurant doctrinam de cruce, & promissiones spirituales, extingunt lucem de beneficiis mediatoris, & de iustitia fidei. Semper autem in Ecclesia tales spinæ capiti Christi infixæ sunt. Constat Iudæos, & olim somniasse, & adhuc somniare, Messiam domitis gentibus regnaturum esse, & omnes Prouincias iusto & tranquillo imperio gubernaturum, iuxta Legem Moysi. Sic Romanus Pontifex multipliciter iniicit purpuram Christo, & coronat eum spinis. Quia affirmat Ecclesiam esse politiam similem regno, in qua oporteat vnum aliquod visibile caput esse, armatum potentia & potestate condendi Leges & interpretandi, laxandi & astringendi Leges diuinas & humanas: Et hoc caput alligatum esse certo loco, & electioni certi Collegii, vt in aliis regnis: Denique imperia mundi petenda esse à sede Romana. Ex hac imagine natus est versus, qui fuit inscriptus coronæ Rodolphi, electi contra Henricum Quartum, & sepulti in Mersburg, vbi in pugna ei manus præcisa est:

septem sunt Electores, penes quos est vis creandi Imperatores Romanos: Ita in aula Romani Pontificis sunt Cardinales, qui habent ius eligendi Pontificem, quem vocant ipsi caput Ecclesiæ, & vicarium Christi in terris.

De regno Christi extant conciones Prophetarum & Psalmorum, valdè illustres & splendide. Atque haud scio, an Prophetæ & Psalmi illo in argumento sint alacriores, quàm in describendo regno æterno & spirituali Christi. Simus igitur nos quoque in legendis & audiendis illis concionibus paulo alacriores, nec tantùm discamus doctrinam quadam puerili diligentia, sed demò operam, vt & nos sentiamus efficiam regni Christi in vera consolatione, & in tâtis vitæ periculis. Si quis enim pijs oculis aspexerit regnum Christi resuscitati ex morte, & regnantis ad dexteram patris, & dantis dona hominibus, is profectò ingêti animo vincet ônes minas & illecebras mundi, & facile eluctabitur ex Diaboli insidijs, vagos etiam & errantes animi sui impetus faciliùs retinebit atque coercebit. Sed Iudæi legentes illas splendidas descriptiones regni Christi, detorquent illas ad Metamorphosin illam, qua regnum Christi transformatur in politiam.

Sicut in Imperio Germanico

Petra

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rodolpho,

Longa est historia de bello, quod gestum est inter Henricum Quartum Imperatorē Romanū, & Rodolphum Ducem, vt quidam volunt, Saxonix, seu, vt alij, Sueuix.

Hildebrandus, vel potius Hellebrandus Pontifex Romanus, ante annos ferè 500. acerrimè contendit cum Henrico Quarto, de duobus Priuilegijs, quæ conatus est ad Romanam aulam, & sedem Pontificiam transferre, & perpetuè alligare. Vnum erat de confirmatione Pontificis. Quod sic intelligatur. Ante Henricum Quartum nullus Papa eligebatur aut cōfirmabatur sine suffragio & cōsensu, ac approbatione Imperatoris. Non erat rata electio Papæ, nisi accessisset consensus Imperatoris. Hanc consuetudinem è medio tollere conatus est hic Hildebrandus. Alterum verò priuilegium erat de electione Episcoporum in Germania. Nam ius creandi Episcopus erat penes Imperatorem, & penes Principes. Hoc igitur & ipsum ad se rapere voluit, sicut tandem etiam rapuit. Cùm autem persuasionibus non posset obtinere hæc duo ab Henrico Quarto, vi & armis extorquere conatus est. Itaque Rodolpho persuasit per Episcopos, vt contra Dominum suum arma moueret, qui deinde in bello, gesto in agro vicino Mersburgensi, amisit dextram, qua præstiterat iuramentum Imperatori, & relatus saucius ex prælio in oppidum, paulo ante extremum vitæ halitum, belli furias, Episcopos, quorum iussu arma ceperat, aduocauit, & dixit eis miserabili voce: Videte, hæc est manus, qua ego fidem dedi meo Domino. Sed cogitate, an habuerimus satis iustas & necessarias causas defendendi ab illo. Atque ita exhalauit animam. Hildebrandus verò postea etiam filium ipsum Imperatoris contra patrem incitauit.

Eodem modo peccant & Anabaptistæ, qui Leges ferunt de Platonica communionere rerum, & de noua forma Magistratuum & iudiciorum, & fingunt regnum Christi futurum esse eiusmodi ante supremum iudicij diem, vt pii & electi regnent, impijs vbiq; deletis. Contra hos perniciosos errores necesse est bene præmuniri mentes, & tenere hanc sententiam: Per Euangelium nequaquam constitui mundanum imperium, sed incoari in nobis agnitionem veram Dei, iustitiam & vitam æternam, & post resurrectionem mortuorum, Ecclesiam, tãquam in vna ciuitate, in æterna consuetudine mansuram esse apud Deum, vbi fruetur eius sapientia & bonitate sine fine. Hanc cœlestem politiam expectemus vera fide, spe, confessione, & tolerantia ærumnarum.

& veram Dei agnitionem & inuocationem in hac vita propagemus, nec arma capiamus, sicut fecerunt Monetarius, & furiosi homines Anabaptistæ in vrbe Monasteriensi.

Duæ illæ historiæ, vna de seditione rusticorum, altera de Anabaptistarum furore in vrbe Monasteriensi, dignissimæ sunt lectio-

ne & perpetua memoria. Quia inter alia docent præcipuè, quanta sit Diaboli potentia grassantis in genere humano, & impellentis hanc infirmam naturam, ad tantas confusiones opinionum, cultuum, & morum. Quales enim opiniones fuerint, & adhuc sint, in cœtu miserorum hominum Anabaptistarum, sæpè audistis. Errant enim de præcipuis articulis, maximè verò de peccato originis, de iustitia, qua coram Deo sumus iusti, de ministerio verbi & Sacramentorum, de Baptismo: Item de coniugio, denique de ordine politico.

Ad has opiniones tetras & horrendas addunt multos furores manifestos in moribus, sed quis est fons præcipuus tantorum malorum alius, præter somnium illud de regno Christi politico?

CAPVT I.

Quid sit Regnum Christi, & quæ sint eius beneficia.

Regnum Christi est gubernatio Christi colligentis sibi Ecclesiam per ministerium Euangelii, omnibus temporibus mundi, & liberantis eam à peccato & æterna morte, & sanctificantis eam dato Spiritu sancto, vt sit æterna ipsius hæreditas, & mirabiliter eam defendentis & regentis in hac vita, vt verè inuocet, & agnoscatur exaudiri preces, ac celebret Deum, & resuscitantis ex morte ad vitam & gloriam æternam.

Definitio est collecta ex partibus. Cùm enim loquimur de regno Christi, mentio facienda est duarum rerum. 1. Incoatio-

nis, deinde consummationis huius regni. Incoat igitur Christus in
has

hac vita regnum suum. 1. Per ministerium Euangelij & Sacramentorum per quod verè & certò est efficax, & colligit sibi æternam Ecclesiam. Deinde liberat suã Ecclesiam, non à Tyrannide Herodis, aut Pilati, sed à Tyrannide Diaboli, & à morte æterna. Manet quidem mors corporis propter peccatum, quæ pijs tantùm est fõmnus, sed à morte æterna profus sunt liberati. 3. Sanctificat Filius Dei Ecclesiam Spiritu sancto, vt sit æterna ipsius hæreditas, sicut scriptum est, Accipite Spiritum sanctum, &c. & apud Ioelem, Effundam de Spiritu meo, &c. Item: Zach. 12. Effundam super &c. 4. Ecclesiam, quæ verè est pusillus grex, & pauper, & egenus, vt Soph. 3. inquit, defendit, seruat, regit aduersus furores Diaboli & mundi, ac Tyrannorum, etsi aliqua membra finit propter confessionem interfici, &c. 5. Consummatio verò huius regni sequetur post resurrectionem, quãdo Christus tradet regnum Patri, id est, Ecclesiam adducet ad æternum Patrem, & Deus erit omnia in omnibus.

In hac descriptione consideremus, quæ bona adferat regnum Christi, & à quibus malis liberet. Politica gubernatio regit externam disciplinam, & pacem tuetur legibus, iudiciis, & armis. At Christi regnum colligit ex genere humano æternam Ecclesiam, & accendit in cordibus piorum lucem & agnitionem veram Dei, iustitiam & vitam æternam.

Iam cogitent pii, quantum beneficium sit collectio Ecclesiæ per ministerium Euangelij. Paulus quidem ad Ephesios 4. enarrans dictum illud: Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus: Inter præcipua dona recenset ministerium Euangelij, & addit hoc ministerium seruari & instaurari, ne extinguatur lux veræ doctrinæ de Deo, & vt textus inquit, ne fluctuantes circumferamur omni vento doctrinæ, per hominum præstigijs & imposturas. Vbi enim Christus sedens ad dexteram Dei non seruat ministerium, nec subinde repurgat, obrepunt errores infiniti, sicut Ethnici & hæretici amisso verbo Dei in horrendos furores inciderunt.

Coss. Rom. victores in Triumpho ascendebant in capitulum, & ducebantur captiui hostes victi, denique distribuabantur aliqua munera circumfusæ multitudini.

Epiphanius refutans Carpocratem sic inquit: Carpocrate

& eius discipuli dederunt se omnibus voluptatibus, contaminarunt sua corpora omnibus vitijs & flagitijs, habuerunt communes coniuges: vt autem haberent aliquem prætextum furorum suorum, allegarunt dictum Matth. 5. Ego consentiens aduersario tuo, quod nisi feceris, tradet te ille iudici. Aduersarius, inquit, est Diabolus: huic oportet nos obtemperare, & sequi eius impulsum & ductum. Nisi enim hoc fecerimus, tradet ille nos post mortem iudici, & si poterit nos conuincere aduersus illius imperium vilius contumaciæ, detrudet nos in carcerem, id est, in corpus aliquod porci, aut canis, aut lupi: donec perfoluamus extremum quadrantein. Tales furores & similes excitantur, cum reijcitur vera vox verbi Dei.

Agnoscamus ergo ingens Christi beneficium esse, quod seruat hoc ministerium, & si quando cœpit obscurari, exsuscitat Doctores, qui doctrinam rursus illustrent.

Deinde non solum Doctor est, sed etiam liberator, destruens opera Diaboli, peccatum & mortem, & restituens credentibus Euangelio, iustitiam & vitam æternam.

Tertio sanctificat Ecclesiam dato Spiritu sancto, qui testimonium dat Spiritui nostro, quod simus filii Dei, & opitulatur infirmitati nostræ, & clamat ad Deum pro nobis, gemitibus ineffabilibus. Roman. 8.

Quarto. Etsi Ecclesia assidue versatur in periculis, quæ humanis consilijs discuti non possunt, tamen Filius Dei eam mirando modo seruat ac defendit, vt cum in Aegypto à rege editum propositum esset, vt recens editi fœtus necarentur, & Aegyptij tentarent omnes vias premendi & delendi populi Israel, annis totis 80. tamen Christus mirabiliter eam gentem serauit & auxit, & defendit postea in deserto, & in exilio Babylonico. Sic in Oriente atque in Aegypto, cum Maximinus Imperator in credibili vsus sœuitia, Ecclesiam crudeliter attriuisset, attenuassetque adeo, vt breui nomen Christi extinctum iri ab omnibus putaretur, mirabili huius regis providentia reliquæ non seruatæ solum, verum multorum Ethnicorum accessione in immensum auctæ sunt: Tyranno interim cum omnibus impijs fame ac peste miserabiliter consumptis, vt scribit Eusebius lib. 9.

Dici nõ potest, quæta fuerit sœuitia & crudelitas istius persecutionis, regnan-

nis,regnante Maximino. Interdictum est Christianis omnibus oppidis & pagis. Itaque Christiani, cùm essent pulsi ex omnibus cœtibus hominum, coacti sunt latebras quærere, & abdiderunt se in sylvas, & montium cavernas, & quicumque Christianus deprehensus fuit, statim raptus est ad supplicium, tanquam victima.

Denique tota historia Ecclesiæ, inde vsque ab initio mundi continet huius beneficii exempla plurima, quæ ostendunt Ecclesiam aduersus mundi furores mirabiliter defensam esse.

Postremò resuscitabit hic rex Ecclesiam suam ex morte, vt in omni æternitate Deum coràm intueatur, & fruatur eius sapientia, iustitia, & lætitia, & vicissim eum celebret.

Hæc beneficia Filii Dei, tùm verè magnificeremus, si magnitudinem nostrorum malorum intelligeremus, hoc est, si videremus, quantum malum sit peccatum, quod in natura nostra circumferimus, si iram Dei aduersus peccatum sentiremus, si afficeremur metu pœnarum, quæ omnes impios ignorantes, aut contemnentes hunc regem oppriment. Sed in hac caligine humanarum mentium quotusquisque de sua immunditie, de ira Dei, & de tristissimis pœnis impiorum cogitat? Harum igitur maximarum & arcanarum rerum considerationem in pectoribus accendito tu Fili Dei Spiritu tuo sancto, vt verè expauescamus agnitione peccati & iræ Dei, & rursus vera consolatione erigamur, & te in omni æternitate celebremus.

CAPVT II.

Quale sit Regnum Christi, & de discrimine Regni Christi & Politici.

Um Christo Domino nostro obiectum esset crimen plausibile, apud Ethnicum & profanum Magistratum, videlicet, hunc captiuum affectare regnum, planam & perspicuam confessionem edit, in qua expressè affirmat se regem esse, sed addit interpretationem, inquitens: Regnum meum non est de hoc mundo. Atque ita discrimen regni Messæ, quod est æternum, & regni

politici, quod cessaturum est, tradit. Differunt autem hæc duo regna, Obiectis. Beneficiis, Forma gubernationis, Gloria, Præfidiis & stabilitate.

Potestas politica versatur circa externam disciplinam & pacem, quam tueri debet.

Sed regnum Christi non tantum regit externos mores, sed arguit & sanat corda, vt Esaiæ 61, dicitur: Spiritus Domini super me, ideo vnxit me, & ad prædicandum humilibus misit me, vt mederer contritis corde, vt prædicarem captiuis liberationem, & clausis apertionem carceris, vt prædicarem annum placabilem Domini, * & diè vltionis Deo nostro, vt lugentes consolarer, vt ponerem fortitudinem lugentibus Zion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro Spiritu mœroris.

Hoc vaticinium Prophetæ debet nobis eò magis esse commendatum, quia Christus, vt scribitur Luc. 4. in patria sua Nazareth primæ concionis argumentum sumsit ex cap. 61. Esaiæ. Deinde etiam ideo, quia habet pulcherrima & maximè insignia luminum figurarum.

*Id est, annum Iubilæum, cuius erat hoc ius, vt serui manumitterentur, & fundi redirent ad pristinos Dominos. Leuit. 25.

Secundò. Potestas politica tantum seruit huic mortali vitæ, nec liberat homines à peccato & morte, nec reddit iustitiam & vitam æternam. At huius regni beneficia æterna sunt, videlicet, placatio iræ Dei, reconciliatio Dei & hominum, donatio iustitiæ, Spiritus sancti, & vitæ æternæ, destructio operum Diaboli, peccati, & mortis.

Hæc admiranda beneficia non solum consideremus, quoties de regno Christi dicitur, sed etiam fide nobis applicare discamus, quandoque corda verè consternata conspectu peccatorum luctantur cum diffidentia & desperatione.

Diligenter considerate dictum Pauli. Regnum Dei non est in sermone, sed in virtute, quasi dicat: Non satis est diligenter audire aut legere verbum Dei, nisi adiungatur etiam spiritualis experientia, quæ consistit in verò timore, & vera fide, id est, vt vno verbo complectar, in vera pœnitentia.

Tercio.

Tertiò. Differunt Forma gubernationis. Princeps in constituendo Reipub. statu in primis operam dat, vt idoneis hominibus Magistratus demandentur, eaque in re seruat Geometricam æqualitatem, Tribuit munus Cancellarii viro sapienti, docto eloquenti, Exercitum tradit perito bellatori, Gubernationem studiorum literatis, Præturam Iurisconsulto. Denique singulis personis conuenientia officia assignat.

Christus verò in collectione Ecclesiæ, Vtitur infantibus & lactentibus, hoc est, Eligit ad tantum, & tam admirandum opus Apostolos, homines priuatos, humiles, imbelles, imperitos, infantes, quibus nulli omnino videri poterant minus idonei, Sed eligit infirma mundi, vt confundat fortia. Quod autem de Apostolis dixi, hoc eodem modo de omnibus Doctoribus Ecclesiæ dici potest: Sic enim Paulus exclamat: Ad hæc quis idoneus, scilicet ad explicationem doctrinæ, ad diiudicationem maximarum controuersiarum, ad gubernationem Ecclesiæ?

Differunt etiam modo executionis in defensione & pœnis. Nam politica potestas armis defendit subditos, & contumaces punit vi corporali seu gladio: sed Christus per vocem Euangelii dat æterna bona remissionem peccatorum, Spiritum sanctum, & vitam æternam, & punit contumaces non vi corporali, sed verbo videlicet legitima excommunicatione.

Magistratus est custos, id est, executor legis. Executio complectitur defensionem iustorum & pœnam contumacium, & insanabilium.

Etsi autem humanæ sapientiæ valde mirum videtur, res tantas effici per verbum: tamen nobis certissimum sit hæc ita effici per verbum. Ideò scriptum est: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti, Item: Euangelium est ministerium Spiritus. 2. Corinth. 3. Huc adiungantur & verba Christi. Quorum remisistis peccata, remittentur eis. Clarè enim affirmat auferri peccatum per vocem Euangelii, quam sonat minister, & per eam dari Spiritum sanctum.

Quando vobis obstrepunt prophana cogitationes, sicut sepè homini obstrepunt de ministerio Euangelij eiusq; dignitate, necessitate, denique præstantia, semper sonet in auribus vestris, in

corde, & tota mente, institutio, & approbatio Christi amplissimi & gloriosissimi huius muneris, quæ describitur Iohan. 20. Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis, &c. & addit, Sicut me mittit Pater, &c. Quid potest dici, aut cogitari, in cœlo aut terra gloriosius, quàm hæc Christi institutio, ordinantis & approbantis ministerium.

Quartò. Differunt gloria. Nam gloria Imperiorum est præstantia consilii in togata gubernatione, & in bellis felicitas, qua hostes perfligantur.

Quidam Legatus missus ad tres reges, regem Angliæ Henricum Octauum, regem Galliarum Franciscum, & regem Hispaniæ, patrem Caroli, Philippum, reuersus ad suos, dixit se tria vidisse. In Anglia pulcrum regem. (Fuit enim Henricus præstanti corpore.) Deinde in Gallia pulcrum regnum. verè enim Gallia comparatur lilio florenti inter spinas. Tertio addidit se vidisse in Hispania sapiens consilium. Hæc postrema laudatio longè anteferenda est duobus Encomijs antea recitatis. Consilij sapientia in togata gubernatione est summum decus. Tempore belli summa gloria est victoria, & triumphus, vt summa gloria Alexandri est, quod intra paucorum annorum spacium, totum ferè terrarum orbem suo imperio subiugauit.

Propriè autem Ecclesiæ gloria in hac vita, est vera Dei agnitio, inuocatio, professio veræ doctrinæ, conseruatio perpetua Ecclesiæ, etiamsi in aliqua membra sæuitur, magnitudo animorum in vincendis insidijs Diaboli, & mundi illecebris ac minis, Virtutum multarum decus, in quibus præsentia Dei cernitur.

Quintò. Præsidia regni politici sunt exercitus & opes necessariæ ad sumtus domesticæ gubernationis, & ad bella gerenda. Ecclesia verò non est munita præsidijs visibilibus: Sed tegitur à Filio Dei, & habet custodes angelos. vt Matth. 28. Christus inquit: Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Hac igitur nos consolatione sustentemus, quod verè Filius Dei nobis ad-

Matth. 8. Volucres habent suos nidulos, & Vulpes habent suas foveas: Filius autem hominis non habet vbi caput reclinet. Huic imagini oportet nos esse similes, sicut D. Lutherus inquit: Omnis verè pius Doctor, aut non est diues, aut non est diu diues.

est,

est, iuvat, & propugnat nos, siue habeamus externa præsidia, siue simus oppressi cruce.

Postremò. Differunt stabilitate. Nam omnes politix suum habent finem & terminum. At huius regni non erit finis. Quia rex est æternus, & populo suo dat vitam æternam, quæ hic incoatur, & post resurrectionem consummabitur.

Quomodo incoari possit vita æterna in hac vita, docet Filius Dei: Hæc est vita æterna, ut cognoscant, te solum esse Deum, & quem misisti Iesum esse Christum, quasi dicat: Non est beatitudo, & inanis voluptas, qualem somniant Turcæ, qui imaginantur in vita æterna nos lautis ac delicatis epulis fruituros, & vnumquemque vxores habiturum| quot velit, & nescio, quæ alia. Talis non est vita æterna, inquit Filius Dei, sed est sapientia, & vox admiranda, qua agnoscimus vnam essentiam esse Dei, sed tamen tres distinctas personas. Deinde qua in hac vita credimus, & in illa coràm cernemus voluntatem Dei, patefactâ in Lege & Euangelio. Quando igitur rectè agnoscis Deum & Messiam, tum certò statuas in pectore tuo esse semina, & initia, & gustum vitæ æternæ.

Hæc de regni Christi, & politici discrimine sæpè repetenda sunt, non solum ob hanc causam, quòd mundus multipliciter in confusione huius discriminis peccat, & libenter transformat Ecclesiam, in politiam humanam, sed ideo etiam, ne consolatio, & inuocatio Filij Dei, & vera exercitia fidei obscurantur politicis imaginationibus. Nam oculi intenti in politica bona, his amissis putant Ecclesiam à Deo abiectam esse.

Sicut qui laborant morbo oculorum, qui Græcis *ὀφθαλμία* dicitur, vix cernunt ea, quæ ante pedes sunt, quia oculi impediti caligine offusa non possunt rectè discernere colores: Ita fascinati imaginationibus & somnijs, de regno politico Christi: Prorsus nihil intelligunt, de spiritualibus beneficijs Dei, & de vera inuocatione, & putant Ecclesiam externis bonis astimandam esse, quibus amissis, existimant nos à Deo abiectos esse.

Hæc imaginatio refutanda est, & firmissimè statuendum, non propterea abiectos esse à Filio Dei credentes, etsi sunt in me-

diis suppliciis. Gloriamur enim non solum spe gloriæ Dei, sed etiam afflictionibus, vt Paulus Roman. 5. inquit:

Gloriamur spe gloriæ Dei, id est, certo speramus, quod Deus sit vniuersam Ecclesiam, & nos singulos, qui sumus ciues & membra Ecclesiæ ornaturus sapientia, iustitia, & vita æterna. Neque verò solum hac spe futuræ gloriæ nos sustentamus, sed etiam gloriosos nos esse ducimus propter afflictiones. Dicit aliquis: Quæ est hæc gloria? Hanc mihi non expeto: Respondeo: Aerumnæ vel patientia, quæ præstatur in ærumnis, est gloriosa, quia ornat gloriam Dei, est testimoniū de doctrina & mortalitate secutura post hæc vitam. Deinde est gloriosa, quod attinet ad Catastrophen. Nam ærumnæ habebunt exitum gloriosum in vita æterna.

Imò si verè iudicare volumus, semper Ecclesia cruci subiecta gloriosior est, quàm in statu tranquillo, vt maior fuit gloria populi Israel in deserto, & in Babylone, quàm vnquam florente politia in terra Canaan. Quia virtus Dei in infirmitate perficitur.

Videtur hoc esse Paradoxum: dicere quod Ecclesia sit gloriosa in ærumnis & calamitatibus:

Sed nihil absurdi esse in hoc dicto intelligunt ij, qui quæ sit vera Ecclesiæ gloria sciunt, Psalmus inquit, Omnis gloria Ecclesiæ est intus seu interna, hoc est, vera Dei agnitio & inuocatio, Confessio constans, Fortitudo in ærumnis, &c. Hæc gloria magis conspicitur sub cruce, quàm in florenti statu. Exemplo est historia populi Israel, cuius multo maior fuit gloria in decrero & exilio, quàm aliàs vnquàm, In deserto, quanta sunt miracula edita? Carnes & Manna data sunt è cælo. Rupes percussa effudit fontem, columna ignea noctu fulsit in castris. Inter diu nubes fuit ductrix exercitus. Deinde quanta fuit gloria in exilio Babylónico? Seruati sunt tres viri coniecti in fornacem igneum stupendo miraculo, quod & regem ipsum mouit. Daniel abiectus inter leones seruatus est incolumis. Ipsi Danieli sunt monstrata vaticinia de rebus maximis, de Christo, & de Monarchijs, & tota Ecclesia. Post annos septuaginta reducta est Ecclesia populi Iudaici in patriam & politia instaurata est, & defensa deinceps vsq; ad Monarchiam Græcam. Sic quando Filius Dei pendet in cruce maior est eius gloria, quàm cum suscitaret mortuos. Tanta ibi sunt edita miracula, vix vt vilius mens ea possit capere.

Sic pij

Sic post Christum vsque ad Constantinum fuerunt decem persecu-
tiones, in quibus aliquot centena millia Christianorum fuerunt tru-
cidata, & tamen maior gloria eo tempore Ecclesiæ contigit, quàm
vnquam in florenti statu.

CAPVT III.

Refutatio opinionis, quæ transformat re- gnum Christi in politiam.

Nihil est homini dulcius gloria, præsertim cum tran-
quillitate coniuncta, seu spe tranquilli & gloriosi
status. Hunc omnes appetimus & quærimus. Sed
Christus hunc errorem, somniantium tale regnum in Ecclesia, & hanc viti-
osam cupiditatem damnat, inquit: Regnum meum non est
de hoc mundo. Item, Reges gentium dominantur: Vos autem
non sic. Et Paulus disertè inquit Philip. 3. Nostrum πολιτευμα in
cælis est. Cùm autem Iudæi fascinati opinione de regno Mesiæ
politico, non possint conuinci testimoniis Christi, & Apostolorum,
vt hoc somnium abiiciant, experiamur, si possimus ex ve-
teri Testamento argumenta depromere, quæ homines sanos
conuincunt, vt fateantur Regnum Christi non esse mundanum
imperium, sicut Iudæi somniant.

Daniel inquit: Regna in fine
mundi erunt alibi ferrea, alibi
testacea, id est, alibi erunt cruen-
ta, alibi ignaua, & tantum po-
puli opes exhaurientia.

Ac primum quidem ipsa æternitas regni Christi satis osten-
dit, quantum distet Iudæorum opinio ab re ipsa atque à veritate.
Nulla enim politia, aut imperium in hac mortali vita perpetu-
um est. Clarè autem affirmant Prophetæ, Christum sine fine re-
gnaturum esse, vt Esaias cap. 9. vocat Mesiã, Patrem æternæ
vitæ, & mox addit: Regnum ipsius nunquam desitutum esse, vt
confirmet illud in iudicio, & iustitia ad omnem æternitatē.

Hæc verba repetit angelus
Lucæ 1. quando affert lætissimã

famam de assumptione humanæ naturæ Christi ex virgine Maria.

Et Psalmo 45. Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi. Item: Psalmo 72. Timebunt te, quamdiu Sol & Luna erunt, in generatione & generatione.

I I. Deinde limites huius regni idem declarant. Quæ enim politia totum terrarum orbem sua iurisdictione complexa est? Opulenta quidem regna, Babylonici & Persici reges tenuerunt, sed terminis Asiæ hæc regna inclusa fuerunt.

Alexander Magnus aliquam Europæ partem Asiatico imperio adiunxit. Romani imperij omnium Maximi terminus fuit Euphrates.

Crassus duxit exercitum contra Parthos, sed quomodo fuerit exceptus & tractatus, notum

est ex historijs. Iulianus duxit magnas copias, quibus voluit in suam ditionem redigere Parthos, sed quo euentu, similiter declarant historiæ.

Iam verò constat limites regni Christi esse ortum & occasum Solis, vt in Psalmo 72. dicitur: Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Et Zacharias cap. 9. in descriptione regni Christi hunc ipsum versum vsurpat.

I I I. Accedit illa quoque causâ, cur regnum Christi à politiis discernendum sit, quòd beneficia Mesiæ pertinent ad vniuersam Ecclesiam à principio mûdi vsque ad finem. Si igitur Regnum Christi politicum esset, nequaquam prodesset patribus & Prophetis, qui ex hac vita migrarunt ante Mesiæ aduentum.

In semine tuo benedicentur omnes gentes.

I I I I. Quid dicam de amplissima promissione vocationis gentium, toties repetita in concionibus Propheticis, quæ inanis & irridenda esset, si soli Iudæi delectis gentibus dominarentur, & Spiritus altos gererent.

Esa. 49. Parum est, vt sis Saluator tribuum Israel, sed eris lumen gentium.

Adde

Adde huc firmam & immotam consequentiam, quam Christus Matth. 22. ex dicto Psalmi, Dixit Dominus Domino meo, &c. extruit: Nam in eodem regno & eadem natura successor nunquam appellatur Dominus Patris, aut aui Regis.

V.

Sed omnium maximè hanc sententiam, quam volumus obtinere, confirmant dicta Prophetarum, quæ de morte & resurrectione Messia concionantur. Daniel clarè inquit: Christus occiditur. Et Esaias: Ponet animam suam pro peccato. Ergo non habebit dominationem corporalem in hac vita. Hæc & alia multa cum legimus, possumusne dubitare, quin Iudæi & alij, somniantes politicum regnum Messia, in summo errore versentur, atque in maximarum rerum ignoratione.

VI.

CAPUT IIII.

De circumstantijs huius Regni.

Frsi non potest dici satis, ac ne cogitari quidem, quantas res complectatur regnum Christi: tamen quia vult Deus incoari huius doctrinae Elementa, addam paucas admonitiones de circumstantijs regni Christi.

Qualis Rex est Messias?

In Psalmo 45 tribuuntur huic Regi dulcissima Epitheta, quorum consideratio piis mentibus haud dubiè grata est. Primum laudatur forma Messia, & antefertur omnium hominum pulcritudini. Quia reuera nullius hominis sapientia, & virtus par est sapientia, & virtuti Christi: Quarum rerum vera est, & summa pulcritudo. Nam in eo fulget agnitio firmissima æterni Patris, & ardet in eo summus amor æterni Pa-

Speciosus forma præ filijs hominum.) De Alexandro olim iactatum est vulgò: In regno Alexandri nihil esse pulcrius ipso rege Alexandro: Sed multò veriùs de Christo dici potest: In regno Christi nihil est pulcrius ipso rege Christo.

Hæc est illa pulcritudo, de

tris, & cæteræ pulcherrimæ virtutes.

qua Esaias cap. 53. inquit: In ore eius non est inuentus dolus, nec peccatum fecit, id est, est

ἀναμάσθη ☉, sine peccato: Est enim conceptus efficacia Spiritus sancti, & natus ex virgine, vixit sine vlla labe aut macula peccati. Et si autem multæ sunt, & maximæ virtutes in Christo, tamen ipse duas præcipuè celebrat: Matth. 11. inquit: Discite à me, quia sum mitis, & humilis corde, id est, Ego excello duabus virtutibus omnium maximè, quarum vna est Mansuetudo, & patientia opposita cupiditati vindictæ. Altera humilitas seu modestia, qua me abijcio, non modò infra Deum, sed etiam infra omnes angelos & homines. Sic enim de se inquit Psalm. 22. Ego sum vermis, & non homo.

Quare de Messia cogitantes, de vera pulcritudine, id est, de sapientia in eo lucente, & de omnibus virtutibus cogitemus.

Deinde laudatureloquentia huius regis: Diffusa est gratia in labiis tuis. Non enim mente tantum valet, sed iuncta est facundis gratia dictis.

Homer. in Odyf. Mente vales: iuncta est facundis gratia dictis.

Quæ est igitur mellea eloquentia Christi? Neminem ego tam dissoluto animo esse arbitror, quin hæc cum audiat: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos: Item: Sic Deus dilexit mundum, &c. fateatur ea melle, & fauomellis dulciora esse. Nulla enim mater blandioribus verbis unicam, & carissimam filiolum ad se vocare potest, quàm Christus peccatores ad se inuitat.

Et si autem magna ornamenta sunt, sapientia, virtus, eloquentia, tamen hæc sine potentia & neruis rerum gerendarum non multum valent. Sæpè enim è medio pellitur sapientia, vigeritur res: Spernitur Orator bonus, horridus miles amatur. Non doctis dictis certatur, sed maledictis, vt Ennij versibus vtat. Itaque Psalmus non modò ea, quæ dixi, Christo tribuit, sed etiam potentia diuina hunc regem armat: Benedixit

Psalm. 118. Benedictus, qui venit in nomine Domini.

te Deus in æternum, Disertè vocat Messiam benedictum regem, Deo

Deo placentem, & potentia diuina instructum, vt possit delere peccatum & mortem, & reddere iustitiam, & vitam æternam credentibus.

Hæc omnia complectitur appellatio benedictionis.

Et quoniam fœlicitas plurimum valet ad res præclarè gerendas, adiungit Pfalmus superioribus ornamentis fœlicitatem:

In decore tuo inquit, prosperare, id est, omnia huic regi cedent, omnia prona erunt, nihil ille suscipiet, quod non maximè celeritate & admirabili fœlicitate ad exitum perducturus sit. Est enim Schiloh, id est, fœlix & fortunatus, & Popez, vt eum Micheas cap. 2. appellat. Nam Diaboli regnū ita perrupit, vt aggeribus ruptis, cum spumeus annis Exijt, oppositasque euicit gurgite moles: Fertur in arua furens cumulo, camposque pcr omnes, Cum stabulis armenta trahit.

Sigismundus Imperator fuit princeps sapiens, & virtute præstans, & eloquens, & potens, sed fuit infelix, ideo nihil magni gessit aduersus Turcas.

Alexander domuit 12. annis totum Orientem, omnia ei procumbunt ad pedes: *Es gehet jm Thor vnd Thûr auff/wo er hin kompt.*

Hactenus armatum regem, & gerentem maxima bella Pfalmus descripsit. Nunc pingit imaginem togati gubernatoris. Est enim Christus non modò belator fortis, sed etiam bonus gubernator. Cùm igitur summa virtus sit in domestica gubernatione iustitia, affirmat Sceptrum Christi rectum esse: nec intelligatur iustitia Christi in eam sententiam, quasi tantum in ipso Christo sit, sed de communicanda alijs, sicut promissio inquit: In femine tuo benedicentur omnes gentes, quasi dicatur: Omnes alii homines sunt maledicti, id est, rei coram Deo, & oppressi peccato & morte. At hic noster rex benedictus est, non solum, quia Deo placet, & ornatus est diuina sapientia, iustitia, & vita, sed ided etiam, quia deler peccatum & mortem, & restituit suo populo iustitiam & vitam.

Hom. ἀμφοτέρων βασιλεύς ἰσχυρός, κρατερός ἰσχυρήν.

Est autem cognata virtus iustitiæ Nemesis seu Zelus, id est, iusta indignatio aduersus scelera.

Hac Nemefi ardere omnes bonos principes & gubernatores oportet. Quare & hanc in Mefia prædicat. Dilexifti iuftitiam, & odifti impietatem. Sic Pfalmo 69. dicitur: Zelus domus tuę comedit me, id eft, adduco vitam in difcrimen ad liberandam Ecclefiam, quam diligo, & ad depellendas contumelias, quibus Deus afficitur, quæ mihi ingentem dolorem afferunt, & iram accendunt aduerfus blasphemiam.

Lucilius: Virtus eft dare, quod reipfa debetur honori. Hoftem effe atque inimicum hominum morumq; malorum.

Pfal. 5. Non Deus volens iniquitatem tu es.

omnibus, qui malis artibus conantur eam abs te abalienare, vt Samfon. Mixta eft infania luftu, Virg.

Zelus eft affectus mixtus, conftans partim amore, partim ira, & indignatione. Tu fi verè amas coniugem tuam, fimul irafceris

Postremò rex nofter vnctus eft, id eft, ordinatus ab æterno Patre ad hoc regnum, & donatus Spiritu fancto, ad perficiendam hanc mirandam liberationem Ecclefie, colligendæ ex toto genere humano, & donandæ iuftitia, & vita æterna.

Explodamus igitur fomnia de regno politico Mefie, & res æternas cogitemus. Nofter Mefias regnũ æternũ constituit, abolito peccato, deleta morte, & reftituta æterna iuftitia & vita. Hæc bona ab eo petamus, & expectemus.

Circumftantiæ, inquit Hilarius, illuminant omnia dicta. Diximus igitur qualis rex fit Dominus nofter Iefus Chriftus. Nunc confiderandum eft, qualem habeat populum, & quid agat, non folùm rex, fed etiam miniſtri eius & populus fubiectus. Et quia rex patitur, & Ecclefia cruci fubiecta eft, neceffe eft breuiter indicari caufas difsimiles, propter quas rex patitur, & Ecclefia onerata eft calamitatibus. Hæc breuiſſimè tantum attingemus. Quia in alijs locis copioſius declaranda ſunt. Non poteft autem de regno Chrifti dici, aut cogitari, niſi particulam aliquam harum maximarum rerum cogitatione & ſermone complectamur.

Qualis eft populus Mefie?

Pſalmus 110. vno verſu Ecclefie descriptionem conficit: Populus

pulus tuus spontaneus, in die victoriae tuae, in ornatu sancto: quasi dicat: Alii reges vi & armis cogunt multitudinem, vt sit in officio: Hic verò rex persuadendo flectet populum suum ad spontaneam obedientiam. Vocat enim ornatum sanctum, vestitum Pontificium, per quem intelligit dona Spiritus sancti, & virtutes Deo placentes, veram inuocationem, propagationem veræ doctrinæ, & reliquam incoatam obedientiam.

Cogitate ipsi, quàm dulcis sit hic versiculus Psalmi. Sæpe auditis ex 1. lib. politicorum Aristotelis, duplicem esse gubernationem:

alteram *δεσποτικήν*, alteram *πολιτικήν*: Estq; perspicuum discrimen vtriusque gubernationis. Nam Dominus cogit seruum minis, & vi adhibita, vt faciat officium. Sed politici gubernatores, Themistocles, Scipio, & similes regunt ciues persuadendo, hoc est, ostensione alicuius boni. Themistocles non habet imperium in ciues Atticos, quale habet Dominus in seruum proprie dictum, sed monstratis bonis & commodis, flectit eos in hanc, vel in illam sententiam. Huius gubernationis duplicis imago proposita est in natura hominis. Voluntas regit Locomotiuam, & externa membra *δεσποτικῶς*, sed aliter regit voluntas cor & affectus, scilicet *πολιτικῶς*. Considerata autem hac distinctione, facilius intelligitur hic versus Psalmi, qui vocat populum Christi spontaneum. Ergo gubernatio Christi non erit *δεσποτική*, Tyrannica, sed politica & ciuili, hoc est: Tu persuadendo, & suauis sermone conciliabis studia & voluntates subditorum, & ita eos gubernabis, vt sua sponte, sine simulatione, veraque cordis reuerentia, & subiectione præstent omnia officia, quæ tibi placent. In ornatu sancto.) Metaphora est à splendido & sumtuoso vestitu Pontificio sumpta.

Quid agit Rex in suo regno?

Rex noster resuscitatus ex morte, non sedet otiosus ad dextram Dei, sed est efficax, mittit, & gubernat Euangelii ministros, dat Spiritum sanctum audientibus & amplectentibus

Papistæ putant, eum sedere in cœlis, ludentem cum angelis; Ideo constituunt ipsi vicarium, Papam.

Euangelium, intercedit pro nobis, & dat remissionem peccatorum, exaudit nos inuocantes, defendit & seruat Ecclesiam suam, depellit Diabolos, & eorum organa, Tyrannos, fanaticos Spiritus, & alios impios. Denique resuscitat mortuos, & dat vitam æternam ijs, in quibus fide in hac vita incoata est iustitia, & conicit in æternas pœnas omnes, qui perseuerant in contemptu Dei.

Hæc admiranda opera omnia sunt effectus regni Christi, & sæpè in concionibus Prophetarum & Apostolorum describuntur, vt Ephes. 1. Ipsum dedit caput super omnia Ecclesiam, quæ est corpus eius, ac plenitudo, id est, Integrum corpus Christi, omnia in omnibus perficientis. Apertè affirmat Christum non otiosum esse, sed efficacem in membris Ecclesiæ, & cap. 4. Sedet ad dexteram Patris, dans dona hominibus. Sed quia testimonia huius asseuerationis omnibus nota sunt, mihi ad commemorandum non sunt necessaria.

Quæ sunt officia Ministrorum, & populi in hoc Regno?

In Pompa triumphali Christi, ingredientis Hierosolymam, dulcissimæ imagines sunt, pingentes officia docentium & auditorum. Apostoli & alij Ministri Euangelij, ad Christum adducunt asinam & pullam, id est, populum Legis & gentes, & imponunt Christum, non sese, id est, volunt Christum regnare, non quarunt sibi imperia & potentiam, nec fingunt nouam doctrinam, sed Christi doctrinam fideliter proponunt. Populus verò triplex officium præstat: Canunt laudes venienti Messis, Gestant frondes oleæ, & palmarum, & substernunt vestes. Hæc officia semper & debet præstare, & vtcunque præstat Ecclesia. Cantus significat doctrinam Euangelij, inuocationem, confessionem, & gratiarum actionem.

*πέμπω deduco, mitto: ἡ ἐξέ-
νον παρένστα φιλέιν, ἐθέλοντα δὲ
πέμπειν. Inde πομπή, ein Geleitz
te/comitatus.*

Deinde Rami oleæ & palmarum signa sunt confessionis.
Olim

*Olim petentes à duce aliquo pacem, ad eum accedebant, gestantes oleæ ramum. Significant igitur rami oleæ, hunc Messiam esse authorem veræ pacis cum Deo, per eum, & propter eum dari nobis pacem, à Deo remitti nobis peccata, & nos recipi à Deo, & tolli iram, & mortem æternam. Frondes verò palmarum significant victorias, & in triumphis gestabantur. Ita hic tribuitur Christo laus, quòd sit victor. Mordet calcaneum Christi & Ecclesiæ Diabolus, & exercentur varijs ærumnis, sed vincit Christus, & reprimat Diabolum, & conculcat eum sub pedibus nostris, & tandem ei prorsus adimet potestatem grassandi, & excruciat eum æternis pœnis. Tertium officium est substernere vestes, id est, corpus & facultates conferre ad ministerij constitutionem & defensionem: Item, si sit opus, potiùs amittere vitam & opes, quàm abiicere Euangelium in confessione, sicut scriptum est Matth. 16. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.

Exemplum recitatur apud Livium lib. 10. dec. 3.

Ephes. 2. Ipse est pax nostra.

In vita Thesei, apud Plutarchum, narratur exemplum huius significationis, quòd palma habita fuerit Symbolum victoriæ.

Quare Christum oportuit pati?

Cùm nollet Deus totum genus humanum perire, & tamen iustitia Dei compensationem, & pœnam pro peccatis nostris postularet, Filius factus est deprecator, & pœnam ac horrendam iram Dei in sese deriuavit, vt nobis Pater placaretur. Passus est igitur, non propter sese, sed propter nos, vt Iohannes inquit: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Et Esaiæ cap. 53. prolixè eadem sententia tradita est.

Deus non tantùm est misericors, sed etiam iustus. Exercet igitur erga nos vtramque virtutem mirabili temperamento.

Quia enim misericors est, non vult perire totum genus humanum, non vult abijcere nos in æternam damnationem, sicut iusto iudicio suo abiecit Diabolos, Sed quia simul est iustus iuxta suam legem,

quæ est æterna & immota, & postulat vel obedientiam integram, vel satisfactionem & pœnam, idèd necesse fuit iram Dei placari p̄soluto precio, quod satisfaceret iustitiæ & Legi Dei: sed talem ompensationem & ἀβτρον cùm nec angeli, nec homines possent præstare, idèd Filius Dei inenarrabili reuerentia æterni Patris, & ardentissima dilectione erga nos, factus est deprecator, & intercessor, & deriuauit in sese iram & pœnam, quam debebamus nos præstare. Tollitur autem omnis obligatio solutione eius, quod debetur, nec interest, vtrum is soluat, qui debet, an alius pro eo. Igitur sanati sumus nos eius liuore, vt Elaias inquit.

Cur Ecclesia patitur?

Non vt propriis afflictionibus mereatur reconciliationem, sed alia multa sunt causæ: verùm præcipua est; Cùm peccatum hæreat in nobis, vult Deus hanc massam peccati destrui, vt noua natura vestiamur. Idèd manet mors: Et vt agnoscamus iram Dei aduersus peccatum, & repressis prauis inclinationibus accendatur in nobis noua lux, & crescat, durius exercetur Ecclesia, quàm cæteri homines, & concurrunt
 aliæ causæ, quæ sunt recitatae a
 aliis locis.

Causæ calamitatum Ecclesiæ aut sunt impulsivæ, aut finales. Impulsiva communis, seu vniuersalis, est peccatum, quod omnes circumferimus. Est enim vetus illud fermentum, quod in hac vita non potest omnino extirpari. De hac causa Paulus inquit Roman. 8. Corpus mortificatur propter peccatum. Causæ finales multæ sunt, sed præcipua hæc est, vt crescat in nobis pœnitentia, timor Dei, fides, vera obedientia, humilitas, & reliquæ virtutes incoatæ. De hac causa inquit Paulus 2. Cor. 4. Exterior noster homo corrumpitur ac destruitur: vt interior subinde magis ac magis renouetur, hoc est: Quantò magis premitur caro nostra, seu vetus natura cruce & calamitatibus, tantò magis crescit interior lux de Deo, interior consolatio, interior obedientia, &c.

Deponamus igitur illas suauies imaginationes, magis placidam & tranquillam vitam nostram fore, quia sumus membra Ecclesiæ Dei: imò sciamus nos circumferre peccatum, & propterea mergi in ingentes arumnas, vt discamus agnoscere iram Dei

Dei aduersus peccatum, nec
crescere lucem Spiritus sancti
in nobis sine cruce.

Iudicium à domo Domini
incipit.

Hæc de causis, cur subiecta sit Ecclesia cruci, breuiter recen-
sui, quia alibi prolixius rotus hic locus tractari solet.

De circumstantijs vbi, & quando, & de Præsidij huius Regni.

Suprà aliquid dixi: Non enim alligatum est certo loco, vt
imperia mundi, sed vbiq;
est cœtus, reuera fundamētum
retinens, id est, articulos fidei
omnes, & non defendens per-
tinaciter idola, ibi verè est hæ-
reditas Christi, & aliqua membra electa sunt ad æternam glori-
am, etiam si sunt dissimilia, a-
lia imbecilliora alijs.

Regnum Gallicum nusquam
est, nisi in Gallia. Sed Christi re-
gnum non venit cum obserua-
tione, Lucæ 17.

Christus venustè inquit cap-
24. Matth. Vbi cadauer, ibi con-

gregantur aquilæ. Est figura proverbialis. Non vult nos disputare
de loco certo, & sede Ecclesiæ: Quia Ecclesia exulat in mundo, va-
gatur, sicut populus Israel vagatus est in deserto annos 40. Ibi autem
erit Ecclesia, vbi ad cadauera congregabuntur aquilæ, hoc est, vbi
sonabit prædicatio Euangelij pura & incorrupta, de morte, passio-
ne & resurrectione Messis, & vbi erit aliquis cœtus, discens & am-
plectens hanc doctrinam, & fide hunc mediatorem apprehendens.
Christus seipsum vocat cadauer, sicut in Psalmo se confert vermi-
culo. Nos vocat aquilas, quæ sustentantur ab hoc nobili cadauere.

De modo, quo applicantur huius Regis beneficia.

Psalmus 2. disertè inquit: Beati omnes, qui confidunt in
eo. Affirmat beatos fore homines, id est, liberos à peccato, mor-
te, Tyrannide Diaboli, si confidat propter Filium se à Deo recipi,
& per Filium defendi & seruari. Ac prorsus idem dicit Psalmus,

quod Baptista inquit Iohan. 3. Qui credit in Filium, habet vitam æternam: Qui non credit in Filium, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

CAPVT V.

De discrimine Regni Christi, & Regni Dei.

Paulus Ephes. 5, inquit: Nullus fornicator, &c. habebit partem in regno Christi, neque in regno Dei, id est, Adulter perseverans in peccato, primum non est particeps regni Christi: Quia veræ Ecclesiæ iudicio & sententia excommunicatus est, non habetur in numero Christianorum, &c. Deinde non erit hæres vitæ æternæ, sed erit igni destinatus tanquam palea.

Præclare D. Lutherus dixit: Regnum Dei, & Regnum Christi differre non re, sed modo rei. Nam in Christi regno florent & dominantur verbum, Fides, & Spes. In regno Dei ministerium docendi, mandatum hominibus, cessabit, nec opus erit fide aut spe. Quia coram fruemur æterno conspectu Dei. De hac dissimilitudine regni Filij, & regni Patris, Paulus loquitur 1. Corinth. 15. Tunc tradet Filius regnum Patri, id est, adducet ad æternum Patrem omnes conuersos, ostendet eis æternum Patrem. Quia collectio Ecclesiæ in hac vita fit per Filium mediatorem, qui conseruat ministerium Euangelij, & cum voce Euangelij effundit in corda credentium Spiritum sanctum, & simul interea est sacerdos, & deprecator assiduus pro Ecclesia. Postea verò post resurrectionem, non tantum per vocem Euangelij agnoscemus Deum, sed coram intuebimur eum, cum erit omnia in omnibus. Et 1. Cor. 13.

Nunc in ænigmatate per speculum cernimus, id est, Nunc per

Roman. 8. Quod quis videt, non sperat. August. Tantum lætabimur, quantum diligemus, & tantum diligemus, quantum agnoscemus.

Quare vocat verbum Dei ænigma? An aded est obscurum, verbum.

verbum cernimus Patrem: potestea diuinitas coram conspicitur, & regnabit non ministerio Euangelii, sed immediatè. Idem docent & hæc sententiæ. Rom. 8. Spe salui facti sumus. 1. Ioh. 3. Nunc filii Dei sumus, sed nondum manifestum est, quales erimus. Scimus autem cum manifestabitur, similes nos ei futuros esse: Quia videbimus eum quemadmodum est.

Coloss. 3. Vita vestra abscondita est cum Christo in Deum. Quando autem Christus manifestabitur, qui est vita vestra, tunc & vos cum eo manifestabimini in gloria.

Id est, Regnum Christi est incoatio: Regnum Dei est consum-

matio honorum, quæ Euangelium promittit. Hæc summa est totius huius capituli doctrinæ.

Sed huius Ecclesiæ cœlestis nemo ciuis erit, nisi prius in hac mortali vita ciuis fuerit Ecclesiæ, in qua sonat vox Euangelii, & conuersus fuerit ad Deum, antequam ex hac vita discedat. Qui igitur habet hanc spem, sanctificat se, sicut & ille sanctus est.

Confirmatio huius sententię extat 2. Corinth. 5. Superindu-

emur, si tamen non nudi reperiemur, id est, oportet nos adferre ad illam Academiam æternam quædam initia. Item: Psal. 48. Expectabimus misericordiam tuam in medio templi tui, id est, Extra Ecclesiam non est salus.

CAPVT VI.

Imagines Regni Christi.

NON probo Origenicam consuetudinem, transformandi omnia scripturæ dicta in Allegorias, partim intempestiuas, partim absurdas & impias. Sed tamen aliqua sunt exempla, & aliqua res gestæ, quæ ab ipso Christo & Apostolis dextrè enarrantur, & accommodantur ad regem Christum & Ecclesiam. Tales

allegorias, quæ habent fundamentum in scriptura, valde probò, & illis mirificè delector. Quia talis est omnium natura, vt ament picturas & imagines. Elegi autem ex magno numero talium imaginum paucas, & eas quidem, quæ videntur maximè inferuire, & illustrare institutum nostrum. Vos in lectione scriptorum Prophetarum & Apostolicorum obseruabitis plures, & diligenter annotabitis.

Plurimæ sunt imagines regni Christi in concionibus Prophetis & Apostolicis, sed nos ex tanto numero maximè insignes & illustres eligemus. Adam, inquit Paulus Roman. 5. est typus futuri (id est, Christi.) Sicut enim propter alienum lapsum natura humana oppressa est peccato & morte: Ita alieno merito, scilicet Christi, reconciliamur Deo: sed mox ipse Paulus addit correctionem, quæ monet multa dissimilia esse, cum ait: Non sicut delictum, sic & donum.

Simile non est idem: Et nulum simile currit quatuor pedibus. Nemo igitur insulsè & absurdè vrgeat omnes partes similitudinum. Sed videat, ad quam partem congruat.

Primum enim res ipsæ sunt dissimilimæ, scilicet peccatum propagatum ab Adam & mors, Et e contra iustitia donata à Christo, & vita æterna.

Iohan. 3. Quod ex carne natum est, caro est. Primi parentes tales ex se genuerunt, quales ipsi erant post lapsum. Sicut leprosus gignit leprosum, Eph. 2. Nos eramus filij iræ natura, id est, naturali propagatione, non tantum imitatione, sicut Pelagius finxit, qui prorsus sustulit doctrinam de peccato originis.

Secundò. Modus propagationis est dissimilis. Peccatum propagatione carnali transmittitur in omnes posteros, qui naturali modo nascuntur. Gratia verò, seu iustitia non transmittitur propagatione carnali, sed singulicam in regeneratione accipiunt, vt Ioh. 1. & 3. dicitur.

Anabaptistæ dicunt, ex sanctis parentibus nasci sanctos liberos, & ideò fingunt nihil opus esse Baptismo: sed has Diabolicas imaginationes resutant perspicuè conciones Christi, Iohan. 3. & 1.

Tertium

Tertium discrimen continet salutarem consolationem, Quòd videlicet gratia potenti- or sit peccato, & exuberet supra peccatum : Hæc suo loco copiosius declarantur. Genes. 28. dulcis descriptio Mesiaz, & Ecclesiæ proponitur in scala, quam vidit Iacob.

Qualis est similitudo Anemonis & rosæ, talis est inter Adam & Christum similitudo, quæ cõsistit in alieno merito. Res verò ipsæ tam sunt diuersæ, quàm cœlum & terra, sicut & modus propagationis, Item : gradus peccati & gratiæ.

Iacob, postquam eripuisset fratri Esau ius primogenituræ, & illū arte quadam circumuenisset, coactus est metu fratris fugere ad Laban. Sed dum iter facit noctu, commoratur in aperto campo, ibi fatigatus ex itinere, decumbit humi, substernens capiti saxum. Vt autem solent suauiter dormire defatigati labore: Ita ipse quoque multò suauius dormiebat decumbens in saxo, quàm aliquis delicatus in plumis & serico villosò. Ibi dormienti offertur visio non physica, aut Diabolica, sed diuina. Videt enim Iacob scalam, quæ à terra vsque ad cœlum pertingebat, & Dominus ipse innititur scalæ, & angeli descendunt & ascendunt.

Hanc scalam Christus Iohan. 1. interpretatur: Scala est ipse Christus cacumine cœlum tangens, vt in Genesi dicitur: Quia est in eo natura diuina. Ideo in Genesi clarè additur, Deum innixum fuisse scalæ. Consistit autem in terra: Quia Ἀβύσσοσ̄ assumpsit humanam naturam, obnoxiam doloribus & morti, sed hæc scala coniungit cœlum & terram, id est, Deum & Ecclesiam. Quodque cœlum dicitur esse apertum, significat iam Deum propitium esse, & respicere inuocantes ipsum, & saluare. Quia verò in hac scala ascendunt & descendunt angeli, significatur Christum ipsum gestare Ecclesiam, & perducere ad æternum Patrem. Primum ipse gestat poenas peccatorum, & placat Patrem. Deinde placata ira Patris, etiam nos adducit ad Patrem, vt Roman. 5. scribitur,

Ebr. 4. Habemus Pontificem tentatum omnibus modis, quibus nos tentamur, sed sine peccato.

Iohan. 3. Nemo potest ascendere in cœlum, nisi Filius, qui descendit, qui est in cœlo, id est: propria virtute nemo ascendit in cœlum, nisi is, qui descendit,

Per hunc habemus accessum. Quomodo ergo ascendimus? sic & ipse inquit Iohan. 14. Ego per scalam, quam vidit Iacob, sum via, veritas, & vita. Quòd hoc est, fiducia mediatoris, verò nominat angelos, significat totam Ecclesiam, & præcipuè Doctores. Hi primùm ascendunt, quia singuli priùs quærere debemus reconciliationem cum Deo, & accipere ab eo dona, propter Filium.

Psal. 50. Impio autem dixit Deus: Quare habes in ore tuo verba mea? hoc est: Quare tu doces verbum Dei, cum ipse non timeas Deum, nondum sis ei reconciliatus? Sed hoc tamen non sic accipiendum est, quasi ministerium non sit efficax, nisi ex dignitate ministri.

Postea verò descendunt, & impertiunt hæc dona aliis, doctrinam, gubernationem, & ministeria, iuxta vocationem.

Estque hæc dulcissima imago regni Christi, quam Deus proposuit ostensa scala Iacob, & quam Christus interpretatur, semper in conspectu habenda. Nam de multis magnis rebus pios admonet, videlicet, quòd per solum hunc Mensiam sit aditus ad æternum Patrem, non per opiniones humanas, non per merita nostra: Item, quòd hæc persona sit Deus & homo: Item, quòd ascendere nos primùm, & à Deo reconciliationem ac dona accipere oporteat, & deinde ea proferre ac exercere, vt Deus celebretur, & beneficia Filii Dei innotescant, sicut Petrus inquit: Nos vocatos esse, vt enarremus virtutes eius, qui nos in admirandam lucem vocauit.

Nec verò dubium est, res gestas heroici ducis Iosue esse imagines victoriæ & triumphi Filii Dei, Domini nostri Iesu Christi, resuscitati ex morte, & ascendentis in cœlum, & paulò post ad nos redituri, vt conterat Sathanam sub pedibus nostris. Quemadmodum enim Iosua populum, de manu Moyfi in suam manũ præstantem victoria traditum, per Iordanem traduxit in terram promissam, & singulis familiis ἐπιβάλλον μέγῃ assignauit: Ita verus Iosua Dominus noster Iesus Christus traducit nos per misérias huius vitæ in domũ Patris sui, & in tabernacula nõ manu facta & fragilia, sed permanentia & æterna.

Ioh. 14. In domo Patris mei mansuri estis.

In histo-

In historia Samsonis duæ sunt pulcerrimæ picturæ regni Christi: vna de mellificio in ore leonis: Altera de maxilla asini, qua Samson mille Palæstinos interfecit.

Samson ardebat amore cuiusdam puellæ natæ in familia Palæstinorum, sicut nunc in Saxonia sunt potentissimæ vrbes ad mare Balticum, Lubeca, & alia: Ita tùm florentia Iudaica, magna fuit potentia maritimarum vrbium, quæ fuerunt in Palæstina. Hi Palæstini incolæ maritimarum vrbium gesserunt continua bella cum vicinis Iudæis, quorum potentiã nolebant crescere. Vt autem Samson haberet occasionem irritandi, & prouocandi hostes, duxit in matrimonium filiam Palæstini cuiusdam. Dum autem est in itinere, incidit in leonem famelicum, quem impetu Spiritus sancti in frustra concepit, & ex interuallo reuersus in eum locum, reperit in faucibus leonis examen apum, exercentium suum mellificium. Itaq; cùm esuriret, fauum mellis exemit, & postea in conuiuiõ nuptiali tale ænigma proponit, sicut mos olim fuit in solennibus conuiuijs non certare poculis, vt nunc fit, sed eruditis colloquijs, de natura rerum, de veterum historijs: De conficiente exijt cibus, & de forti dulcedo. Hoc ænigma nemo potuit soluere intra aliquot dies. Tandem persuasa est sponsa à Palæstinis, vt peteret solutionem à suo sponso. Postea simulârunt se reperisse ænigmati solutionem nullo monitore, sed hanc simulationem venustissimè reprehendit Samson, inquiens: Nisi vitula mea arassætis, &c. Hoc accommodauit ad sponfam suam, sed nos idem dictum rectè referre possumus ad Ecclesiam, quæ nisi audiatur, nunquam perueniemus ad agnitionem Christi. Quod ad alteram allegoriam attinet, Samson non vsus est armis, quibus nõs vtimur, machinis æneis, sed mandibulam asini arripuit, & hac armatus, mille Palæstinos trucidauit. Fatigatus autem labore militiæ, expetiuit potum & rigationem. Quia labor exiccat & consumit, quidquid est succi in orificio ventriculi. Ibi igitur inuocans Deum, petit ab eo potum. Deus ex illa mandibula mortui asini effundit fontem, seu venam vini laticis. Hoc viuo latice suauissimè recreatur defatigatus Samson, & Deo gratias agit.

Quemadmodum enim ex leone mortuo nascuntur apes & mella: Ita ex Christo mortuo, qui factus est victima pro nobis, nata sunt Euangelium & Ecclesia. Nam Christus mortuus &

resuscitatus sparsit mel, id est, vocem Euangelii per Apostolos in totum orbem terrarum, & hac prædicatione collegit sibi examen apum, id est Ecclesiam, à qua agnoscatur & celebretur. Et ut apes aluntur melle, ac circa mellificium potissimum occupatae sunt: Ita pii sese consolantur & sustentant in magnis curis, & laboribus sola voce Euangelii, quæ, ut Psalmus ait, melle & fauo mellis dulcior est, ad eamque illustrandam & propagandam, omnem curam, studium, laborem conferunt.

Christus in Apocalypsi comparatur leoni.

Deinde Samson est imago fortissimi ducis Filij Dei, belligerantis cum toto regno Diaboli. Pugnata autem mandibula, id est, ministerio vocis sonantis Euangelii. Nam ex ore infantium & lactentium perficit robur, & destruit inimicum & vitorem, *Psalm. 9.* [*vindicta cupidum.*] Etsi autem maxilla asini squalida est, tamen fundit aquas, quibus se fatigatus dux, & iam siti periturus, suaviter recreat & reficit. Ita Euangelium spretum ab Epicureis, monstrat veram & firmam consolationem laborantibus & oneratis, ut dicitur: venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Matth. 2. Accommodatur ad Christum: vocabitur Nazareus. Significat autem Nazareus peculiariter consecratum & dedicatum Deo. Talis fuit Samson tympus Christi.

Quid dicam de admirabili, & penè incredibile victoria Gedeonis, cui Esaias cap. 9. triumphum Christi comparat? Vt enim Gedeon imbellem exercitum ducit contra immensam hostium multitudinem & diuinam victoriam ornatur: Madianitæ, & Arabes, & multi Orientales populi magno agmine fecerunt irruptionem in terram Canaan, quam incolebat populus Iudaicus. Ac textus dicit tantam fuisse multitudinem illorum, ut more locustarum totam terram non modò texerint, sed etiam absumerint. Cùm hac ingenti multitudine, congressurus fortissimus dux Gedeon, non habet in manu arma idonea ad tantam rem gerendam, nec instructus est multitudine, quæ posset par esse tanto exercitui, & copijs: sed tantum trecentos viros habet in comitatu, qui dextra manu tenebant tubam, sinistra vas testaceum, cui

ceum, cui erat inclusus ignis: Cùm autem ventum esset ad castra hostium, & iam manus conferenda: trecenti illi simul edunt tubæ sonitum, canunt classicum, & testulas, quas sinistra gerebant, effringunt media nocte, ita ut ignis subito emicaret & effunderetur. Hoc subito sonitu & inexpectato, atque nouo fulgore hostes territi, vertuntur in fugam, & ut solet fieri in fuga, quæ diuino terrore excitata est, raunt in mutua viscera. Actanta strages editur, quanta antea nunquam. Gedeon persequitur fugientes, & interficit innumeras copias.

Ita nos miseri & imbecilles, sequentes ductum & auspicia Filii Dei, sola voce Euangelij, quam profiteremur, & scintilla fidei lucente in ærumnis, vincimus hostes potentissimos, Peccatum,

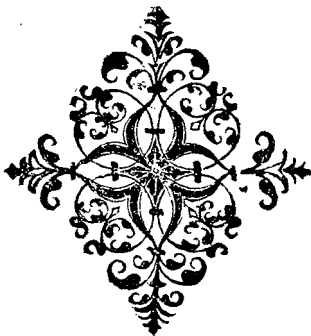
Mortem & Diabolum. Sed hanc imaginem optimè & pul-

cerrimè illustrat D. Lutherus in enarratio-

ne 9. cap. Esaiæ. Qui igitur vo-
let, inde eam assumat.

FINIS LOCI DE REGNO
CHRISTI.

T 2

L O C V S
D E R E S V R R E C T I O N E
M O R T V O R V M.

S T V D I O S I S I N A C A D E M I A
I H E N E N S I, S. D.

N omnium articulorum explicatione prodest conferre Philosophiam, & doctrinam Ecclesiæ propriam. Quia collatio ostendit Ecclesiæ doctrinam perfectiorem esse. Etsi enim Philosophi fanioreseruditè disputant, animas hominum post mortem superstites esse: tamen de resurrectione mortuorum nihil docent, quam vox diuina planissimè patefecit. Hanc igitur de re tanta concionantem audiamus, & assensionem in mentibus nostris diuinitus confirmari petamus. Præcipua autem confirmatio Articuli de Resurrectione mortuorum, seu restitutione nostrorum corporum, est 15. caput prioris Epistolæ Pauli ad Corinthios. Primùm enim Paulus hanc sententiam confirmat, quòd mortui resurrecturi sint, sumto argumento ab ordine causarum & effectuum. Posita causa in actu sufficiente, necesse est sequi effectum. Christus, qui mortuus resurrexit, est causa sufficiens nostræ resurrectionis, non solum merito, sed etiam efficacia. Non igitur dubium est, quin futura sit mortuorum resurrectio. Quòd autem Christus post mortem reuixerit, id perspicuè confirmat Paulus, partim dictis scripturæ Propheticæ, partim asseuerationibus hominum dignorum fide, qui Christum resuscitatum totos 40. dies viderunt.

Deinde

Deinde docet, qualis sit futura resurrectio mortuorum. Postremò attexit splendidam concionem, de causa mortis, & de victoria aduersus peccatum, & mortem, donata per mediatorem, & propterea. Sed quoniam ante annos quatuor totum caput mediocriter enarraui, nunc breuior ero, ac tantùm methodicam repetitionem huius articuli proponam. Quam spero studiosis aliquid lucis ad lectionem Pauli allaturam esse. Bene valete, 13. Maii. Anno Christi 1566.

Victorinus.

T 3

Præfatio obiter excepta.

IC Articulus est finis nostræ fidei. Ideo enim amplectimur totum Symbolum, de tribus personis diuinitatis, & de beneficijs Christi mediatoris, vt in hac vita habeamus remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, & post mortem fruamur resuscitati æterna vita, & consuetudine Dei, & omnium electorum. Quare cum recitatis Symbolum Apostolicum, vel Nicenum, imprimis expendite tres articulos, qui his verbis exponuntur: Credo remissionem peccatorum: Deinde credo carnis resurrectionem, credo vitam æternam. Quod perinde est, ac si diceres: Ego credo, ynum esse Deum, & tres personas diuinitatis, æternum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum: Credo item Iesum Christum factum esse victimam pro nobis, passum & resuscitatum esse, vt propter hunc Dominum, & per eum, non solum habeamus in hac vita remissionem peccatorum, sed etiam post mortem anima rursus innexa corpori, & copulata viuat vitam beatam, & ad omnem æternitatem. Ac profecto frustra assentitur cæteris articulis, qui in Symbolo comprehensi sunt, si quis aut dubitat, aut Epicureo more ridet postremos articulos, de remissione peccatorum, resurrectione, & vita æterna. Hanc præcipuam commemorationem hoc tempore non frustra, nec temerè propono. Quia multi non admoniti, vix intelligunt, quis sit finis nostræ fidei & confessionis. Est autem, vt dixi, optimus & præstantissimus, qui est salus animarum nostrarum, imò totius nostræ naturæ restitutio, propositus in postrema parte Symboli. Sicut igitur diligentes in lectione & repetitione earum concionum, quæ confirmât articulum de resurrectione mortuorum.

Quid est resurrectio mortuorum?

Resurrectio mortuorum vniuersalis, est actio Dei externa, qua Deus* pro sua immensa potentia, & iuxta liberrimum decretum voluntatis suæ, omnium hominum corpora ab hac vicissitudine generationum & corruptionum vindicabit,

*Primus articulus præcidit omnem dubitationem de hoc articulo.

Esaï. 46. cap. Consilium meum fiet, & voluntas mea stabit.

cabit, & rursus cum animis copulabit, vt ad omnem æternitatem, aut pœnas scelerum vnà cum Diabolis perfoluant, aut communicatione lucis, sapientiæ, iustitiæ, & vitæ diuinæ fru-
antur.

homines. Et eiusdem hypotheseos confirmatio est eruditissima in 1. Corinth. 15. Cùm autem & in locis Theologicis, & in enarratione eius capituli nostra, collecta sint testimonia, & demonstrationes de hac sententia, quòd certo tempore mortui sint redituri in vitam, nolo eandem cantilenam hic repetere, sed vobis sum hortator, vt aliunde illa assumatis.

Quòd sit futura resurrectio, tota scriptura testatur, præsertim in ijs promissionibus, in quibus Deus asseuerat, se resuscitaturum statuto tempore omnes

Quotuplex est Resurrectio?

Iohan. 5. Christus inquit: Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei, & procedent, qui bona fecerunt ad resurrectionem vitæ: Qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

Prophetæ perinde loquuntur, de futuris, ac si facerent verba de presenti, propter summam certitudinem.

Expendite pondera verborum : Venit hora, id est, tem-

pus à Deo statutum, quo omnes homines sine exceptione, pij & impij, qui vixerunt à principio generis humani, vsque ad finem, resurgent. (Qui in monumentis sunt.) Dicat aliquis: Non omnes sepeliuntur, sed multi à piscibus, bestijs, &c. lacerantur, & distrahuntur in loca diuersa. Intellige hanc particulam *κατὰ σαρκα*, nominata specie, intellige genus, hoc est, omnes homines quoquo modo resoluti in Elementa, audierit vocem Filij Dei, non angeli, non creaturæ. Nam hac voce nullus mortuus potest reuocari in vitam. Non possibile est angelis aut creaturis reddere vitam muscæ, nedum homini. Qui bona fecerunt.) id est, qui in hac vita conuersi fuerunt ad Deum vera fide, & postea habuerunt veros fructus pœnitentiæ & fidei. Ad resurrectionem vitæ.) De hac resurrectione inquit Polycarpus in sua precatone, cum iam staret in rogo ardenti, vt scribit Eusebius: Domine Iesu Christe, fac me participem resurrectionis sanctorum tuorum, quasi dicat: scio duplicem fore resurrectio-

nem: Aliam piorum, aliam damnatorum. Peto igitur ardenti voto, & toto pectore, vt fiam socius & comes latissimæ & beatissimæ resurrectionis iustorum. Qui verò mala.) id est, hostes, contemptores verbi, Hypocritæ, qui nunquam egerunt pœnitentiam, resuscitantur in resurrectionem pœnæ & cruciatuum æternorum.

Hæc constans asseueratio Filii Dei discernit resurrectionem piorum, à resurrectione damnatorum. Quanquam enim immortalitas vtriusque communis erit, tamen finis, ad quem vtriusque resuscitantur, ingens discrimen facit. Nam vita æterna erit portus, in quo boni acquiescent. Supplicium æternum erit stipendium peccati regnantis, quod non tegitur vmbaculo Filii Dei.

Filius Dei vocatur à Prophetis vmbaculum, tegumentum aduersus æstum iræ diuinæ. Homini ambulanti in æstu Solis, nihil est gratius, quàm habere aliquod tegumentum, & velamen aduersus ingentem, & intolerabilem calorem Solis: Ita non possumus versari in conspectu Dei, qui est ignis consumens, sine mediatore, qui est vmbaculum aduersus iram diuinam, absumentem omnes creaturas.

Quæ sunt causæ Resurrectionis?

Efficiens est, Deus æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, vnà cum Filio suo coæterno, qui vocatur $\Lambda\beta\gamma\delta$, & imago æterni Patris, & cum Spiritu suo sancto. Quòd enim resuscitatio sit opus commune æterni Patris, Filii, & Spiritus sancti, hoc dictum Iohannis 5. perspicuè testatur: Sicut Pater exsuscitat mortuos, & viuificat, sic & Filius quos vult, viuificat. Et de Spiritu sancto in Symbolo Nicæno dicitur: Credo in Spiritum sanctum Dominum & viuificantem.

Vtilis. sunt duæ regulæ Augustini de actionibus Dei, quarum alia sunt externæ, alia internæ. De externis inquit Augustinus: Opera diuinitatis externa sunt communia. Sed hæc regula intelligenda est cum hac restrictione, scilicet seruato ordine, & discrimine personarum. Humana natura, quàm Filius Dei assumptus, pariter est creata à Patre, à Filio, & Spiritu sancto, sed à solo Filio assumpta est, non à Patre, non à Spiritu sancto. Sic creatio est commune opus trium personarum, sed scriptura sic loquitur de ordine

dine creationis: omnia sunt condita à Patre per Filium & Spiritum sanctum, Roman. 11. Nam Pater agit à se, Filius per se, vt Augustinus loquitur, Spiritus sanctus agit cum Patre & Filio. Sed hæc arcana myteria, nolumus in hac vita subtilius exquirere, sed vt alia multa, ita etiam hæc discrimina personarum perfectiùs cognoscemus in vita æterna. Crede mihi, sapere est non nimium sapere. Altera regula Augustini est: Opera diuinitatis interna sunt distincta, & incommunicabilia, vt gignere est actio Patris propria: Nasci, procedere, sunt actiones non communes. Solus Pater gignit, solus Filius nascitur, solus Spiritus sanctus procedit à Patre & Filio. Non possumus hæc intelligere, sed quia proponit nobis Deus hæc, vt aliquo modo agnoscamus, nostrum est ea amplecti, quæ scriptura restatur, & desiderare clariorem conspectum Dei in vita æterna.

Materia in qua seu subiectum Resurrectionis est corpus, vt Epiphanius in refutatione Hieracis inquit: Qua fronte audes negare resurrectionem carnis, cum ipsa appellatio te in hanc cogitationem ducat, vt statuas nihil resurgere, nisi prius ceciderit, & ante oculos prostratum iaceat?

Hierax philosophicè disputauit, Animam tantum esse immortalem, corporum verò resurrectionem, propter summam absurditatem, simpliciter repudiavit.

Hæc refutatio sumpta est partim ex pondere verbi, partim ex loco antecedentium, & consequentium: vt Pax intelligitur respectu belli. Nunc fruimur pace, Ergo antea fuimus in magnis turbis bellorum. Ita nihil potest resurgere, nisi prius cadat.

Iam quæro ex te, ô Hierax, qui admiratione tuæ sapientiæ fascinat es, quale est illud, quod cadit, quod sepelitur, quod in Elementa resoluitur? Non certè anima cadit, quæ immortalis est, sed corpus:

In mundo semper grassantur hæc duo mala, & sunt præcipuè Ecclesiæ Dei, ἐθελοσοφία & ἐθελοθρησκία.

Quare perspicuum est, solum corpus resuscitari: Animam verò rursus corpori resuscitato innecti. (copulari.) Scriptura sæpè sic loquitur: Totus homo resurgit, & vera est sententia per communicationem Idiomatum. Sed resuscitatio est Idioma corporis.

Quæ forma erit Resurrectionis?

1. Corinth. 15. Seminatur, inquit Paulus, corpus mortale, & putrefactioni obnoxium, resurget autem corpus immortale, donatum vita perpetua, quæ omnis doloris experta ac vacua erit. Seminatur corpus cum ignominia, ac vermibus lace- randum obicitur: At resuscitatum ex morte, summa cum admiratione donatæ gloriæ spectabitur.

Paulus comparat sepulturam femini, quod spargitur in agrum.

In hoc capite Paulus duo agit. 1. confirmat hanc hypothesin, Quod nos simus resurrecturi: Hoc probat Enthymemate: Christus resurrexit, Ergo & nos. Valet enim consequentia: Posita causa sequitur effectus.

Est enim Christus causa sufficiens resurrectionis nostræ, non solum, quia meruit nobis vitam & resurrectionem, sed etiam efficacia: Quia est rex, sedens ad dextram Patris, dans dona hominibus, & inter illa dona etiam resurrectionem corporis. Secunda pars huius capitis concionatur de forma resurrectionis, & quatuor instituit collationes, quibus confert corpora, quæ nunc circumferimus in hoc tristi exilio mundi, misera & imbecilla, cum corporibus ornatis noua luce, & gloria post resurrectionem.

Plutarchus in vita Cleomenis scribit: Ex asinis putrefactis nasci crabrones: ex equis scarabæos: ex cadaveribus humanis serpentes.

Seminatur imbecille corpus, cuius facilior mutatio est, quàm muscæ, quantumuis celeriter volantis, vt Simonides dixit. Sed in resurrectione armatum erit tanto robore, vt nemo tunc cum eo viribus contendere ausit. Postremò seminatur corpus animale: Resurget autem spirituale, quod sine his rebus omnibus, quæ ad victum cultumque pertinent, nouo & admirando modo viuet, atque ardebit motibus spiritualibus.

Quòd autem omnes homines perfecti resurrecturi sint, & p̄i ad imaginem Filii Dei proximè accessuri sint, ex his dictis percipi potest.

Non cogitemus cæcos, surdos, claudos, tales resurrecturos esse.

Ephes. 4. Occurremus omnes viri perfecti, habentes mensuram ætatis Christi.

Et 1. Corinth. 15. Sicut portauimus imaginem terreni hominis (hoc est, Adæ de terra facti) Ita portabimus imaginem cælestis (id est, Christi.)

Philipp. 3. Qui transfigurabit corpus nostrum humile, vt conforme fiat corpori suo glorioso, secundum efficaciam, qua potest sibi subiicere omnia.

Cæterum quo ordine omnes homines resurrecturi sint, docet Paulus 1. Thessal. 4. & 1. Corinth. 15. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quòd nos, qui viuimus, & reliqui erimus in aduentum Domini, nequaquam preueniemus eos, qui dormiunt. Quia ipse Dominus in classico sonante voce Archangeli ac tuba Dei, descendet de cælo, & mortui in Christo resurgent primùm. Deinde nos viuentes, qui reliqui erimus, simul cum illis rapiemur in nubibus in occursum Domini, in aera, & sic semper cum Domino erimus.

Item. Non omnes quidem dormiemus: Omnes tamen immutabimur in puncto temporis, in momento oculi, in extrema tuba. Canet enim, & mortui resurgent incorruptibiles, & nos immutabimur.

De gradibus donorum, quibus resuscitati quodam discrimine ornabuntur, Paulus 1. Corinth. 15. inquit: Sicut Stella differt à Stella, sic erit resurrectio mortuorum. Et Ebræos 11. Alij verò pulsati sunt, nō accepta redemptione, (id est liberatione in hac vita) vt meliorem sortirentur resurrectionem.

Aliæ stellæ sunt primæ magnitudinis, aliæ secundæ. Deinde differunt splendore, quo aliæ alias superant.

Causa finalis.

Causa finalis creationis, redemptionis, sanctificationis, resuscitationis, vna & eadem est. Ideo enim Deus condidit genus humanum ad imaginem suam, & postea collapsam Ecclesiam

inlaurauit misso Filio, & donato Spiritu sancto. Denique ob hanc causam ex morte eam resuscitabit, vt suam sapientiam & bonitatem ei communicet, & ab ea vicissim agnoscat, & in omni æternitate celebretur. Hanc esse causam diuini consilij non dubium est.

Effectus.

- I. Cessatio vicissitudinum, quæ nunc in corporibus cernuntur. Prima Corinthios decimo quinto: Oportet corruptibile induere incorruptibilitatem, & mortale hoc induere immortalitatem. Vicissitudines) vt Tu aliàs vigilas, aliàs dormis, aliàs sanus corpore, aliàs ægro, aliàs viuus, aliàs moreris, &c.
- II. Liberatio creaturarum à seruitute corruptionis. Roman. 8. cap.
- III. Abrogatio ministerij Ecclesiastici. Ieremiæ 31. 1. Cor. 13.
- IIII. Finis imperiorum & coniugiorum. Daniel. 2. & 7. 1. Corinth. 15. Matth. 22.
- V. Consummatio beneficiorum Christi, quæ in hac vita tantum incoantur.
- VI. Compensatio omnium laborum, & ærumnarum, quas sancti hîc propter Deum tolerârunt. Rom. 8. Esaiæ 25. Item Esaiæ 64.

Adiacentia.

Adiacentia resurrectionis sanctorum, sunt omnia dona congruentia ad illam æternitatem, vt verbi causa, Noua Lux, sapientia, iustitia, vita, lætitia inenarrabilis.

Cognata.

Cognata resurrectionis sunt fructus pœnitentiæ, sine quibus non patet aditus ad futuram vitam. 2. Corinth. 5. Superindui desiderantes, si tamen

Nemo erit ciuis æternæ Ecclesiæ, nisi fuerit membrum viuum huius visibilis Ecclesiæ.

non nudè

non nudi reperiemur 1. Iohan. 3. Qui habet hanc spem, sanctificat se, sicut & ille sanctus est. Ebr. 12. Sequimini sanctificationem, sine qua nemo Deum videbit.

Pugnantia.

Repugnant huic articulo omnes falsæ & absurdæ opiniones Epicureorum, Sadducæorum, Hieracis, Origenis, & aliorum, qui aut omnino tollunt resurrectionem carnis, aut ei corruptelas affingunt.

FINIS LOCI DE RESURRECTIONE
MORTVORVM.

V 3

LOCVS
DE SPIRITV ET
LITERA.

STVDIOSIS IN ACADEMIA
IHENENSI, S. D.

Tsi tota doctrina de Spiritu sancto, in his feriis Ecclesiæ, cuius nos ciues sumus, proponetur: tamen quia incoaturus sum Titulum de Spiritu & litera, spero me studiosis rem minimè ingratam facturum esse, si particulam eius doctrinæ, quæ nunquam exhauriri potest, hoc loco breuiter repetam. Ac primùm quidem celebranda est immensa & inenarrabilis Dei bonitas, declarata creatione hominis, missione Filii, & donatione Spiritus sancti. Est enim certissimum testimonium. *φιλοθεωπίας* Dei, quòd in nos homines sparsit radios suæ sapientiæ, iustitiæ, & libertatis, quòd in genere humano, tanquam in templo, habitare voluit. Sed illustrius testimonium bonitatis & amoris in his beneficiis conspicitur, quòd mirando temperamento iustitiæ & misericordiæ homines lapsi propter Filium mediatorem, & redemptorem in gratiam recipiuntur, & rursus fiunt templa Spiritus sancti, & hæredes vitæ æternæ. Hanc immensam bonitatem agnoscamus, & celebremus, & Deo pro histantis beneficiis gratias agamus, nec aliud sonet pes, aliud chorda, vt de inconcinnè saltantibus dicitur, sed luceat gratitudo nostra in his officiis, quæ Deo placent. Deinde in omni inuocatione, discernantur tres personæ diuinitatis,

diuinitatis, & cogitetur, quæ cuiusque sit proprietas. Pater est persona, quæ genuit Filium *Αβγος*, & per eum vult innotescere, & cum Filio, & Spiritu sancto omnes creaturas condidit & sustentat, & in Baptismo Filii dicit: Hic est Filius meus, &c.

Filius est substantialis, & integra imago æterni Patris, quæ ad Ecclesiam mittitur, vt patefaciat Evangelium, & assumat naturam humanam, & sit mediator redemptor, summus sacerdos, & rex æternus Ecclesiæ.

Spiritus sanctus, est tertia persona diuinitatis, procedens à Patre & Filio, quæ effunditur in corda nostra, vt fleat ea ad inuocationem Dei, & ad omnes motus Legis diuinæ congruentes, & lætificat ea, vt acquiescant in Deo, petant & expectent omnia beneficia Dei.

Vt autem hæc distinctio personarum aliquomodo intelligatur, intueamur imaginem Dei in homine, in qua sunt tria hæc præcipua, Mens, cogitatio, & affectus. Quemadmodum igitur mens format imagines rerum, de quibus cogitat: Ita Pater sese intuens & considerans, ab æterno gignit Filium, qui non est cogitatio fugax, & euanesceus, sed substantialis, viua, integrè & verè subsistens imago. Deinde vt cogitationem sequuntur in voluntate & corde motus, seu agitationes: Ita à Patre æterno, & Filio coæterno procedit agitator Spiritus sanctus, qui est substantialis amor, & lætitia coæterna inter Patrem & Filium. Etsi autem illius æternæ, & cœlestis Academiae sapientia crit, propiùs contemplari, quomodo Filius à Patre gignatur, & quomodo Spiritus sanctus à Patre & Filio procedat: Tamen hanc admirandam sapientiam vult Deus in hoc angusto circulo vitæ mortalis incoari. Audiamus igitur vocem Euan-

geli, de his maximis & arcanis rebus concionantem, & simul petamus, vt Deus æterna lucis & sapientiæ initia per Spiritum sanctum in nobis accendat. Valet. Die 23. Maii. Anno Christi 1556.

Victorinus.

Præfatio

Præfatio obiter excepta in Locum de Spiritu, & Litera.

Ititulus doctrinæ de Spiritu & Litera , non quidem splendidus est, & ambitiosus, & videtur non multum habere momenti, in doctrina Ecclesiæ: Sed qui attentè hunc locum considerabunt, reipsa comperient, eū habere plus in recessu, vt Fabij verbis vtar, quàm in fronte promittat. Nam in hoc titulo, primùm nobis disputatio est cum Origene, Hieronymo, & alijs, qui ignorantes discrimen Literæ & Spiritus, falsò finxerūt, Literam esse Grammaticam sacræ scripturæ interpretationē & sententiam, & hanc tanquam puerilem neglexerunt. Spiritum verò, seu Spiritus appellationem detorserunt ad suas allegorias, quarum magna pars nihil est, nisi aut ineptum, aut monstrosū somnium, & commentum humanæ rationis sine verbo Dei excogitatum. Hanc Originicam imaginationem de Spiritu & litera, hoc est, de Grammatico sensu scripturæ, & allegorijs, necesse est refutari acerrimè, vt sciant pij, quid sit vera scripturæ interpretatio, & vbi sit locus Allegorijs, & quæ adminicula præcipuè requirat summum opus, quod vocamus enarrationem scripturæ. Alterum certamen in hoc loco nobis est, cum Enthusiastis omnium temporum, quales nunc sunt Anabaptistæ, Schuuenckfeldiani, & alij fanatici, qui conantur Ecclesiam abducere à verbo scripto, à monumentis Propheticis & Apostolicis, & à ministerio vocali, quod sonat Legem & Euangelium in templis & scholis. Nam verbum, siue scriptum, siue pronuntiatum voce humana, audent impudentissimi nebulones nominare inanem, & prorsus inutilem literam: Qua oratione detrahunt omnem vim, & efficaciam sanctifs. ministerio, quod diuinitus institutum est, & conseruatur ab æterno Patre, & à Filio sedente ad dextram Dei, & Spiritu sancto, qui locutus est per Prophetas & Apostolos, & adhuc loquitur & concionatur per os ministrorum sincerè docentium. Spiritum verò vocant suas speculationes, Enthusiasticos, seu motus & afflatus: Item visiones & reuelationes, quas offert diabolus miseris hominibus, à verbo Dei, velut ab vbere materno, auulsis. Erit igitur cum his quoque monstis pugnandum, & ostendendum, quid pij sentire debeant de vsu Legis diuinæ so-

nantis in Ecclesia, & de efficacia vocis Euangelij, de qua Paulus inquit, esse potentiam Dei ad salutem omni credenti. Dicendum erit de dono Spiritus sancti, quare detur Ecclesiæ, & singulis membris ab æterno Patre & Filio, quomodo accipiatur, quomodo excutiat, & tristitia afficiatur. Denique hoc erit addendum, mentes humanas debere acquiescere in verbo scripto per Prophetas & Apostolos, & in verbo vocali, sonante per pios & fideles ministros, tanquã legatos Dei, nec debere eos quærere alias reuelationes, aut speculationes. Quia Petrus alligat nos ad verbum 2. Pet. 1. inquit: Habemus sermonem firmum Propheticum, cui attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, bene facitis. Iam cogitate de quantis rebus nos erudiat hic paruus, & vt videtur, non valde splendidus titulus de Spiritu & Litera: Iuniores verò admoniti de rerum harum magnitudine attentius & accuratius, & audiant, & dicant hanc doctrinam, vbicumq; proponitur. Quærat autem aliquis, vbi sit sedes materiæ, hoc est, vbi sit præcipua concio de Spiritu & Litera, in scriptis Prophetis, aut Apostolicis. Sciant ergo Studiosi, sedem huius materiæ præcipuam esse in posteriori Epistola ad Corinthios cap. 3. vbi Paulus sic inquit: Deus fecit nos ministros noui Testamenti, non Literæ, sed Spiritus. Ad hoc caput huius Epistolæ adiungite 2. & 7. caput Epistolæ ad Romanos, in quibus etiam fit mentio Literæ & Spiritus. Sic enim inquit cap. 2. de Circumcisione: Non quæ in manifesto in carne est Circumcisio, sed Circumcisio cordis in Spiritu, non Litera. Et cap. 7. Seruiamus Deo, non in vetustate literæ, sed in nouitate Spiritus. Hi loci inter se dextrè collati gignunt definitionem Literæ & Spiritus, quas mox recitabimus.

In textum Loci Theologici, de Spiritu & Litera, in libro Locorum communium D. Philippi.

In Loco de Spiritu & Litera acerrimum certamen est Ecclesiæ cum Origene, Enthusiasticis* & Anabaptistis. Origines intelligit Literam, Grammaticam sententiam: Spiritus

* ἐνθεὸς à numine affatus, inde ἐνθεοτάτος & ἐνθεοτάτης.

De Origene lege lib. 6. Eusebium alle-

tum allegoricas interpretationes. Anabaptista & Enthusiasta vocant ministerium verbi vocalis & scripti Literam. Speculationes verò & afflatus sine verbo contendunt esse Spiritum. Vt igitur Origenes corrumpit interpretationem scripturæ, sic illi contemnunt ac deserunt ministerium diuinitus institutum, & vtrique ignorant, quid sit, & quid efficiat Spiritus.

resuscitationem in vita æterna. Sunt autem omnes conciones de beneficijs Christi illustriores & euidentiores, quando accommodantur ad futuram consummationem, & lætissimum diem resurrectionis, quàm si tantùm intelligantur de incoatione.

bij, qui totus consumitur ferè in descriptione Origenis. Nam Eusebius fuit insignis amator & admirator Origenis, sed plus eï tribuit, quàm par est.

Epiphanius in refutatione Origenis verius & maiore fide Origenem describit.

Vt suprà dixi: Aliud est incoatio beneficiorum Christi in hac vita, quæ sit fide acquiescente in verbo: Aliud completio, seu consummatio eorundem beneficiorum, quæ futura est post

Aliorum Resuscitatorum.]

Matth. 27. In historia Passionis hæc verba leguntur: Monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, & exeuntes ex monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctâ ciuitatem, & apparuerunt multis. In eandem sententiam Euseb. lib. 1. historia Ecclesiasticæ citat dictum Apostoli Thaddæi: Dominus descendit quidem solus: Ascendit autem cum magna multitudine ad Patrem suum. Quamquam autem non potest certò affirmari, qui fuerint socij & comites Christi resurgentis & ascendentis in cælum: tamen consentaneum est, fuisse in hoc comitatu & triumpho præcipua lumina Ecclesiæ, primos patres, qui ante diluuium vixerunt. Item Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, qui in vicinia Hierosolymæ sepulti erant. Denique multas pias & sanctas matronas, quales fuerunt, Sara, Rebecca, Rachel, &c.

Quid est Litera?

Quid rei. Litera significat omnem doctrinam, seu traditam proprijs verbis, seu Allegoricè, siue scriptam in Lege Dei, siue in Euangelio, siue in Philosophia, & significat doctrinæ cogitationem & imitationem, sine Spiritu sancto. Quia tunc cogitatio non est viua, sed quædam pictura in mente, vt si dicas, Circumcisione significari moderationem cupiditatum. Hæc moderatio sine Spiritu sancto, est disciplina & Litera, & non est Spiritus & vita in corde, sicut Litera est fabula Bellerophontis, in qua dicitur Pallas Pegaso iniicisse aureum frenum, quo significatum est, consilio moderandos esse acres impetus.

Quid nominis.

Quid est Spiritus sanctus?

Est tertia persona diuinitatis procedens à Patre & Filio, & est substantialis amor & lætitia coæterna inter Patrem & Filium, & nobis sic manifestata est, quòd mittatur in corda credentium, vt tales motus, amorem, & lætitiã acquiescentem in Deo, in eis accendat, qualis est ipse. Quid autem differant nasci & procedere, alio loco copiosè declaratur.

Quare Spiritus sanctus datur Ecclesie?

Apud Zachariam extat dulcissima promissio, quæ completitur omnia beneficia Spiritus sancti: Effundam super domum Dauid Spiritum gratiæ & precum. Difertè Spiritus sanctus nominatur Spiritus gratiæ: Quia testificatur in ministerio Euangelij, & in singulorum cordibus de gratia, id est, annuntiat Euangelium, de remissione peccatorum, de reconciliatione, de donatione iustitiæ, & vitæ æternæ, & cum fide accipimus vocem Euangelij, simul Spiritus sanctus in cordibus accendit lætitiã, qua acquiescimus in Deo propter mediatorem, & viuificamur.

Quoties de Spiritu sancto dicitur, consideranda sunt publica & priuata huius Dn. & gubernatoris beneficia. Publica sunt, quæ

quæ præstat Ecclesiæ in ministerio Euangelij & Sacramentorum, & per ministerium. Priuata, quæ exercet in officina nostrorum cordium, & in singulis pijs.

Quid agit Petrus in sua concione splendida, habita ipso die Pentecostes ad populum? Testificatur de Christo, persona eius & officio, videlicet resuscitato & sedente ad dexteram Dei, & effundente hoc donum Spiritus sancti. Hoc testimonium, quod publicum est, non potuisset edere sine Spiritu sancto. Sed quid fit in animis auditorum? Actor. 2. Populus hæc audiens, compunctus est corde. Hoc priuatum est Spiritus sancti testimonium. Quæro an possint discerni momenta temporum in hac conuersione trium milliū? Nequaquam. Dies est solis præsentia in nostro horizonte, vt crassiss. loquar, est exortus Solis super horizontē. Quādo igitur Sol mane supra horizontē vehitur, vno momēto spargit suos radios, & pellit tenebras & noctem. Sicut igitur simul sunt exortus Solis supra horizontem, & dies: Ita Spiritus sanctus effunditur in tuum cor, & simul subito pellit tenebras, & noctem mentis tuæ, aut certè incoat depulsionem illam, & accendit fiduciam acquiescentem in Deo.

Postquam autem corda agnoscunt misericordiam Dei per Euangelium, & viuificantur Spiritu sancto, non iam fugiunt Deum, sed accedunt ad eum, & inuocant eum fiducia mediatoris, petunt & expectant ab eo auxilium, & omnia beneficia corpori & animæ necessaria. Inuocatio autem est summus cultus, & reliquam obedientiam a complectitur. Quia ad hunc finem referenda est obedientia, vt testemur verè hunc esse Deum, quem inuocamus iuxta doctrinam, quam tradidit. De his effectibus Spiritus sancti multa dicta splendide concionantur.

a Visitata *συνεδοχῆν*, vt Esa. 2. Domus mea domus orationis vocabitur. Est pulcerrima & breuissima descriptio Ecclesiæ, quæ est templum Dei, & rectè inuocat Deum, & prælucente inuocatione, præstat etiam reliqua officia Deo grata iuxta Decalogum.

Spiritus Gratæ.

Roman. 8. Accepistis Spiritum adoptionis filiorū Dei,

Adoptio est actus legitimus, quo is, qui natura filius non est,

quo clamamus, Abba Pater. pro filio suscipitur & habetur. Hic enim Spiritus dat testimonium Spiritui nostro, quòd sumus filij Dei. 1. Corinh. 2. Accipimus Spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quæ à Deo nobis donata sint. 2. Corinh. 1. Vnxit [*Psalm. 45.*] nos a Deo, & [*Esa. 8.*] b obsignauit nos, & dedit c arrham Spiritus in cordibus nostris.

Genes. 32. Minor sum Domine omnib⁹ tuis miserationibus.

a Olim vngebantur & reges, & sacerdotes. Hæc verò ceremonia erat obligatio ad omnia munera, & sacerdotalia, & regia. Sicut autem Christus est rex

& sacerdos: Ita Petrus Christianos vocat reges & sacerdotes.

b Ob signa Legem tuam in discipulis meis, id est, non tantum infunde in aures discipulorum, sed in thalamis cordis inscribe, & scripta ob signa, ne amittant, aut verbum tuum, aut natiuam verbi sententiam. Est autem sigillum Dei Spiritus sanctus.

c Arrha siue Arrhabo, est donum vtrinque datum à Sponso & Sponfa, ad confirmandam promissionem de futuris nuptijs. Ita Filius Dei celebrabit cum Ecclesia nuptias in vita æterna, sicut est in parabolis. Si igitur nos sponsa sumus ipsius, quam accipimus ab ipso Arrham? Paulus inquit: Dedit nobis Arrham Spiritus in cordibus nostris: Man tregt ih̄n nicht am Finger/ Sondern im Herzen.

Ephes. 1. Credentes Euangelio ob signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrha hæreditatis nostræ.

Roman. 8. Sensus Spiritus est vita & pax. Roman. 14. Regnum Dei est iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. d Homines sine Spiritu sancto, nec viuunt, nec habent pacem, sed sunt mortui peccatis, & sentiunt in conscientia horribiles terrores & pauores. Vbi autem Spiritus Dei habitat, ibi est vita, id est, lætitia acquiescens in Deo, & Filio eius mediatore.

Spiritus precum.

Roman. 8. Spiritus opitulatur infirmitati nostræ, & interpellat pro nobis gemitibus ineffabilibus.

Hos gemitus non intelligimus, nisi in maximis & præsentissimis

tissimis vitæ periculis, vt Moyses stans in littore maris rubri, & cinctus vndique montibus & hostibus.

Galat. 4. Misit Deus Spiritum Filij sui in corda nostra, clamantem: Abba Pater.

Iohan. 4. Veri adoratores Spiritu) hoc est, adiutore Spiritu S. excitante motus spirituales. Veritate) id est, prælucente verbo Dei, quod est veritas.

2. Timoth. 1. Non dedit nobis Deus Spiritum timiditatis; sed a) roboris, b) dilectionis, & c) castificationis.

a) Roman. 8. Opitulatur infirmitati nostræ. Doctor Lutherus Anno 21. cùm esset vocatus ad comitia VVormaciensia, & amici hortarentur eum, vt suæ vitæ consuleret, nec in manifestum discrimen se conijceret, affirmavit se ingressurum esse in urbem, & venturum in conspectû Cæsaris & Principum, etsi tecta urbis scaterent tot Diabolis, quot haberent tegulas.

Dilectionis) Quia est flamma mutuæ dilectionis. 1. inter æternum Patrem & Filium, 2. inter Deum & Ecclesiam, 3. inter ipsa membra Ecclesiæ.

c) Castificationis) Roman. 8. Si actiones carnis Spiritu mortificabitis, &c. Est igitur castificatio, opprimere affectus illicitos, expurgare vetus fermentum, &c.

Galat. 5. Fructus Spiritus sunt dilectio, gaudium, pax, longanimitas, humanitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia.

2. Cor. 3. Transformamur ad imaginem eadem à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu.

Prouerb. 4. Semita iustorum est similis luci, quam Sol manè spargit in aurora.

Hos effectus sentimus in veris doloribus, audita voce Evangelij. Confirmantur enim corda nostra à Spiritu sancto, vt firmiter assentiantur verbo Dei, & flectuntur ad inuocationem Dei, & ad omnes motus Legi diuinæ congruentes, & lætificantur, vt acquiescant in Deo, & habeant initia vitæ æternæ. Itarestituitur in nobis vita, & iustitia æterna, & renouatur imago

Ephes. 1. Placuit Deo omnia ἀνακεφαλαιώσασθαι per Filium.

Dei, & rursus fit miranda copu-
 latio naturæ nostræ cum Deo. Nos fraude diaboli sumus auul-
 si à Deo, tanquam à capite no-
 stro. Iacemus igitur sine capite,
 ceu truncus & cadauer, sed placuit Deo nos iterum reducere & al-
 ligare ad Deum per mediatorem, qui dat Spiritum sanctum.

Hæc in quotidiana inuocatione discenda sunt, & celebra-
 da est vera gratitudine immensa Dei bonitas, qui nobis miseris
 post lapsum opem tulit misso Filio, & donato Spiritu sancto.

Quomodo datur Spiritus sanctus ?

Constantissimè explodenda sunt deliria Anabaptistarum
 & similium, qui abducunt homines à lectione scripturæ, & à mi-
 nisterio Euangelij, & Sacramentorum, & negant Deum effica-
 cem esse per verbum scriptum,
 & ministerium vocis diuinæ.
 Cùm enim homines abducti
 sunt à Scriptura Prophetica &
 Apostolica, tria ingentia mala
 sequuntur, Amisio certæ do-
 ctrinæ, Amisio consolationis,
 & Extinctio veræ fidei, seu ex-
 ercitorum fidei.

Historia Actorum mille locis
 & testimonijs refutat hunc fana-
 ticum, & perniciosissimum er-
 rorem, quo nullus magis exitio
 esse potest Ecclesiæ, vt Actor. 8.
 de Eunuchò, Actor. 10. de Cor-
 nelio, &c.

Tria sunt bona monstrata in
 Euangelio, 1. est certa doctrina
 de vera agnitione, & inuocatione Dei & Filij eius. 2. est firma, salu-
 taris, & efficax consolatio animorum in media morte, in omnibus
 vitæ periculis & ærumnis. Talis consolatio nusquam monstratur
 nisi in Euangelio. 3. est norma, & regula vitæ. Amisso igitur verbo
 amittitur doctrina certa, consolatio, item fides & exercitium fidei.

Primum enim amittitur doctrina: Quia cùm mens non re-
 gitur verbo scripto, homines
 fanatici fingunt opiniones, vt
 libet, contra Legem, & Artic-
 los fidei.

Esa. 8. Ad legem & ad testimo-
 nium : Quòd si non dixerint,
 &c.

Deinde in veris doloribus non sustentant se scripta promissione,

mifione, & ficruunt in depe-
rationem.

Roman. 15. Quæcunque scri-
pta sunt, ad noſtram vtilitatem
ſcripta ſunt, vt per conſolatio-

nem ſcripturarum ſpem & patientiam habeamus.

Tertiò, neque ſciunt, neque diſcunt, quid ſit fides : Quia
quærunť afflatus, non ſuſtentant ſe cogitatione ſcripti verbi, cum
dictum ſit : Fides ex auditu, Auditus per verbum Dei.

Fugiamus igitur hunc pernicioſiſſimum errorem, qui ab-
ducit homines à verbo ſcripto, & firmiſſimè ſtatuamus, ſic & non
aliter efficacem eſſe Deum, videlicet cogitatione verbi ſcripti, cu-
ius præcones, & interpretes ſunt miniſtri rectè docentes.

Quòd autem per vocem Euangelij, & adminiſtrationem
Sacramentorum detur Spiritus ſanctus, clarè teſtatur hiſtoria A-
poſtolorum cap. 2. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquif-
que veſtrum in nomine Ieſu Chriſti, in remiſſionè peccatorum,
& accipietis donum Spiritus ſancti. Et Actor. 10. Adhuc lo-
quente Petro verba hæc, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes
qui audiebant verbum. Hæc exempla congruunt cum teſtimonijs
Pauli, Euangelium eſt po-
tentia Dei ad ſalutem omni
credenti, Item : Euangelium
eſt miniſterium Spiritus.

Litera eſt omnis cogitatio, &
actio humana, ſine motu, & luce
Spiritus ſancti. Appellatio Spi-
ritus, aut ſignificat ipſam per-

ſonam Spiritus ſancti, aut ſignificat effectus & motus Spiritus ſan-
cti, in angelis & hominibus electis, Iuſtitiam.) Non tantum ſapien-
tia neceſſaria eſt, qua agnoſcimus Deum, ſed etiam iuſtitia. Econ-
tra Spiritus) Hæc definitio complectitur 1, perſonam Spiritus ſan-
cti, deinde effectus & beneficia.

2. Pet. 1.) Nos ſumus *κοινωνοὶ θείας φύσεως*. Fabius citat inſi-
gne dictum Varronis : Boni Grammatici eſt quædam ignorare :
Ita nos in Eccleſia dicere poſſumus, Boni Theologi eſt quædana
ignorare : Quia nos tantum ex parte prophetamus 1. Corinth. 13.
Vt igitur illud Pauli, quod extat 1. Corinth. 15. Deus erit omnia
in omnibus, non ſatis in hac vita percipi poteſt : Ita hoc Petri di-
ctum longè ſuperat noſtræ intelligentiæ vim & captum. Nuſ-
quam enim in tota ſcriptura ſimilis verborum forma uſurpatur.
Sed tamen contenti eſſe poſſumus hac ſimplici ſententia.

Homines post lapsum fuerunt auulsi à Deo, tanquam à capite. Nunc verò renouati & regenerati per Spiritum sanctum, rursus alligantur ad suum caput, & cum Deo copulantur, & mirando modo accipiunt ab hoc capite, sensum, motum & vitam. Quia mens illustrata à Spiritu sancto cernit Deum, hoc est, agnoscit essentiam & voluntatem Dei de nostra salute, & in corde ardent motus diuini. Sed verissimum est, quod Iohannes ait:

Nunc quidem sumus Filij Dei, sed nondum apparuit, quales sumus, &c.

1. Iohan. 3.

Effundam) Vt significet immensam liberalitatem Dei in dando hoc munere amplissimo, maximè necessario, & salutari,

de quo canit Ecclesia: Sine tuo numine, nihil est in homine.

Meo) Pronominum Emphasis in scriptura diligentissimè obseruetur, omnis vigor & succus est in Pronominib⁹ scripturæ. D. M. L. Innupta virgo potest quidem de viro dicere, hic est vir, sed nondum potest dicere, hic est meus vir ante desponsationem: Ita non satis est dicere, Deus est, est sapiens, bonus, &c. *Es gehöret auch ein Pronomen darzu/ daß du sagest/ Est Deus meus.* Hoc verò non potest quisquam sine fide, & Spiritu sancto verè dicere, & statuere seridè.

Carnem) Id est, super hanc infirmam, & miseram naturam. Cogita quanta sit Dei bonitas, quòd effundit hoc tantum donum in nos miseros & contaminatos peccato, & subiectos morti.

[Nos reuelata facie.]

Duplex facies Moyfi: Alia tecta, alia aperta. Moses descendens à Deo, & afferens ad Iudæos Legem Dei, tantum habuit in facie splendoris & lucis, vt populus non posset eum aspicere. Quoties igitur voluit agere cum populo Moyses, necesse fuit ipsius faciem tegi & inuolui. Ex hac historia sumit Paulus Allegoriam de duplici intellectu Legis: Alij intelligunt Legem tantum de disciplina, Alij in veris paucioribus, seu in vera mortificatione faciem Moyfi vident reuelatam, apertam, nitentem, cuius conspectum nemo potest sustinere.

[Hæc est Pauli sententia.]

Literam vocat Paulus hoc loco doctrinam Legis: Spiritum intelligit ministerium Euangelij. Etsi autem vtrumque genus doctrinæ est Litera, sine actione & motu Spiritus sancti, tamen hunc ordinem

ordinem Deus sanxit & instituit, vt detur Spiritus sanctus per Euangelium, & non per Legem, teste Paulo Galat. 3. Vbi Galatas interrogat: Quæro, inquit, ex vobis, vtrum ex prædicatione Legis, an Euangelij acceperitis Spiritum sanctum? Grauis est hæc, & vehemens interrogatio, & haud dubiè hanc habet vim & sententiam: Res ipsa, & euentus conuincit vos, vt fateamini, Spiritum sanctum dari non per Legis prædicationem, sed per vocem & ministerium Euangelij. Teneatis igitur vtramque Hypothesin, quarum vna est, Omnis doctrina, siue Legis, siue Euangelij, omnis cogitatio de doctrina, est Litera, si non accedat motus & actio Spiritus sancti, Altera Hypothesis hæc est: Deus hunc ordinem instituit & sanxit, vt non velit aliter efficax esse, & dare Spiritum sanctum, & vitam æternam, nisi per vocem Euangelij lectam, auditam & cogitatam: Neque pugnant inter se hæc duæ Hypotheses. Sit tibi persuasum omnes tuas cogitationes esse inanes & irridendas, sine actione diuina, sine motu Spiritus sancti, sed simul etiam illud considera, quod est veris. non dari Spiritum sanctum, nisi per cogitationem, per lectionem, per auditionem doctrinæ diuinitus traditæ,

[Sentit enim sine notitia.]

Iohan. 1. Lex per Moysen data est, &c. Opponit Legi gratiam & veritatem: quasi dicat, Lex in auditoribus, aut efficit iram, aut efficit hypocrisin. Iram efficit, quando rectè intelligitur, & sentitur in cordibus. Cuius rei exempla offerunt se in Cain, exclamante: Maior est iniquitas mea: & in Iuda seipsum laqueo conficiente. Deinde Lex non rectè intellecta efficit hypocrisin in animis, hoc est, falsam & inanem persuasionem seu admirationem propriæ iustitiæ & sapientiæ, qualem habuit Phariseus ille Luc. 18. Opponitur ergo in dicto Baptistæ Gratia iræ Dei, & veritas hypocrisis. Euangelij effectus sunt gratia & donum per gratiam, quod idem est, ac si dicam, gratiam & veritatem.

Pomponij Attici) fuit Epicureus, Eius vitam descripsit Cornelius Nepos.

[Explodantur ergo.]

Valde prodest iuniores meminisse aliqua historica de Origene, quæ recitantur partim ab Eusebio in lib. 6. partim ab Epiphano in refutatione errorum Origenis. Magnus vir fuit, ingenio excellenti, instructus magna doctrinæ copia, & eloquentia non vulgari

præditus : & natus fuit Patre Leonide, qui propter confessionem Euangelij corona martyrij decoratus est, & ipse Origenes aliquot annos præbuit specimen raræ cuiusdam constantiæ, non solum in consolandis martyribus, qui ad suppliciũ rapiabantur, sed etiã ipse multos cruciatus sustinuit, ppter confessionẽ doctrinæ, sed tãdem, vt sunt magni lapsus magnorum virorum, sacrificauit idolis, & propter huius sceleris conscientiam fugit ex Aegypto, vbi erat notissimus & clarissimus, in Palæstinam, & totum ibi se dedit studijs doctrinæ, & in eo otio collegit sex versiones vtriusque Testamenti, quæ vocantur ἑξάπλα. Habuit item septem amanuenses, quorum adminiculo sena millia librorum scripsit, & tamen miser, quod dolendum est in tanta mole librorum, quantam non vna nauis, non complexus est summam veræ doctrinæ, qualis nunc in nostra Catechesi traditur, imò multa corruptit & contaminauit. Quia primùm præbuit occasionem suis quibusdam inconsideratè dictis Ariano dogmati, hoc est, sparfit semina, ex quibus postea natus est furor, & blasphemia Arij, aperuit fenestram Arianæ blasphemix, quia Filium dixit esse γεννητὸν, id est, factum. Deinde defendit horribilem errorem de Particulari resurrectione mortuorum, deceptus dicto Psalmi, malè detorto. Tertio contaminauit totam scripturam infinitis, & intempestiuis allegorijs, & multis monstruosis interpretationibus. Transformauit omnia in allegorias, & has vocauit Spiritum: Grammaticum verò sensum, quem parit proprietatis phrasæ & sermonis, vocauit Literam. Et vt de alijs portentis ipsius non dicam, quàm tetrè, & impiè contaminauit cap. 7. ad Romanos, quod concionatur de vsu Legis proprio, qui est occidere, & perterrefacere. Dicit Paulum eo in loco verba facere de anima segregata à corpore. Hæc recito ideò, vt habeatis exemplum illustre dicti Paulini 1. Cor. 15. Qui stat, videat, ne cadat.

Regula verè aurea, de interpretatione scripturæ, opposita Origenicis Allegorijs.

Epiphanius contra Apostolicos pag. * 221. Diuinus sermo non indiget Allegorica interpretatione, sed in propria sententia intelligatur. Indiget

* In Græco textu.

Apostolici fuerunt fanatici, quales nunc sunt Anabaptistæ, qui damnârunt Coniugium, & proprietatem rerum.

autem

autem speculatione & sensu, vt materiæ discernantur, & rectè accipiantur. Hæcille.

Rectè & grauitè Epiphanius taxat consuetudinem Origenicam, transformandi dicta Scripturæ in Allegorias, partim ineptas, partim intempestiuas. Nam in præceptis moralibus, in promissionibus diuinis, & in articulis fidei, nullus locus est Allegorijs. In factis verò & ceremonijs prudenter est videndum, vbi locum habeat Allegoria. Deinde requirit Epiphanius in eo, qui est interpres verbi diuini, speculationem & sensum. Ac speculationis nomine complectitur assiduam lectionem & collationem scripturarum, ad quam necessaria est diligentia Grammatica & Dialectica. Vt enim Grammatica expendit genus sermonis, & pondera verborum: Sic Dialectica quærit ordinem partium atque membrorum in concionibus diuinis. Illud etiam perficiat interpres, vt ex testimonijs diuinis colligatur summa doctrinæ Christianæ, methodicè comprehensa atque explicata, & refutentur corruptelæ veteres & recentes, quæ lectioni tenebras offundunt. Complectitur ergo *deuotia*, hæc opera, videlicet assiduam lectionem, & prudentem collationem scripturarum: Item, diligentiam Grammaticam & Dialecticam: Denique Methodicam collectionem totius doctrinæ Christianæ, coniunctam cum refutatione impiorum dogmatum.

Sensum appellat experientiam spirituales in paucibus & consolationibus, in quotidiana inuocatione, in pœnitentia, in omnibus vitæ periculis & ærumnis. Etsi enim aliæ artes sola speculatione, seu contemplatione percipi possunt: tamen doctrina Ecclesiæ propria non intelligitur ab otiosis & securis, sed ab ijs, qui gustarunt aliquid certaminum spiritualium, & in his didicerunt, quid Lex efficiat, quid Euangelium, & quantum discrimen sit in ipso effectu inter hæc doctrinæ genera. Nemo igitur somniet se consecuturum esse veram scripturæ enarrationem sola speculatione, nisi accedat v-
sus aliquis inuocationis, & consolationis in cruce.

Cum hoc dicto Epiphaniij conuenit Oratio, quæ sæpè repetitur in scriptis Doctoris Lutheri. Tria sunt instrumenta necessaria ad percipiendam Theologiam, 1. Est meditatio. Alterum est precatio seu inuocatio De-

quotidiana. 3. Est tentatio. Theoria, quæ sic appellatur ab Epiphonio, est Lutheri meditatio, id est, diligens & assidua lectio scriptorum Prophetarum, & Apostolicorum, & collatio dictorum, & diligentia Grammatica, & Dialectica. Deinde precatio & tentatio pertinent ad *αἰσθητικόν*, sensum, hoc est, ad experientiam spirituales.

Agnus Paschatis) Paulus 1. Corinth. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus.

I. Lex vocatur à Paulo spiritualis propter tres causas. Primum: Quia est sapientia & norma iustitiæ, lucens in naturis spiritualibus, quales sunt, Deus, angeli, & animæ humanæ. Nam in natura corporea, siue cœlestis sit, siue Elementaris, siue mixta ex Elementis, nullum extat vestigium huius sapientiæ, quam Legem appellamus.

II. Deinde, Quia Lex non fit, nisi natura, accensa à Spiritu sancto, verè agnoscat Deum, & ardeat dilectione Dei. Ideò Ieremias inquit cap. 31. Dabo Legem meam in corda eorum, & in mentibus eorum scribam eam, hoc est, Efficiam dato Spiritu sancto, ut corda congruant cum Lege Dei, & ardeant motibus, quos Lex diuina postulat.

III. Postremò Lex dicitur spiritualis: Quia est iudicium spirituale, accusans & condemnans omnia peccata, interiora & exteriora. Nam Leges politicæ tantùm accusant externam violationem disciplinæ. Sequitur in textu Pauli. Ego autem sum carnalis, venundatus sub peccatum, id est, Res dissimilimæ sunt Lex & natura hominum corrupta. Lex enim postulat ardentem amorem Dei, & purum amorem proximi. At corda nostra dubitant de Deo, securè contemnunt Deum, aut fugiunt Deum in ærumnis, quarunt inconcessa præsidia, & remedia dolorum. Denique ardent multis flammis affectuum contra Deum, & proximum.

Ut igitur Paulus significet, quàm tristis, & lugenda sit naturæ nostræ deprauatio, addit hæc verba: Ego sum venundatus sub peccatum, id est, sum triste mancipium, seruiens non Deo, sed peccato, vdelicet, in quantum

nō sum regeneratus, seu quatenus caro Spiritui repugnat,

Etiam sancti habent peccata. Daniel: Tibi Domine iustitia etc.

Psalms, 119.

Psalm. 119. Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. Sedes materia de vsu Legis est cap. 7. ad Roman. Aphorismi de vsu Legis cap. 3. ad Roman. Per Legem agnitio peccati. Item 4. Lex iram efficit.

Dolendum est graui(s. doctrinam.) Encomion Loci de Spiritu & Litera.

Est Litera) Sapiaentia & iustitia rationis est Litera, id est, pictura, quasi illita cerebro cogitatione. Quia non est Lux intuens Deum, nec est incendium, & vita in corde. Sicut folium fici tegebat externam deformitatem in Adam, non tollebat eam.

FINIS LOCI DE SPIRITU
ET LITERA.

L O C V S
D E C R V C E E T C A
L A M I T A T I B V S.
S T V D I O S I S S.

QVVM in omnibus locis, qui ad religionem, resque diuinas pertinent, longè præstet Philosophorum disputationibus doctrina à Deo tradita, quam Ecclesia amplectitur & proficitur, tum in eo loco maximè, in quo de causis calamitatum, & de consolationibus iudicandum est. Nam Philosophi vtrumque ignorant, veros fontes malorum, quæ in genere humano grassantur, & vera remedia. Alii enim censent fatali quadam Lege homines potenti morti obtemperare, vt in versu Manilii dicitur:

Fata regunt homines, certa stant omnia lege.

Alii disputant, mortem & morbos à materia corporum oriri, sicut putrefieri plantas, & mori pecudes videmus. Quia tales sunt materiæ vices. Alii ad casum referunt calamitates horrendas, bella, magnarum vrbium excidia, gentium vastationes, & dissipationes multiplices, vt Lucanus exclamat:

*Siue nihil positum est, sed fors incerta vagatur,
Fertq; refertq; vices, & habent mortalia casum.*

Primùm igitur Philosophia in magna caligine quærit, vnde sint tanta mala, mors, & reliquæ horribiles miseriarum. Deinde non ostendit auxilium, nec dicit, quomodo, aut quando penitus tollatur malum, sed iubet moderatiùs ferre dolores. At in concionibus diuinis exponuntur

exponuntur causæ, quare Ecclesia subiecta sit cruci, & adduntur consolationes veræ, & efficaces: Recitatur & illustratur promissio de mediatore, de remissione peccatorum, de conseruatione Ecclesiæ, de præsentia Dei in Ecclesia, exaudientis nos, & mitigantis pœnas in hac vita, vt feruet Ecclesiam, & de donatione vitæ & gloriæ æternæ, in qua prorsus tollentur omnia mala. Non igitur ex cisternis philosophorum, sed ex fontibus Israel hauriamus primas causas calamitatum, & firmas consolationes, quas Deus non frustra per Filium patefecit, sed vult ratas, & efficaces esse.

Etsi autem hæc doctrina, tradita per Prophetas, Filium Dei, & Apostolos, omnibus temporibus necessaria & salutaris est: tamen senescenti Ecclesiæ paulò accuratius proponenda est. Quia nunc vrgemur non solum ætatis infirmitate: sed etiam mole pœnarum, quæ cumulatæ sunt propter idola, & alia scelera.

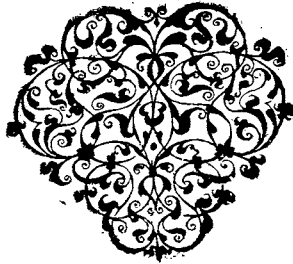
Maior etiam in Diabolo rabies est, sentiente iam instare tempus extremi iudicii, in quo sibi maiores cruciatus in omnem æternitatem certò propositos esse noñit. Quamobrem præcepto Christi Domini nostri ter repetito atque inculcato obtemperemus, vigilate & orate, ne intretis in tentationem, & muniamus nos aduersus Diabolum, grassantem tyrannide & sophistica, non solum cognitione veræ doctrinæ, sed etiam precatione: Quia arx firmissima est nomen Domini.

Hodiè autem, quod faustum & foelix sit, amplissimam doctrinam, de causis miseriarum humana-

rum, & de veris consolationibus, incoabo. Valet, & mores ita regite, vt appareat vos dolere super contritione Ioseph, hoc est, seridè affici miseriisenescentis Ecclesiæ. Die 13. Iunii. 1556.

Victorinus Strigelius.

Prefatio

Præfatio obiter excepta.

Equuntur duo loci, alter de cruce & calamitatibus, alter de inuocatione, quorum vterque his temporibus, quæ sunt plena periculorum & ærumnarum, maximè consentaneus & accommodatus est, ita, vt de vtroque nos erudire possint ipsum tempus & ærumnæ, quæ partim acciderunt, partim in conspectu sunt, partim adhuc impendent. Non enim dubium est, maximas mutationes Germaniæ, & totius Europæ impendere, sicut Prophetæ, Christus & Apostoli prædixerunt, fore maiores confusiones religionum & imperiorum ante finem mundi, quàm alijs ætatibus Ecclesiæ. Semper quidem Ecclesia sustinuit dolores parturientis, & fuit onerata cruce, nec vlli ætati defunt exempla magnarum calamitatum, quæ Ecclesiam duriter exercuerunt: Sed tamen omnium Prophetarum & Apostolorum consensu, cui ipsa experientia suffragatur, Ecclesia senescens, quæ propter ætatem languet, & infirma est, maiorem molem ærumnarum & miseriarum pati cogitur. Time, inquit Poeta, senectam, Quia non venit sola, Et si autem hic versus pronuntiatus est à Poeta de corporis senectæ: tamen rectè accommodari potest ad infirmam hanc ætatem Ecclesiæ, in qua omnia sunt languidiora. Accedit verò ad has ærumnas horribilis furor & rabies sæuis, & crudeliss. hostis diaboli, qui non desinit grassari in pia membra Ecclesiæ, partim Tyrannide, partim Sophistica. Est enim non tantùm homicida, sed mendax etiam. Quid igitur in talibus ventis, tanta vi & concursu tempestatum agendum est? aut quis portus luctantibus propositus est? Salomon respondet cap. 19. Prouerb. Arx firmissima Nomen Domini, id est, verbum Dei comprehensum in scriptis Prophetis & Apostolicis, & vera inuocatio Dei. Verbum enim, non solùm monstrat & digitum intendit ad fontes calamitatum, sed efficaces etiam consolationes proponit & salutare, quæ non modò cicatricibus, verùm etiam vulneribus medelam adferunt. Semper autem cum doctrina, monstrante causas & remedia malorum, coniungatur ardens precatio, iuxta Psalmi dictum: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, &c. Et quanquam multæ sunt formulæ precationum, quibus à Deo petere debemus mitigationem, tamen illa in primis est dulcis & blanda, quam semper Deo proponamus, Esa. 64. Et nunc Domine, Pater noster es tu, nos lutum tuum. Ne irascaris valde: Quoniam popu-

Iustus omnes nos sumus. Quid enim sumus, nisi lutum, quod fingitur atque refingitur manu figuli? & quàm facilè est figulo abijcere massam luti, tam facilè est Deo nos perseverantes in contumacia, & petulantia, abijcere non solùm in Tragicas calamitates huius vitæ, sed, quod longè tristius est, in æternam mortem & damnationem. Non igitur ludamus licentiâ & petulantia illa morum, sed vigilemus & oremus, ne in tentationem mergamur. Vigilantia verò significat studium doctrinæ cœlestis, & gubernationem disciplinæ accuratam, sicut Eph. 5. dicitur: Videte, vt ambuletis tanquam sapientes. Disertè addit hanc causam, quæ nos mori debet ad vigilantiam. Quia Dies mali sunt, id est, hæc tempora plena sunt malorum, & calamitatum, à quibus alienissima est petulantia, quæ ludit more Cycloperum & Bacchantium. Deinde ad vigilantiam addamus inuocationem, extra quam quid habemus reliquum?

CAPITA, QUAE IN TITULO DE
Cruce explicabuntur.

- I. Exempla publicarum calamitatum.
- II. De quatuor generibus calamitatum in Ecclesiâ.
- III. De causis calamitatum in toto genere humano, & in Ecclesiâ.
- IIII. Loci consolationis Philosophicæ.
- V. Loci consolationis Christianæ.
- VI. De discrimine patientiæ philosophicæ & Christianæ.

Hæc Methodus congruit cum Methodo artis Medicæ. Vt enim Medicus, primùm disputat de genere morbi: Deinde causas morbi quærit: Postea remedia loco affecto adhibet: Postremò præscribit ægro certam viuendi rationem, quam Græci Diætam vocant: Ità doctrina Ecclesiæ primùm discernit genera calamitatum. Deinde explicat causas impulsivas & finales humanarum miseriarum: Mox addit consolationes ignotas philosophicæ, quæ non tantùm cicatricibus, sed etiam vulneribus medentur: Tandem verò proponit præcepta de patientia, non quidem philosophica, sed Christiana.

Discite

Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.)

Hic versus Virgilij, est argumentum & status omnium historia-
rum & Tragœdiarum.

[*adhaesela.*]

Multi homines imitantur ventum Cæciam, qui dicitur nubes ad
se trahere: Ita ipsi ad se attrahunt, & rapiunt vim pœnarum.

CAPVT PRIMVM.

Præclare à Poly-
bio dictum est,
Duos modos ho-

Lib. 1. in descriptione primæ
belli Punicæ.

minibus propositos esse, quibus optimè viuendi
ratio comparatur: Vnum, suam cuiusque experien-
tiam: Alterum alieni exempli considerationem. Etsi autem pri-
mus modus euidentior est, magisque hominum animos per-
mouet, tamen alter hanc habet commoditatem, quòd à pericu-
lo remotus est, & sine damno, atque sumtu monstrat, quid ex-
petendum, aut fugiendum sit. Cum igitur historiarum, aliorum aut
& quasi compendiarum viam ad sapientiam & virtutem esse,
cognitionem historiarum. Hanc
Polybij sententiam ideò recito,
vt intelligant Studiosi, quo
consilio ex historijs repetam
exempla publicarum calami-
tatum. Longè enim tutius est,
nos consideratione alienarum
calamitatum flecti ad pieta-
tem, quàm domesticis malis
commone fieri de Pœnitentia.

Profectò magna & præcipua
pars est eruditionis, notitia in-
signium, & præcipuarum histo-
riarum.

Tutius est semper spectato-
rem, quàm actorem esse Tra-
gœdiæ.

IMPERIORVM MUTATIONES
ET RVINAE.

Verè apud Xenophonem
Critias inquit: Omnes

¶ Fuit vnus ex 30. Tyrant-
nis.

Ἑλλῶ β. mutationes Rerum publicarū,
& imperiorum cādibus con-
stant.

πάσαι μεταβολαὶ τῶν πολιτείῶν
δυνατὴ φέροι. Serpens non fit Dra-
co, nisi multos serpentes deuo-
ret.

I. Primū igitur ruinas regnorum consideremus, quæ nos
Exempla Monarchiarum. de ira Dei aduersus peccatum admonent. Cū Perfæ occupa-
rent regnum Babylonicum, non solum rex Balthasar, cuius fit
mentio Danielis 5. trucidatus
est, sed haud dubiè etiam mul-
titudine b poenas securitatis, & a-
liorum scelerum perfoluit.
Xenoph. 2. lib. παιδείας Cyri.
b Xenophon scribit, quod Ba-
bylonij tū celebrari Baccha-
nalia : Itaque Cyrus urbem vino somnòque sepultam, vt ille de
Troia inquit, inuasit.

II. Etsi autem Cyrus omnium regum mitissimus fuit, tamen
huius armis florentissima pars
orbis terrarum, videlicet Ionia,
horribiliter vastata est. Voluit
enim Deus punire libidines
Græcæ gentis in Asia.
Clementia Cyri erga auum
Astyagen, à quo iussus fuerat ex-
poni, Item erga Cræsum, ostendit,
quàm mitis, & benignus fu-
erit Cyrus.

Post Sodomam deletam, nullus tractus, nullus hortus pulcri-
or, fœcundior & amœnior fuit, quàm Ionia, id est, illa Prouincia
Asiæ minoris, in qua fuit Ephesus, Miletus, & aliæ insignes vrbes.

III. Quis non cohorrescat, animo colligens tristissima bella,
quæ mortem Alexandri secuta sunt? Nam successores Alexandri
velut catuli, opimam prædam à Leone obiectam auidè discerpse-
runt, & prædæ cupiditate irritati, mutuam inter se lanienam ex-
ercuerunt.

IIII. Quantum sui, & peregrini sanguinis fudit Roma, donec
imperio orbis terrarum potita
est? Postea barbaræ nationes
Gothica, Vandalica, Hunni-
ca, Arabica, Turcica, infusæ in
Italiam, Aegyptum, Africam,
Asiam, magnis cladib⁹ generis
humani dissipauerunt imperi-
um Romanum.
Bella ciuilia inter Marium, &
Syllam: Augustum & Antoni-
um, &c. De C. Iulio Cæsare scri-
bunt historia, ipsius ductu, & au-
spicijs, perijisse duodecies cente-
na millia.
Post mortem Theodosij Im-
peratoris

peratoris mox in Italiam, & reliquas Prouincias Romani Imperij impetum fecerunt Gotti, Vandali, Hunni, &c. Tandem tempore Heraclij circa annum Christi 600. exortus est Mahometus Arabs, qui Sarracenos impulit ad occupandam Aegyptum, Afiam, Africam, &c. Ante annos circiter 300. exortus est Othomanus, primus Turcarum Tyrannus, à quo reliqui Turcici Imperatores propagati sunt, qui adhuc hodie imperant.

Has tristissimas mutationes Imperiorum nemo existimet fortuitas esse, sed sciamus à Deo puniri tùm principum, tùm populorum scelera.

PESTILENTIAE.

Pestis, quæ tempore Dauidis grassata est, septuaginta hominum millia tridui spacio absumit: 4. Reg. 24.

Initio belli Peloponnesiaci grassata est tam sæua pestis, vt membra resoluta putrefactione à reliquo corpore deciderent, & in quibusdam, qui ex morbo recreati sunt, tanta extitit obliuio, vt nec suos, nec seipsos agnoscerent.

Thucydides lib. 2.

FAMES.

Homerus Odyssææ 12. verissimè inquit: Omne quidem mortis genus miseris mortalibus acerbum esse, sed tristissimum genus esse fame mori. Hoc dictum Homericum exempla, quæ sequuntur, declarant.

Odyss. μ'. Πάντας μὲν συγερὸς
θάνατοι δαιμόσι βροτοῖσι,
Διμῶ δ' οἴκλιτον θανάειν, καὶ πά-
τημον ἐπισπείν.

Fames tempore Ioseph septem annos durauit in vniuerso orbe. Genes. 41.

Fames trium annorum tempore Eliæ. 3. Reg. 17.

Fames tempore Elisæi tanta fuit, vt caput asini octo argenteis, & quarta pars Cabi stercoris columbarum quinque argenteis venderetur. 4. Regum 6.

Log sextarius. Cubus quatuor sextarij. Ergo quarta pars Cabi est sextarius, & in Vossel.

Propter inopiam comæatuum exercitus Cambysis deci-

matus est, id est, sorte decimus quisque lectus, vt sua carne ceteros aleret. Herodotus lib. 3.

Sub Claudio Cæsare fame grauissimè laboratum est ferè in toto orbe, maximèque in Oriente. Actor. 11. Agabus Propheta prædixit hanc famem, quæ fuit anno 6. vel 7. Claudij.

D I L U V I A.

Diluuium vniuersale, in quo totum humanum genus perijt, excepta familia Nohe. Genes. 7.

Diluuium particulare in Attica ante Cecropem, qui Leges coniugij restituit. Pausanias in Atticis.

V R B I V M E X C I D I A.

Deletio Sodomæ, & vicinarum vrbiũ, Genes. 19.

Excidium Troiæ. Excidia vrbis Phocæ, Xanthiorum, Herodotus lib. 1.

Conflagratio Sardium. Herodot. lib. 5.

Thebæ funditus deletæ ab Alexandro. Diodorus lib. 17.

Corinthus diruta, & ante oculos prostrata à Lucio Mumio. Florus.

Carthago à Scipione inflammata arsit totos dies sedecim, Florus.

Numantia ab eodem deleta. Florus.

Roma à Totila rege Gottorum inflammata. Agathius de bellis Gottorum.

Excidium Hierosolymæ Iosephus de bello Iudaico, postremum, quod longè superat aliarum vrbiũ deletionem. Hæc exempla referantur ad dictum Malachiæ 4. Ne fortè veniam, & percutiam terram à nathemate, id est, vastitate & solitudine.

OBSIDIONES ET EXPVGNATIONES VRBIVM DIFFICILIMAE.

Babylonij obsessi à Dario Histaspis, matres, & coniuges, & liberos interfecerunt, ne exercitui commeatus decissent. Herodotus lib. 3.

Dum

Dum vrbs Sidon ab Ocho per prodicionem occupatur, Sidonij ipsi urbem & sese, coniuges & liberos, & familias incendio perdiderunt, & scribit Diodorus lib. 16. (*in historia Philippi*) periisse plus, quam quadraginta millia hominum.

Tyrum Alexander septem mensibus obsedit, vt narrat Diodorus lib. 17. qua tandem expugnata, septem millia in oppugnatione trucidata sunt, duo millia postea suspendit Alexander, & multa millia vendidit.

Saguntini oppugnati ab Annibale plerique in ignem semetipsos precipitarunt.

Polybius lib. 3. in descriptione 2. belli Punici.

Cum vrbs Xanthiorum in Lycia obsidione cincta esset à Bruto, Ciues ipsi urbem inflammarunt, & sese in ignem coniecerunt. Plutarchus in Bruto.

Prouinciola minoris Asiae.

In obsidione Hierosolymæ postrema, matres coxerunt suos liberos. Iosèphus.

Capta Constantinopoli, regiae virgines à militibus per ludibrium stupratae, postea interfectae sunt.

CLADES IN BELLIS
ACCEPTAE.

Clades	}	Tribus Benjamin propter strupram Leuitæ coniugem. Iud. 19.	}	25000
		Syrorum. 3. Reg. 20.		100000
		Assyriorum. 4. Reg. 19.		185000
		Israelitarum. 2. Paralip. 13.		500000
		Tribus Iuda regnante Achas. 2. Paralip. 28.		124000

Ea est hoc tempore rabies & furor aduersariorum nostrorum, vt valde sit metuendū, nos non aliena exēpla calamitatum perpetuò contemplaturos, sed etiam breui conspecturos domestica & propria, partim publica, partim priuata. Hæc non ideo commemoro, vt quæquam languefaciam & terream quæquam: Est aliqua salutaris contristatio, vt Paulus inquit in Corinthijs, quæ prodest ad pœnitentiam: sed ideo, vt iuniores cogitent, non semper nos

fore spectatores alienarum calamitatum: Quod quidem spectaculum ipsum est tristissimum, sed fieri posse, nisi Deus clementer mala auertat aut mitiget, vt ipsi aliquando in scenam producamur, & circumferamus signa reatus. Quæ cùm ita sint, vestrum est, cum doctrina, & de hoc articulo, quem nunc tractamus, & de omnibus alijs partibus, adiungere ardentia vota, & gemitus, & petere à Deo mitigationem, & vt reprimat sua præsentia hunc postremum Diaboli furorem, qui nunc grassatur sæuisimè, partim sophistica, partim armis & sæuitia. Certè nunc versamur in Ecclesia, tanquam in ciuitate infirma, quæ est cincta vndique ab hostibus, & acerrimè oppugnatur. Tali loco & tempore esse securum & ebrium, indulgere voluptatibus, & petulanter ludere quoquo modo, perinde est, vt si quis in media morte furenter luderet. Memini dictum Euripidis, quod vulgò iactatur: Iuuenilis animus nõ amat dolorem: Nam neque intelligit publica pericula, nec fatis illa considerat: sed tamè sunt iuuenes admonèdi, & velut è somno excitandi, vt cogitent vitam humanam non esse Paradisum, non hortum amœnum, sed vallem plenam miseriarum, & tamen nos à pastore nostro Iesu Christo Filio Dei, tegi, iuuari, seruari, defendi mirabiliter, sicut Psalm. 20. inquit. Meminerimus igitur esse nos ouiculas huius pastoris & Ducis, præstantis viribus & potentia, qua potest repellere insidias, & tela hostium, & simus modestiores.

Clades	}	Atheniensium in Sicilia. Thucyd. lib. 7.	}	60000
		Persarum ad Platæas. Herodotus lib. 9.	}	300000
		Romanorum ad Cannas. Liuius lib. 2. decad. 3.	}	50000
		Carthaginensium ad Senam, Liuius lib. 7. decad. 3.	}	56000
		Armeniorum. Plutar. in Lucullo.	}	150000
		Cimbrorum. Plutarchus in Mario.	}	140000
	}	180000		

Attila fuit
 it Dux
 Hunno-
 rum.

S E D I T I O N E S.

Quantum malum sit seditio, duo dicta sapientissimorum historiarum scriptorum declarant.

Sic

Sic enim Thucydides lib. 3. inquit: In seditionibus omne genus scelerum grassatur, & nihil mali non inest: Et Herodotus lib. 8. Quantum distat bellum à pace, tantum differt seditio à bello.

πᾶσα ἰδέα κλέσθι χρηλορησίας
διὰ τὰς εἰρήνης.

εἰρήνης ἐμφυλῶ πολέμο ὁμοφρο-
νέσθι τὸ σέταρχαίων ἐστίν, ὅσων πῶ-
λεμῶ εἰρήνης.

Nulla salus bello. Sed centu-
plo maius malum est seditio,
quàm bellum.

Exempla seditionum.

Seditio Abfolonis, in qua perierunt plus quàm viginti millia hominum. 2. Reg. 18.

Seditio Corcyraa descri-
pta à Thucydide libro tertio.

Corcyra insula inter Græci-
am & Italiam.

Seditio Iudaica, cuius
Dux fuit Barcosban. Dion in
vita Adriani. Eusebius lib. 4.
cap. 6.

Sub Adriano Iudæi exules, &
dissipati in totum orbem terra-
rum, collegerunt magnum ex-
ercitum, & inuaserunt terram

sanctam, nec tantum ibi grassati sunt, sed etiam in Cypro, & in alijs vicinis Prouincijs sæuitiam exercuerunt, sed tandem sunt ab Adriano magno labore represi.

Seditio rusticorum, in qua perierunt centena millia.
Schleidanus.

Seditio Monasteriensis. Schleidanus.

NAVFRAGIA.

Anno decimo primi belli Punici quadringentæ naues Romanorum submersæ sunt, aut scopulis allisæ. Polybius lib. 1.

TERRAEMOTVS.

Plinius lib. 2. cap. 84. Nec verò simplex malum, aut in ipso tantum moru periculum est, sed par aut maius ostentum. Nunquam vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id prænuntium esset. Et Psalmus 18. inquit; Terra tremuit & commota est: Quia iratus est Dominus.

Ante Leucetricam pugnam Bura & Helice in Achaia terræ motu demersæ sunt in mare. Polybius lib. 2. pag. 31.

Liuius lib. 2. decad. 3. Tantus fuit ardor animorum, adeò intentus pugnae animus, vt eum terræmotum, qui multarum vrbiū Italiae magnas partes prostrauit, auertitque cursu rapidos amnes, mare fluminibus inuexit, montes lapsu ingenti proruit, nemo pugnantium senserit.

Ad Thrasimenum locum.

Maximus terræmotus extitit. Tiberij Cæsaris principatu, duodecim vrbibus Asiae vna nocte prostratis. Plinius libro 7. capite 84.

EXILIA ET DISSIPATIONES GENTIVM.

Esaias cap. 64. tristi forma verborum pingit magnarum gentium dispersiones: Iniquitates nostræ, sicut venti dissipauerunt nos. Hoc triste *ⓂⓃ* aliquo modo intelligitur, consideratis exemplis, quæ sequuntur, & aliis, quæ sunt infinita.

Dissipatio decem tribuum Israel. 4. Reg. 17.

Exilium populi Iudaici in Babylone.

Dissipatio gentis Iudaicæ perpetua.

TYRANNORVM IN SVPLICIIS IMMUNITAS.

Seneca inquit in quadam Tragœdia: Rudis tyrannus, morte qui pœnam exigit: Hoc dictum tyranni non solum intelligunt, sed etiam re probant, vt exempla sequentia ostendunt.

Mithridates Persicus adolescens nouo genere supplicij, quod vocant Scaphismum, necatus est. Plutarchus in Artaxerxe. 16. dies durauit hic cruciatus.

Narratur in secundo Maccabæorum horrendum supplicium duarum sceminarum, quæ infantes suos contra edictum Antiochi circumcidisse erant praefecto regio prodita. Is mandauit infantes strangulatos mulieribus nudatis de vberibus suspendi, easque ad terrorem aliarum per omnes vrbis vicos circumductas tandem de muro præcipites dari.

Alexandri

Alexandri Pheræi in Theſſalia tanta fuit crudelitas, vt homines inſueret in pelles vrforum & aprorum, & incitaret canes ad eos lacerandos, Item, vt viuos defoderet. Plutarchus in Pelopida.

Interfectus eſt tandem à coniuge & fratribus.

duxit. Quod exemplum eſt degenerationis filiorum.

Extat laudatio apud Xenophonem lib. 1. Iafoni Pheræi, à quo hic Tyrannus originem

Ptolemæus Lathurus (ἀλαβόλας, *lathco*) in finibus Iudææ populatus eſt villas, & iuſſit occidi mulieres, & infantes, & diſſecta eorum membra coqui, quibus elixis & aſſatis veſci Iudæos coegit. Iosephus.

Hic Ptolemæus 8. eſt in Catalogo Ptolemæorum, qui fuerunt ſucceſſores Alexandri, vſque ad Auguſtum.

Vandali in Africa tanta immanitate propagarunt Ariannum virus, vt nudatas matronas ac virgines in conſpectu populi vrerent. Victor de perſecutione Vandalica.

Manus a. um, id eſt, bonus in veteri lingua, apud Pontanum: Inde immanis, id eſt, ab omni bonitate alienus.

Turcæ non parcunt impuberibus puellis, mulieribus ac ſenibus ſed abiiciunt diſſectos infantes, trucidant ſenes, puellas & mulieres affectas contumelia iugulant.

Hæc exempla calamitatum nos commonefaciant de ingenti ira Dei, & de magnitudine peccati, & hortentur nos, vt ſimus modeſtiores, & in omnibus piis officiis diligentiores, & in inuocatione ardentiores.

C A P V T I I.

De quatuor Generibus calamitatum in Eccleſia.

QVemadmodum in non renatis nullum diſcrimen eſt peccati mortalis, & venialis: Quia omnia peccata non renatorum ſunt mortalia: Ita extra Eccle-

« Vt in Alexandro, & alijs extra Eccleſiam.

fiam omnes calamitates publicæ & priuatæ sunt pœnæ peccati. At in Ecclesia gradus calamitatum constituendi sunt, cum Deus ipse affirmet, Sanctos non semper premi, atque exerceri ærumnis propter peccatum, tanquam propter causam propinquam & principalem.

Deus ipse excusat Iob, & disertè affirmat eum affligi, non propter certa delicta, aut disci-

plinæ violationem. Ita Iohan. 9. quærentibus discipulis de cæco, respondet Christus: Neque ipse peccauit, neque parentes eius peccauerunt, sed vt in eo manifestetur gloria Dei.

Sunt igitur quatuor genera calamitatum in Ecclesia: Primum est *τιμωρία*, vt exilium Dauidis post raptam alterius coniugem, & interfectum maritum.

Hic gradus non est satisfactio, seu compensatio pro peccato, sed est partim *ῥηθίσια*, id est, admonitio, partim *παράδειγμα*, id est, exemplum. Nam & Dauid castigatus, admonetur de pœnitentia, & de diligentia vitandi lapsus, & alii in hoc exemplum intuentes discunt, quanta res sit ira Dei, non parcentis Dauidi, summo regi & Prophætæ. Si enim hoc fit in ligno viridi, quid fiet in arido? id est, Si Deus non parcat præcipuis luminibus Ecclesiæ, sed delicta eorum punit, quanto minus parcat aliis, qui contumaciter perseverant in atrocibus delictis.

Monachi, quando consolati sunt miseros homines, qui ducebantur ad supplicia, hæc verba vsurparunt: Sis bono animo, quia hi tui dolores erunt pars satisfactionum pro peccatis tuis. *Du wirst deine Sünde büßen mit dieser Schandt.*

Præconium Dei de Dauide. Inueni virum secundum cor meum.

Iob. 9. Verebar omnia opera mea, sciens quod non parcis delinquenti.

Secundum genus est *δοκιμασία*. Vt enim Lydius lapis discernit verum aurum à prauo, Ita afflictio efficit patientiam, & patientia probationem, id est, discernit veram fidem à ficta & simulata professione doctrinæ.

Scilicet in iustificatis fide, habentibus pacem, &c.

Rom. 5.

Tertium

Tertium est μαρτύριον. Et si enim doctrina de Deo certa est, propter Deum asseuerantem, & testificantem de sua essentia & voluntate: tamen non leuia neque infirma sunt testimonia huius doctrinæ, Confessio Ecclesiæ, & sanguis Martyrum.

Patefactio est fundamentum, quo nititur tota doctrina Ecclesiæ.

Augustinus: Euangelio non crederem, nisi me moueret Ecclesiæ authoritas, id est, Credimus quidem ipsi Deo asseueranti,

& testificati per miracula de sua doctrina: Hæc est prima causa nostræ assensionis, & primum sigillum *πληροφορίας*: sed non aspernanda est confessio & consensus Ecclesiæ perpetuus, qui testatur, hos libros non essent fictos & commentitios, non prolatos ab ignorantibus, & obscuris hominibus, sed à fide dignis, qui à Deo vocati sunt, & testimonium habuerunt Spiritus sancti.

Quoties igitur de certitudine doctrinæ diuinitus traditæ cogitamus, primum in mentem veniat Scriptura Prophetica & Apostolica, quæ est κριτήριον minimè fallens. Deinde miracula, quæ sunt σφραγίδες doctrinæ. Tertio, confessio & consensus perpetuus Ecclesiæ, de quo Augustinus inquit: Euangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ moueret authoritas. Postremò sanguis tot Martyrum, qui pro testamento Dei corpora sua in mortem tradiderunt, & in sanguine agni lauerunt stolas suas, vt in Apocalypsi cap. 7. dicitur.

Prophetæ passim hoc inculcant: Dixit Dominus, Factum est verbum Domini ad Esaiam, Os Domini locutum est, Sic locutus est Dominus.

A Christo nato, vsq; ad Constantinum Magnum anni sunt 300. & paulo plures. His 300. annis fuerunt decem persecutiones Ecclesiæ, sed omnium atrocissima fuit sub Diocletiano, quo regnante, nullus dies abiit, quin Alexandriæ, vt minimum, decem Christiani, propter confessionem trucidati sint. Sancti lauant suas stolas in sanguine agni dupliciter. 1. Quod ad meritum Christi attinet. Quia propter Christum solum accipiunt remissionem peccatorum, & vitam æternam. 2. Imitatione. Quia proximè accedunt ad imaginem Filij Dei, sicut Roman. 8. Quos vocauit, hos vult conformes fieri imaginis Filij Dei.

Quartum genus est *λύτρον*, id est, precium pro aliorum peccatis. Tale autem est sola mors vnius Filij Dei. Sic Math. 20. nominat suam passionem ipse Filius Dei: Qua voce admonemur de temperamento iustitiæ & misericordiæ Dei, de quo aliâs sæpe dixi.

Paulus Roman. 5. Pro isto vix aliquis moritur.]

Id est, fures & latrones, qui debent Legibus pœnas, & ordine iustitię obligati sunt ad tolerandum supplicium, fugiunt & reformidant mortem. Quia natura vniuersaliter fugit destructionem sui, & amat conseruationem.

Sequitur in Textu.

Pro bono aufert fortassis aliquis mori.]

Id est, spe alicuius commodi, quod compensat dolorem, audit vir fortis mortem oppetere & profundere vitam. Hæ Pauli sententiæ huc pertinent, vt intelligamus, non esse rem paruam, aut ludicram Martyrum constantiam in supplicijs, quam Apocalypsis describens inquit: Hi sunt viri sancti, qui pro testamento Dei corpora sua in mortem tradiderunt, & in sanguine agni lauerunt stolas suas.

CAPVT III.

De causis calamitatum in toto genere humano, & in Ecclesia.

I.
II.
III.
IIII.

Aristoteles in 3. Ethicorum cap. 3. quatuor species causarum efficientium recenset, à quibus gubernantur actiones & motus in tota rerum vniuersitate. Prima causa est natura, id est, substantia confluens ex materia & forma. Secunda est necessitas, id est, ordo motuum cœlestium. Tertia est fortuna, quæ est causa per accidens in natura rationali, cui aliquid accidit, vel boni, vel mali, quod non est prouisum. Quarta & postrema est Mens, cuius appellatione complectitur Aristoteles partem iudicantem, & partem appetentem.

Hanc Aristotelicam distributionem ideò repeto, vt intelligi possit reductio calamitatum ad causas, de quibus Physici disputant.

putant. Nam Physici, qui de materia & forma differunt, referunt mortem humanam, & morbos ad temperamentum, quod est in materia Elementorum, vt cum videmus poma, & flosculos putrescere, postquam calor natiuus extinctus est ab humiditate superante. Ita dicunt Philosophi extincto calore naturali existere morbos aut mortem.

Deinde Astrologi reducunt morbos & mortem ad certos stellarum positus, hoc est, coniunctiones, oppositiones, & ad alios aspectus. Tertio, Epicuræi, & vulgus referunt humanas calamitates ad casum & ad fortunam. Postremo, Ethici referunt scelera & penas ad mentem & voluntatem hominis. Etsi autem Philosophi verè hæc dicunt de causis propinquis, tamen de prioribus & principalibus causis, & dubitant ipsi, & alios in dubitatione relinquunt, velut tempestatibus iactatos. Est igitur Philosophorum sapientia, hoc quidem in loco, in quo disputatur de causis calamitatum nihil aliud, nisi petitio principij: Hoc enim ipsum quæritur, quare in tam præstanti natura corpus perinde sit obnoxium morti, sicut poma putrefactioni. Item vnde fit in mente tanta caligo de maximis rebus, & in parte appetente tanta confusio, ἀναξία errantium affectuum.

Necesse igitur est doctrinam de tantis rebus hauriri, non ex cisternis Philosophorum, quæ non possunt continere aquam, sed ex fontibus Israel, id est, scriptis Prophetis & Apostolicis.

DE PRIVATIONE ARISTOTELICA.

Aristoteles in 1. Physicorum componit omnes res naturales ex duabus partibus, seu principijs; videlicet ex materia & forma. His adiungit priuationem, quæ etsi non est pars constituens rem naturalem, tamen est præparatio & aditus ad vicissitudinem generationum, corruptionum & alterationum in tota rerum natura. Significat autem priuatio Aristoteli duo, videlicet defectum & appetitionem. Vt enim femina appetit virum, Ita materia appetit formam. Sed vt adultera non est contenta vno marito, sed nouos amatores expetit; Ita Aristoteles tribuit materiæ va-

gabundam & infinitam appetitionem formarum. Etsi enim nunc materia ornata est pulcherrima & præstantissima forma, scilicet humana, tamen in hac non acquiescit, sed subinde alias longè inferiores ac deteriores cæco impetu desiderat. Itaque ex corpore humano post mortem resoluto in Elementa sæpè nascitur pomum, ex pomum fit caro, ex carne rursus homo, & sic deinceps. Hæc summa est sententiæ Aristotelicæ de priuatione, de qua multi prodigiosas opiniones sinxerunt. Quia enim Aristoteles non potuit digitum intendere ad verum fontem mortis humanæ, sinxit in materia talem quandam appetitionem cæcam & inordinatam, non dissimilem amorij adulteræ.

Mala *Αυτόματα*.

Αυτόμαλον significat quiddam spontè veniens, non accersitum, aut quod suo quodam impetu sine externa impulsione mouetur. Prioris significationis

exemplum est verius Homericus Iliad. 2. *Αυτόμαλον*, id est,

*Αυτόμαλον δέ οϊήθη βολὴ ἀγὰρ
θὸς Μενέλαου.*

sua sponte non vocatus, non

inuitatus venit ad conuiuium Menelaus voce præstans. In altera significatione dicitur columbâ Archytæ Tarētini fuisse *Αυτόματων*, sicut nunc horologia nostra dicuntur esse corpora *αυτόματα*, id est, quæ sine externo adminiculo mouentur librata ponderibus. Ita Mors dicitur *αυτόματον* malum. Wenn du ihm gleich keinen Botten schickst / er kompt wol vngeruffen / wann das Stündlein auß ist.

Psal. Doce me numerum) D. Mart. Lutherus. Quid habemus de tempore? Præteritum abiit, nec potest recuperari. Futurum nondum adest, & est incertum. Quid ergo restat nobis, nisi præsens, quod est momentum subitò euanescens? Non sunt igitur huius mundi afflictiones dignæ, vt conferantur cum æternâ gloria.

Quis hos fontes malorum satis, &c.]

Eurip. in Oreste statim in principio ita exclamat:

Neque tam terribilis vlla fandi ratio est,

Neque fors, neque ira cælitum inuectum malum,

Quod humana natura patiendo non ferat.

Ita

Ita enim conuertit versus Euripidæ Cicero in 4. Thuse
Est querela de humanis miserijs.

Tristiores sunt quàm vt) *αδύνατον*.

Sed difficilius) Amplificatio à collatione.

Difficilius est cogitare.]

Psalm. 90. Quis nouit potentiam iræ tuæ, & quis metuit
iram tuam? hoc est: Hæc infirma & cæca natura hominum nun-
quam satis videt, quanta res sit peccatum, nec satis veretur iudi-
cium Dei.

Cur Abel) Inductio exemplorum.

Cur Esaiam.) Etsi de morte Esaiæ nihil narrat historia in li-
bris Propheticis, tamen scri-
bunt Epiphanius & Hierony-
mus, à rege impio Manasse in-
terfectum, ac serra dissectum
esse.

Epiphanius scripsit libellum
de morte Prophetarum.

Merces Prophetica.

Cur Hieremiam Apries.) In Oratione de Ambrosio. Jeremi-
as cap. 44. vaticinatur de A-
prye, qui regnauit in Aegypto
post deletam à Chaldæis Hier-
osolymam, & vt Propheti-
cæ narrationes de rebus peregrinis
sunt breues, non recenset Hieremias, quàm fuerit truculentus
Tyrannus, & quomodo regnum amiserit. Et cum Apries di-
catur regnasse quinque & vi-
ginti annis, arbitror Hieremiam
interfectum, siue ab ipso, siue
à popularibus,

Ego tradam animam Ophryis
in manus inimicorum eius.

Quod exemplum clementiæ in
Ethnico rege dignum est admiratione & prædicatione. Etsi igitur
Chaldæi non sauerunt in optimum senem Hieremiam: tamen à suis
est contra voluntatem abstractus & abreptus in Aegyptum, vbi tã-
dem vel à Tyranno Aprie, vel à suis popularibus est interfectus.

Expugnata Hierosolyma rex
Nabuchodonosor clementissi-
mè tractauit Hieremiam, & dedit
mandata suo Præfecto, ne vllò

Non vixisse, cum Apries
regno exutus & strangulatus
est.

Amasis dicitur ab Herodoto
quidam obscurus, qui strangu-
lauit Apryem Tyrannum, & po-

ista in eius locū successit, quē cum ppter obscuritatem generis reijcerēt Aegyptij, hoc stratagemate ad conciliandā populi beneuolentiā vsus est: Inuitauit ad cœnam principes Aegyptios, & nobiles, & apposuit peluim auream, & postero die ex hac ipsa pelui conflauit idolum aureum, & vt adoraretur publicè proposuit. Aegyptij, qui in cœna pridie lauerant manus & pedes ex pelui, adorabant tamen idolum, quod prioris formæ nullum habebat vestigium. Amasis verò iterum ad se vocauit Aegyptios, & rogauit, cur huic idolo tantum honorem adhibuissent, cum hesternò vesperi lauissent ex pelui, ex cuius auro fabrefactum esset. Responderunt illi, non materiæ, sed formæ, quæ repræsenteret numen, habuisse se honorem. Bene inquit: Corigitur mihi etiam propter ordinem & locum, in quo nunc sum, non exhibetis honorem? Sum quidem genere obscuro, sed quia euectus sum ad hoc fastigium, vestrum est mihi parere & præstare obedientiam. Hoc stratagemate tantum effecit, vt eos deinceps spontè sibi addictos haberet.

Hæc postea recitat Herodotus (lib. 2. pag. 80.) quasi incoans historiam in eo ipso articulo, vbi nostri desinunt.

Mirandum est Dei opus continuatio historiarum. In sacris Biblijs extat continua historia à condito mundo, vsque ad Monarchiam Persicam, id est, ad Cyrum, cuius fit mentio in Daniele.

Vbi autem desinunt Prophetica historia, ibi mox ordiuntur historia Græcæ, descriptæ ab Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Diodoro Siculo, & reliquis. Describitur ergo 1. Monarchia in Biblijs. Altera verò Persica, partim ab Herodoto, partim à Thucydide, partim à Xenophonte. Tertia à Diodoro Siculo & alijs. Quarta à Lino.

Tantam verò superbiam ait Apryis fuisse, vt dixerit, sibi nec Deorum, nec hominum quenquam regnum eripere posse.

Fuit igitur grauis causa, cur ei Propheta supplicium minatus sit.

Plerunq; Ecclesia Dei est exiguus cœtus.]

Luca 12. Noli timere pusille grex. Quia patri placuit tibi dare regnum.

Sopheniæ 3. Relinquam in medio tui populum egenum, & pauperem, & sperantem in nomine Domini.

Iacob amittit coniugem.]

Breuis tabella, proponens ante oculos ærumnas, & certamina sanctissimi Patriarchæ Iacob :

Iacob fugit fratrem Esau infestissimum. Genes. 28.

Fugit focerum Laban *πλευρέκτω*. Genes. 31.

Nullum est autem atrocius vulnus, vt inquit Sophocles in Philoctete, quàm defectio amici.

Luctatur cum Filio Dei. Genes. 32.

Congruit autem hæc imago Iacob cum dicto Paulino : **In-**
tus pauores, foris pugna. 2. Cornith. 6.

Stupratur filia Dina. Genes. 34.

Simeon & Leui interficiunt Sichemitas. Genes. 34.

Mors Deborahæ nutricis Rachel.

Rachel in partu extinguitur.

Ruben polluit incestu concubinas patris.

Isaac pater moritur. Genes. 35.

Ioseph venditur à fratribus. Genes. 37.

Iudas contaminatur incesta consuetudine nurus Thamar.
Genes. 38.

Fames in terra Canaan. Genes. 41.

Beniamin patri carissimus abducitur in Aegyptum. Ge-
nes. 43.

Iacob senex migrat in Aegyptum. Genes. 46.

In hanc tabellam intuentes discamus, quantam molem miseriarum sanctissimi Patriarchæ sustinuerint. Pudeat etiam nos nostræ molliciei, qua nolimus perferre aliquos dolores profuturos Ecclesiæ.

Scandala rationis de prouidentia consideranda sunt, vt magis dulcescant causæ & con-

solationes calamitatum Ecclesiæ.

Omnis quæstio erudita debet habere grauem rationem dubitandi: Cum igitur nunc recitandæ sint causæ, propter quas Ecclesia cruci subiecta est, prudenter admodum hætenus ratio dubitandi, & quærendi exposita est, cuius summa comprehendendi potest Christi dicto Matth. 11. Beatus, qui non fuerit in me scandalizatus. Hoc loco quærat aliquis, quæ res offendant sapientiam humanam, & alienent animos à Christo & Ecclesia.

Triste
 τὸ δὲ

Tria sunt, quantum ego existimare possum, scandala, quibus præcipuè offenditur humana ratio, intuens Christum & Ecclesiam. 1. est humilis & abiecta species Christi & Ecclesiæ. Nam Christus non solum nascitur, sed etiam uiuit & moritur in summa paupertate, sicut ipse inquit Matth. 8. Vulpes habent foueas, & volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet, vbi caput reclinet. Et Lucæ 2. scribitur: Non erat ei locus in diuersorio. Ecclesia verò non modò pusillus grex est, sed etiam pauper & egenus, vt Sophonias inquit. Alterum est nouitas & absurditas doctrinæ, quæ est ignota rationi, sicut Paulus inquit 1. Cor. 1. Nos docemus Euangelium, quod est Iudæis scandalum, & Græcis stultitia. Tertium scandalum est magna moles calamitatum & periculorum, quæ comitantur puram & constantem Euangelij professionem, iuxta illud: Qui vult me sequi, tollat suam crucem. Ne autem nos quoque hæc tria obiecta à Christo & Ecclesia abducant, transferamus animos ad considerationem causarum, propter quas Ecclesia cruci subiecta est.

DE PRIMA CAUSA.

Duo dicta, pertinentia ad hanc causam vniuersalem omnium calamitatum in Ecclesia, & in reliquo genere humano.

Genes. 3. In historia de lapsu primorum parentum dicitur: Quia violasti mandatum meum, idè in puluerem reuertèris, de quo sumtus es.

De causa mortis. 1. Corinth. 15. Aculeus mortis est peccatum, id est, causa mortis non est Aristotelica priuatio, seu fluxus materiæ, sed peccatum, id est, contumacia aduersus Legem Dei. Est autem insignis Metaphora in dicto Pauli, quæ pingit mortem, tanquam sæuum militem, armatum peccato velut hasta, & iugulantem infantes & senes, & omnes homines sine respectu ætatis, sexus, & conditionis. Et addit Paulus, Peccati potentiam esse Legem, quasi dicat: Peccatum non esset tam sæuum & crudele, nec tam latè grassari posset, si non acueretur à Lege accusante & condemnante hominum peccata. Vt igitur ferrum acuitur cote: Ita peccatum

De vsu
 Legis.

peccatum per Legem fit excellenter peccatum, id est, reum & damnans, & adferens mortem.

DE SECVNDA CAVSA.

Mundus positivè significat pulcerrimum ordinem corporum mundi, hoc est, cœli, Stellarum, Elementorum, & aliarum specierum. &c. Hac significatione vtuntur Philosophi disputantes de Mundo. Deinde eadem appellatio priuativè significat ἀταξίαν, id est, confusionem opinionum, & affectuum in Diaboli & hominibus. Hac significatione sæpissimè vtitur scriptura: Præcipuè verò Iohannes in Euangelio, & in Epistolis.

De appellatione mundi.

1. Iohan. 2. Quidquid est in mundo, aut est concupiscentia carnis, id est, terra confusio libidinum & helluationum: Aut est concupiscentia oculorum, id est, avaritia habitat in oculis, id est, superbia vitæ, id est, ambitio, æmulatio, cupiditas regnandi, φιλασχία. Ieremiæ 30. Castigabo te in iudicio id est, cum quadam ἐπιεικεία, seu mitigatione, Mit massen/ opponitur τῆ παρολίστεια.

Mundus in maligno positus est.

Auaritia habitat in oculis, Die Augen sind allweg weiter denn der Bauch.

Symbolum Pompeij: αἰὲν ἀριστέον ἢ ὑπεύροχον ἔμμεναι ἀλλων.

Sicut differunt virga paterna, & gladius carnificis: Ita differt castigari in iudicio, & in furore.]

DE TERTIA CAVSA.

Longam telam texit.]

Hostis Dei & Ecclesie, ipso vsu factus nequior, habet exploratum, hunc ordinem causarum & effectuum, ac scit peccati commitem esse pœnam, iuxta illud Job 9. Scio, quòd non parcis delinquenti. Scit etiam in pœnis & calamitatibus homines dubitare de Deo, de prouidentia, de voluntate Dei. Denique non ignorat, dubitationem proximum gradum esse ad desperationem. Vtitur ergo callidissimus Spiritus hac gradatione. Ego impellam hunc miserum hominem ad peccandum, qui scelere patrato hærebit in pœna, & propter concursum calamitatum mergetur in dubitationem, quam ego meo afflatu, & varijs spe-

Peccatū. Pœna. Dubitatio de Deo. Desperatio.

ctris sic augebo, vt tandem miser ruat in desperationem. Hanc telam Diaboli considerantes viuamus in timore Domini, & maiore cura vitemus corruptelas doctrinæ cœlestis, & lapsus in vita & moribus. Et quia humana diligentia nequaquam par est caliditati huius veteratoris, semper cum diligentia nostra coniungamus ardentissimam precationem, vt Filius Dei hunc hostem reprimat, iuxta dictum Christi, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Christus conterit caput, hoc est, destruit regnum & opera Diaboli: Econtrario, mordet calcem Christi serpens.

1. Petri vltimo.]

In dicto Petri pondera verborum diligentissimè expendantur. Primùm enim significat Petrus, quanta sit Diaboli potentia, dùm non muscæ, sed leoni hunc hostem comparat. Verè enim in libro Iob cap. 41. scribitur: Non est potestas in terra, quæ ei comparetur, &c. *Auff Erden ist nicht seines gleichen.*

Iure ergo reprehenditur *infulitas* Iudæorum, qui in Evangelio hunc hostem extenuantes appellant Baal Zebub, id est, Dominum muscæ. Deinde rugitus Leonis pingit iram

A Paulo dicitur *κοσμοκράτης*:
Item à Christo vocatur princeps mundi.

& odium Diaboli aduersus Ecclesiam, de quo Apocalypseos 12. Iohannes inquit, Væ terræ & hominibus, quia ad vos descendit Diabolus, habens iram magnam, quia scit, quòd modicum tempus habeat, quasi dicat: Etsi Diabolus omnibus ætatibus in Ecclesiam sæuiit, vt ostendunt exempla Tyrannorum & hæreticorum, qui partim manifesta vi, partim impia fraude Ecclesiam oppugnarunt, tamen hic hostis in fine suæ tyrannidis multò atrocius & sæuius grassabitur, cùm sciat paulò post venturum esse iudicem, qui Ecclesiam ab omnibus malis liberatam ducet in æterna tabernacula, & hostes Ecclesiæ Diabolos patefacta ipsorum turpitudine abijciet in æternas pœnas. Tertiò *πανεργία*, id est, calliditas veteratoria describitur verbo obambulandi:

πανεργός, mille opifex fraudum, *Tausentfünfler*.

Quia Diabolus intentus est in omnes occasiones, quibus possit nos euertere, & tentat omnes vias premendi Ecclesiam, & si hac non

non successit, alia via rem aggreditur : Denique nihil omittit, quod spectet ad vniuersalem interitum (πανολεθρίαν) Ecclesiæ, & omnium bonarum rerum. Postremò consideretur in dicto Petri immanis sæuitia huius grassatoris. Non enim contentus est vulnere, aut laceratione, sed conatur nos totos deuorare & absorbere, hoc est, auellere à Deo, & præcipitare in æternum exitium.

Lucæ 22. Sathanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum.

DE QVARTA CAUSA.

Pœnæ sunt partim *υποδείξεις*, commonefactiones de pœnitentiâ & alijs magnis rebus, partim *παράδειγμα*, quibus moti alij homines discant cautiùs mercari, & accuratiùs ambulare.

Seditio mota ab Absolone.) In hac perierunt plus 20000. & haud dubiè maior pars in æternum exitium præcipitata est.

EPIGRAMMA DE ABSOLONE pendente ex Quercu.

Degener immerito rapuisti Sceptra parenti,
O iuuenis partiæ pestis acerba tuæ.
Digna tuis cœptis sed pœna secuta, vagantem
Fronibus arboreis implicuere comæ.
Hasta Ioab maduit forti vibrata lacerto
Sanguine, transfixo pectore, tincta tuo.
Has scelerum pœnas pulso dedit ille parente,
I nunc & patrijs insidiare bonis.

Sic Ofias.) *πολυπραγμοσύνη* nunquam est *ἡπιέως ἡπιέως* *ἔδειν*, *ἢ* *δοιδὸς* *δοιδέιν*. Spartam quam nactus es orna-

Punitur lepra) 2. Paralip. 26.

Manasse ferra dissecuit sanctis. Prophetam Esaiam, vt scribunt Epiphanius & Hieronymus. Scriptura verò dicit, impleuisse eum urbem Hierosolymam cruore sanctorum ab ore ad os, id est, ab vna parte ad aliam oppositam partem, Phrasis Hebraica: os vocant quidquid patet.

Quare sic fecit.) Plato & Aristoteles in suis libris disputant, vnde sint mutationes Rerum publ. Quærunt suo more, hoc est, Philosophicè, vel in astris, vel in alijs, nescio quibus rebus, causas: sed Ieremias vno verbo docet nos de summa rei, & inquit, Idololatriam, Tyrannidem, & confusionem libidinum causam esse tantarum mutationum.

Plinius lib. 6. inquit, in tota Orientali plaga non fuisse ciuitatem pulcriorem, aut meliùs constitutam, quam Hierosoly mam. Ideò rectè eam nominat Ieremias magnam ciuitatem.

Ad puellam vnam) In fabulis Plautinis sunt exempla harum turpitudinum.

Per qua quis peccat.]

Multa sunt euidentia testimonia prouidentia & iustitia diuina, sed omnium maximè illustre est, quòd modus pœnæ plerumque congruit cum modo delicti, vt Christus inquit: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Et Genes. 9. dicitur: Qui fuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis eius per hominem, id est, Magistratum. Et Esa. 30. Vx, qui prædaris, quia viciissim spoliaberis. Etsi autem huius regulæ, Per qua quis peccat, per eadem punitur, plurima exempla in omnibus historijs extant, tamen nunc breuitatis causa exemplo contenti erimus vno. Nota est historia de Ro-

dolpho duce Sueuia, quem alij vocant ducem Saxonie, qui Pontificis Romani Gregorij

Non fuit Dux Saxonie, sed pertractus est in Saxoniam ab Episcopis.

VII. & Episcoporum suffragijs creatus est Imperator contra Henricum Quartum. Tandem verò in agro Lipsensi ad flumen Picam manus dextra Rudolpho amputata est, cumque in oppidum Mersburg grauius sauciatus importatus esset, & ei dextra manus offensa esset, his verbis compellauit altantes Episcopos: Videte Domini, Hæc est dextra, qua fidem dedi Domino meo Henrico, quasi diceret, cernitis exemplum iudicij diuini, congruens cum regula, Per qua quis peccat, per eadem & punitur.

Hæc enim amputatio dextræ, qua præstari solet iuramentum, quid est aliud, nisi pœna periurij?

Dictum Bernhardi: Vapulem sanè, dummodo afflicti misereris.

Iohan,

Iohan. 5.) *ἰπποσφορᾶι*, id est, recidiuæ sunt multò periculo-
siores.

Arguo.) scilicet verbo.

Castigo) pœnis & calamitatibus.

DE QVINTA CAUSA

Matth. 16. Qui vult me sequi.) Exemplum huius dicti est in
historia Passions de Simeone Cyrenæo, patre Alexandri & Ruffi.

Simeon à verbo Schamàh, id est, audio, quasi auditor. Ille est ge-
stator crucis Christi. Ergo est imago Ecclesiæ.

Psal. 125.) Jeremias docuit annos 40. ante exilium Babyloni-
cum. Quoties hic in carcerem coniectus est, quot sustinuit æru-
mnas: Et tamen seruat us est, & tectus, vsque ad exilium. Tandem
abreptus est bonus senex in Aegyptum, & vel à suis, vel ab Aprie
interfectus est. An non hic optimus vir seminavit in lachrymis?
Sed aliquando in resurrectione exultabit, & metet fructum suum,
& tollet manipulos suos in exultatione.

Preciosa mors Sanctorum in conspectu Domini.]

Ratio legens talia dicta, offenditur absurditate, sed nos glo-
riemur, non tantùm spe gloriæ Dei, id est, hac spe, quòd Deus sit
nos glorificaturus post hanc vitam, sed etiam gloriemur afflicti-
onibus, quæ celebrant Deum, & ornant doctrinam Euangelij, &
profunt Ecclesiæ ad omnem æternitatem, & habebunt glorio-
sum exitum in vita æterna. Ita mors sanctorum fit pretiosa. Sic
econtra mors impiorum pessi-
ma est: Quia est blasphemia
aduersus Deum & Ecclesiam, & iter ducens ad æternam miseri-
am, qualis est interitus Saulis, Iudæ & similium. Moriuntur in desperatione.

MARTYPION.

Sicut quarta causa pertinet ad primum genus calamitatum,
scilicet ad *τιμωρίαν*: Ita hæc quinta causa propriè loquitur de ter-
tio genere calamitatum, videlicet de *μαρτυρίῳ*, vel testimonio.
Obijciat autem aliquis, cum Deus sit verax: Omnis autem ho-
mo mendax, vt Psalmus inquit, quorsum opus est testimoniis
Martyrum ad confirmandam doctrinam Euangelii? Respon-

deo. Discernendæ sunt principales causæ fidei à minus principalibus.

Et si enim principalis causâ & præcipua, confirmans assensionem nostram de rebus diuinis, est PATEFACTIO DEI, hoc est, asseueratio & testificatio de essentia & voluntate Dei, in qua omnino acquiescendum est, etiamsi nulla testimonia præterea accedant: tamen considerata hac principali causâ assensionis nostræ, non inutile est aspiceret reliqua testimonia non leuia neque infirma. Quo in genere sunt miracula propria naturæ omnipotentis, vt resuscitatio mortuorum, & alia: Item confessio & consensus perpetuus Ecclesiæ: Item supplicia tot Martyrum, qui confessionem Euangelij suæ vitæ anteposuerunt. Denique experientia spiritualis, quæ sentitur in vera conuersione ad Deum, & in media morte piorum. Hæc testimonia minus principalia non contemnamus, nec abiiciamus, sed potius reuerenter adiungamus ad primum *κρίσιον*, id est, ad patefactionem Dei, & ita confirmemus animos, vt possimus despiciere Epicureos, & omnes fanaticos, qui certitudinem nostræ doctrinæ conuellere & labefactare conantur.

DE SEXTA CAUSA.

Felix, inquit Poeta, qui rerum potuit cognoscere causas: sed longè felicior est & beator, qui cognoscit causas mortis humanæ, & aliarum miseriarum, quæ in genere humano vagantur publicè & priuatim. Nec tantùm causas exploratè cognitâs & perceptas habet, sed etiam habet in promptu salutaria & efficacia remedia, opponenda his tantis malis, peccato & morti. Quare cum versemur in consideratione non physicarum causarum, sed earum, de quibus Ecclesiæ doctrina diuinitus tradita concionatur, ducamus nos felices & beatos esse, & sine vilo fastidio, & satietate immoremur cogitationi harum causarum atq; consolationum.

Iudicium à Domo Dei incipit.

Omnes Apostoli ante excidium Hierosolymę extremum interfecti sunt, alij ab alijs Tyrannis, Paulus & Petrus à Nerone, Iacobus ab Herode. Sed quis fuit exitus Iudæorum impiorum? Τρα-

γικώταλθ.

γινώσκει certè, quem nulla humana cogitatio satis contemplari potest.

Sexta causa hoc Syllogismo comprehendi potest. Impossibile est optimam & præstantissimam generis humani partem tantùm ad has miserias conditam esse. Id enim non solum repugnet providentiæ, sed etiam iustitiæ diuinæ.

Paulus verò, vt de alijs sanctis non dicam, qui fuit Apostolus Deo charus, & amplissimis donis ornatus, & per quem maxima pars Ecclesiæ in Europa atque Asia collecta erat, interficitur non ab homine, sed à turpi, tetro & execrando portento. Sic enim Nero appellandus est.

Ergo necesse est restare iudicium, in quo Deus discernet Paulum Apostolum à portento Nerone.

DE SEPTIMA CAUSA

Vetus homo est natura corrupta sine regeneratione.

Societas est lucri & damni communio.

Nos sumus socij Christi, & participes omnium bonorum Christi.

Ergo necesse est nos etiam fieri socios & comites ærumnarum Christi, iuxta illud 2. Tim. 2. Si vna moriemur, simul viuemus, si vna cum Christo patiemur, simul regnabimus.

Vt enim Christus Dominus noster iacuit in sepulcro, & quieuit ante resurrectionem & triumphum: Ita tota Ecclesia futuri Sabbathi honorem incoat à simili quiete seu cessatione, id est, à morte, in qua etsi deserti

videmur à Deo, tamen certò resuscitabimur merito & efficacia Christi regnantis ad vitam æternam.

Leonina societas est, si quis tantùm vult esse socius lucri, nec vult particeps esse damni.

DE OCTAVA CAUSA.

Nemo est, quem non possis aliqua in re cernere Sufficientem, id est, sibi placentem, magnificerise cupientem, *σφόδρα ἐαυτῷ φιλοε* sumus vnusquisque.

Hæc mala emendantur in cruce.) Omnes homines in rebus secundis fiunt negligentiores, vt in verſu dicitur:

Luxuriant animi rebus plerumque ſecundis.

Sed caſtigati, vt Dauid poſt exilium, fiunt modeſtiores.

Reſponſum mortis.) Id eſt, præſentem mortem.

Præſentemque viris intentant omnia mortem. 1. Aeneid.

Narrationem periculorum, & certaminum Pauli habetis 2. Corinh. 11. & 12. Datus eſt mihi palus in carnem meam, ne extollar magnitudine reuelationum, id eſt, ne efferar præſtantia donorum.

Oſtaua cauſa pertinet ad ſecundum genus calamitatum id eſt, *δουραſίας*.

Homo eſt ſimilis Lunę, quod attinet ad incrementa & decrementa lucis. Vt enim Luna aut creſcit, aut decreſcit, nec vnquã

manet diu in eodem ſtatu: Ita in homine aut creſcit, aut decreſcit lux, & nouitas ſpiritualis.

Interior homo.) Nouus homo, regeneratus à Deo, vnum eſt ſubiectum, quod aliàs vocatur exterior homo, aliàs interior. Quatenus adhuc reliqua eſt in nobis immunda natura, eatenus vocamur exterior homo. Quatenus verò eſt inchoata vita æterna per Spiritum ſanctum, & agnitio ſaluatoris Ieſu Chriſti in nobis, eo reſpectu vocamur nouus homo, & interior homo.

Ebræos 12.]

Author Epistołæ ad Ebræos, citans locum ex Prouerbij, addit confequentiam per contrapositionem: Si qui ſunt ſine diſciplina ſeu caſtigatione, cuius omnes ſancti participes fuerūt, hi non ſunt filij, ſed ſpurij.

Doctrinam de Deo in pace diſcimus tantum ſpeculatiuè: Sed quia regnum Dei non conſiſtit in ſolo ſermone, neceſſe eſt nos hanc Theoricam traducere ad Practicam, hoc eſt, ſentire pauores & dolores, & in his experiri vim, & efficaciam conſolationum diuinarum.

Vt diſcam iuſtificationes tuas, &c.]

Vltimus finis omnium calamitatum eſt, vt creſcat fides, & inuocatio.

Qui neſcit orare, diſcat nauigare.

Vexatio dat intellectum.]

Id est, Calamitas commonefacit nos de ira Dei, & de peccato.

Ablactatos à lacte.]

Senen Gott die Nāgel alle abhawet an allen Wenden/das sie sich niergend anhalten können/ exules, inopes, contemptos, spretos, inuisos magnæ multitudini, & potentibus, priuatos honoribus, opibus, &c.

DE DECIMA CAUSA.

Multa sunt vestigia sapientiæ bonitatis, & potentiæ diuinæ impressa toti rerum naturæ, de quibus prolixè dici solet in articulo de creatione, & de prouidentia. Nam totum hoc pulcherrimum mundi opificium, & singulæ eius partes, nobis sunt proposita, vt sint philosophica indicia agnitionis Dei, seu, vt Basilius loquitur, παιδείμηια τῆς θεογνωσίας: sed Ecclesia habet longè illustriora testimonia præsentis Dei, habitantis & versantis inter nos, tanquam in suo templo & domicilio. Et si enim Deus finit Ecclesiam aliquantisper mergi in ærumnas: tamen non finit eam opprimi fluctibus & procellis, sed ex magna iactatione tempestatum tandem eam in portum adducit & transfert. hoc est, liberat eam gloriose, ita vt non solum pij, sed etiam impij & prophani homines fateantur, imò facteri cogantur, hanc liberationem non esse opus vlli creaturæ, angeli, aut hominis, sed esse verè & immediatè ipsius Dei opus.

Sic Ecclesiam populi Israel deduxit per mare rubrum, sic per Iordanem in terram Chanaan, sic eam alijs temporibus gloriosis & mirandis factis restituit, repurgauit, & à tyrannide hostium liberauit. Hoc testimonium libertatis Dei in Ecclesia longè superat omnia testimonia, quæ Philosophi in natura rerum sagaciter & eruditè inquirunt. Non reprehendo, imò valde laudo, diligentiam philosophicam, quæ rentem in singulis naturæ partibus testimonia de sapientia, bonitate, & alijs virtutibus Dei, sed huic diligentis iure ac meritò antepono nostram sapientiam, hoc est, Propheticam & Apostolicam, & ipsius filij Dei, quæ concionatur de mirandis liberationibus, quas Deus Ecclesiæ dedit, inde vsque ab Adam.

Si per nos stare Ecclesia, & nostris consilijs regetur, iam-

pridem currus esset à nobis euersus, iam dudum luto essemus obruti & suffocati. Non in arcu & gladio, sed in nomine Domini seruabo eam, inquit Oseas cap. 9.

Thesaurum hunc) id est, doctrinam Euangelij,

Vas testaceis) non adamantinis, quibus nihil potest durius esse, non aureis, quibus nihil est preciosius, sed in testaceis inquit: Nemo igitur se ita admiretur, vt putet se esse vas aureum & adamantinum, sed vnusquisque cogitet, id quod res est, & quod Paulus inquit de se & reliquis Apostolis, se esse vas testaceum, quod facillimè frangi potest & comminui.

Vt excellentiam.) Finalis causa, cur Deus velit celebrari ex ore lactentium & infantium, id est, quare velit per nostram imbecillitatem esse efficax, videlicet, vt gloria efficacix tribuatur Deo, non nobis.

Sine menihil potestis facere, &c.]

Nihil scilicet Deo placens
& salutare vobis ipsis, & Ec-
clesiæ.

Nemo nimium confidat sua
sapiencia, constantia, aut alijs re-
bus præsentibus, hoc vel illo

præsidio, quo nunc videmur præclare armati aduersus omnes impetus fortunæ, sed cogitemus illud, quod Ieremias inquit cap. 10. modis pressis & flebilibus: Scio Domine, quod non est hominis viam eius, nec viri, dirigere gressus suos. A quo igitur diriguntur nostri gressus? A Domino.

Videtur Paulus secum ipse pugnare in explicatione gloriæ. Nam alio loco inquit: Probet vnusquisque opus suum, & sic habebit gloriam ex se. & non ex alio. Hic verò inquit: Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Respondeo. Nulla est contradictio sententiarum Pauli de gloria: Quia sententia, quæ ad Corinthios extat, intelligenda est respectu Dei & iustificationis coram Deo.

Hoc respectu gloria nostrorum operum & laborum nihil habet loci, sed fides acquiescens in solo mediatore iustificat & saluat credentem. Altera sententia in Galatis intelligatur de testimonio bonæ conscientix, quod etsi nec debet, nec potest iudicio Dei opponi, iuxta illud: Nihil mihi sum conscius, sed in hoc
Cor, 4. non sum iustificatus: tamen bona conscientia est murus ahe-
us oppo,

nis, opponendus calumnijs & venenatis conuicijs Sycophantarum, sicut Paulus 2. Cor. 1. inquit: Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ, quòd tumus versati in hoc mundo simpliciter & candidè, &c.

Esaia 46.) Imago Ecclesiæ, quæ laceratur iam senescens partim à fanaticis, partim à tyrannis.

Dulcissima est pictura Ecclesiæ, quæ comparatur infanti sedenti in aluo materna. Vt enim foetus accipit nutrimentum à matre, & ab ea gestatur, & defenditur, donec in lucem edatur: Ita Ecclesia accipit à Deo vitam, nutritionem, gubernationem & defensionem, nec deseritur in extrema senecta, in qua nos viuimus, sed quamuis effœta, tamen gestatur in aluo Dei. Qua de re cogitantes crebris sermonibus præcationem Psalmi vsurpemus. Psal. 71.

Ne proicias me in senectute
mea, cum defecerit virtus mea,
ne derelinquas me, &c.

Nihil magis opus est senibus
quiete. Sed tùm ferè solent ma-
ximis opprimi laboribus & do-
loribus.

C A P V T I I I I .

De Locis consolationis Philosophicæ, & Christianæ.

Vtilissimum est conferre diuinas & humanas consolationes, vt videamus, quomodo antecellat in hac tanta re doctrina Ecclesiæ remedijs philosophicis, quæ non tollunt peccatum & mortem.

Quoties cogitatis de discrimine philosophiæ & Euangelij pingatis vobis ante oculos cogitatione duos hortos amœnos. Alterum, cuius plantatrix est ratio humana: Alterum hortum cœlestem, quem Deus ipse per ministros suos plantat. In horto Philosophico nascuntur herbæ, nequaquam abiiciendæ aut contemnendæ, doctrina numerorum, proportionum, de motibus cœli & siderum, de naturarum, & de

moribus. Hæ plantulæ, vel hi flosculi nequaquam sunt abijciendi, sed eis dandus atque tribuendus suus locus, & sua laus: verum in horto philosophico non nascuntur remedia opponenda maximis malis, peccato & morti æternæ. In altero horto cœlesti nascuntur remedia efficacissima, opponenda non modo ipsi peccato, sed etiam morti. Quale remedium opponendum est peccato? Articulus de remissione peccatorum gratuita, quam promittit Euangelium propter mediatorem. Quid opponendum est morti? Liberatio à morte æterna, quæ est præcipuum Christi beneficium, & spes resurrectionis ex morte.

Verba Pin-
dari.

Quantum enim differunt pluuiæ aquæ, quæ cisternis continentur, & fons viuo gurgite exundans: tantum interest inter Philosophicas & Euangelicas consolationes.

In arce aliqua magna sunt & fontes & cisternæ. Fons exundat viuo gurgite, habet aquas viuas & salientes. Cisternæ sunt receptacula aquarum pluuiarum, quæ & ipsæ sunt aquæ, sed non sunt adeò limpidx & viuæ, vt fontanæ.

Sunt autem Philosophici Loci nouem:

PRIMVS est. Præmeditatio rerum futurarum: Ita enim perceptas penitus & pertractatas res humanas habere oportet, vt nihil admireris, cum acciderit, nihil antequam euenerit, non euenire posse arbitraris.

Herodotus inquit: Nemini omnia posse accidere. Et Xenophon, ἀνθρώπων ὄψις πάντῃ προσ-

δοκᾷ δέσιν. Est autem hominis proprium, quo differt à brutis, vt non modò, quæ ante pedes sunt, consideret, sed futura etiam prospiciat.

Hæc præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ venientia longè ante videris. Itaque apud Euripidem à Theseo dicta laudantur.

Qui sapit, ille animum fortunæ præparat omni.

Præuisum quæ potest arte leuare malum.

Nam qui hæc audita à docto meminisset viro,
Futuras mecum commentabar misérias.
Aut mortem acerbam, aut exilij mœstam fugam,
Aut semper aliquam molem meditabar mali:

Vt si qua inuecta diritas casu foret,
Ne me imperatum cura laceraret recens.

Eadem sententia à Terentio in Phormione optimis versibus exponitur:

Quamobrem omnes, cùm secundæ res sunt maximè,
Tùm maximè meditari secum oportet, quo pacto aduersam ærumnam ferant. &c.

SECUNDVS Locus, est communis conditio vitæ, seu necessitas, cui frustra repugnatur. Adhunc locum pertinent ver- culpes, q
sus Euripidis: vitari nõ
potest.

Mortalis nemo est, quem non attingat dolor
Morbusque, multi sunt humandi liberi
Rursus creandi, Morsque est finita omnibus,
Quæ generi humano angorem nequicquam adferunt,
Reddenda est terræ terra, Tùm vitæ omnibus
Metenda, vt fruges, sic iubet necessitas.

[Herodotus: Multa accidunt homini ipsa morte
tristiora & acerbiora.

Statutũ
est, omni
bus ho-
minibus
semelmo-
ri.

De pulue
re sumat⁹,
in pulue-
rem re-
uerteris.

TERTIVS Locus, est dignitas virtutis, quæ anteferenda
est dolori. Est enim virorum sapientia & virtute præstantium,
non irasci Deo in rebus aduersis, vt ait Aeschylus:

Ἀνδρῶν γὰρ ἐστὶν ἐναρέτων τε καὶ σοφῶν
Ἐν τοῖς κακοῖσι μὴ τε θυμῶσθαι θεοῖς.

διὰ

QUARTVS Locus, est reprehensio stultitiæ, quæ frustra
conficitur mœrere, cùm nihil
intelligat posse profici, vt in
Oedipo Coloneo Sophoclis
dicitur: O stulte, ira in calami-
tate est inutilis.

Malum duplicatur ab ijs, qui
sunt impatientes.

Wann einer wolt mit dem
Kopff wider die Wand lauffe/
wann jm der Kopff wehe thut.

QUINTVS Locus, est bona conscientia, de qua semper
meminerimus in signè dictum
Ciceronis in 6. Epistola Famil.
Conscientia rectæ voluntatis
maxima consolatio est rerum incommodarum.

Est aliquid magnis crimen ab-
esse malis.

SEXTVS Locus, est collectio exemplorum, significans tolerabilia esse, quæ & tulerint, & ferant cæteri.

Omnes viri præstantissimi, & iustissimi opprimuntur laboribus & doloribus. An tu solus expectis singulare quiddam? Quæ hæc est iustitia, aut æquitas.

SEPTIMVS, Causa finalis. Ne dolor impediatur meliora consilia. Item ne noceat Reipublicæ.

OCTAVVS, Collatio euentuum. Nam verissimè ab Herodoto in Polymnia dictum est: Si omnes homines domestica malâ vnum in locum congregarent, cupientes suam fortunam cum alijs permutare, haud dubiè conspectu alienarum calamitatum permoti, auidè ad se nota mala retraherent.

Ἐπίγραμμα δὲ τὸτο, ὅτι εἰ πάντες ἄνθρωποι τὰ οἰκεία κατὰ ἐς μέσον συνενέκαιεν, ἀλλάξασθαι βυλόμενοι τοῖσι πλησίοισι, ἐσκύφαντες ἂν ἐς τὰ τῶν πέλας κατὰ, ἀσπασίως ἕκασοι αὐτέων ἀποφεροῖα ὀπίσω τὰ ἐσ' ἐνέκαθ' ἡ.

Consolationes Philosophicæ omnes sunt legales, hoc est, ex Legis doctrina haustæ. Philosophia, & ratio extra Ecclesiam nihil scit, nisi Legem. Euangelium verò prorsus ignorat, iuxta illud Baptistæ, Filius ex sinu Patris protulit. Loci verò consolationis Christianæ de quibus mox dicemus, non tantùm sunt Legales, sed etiam Evangelici, præsertim illi, qui loquuntur de remissione peccatorum, de præsentia, & auxilio Dei in ærumnis, & de vita æterna. Facile igitur intelligi potest discrimen inter locos vtriusque consolationis. Vt enim solemus aliàs sæpè discernere Legem & Euangelium: Ita hoc loco distinguimus consolationes Philosophicas à Christianis.

NONVS Locus. Incerta spes læti exitus. Hanc consolationem proponit Batto Corydon Idyllio 4.

Batte malis etiam confidere rebus oportet,
Cras meliora dabunt superi fortasse benigni:
Omnibus in rebus viuis sperare relictum est,
Lumine nam vitæ functis spes nulla medetur.
Nubibus obscuris nunc Iuppiter aera turbat,
Nunc iterum claro cælum splendore serenat.

Hi Loci

Hi Loci consolationis philosophicæ, qui à Cicerone in 3. Thusculana, & à Plutarcho in consolatione ad Apollonium, magno splendore verborum illustrantur, cicatricibus tantum medentur, non vulneribus, hoc est, ut cunque in paruis malis reprimunt mœstitiam. Sed quoniam obiectum gaudij est res bona: Ideò vincit dolor, donec non ostenditur auxilium & liberatio.

Virg. de Aenea: Distinctior
rentia pectora mulcet.

Parua mala metaphoricè Ci-
cero vocat cicatrices.

Hæc autem in magnis doloribus non ostenduntur in philosophia, sed in promissionibus diuinis. Discamus igitur confugere ad consolationes, quas Deus non sine graui causa edidit, & vult ratas & efficaces esse.

CAPVT V.

Loci consolationis Christianæ.

Necessitas, id est, Mandatum Dei, quod præcipit, vt
fleamur obedientiam in tolerandis aduersis, ne
irascamur Deo, iuxta dictum: Humiliamini sub
potèti manu Dei. I.

1. Pet. 5.

Item, Psalm. 117.

Manus Dei est potens duplici
respectu. 1. quo ad humiliatio-
nem & castigationem. 2. quo ad
exaltationem & liberationem.

Subditus esto Deo, & spera in
eum.

id est, Deus potest summos reges & principes de gradu suo, & fasti-
gio deicere, & præcipitare in extremam miseriam, sicut Maria can-
nit: Deposuit potentes de sede, &c. Alter modus, quo Deus poten-
tiam suam exercet, est in exaltandis & liberandis afflictis. Nonne
potens est Deus, exaltans Iosephum coniectum in carcerem. Nonne
potenter exaltat Danielem, coniectum inter leones? Quid di-
cam de reliquis sanctis? Est igitur manus Dei potens ad vtrumque
ad humiliandum, & liberandum.

Dignitas virtutis, id est, fidei & spei, quæ non est abijcien- I I.
da propter vim tempestatum, & concursum calamitatum, vt Iob Vox fidei.
inquit cap. 13. Etiam si occidet me, tamen sperabo in eum.

- I I I. Bona conscientia, de qua Paulus inquit : Hæc est gloria nostra, testimonium conscientia nostra. Hæc causa consolata est Dauidem, in decennali exilio vagantem. Et si enim Saul calumniabatur Dauidem, quod sine vocatione, contra ius & æquum, regnum appetere, & inuaderet seditiosè, tamen poterat Dauid his venenatis telis & calumnijs opponere hanc gloriam, quæ est testimonium bonæ conscientia, vt inquit Psalm. 7. Si feci hoc.
- IIII. Quia verò sapissimè mala conscientia dolores auget, ostenditur in Euangelio quartus locus, scilicet remissio peccatorum. Hæc consolatio propria est Ecclesie, prolata ex sinu æterni Patris in voce Euangelij, & nequaquam philosophia nota est.
- V. Consideratio exemplorum, quæ nos admonent de modestia, ne inæqualem in Ecclesia fortunam experamus, cum Filius Dei & præcipua lumina Ecclesie magnas calamitates certo Dei consilio tulerint, iniustum & inæquale esset, nos præcipuam aliquam fortunam appetere, cum quidem ira Dei nostris delictis irritata sit. Rom. 8. Oportet nos similes fieri imagini Filij Dei.
- VI. Causæ finales, quæ in libro Locorum luculentè expontur. Summa causarum finalium continetur in dicto Psalmi : Bonum est mihi Domine, quod humiliasti me, vt discam iustificationes tuas, id est, vt timor Dei & fides crescant, quæ frigent in rebus latis.
- VII. Collatio euentuum. Agnoscamus nos iustè puniri, & meritos esse atrociores pœnas: Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. leniri tamen iram propter mediatorem, & ne tota Ecclesia funditus deleatur. Sicut in Threnis Ieremix dicitur : Misericordie Domini, quod non consumti sumus.
- VIII. Promissio præsentia Dei, & auxilij diuini in ærumnis, vt dicitur: Esaia 57. Deus habitat in afflictis. Leuatur ergo dolor, cum scimus nos à Deo iuari, & spem habemus mitigationis in hac vita. 1. Cor. 7. Fidelis est Deus, qui non finit tentari suos vltra vires.

Spes vltimæ liberationis, & æternæ salutis, iuxta dictum: Scio, quod redemptor meus viuit, & rursus circumdabor pelle mea. Iob. 19.

Hi fontes consolationum sæpè cogitandi sunt, & conferenda philosophia cum Euangelio, ac sciendum his tribus rebus præcipuè retineri tranquillitatem cordis: 1. Fide accipiente remissionē peccatorum: 2. Agnitione præsentis Dei in ærumnis: 3. Et spe mitigationis in hac vita, & integræ liberationis post resurrectionem ex mortuis.

Philosophia est velut Luna, aut cisterna. Euangelium verò vt Sol & fons aquæ viuæ, salientis ad vitam æternam.

Aurifaber proximus est foco, cùm aurum in ignem coniecit.

Hæc tria minimè nota sunt philosophiæ, sed ex sola doctrina Euangelij peti possunt & debent. Nam qui his rebus ac consolationibus animum probè muniuerit, is demùm, vt Psalmus inquit, poterit filere Domino, & decenter atque piè ferre omnia aduersa, quæcunque illa sint.

Plato in Axiocho.

Σὺ μὲν ἐν τῆς ὀπιπολάζουσης τὰ νῦν λεσχηνίας τὰ σοφὰ ταῦτα εἴρηκας. ἐκείθεν γὰρ ἐστὶν ἡδε φλυαρολογία πρὸς τὰ μειράλια διαλεκομένη.

ὀπιπόλαιον significat superficiem, ἐπίπλοον quiddam natans & eminent in aqua. ἐπιπολάζου,

quod eminet, & est in magno honore ac precio. ἐπιπολάζομαι emineo, exto, sum in honore, &c, λεσχὴ καὶ λεσχηνία, καὶ ἀδολεσχία, est otiosa garrulitas, cui nullæ res subsunt. φλύαρον folium. Hinc φλυαρολογία, hoc est, talis strepitus verborum, qualem excitant folia decidentia ineunte hyeme.]

Philosophia vtrâque in re errat, &c.

Sicut de calculis renum & vesicæ aliter disputat ignarus artis Medicæ, aliter peritus Medicus: Ita longè aliter de causis & remedijs humanarum miseriarum concionatur doctrina Ecclesiæ, quàm philosophia. Homo indoctus tantum hoc dicit: Calculos impactos esse meatibus renum & vesicæ: sed quomodo ge-

nerentur calculi, & quibus remedijs tollendi sint, aut omnino, aut magna ex parte ignorat. At medicus excellenter doctus intelligit vtrumque, & modum generationis calculorum, & efficacia remedia, quæ non modò dolorem mitigant, sed etiam causas tanti mali è medio tollunt. Ita enim differit, materiam calculorum esse humorem glutinosum seu viscosum, & hunc durari immoderato calore renum, atque ita coqui lapillos, sicut in caminis coquuntur lateres, & monstrat remedia comminuentia calculum, & euehentia viscosam materiam, quam augent falsamenta & frixa. Ita Philosophia tantum est meditatio mortis, vt Plato inquit in Phædone pag. 26. id est agnitio & deploratio humanæ infirmitatis, quæ circumfert peccatum & mortem.

Μελέτημα τῆ θανάτου. Cicero vertit, commentatio mortis, in 1. Thufcul.

Nec magis tollere potest hæc mala, quàm tibicines funebri carmine resuscitare possunt mortuam puellam. Matth. 9. At doctrina Ecclesiæ opponit remedia vtrique malo, peccato & morti. Peccato quidem remissionem peccatorum. Morti verò resurrectionem carnis, & vitam æternam.

In Iudæa fuerunt tubæ, sicut nos habemus campanas.

Gubernationem esse difficile opus) Magnis sæpe fluctibus opprimitur parua cymbula, quantò magis nauis aliqua oneraria in mari vasto.

Epicurei præcipiunt vitandam gubernationem, &c.

Celebratur à multis dictum Epicuri: λάθε βιώσας, hoc est, fuge gubernationem, & quære latebras, in quibus possis tutò & tranquillè viuere. Huic præcepto Monachi in Papatu obtemperarunt, qui neque Ecclesiæ, neque Reipublicæ operam nauarunt. Etsi autem magna moles negotiorum & periculorum imponitur ijs, qui versantur in Repub. aut Ecclesia, vt non solum experientia ostendit, sed etiam dicta Demosthenis, Aeschinis, & aliorum gubernatorum declarant. Nam Demosthenes sæpè hanc vocem repetiuit, se malle ingredi viam ducentem ad mortem, quàm ducentem ad summos honores Reipub. quòd reipsa comperisset, Sæpè optimè cogitata pessimè cadere, & multas strui infidias

fidias bonis: Et Aeschines gratulatus est sibi suum exilium, quod à Repub. velut à rabiosa cane liberatus esset; tamen dicto Epicuri opponamus mandata Dei de vocatione, & his mandatis adiungamus consolationes, vnam de auxilio diuino, alteram de lato & salutari exitu nostrorum laborum & certaminum.

De vocatione Christus inquit Iohan. 9. Oportet me facere opera Patris mei, qui misit me,

id est, necesse est vnumquemque facere opera suæ vocationis. Et Paulus inquit 1. Cor. 9. Væ mihi, si non Euangelium prædicauero. Et Roman. 12. requirit Paulus in a vocatione b sollicitudinem non pigram.

De auxilio diuino multa dicta concionantur, vt illud Matth. 10. Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri est, qui loquitur in vobis.

De exitu laborum Paulus inquit 1. Cor. 15. Labor vester non erit inanis in Domino.

Neque verò scriptura folium reijcit, ac repudiat odiosam sapientiam Epicuri, sed etiam Plutarchus in Moralibus pag. 322. acerrimè refutat hoc dictum Epicuri, cui si pareamus, nihil omnino in vita agamus.

a Scilicet obeunda,)

b
Sollicitudo alia

}	1. De labore & vocatione,
	2. De euentu & exitu, hæc Deo est commendanda.
	3. πολυπραγμοσύνη, de rebus ad nostram vocationem non pertinentibus.

Quasi dicat: Nulla est miseria maior, quàm confici inani labore & contentionibus, sed ego asfirmo laborem vestrum non fore irritum.

Dictum Epicuri, est iners, & ignaua oratio, ἀργὸν λόγον.

Epicurus est Magister Monachorum.

De dicto, Optimum non nasci aut celerrimè mori.

(Plutarchus in consolat. ad Apollonium scripta, citat hæc verba Aristotelis, ex libro de immortalitate ad Eudæmum Syracusanum: Quod dixi, non nasci optimum esse, mortem verò meliorem esse vita, multis testimonijs diuinis traditum est. Narrant à Mida captum &c.)

Hoc dictum, ortum ex consideratione humanarum miseriarum, simpliciter verum est de vasis iræ Dei, id est, de pestibus & furijs generis humani, quorum cursus multipliciter nocet ipsis & alijs. Qualia vasa fuerunt Cain, Saul, Absolon, Achitophel, Iudas, Arius, Nero, & alij innumerabiles. Nam de Iuda Christus inquit: Melius erat huic homini non esse natum, sed de vasis misericordiæ simpliciter falsum est, quorum cursus ornat gloriam Dei, & est salutaris ipsis & alijs. Ideò Psalmus 118. inquit: Non moriar, sed viuam, & narrabo opera Domini: id est, vita conceditur pijs, primùm propter studium doctrinæ cœlestis, deinde propter exercitia pietatis, postremò, propter propagationem Euangelij.

Nequaquam igitur vera est hæc Epicuri sententia de Samuele, de Dauide, de Paulo, Luthero, & alijs organis salutaribus, qui si nūquam nati essent, aut mox extincti, nec discere, nec docere alios de Deo potuissent.

uenire his temporibus tristibus & luctuosis, quæ sunt plena periculorum, quàm commemoratiōe causarum, propter quas Ecclesia cruci subiecta est, & recitationem earum consolationum, quibus pij sustentantur & eriguntur, vt possint perferre ærumnas publicas & priuatas. Ita enim Psalmus 119. inquit: Hæc est consolatio mea in afflictione mea, quia eloquium tuum viuificauit me, quasi dicat, bona mens, quæ iactatur varijs tempestatibus, fluctibus & procellis ærumnarum, nullum portum videt, in quo possit acquiescere, nisi verbum diuinum, traditum per Prophetas & Apostolos. Hoc solum efficaciter consolatur & medetur vulneribus cordis. Aliæ consolationes humanæ sunt *δέλγητρα & φαναρολογία καὶ λεγηνίαι.*

Aliquo

Omnes Tyranni & hæretici.

Eccles. 7. Melior est dies mortis, quàm dies natiuitatis.

Causæ, propter quas pijs longior vita est optanda.

Pios nasci opt. est, & longè melius est, eosdem quàm diutissimè esse superstites.

Si Apostoli subito fuissent interfecti post resurrectione Christi, quis renuntiaffet eum in orbem terrarum.

Et si videor diutius in hoc loco hæcere & habitare, tamen quisque cogitet, nullam orationem & cogitationem magis con-

Aliquo Dei consilio.]

Genes. 45. Ioseph ad fratres suos inquit: Pro salute vestra misit me Deus ante vos in Aegyptum. Non enim vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum, vt seruarem populos multos, &c.

Hic sermo Ioseph prorsus congruit ad primum locum consolationum, qui oppositus est opinioni Epicuræorum, somniantium omnia casu contingere.

Sit sanè, vt calamitas tua oriatur, vel ab humoribus, vel à Diabolo, &c. Tamen non tantùm respicias ad propinquas causas, quæ sunt in conspectu, sed refer mentem, & oculos ad Deum, qui est prima causa, & liberrimus moderator omnium causarum secundarum, sine huius Domini voluntate cõsilio, permissione nulla possit vllius hominis aut Diaboli malitia tibi damnum inferre: sed hoc nemo cogitat. Nos imitamur latrantes canes, qui sæuiunt in tela, & saxa in eos proiecta. Interea non videmus, à quo ducatur serra, &c.

Ierem. 4. Non serite super spinas, sed facite vobis nouale.

Agricola, qui diligenter agrum colit, non spargit semina in agro, nisi id casu fiat, sed priùs ex agro eicit spinas, postea spargit semen. Ita necesse est priùs ex animis hominum Epicureas spinas euelli & extirpari, vt postea reliquæ consolationes possint habere pondus, & agere radices in nobis.

Veneunt affe.)

As, est omne totum, quod potest diuidi in duodecim partes æquales. Sic Zodiacus potest vocari as, &c. Sic grossus noster, quia continet 12. nummulos, vocari potest as. In Græco textu est Asarium, quasi dicas, 3. nummi, vel sex oboli. Nihil autem refert hoc loco quantum valeat, sed intellige pro vili precio.

Plinius lib. 10. de Passere.]

Passer est salacissimum animal, & propter salacitatem viuunt tantùm annum, aut biennium, vltra biennium nullus passer viuunt.

A minore ad maius. Si Deus curat passerculos, Item capillos, qui tantùm sunt excrementa corporis, & partes minus principales, quantò magis curabit genus humanum, & in primis suam Ecclesiam, & singula membra.

Meliores estis Passeribus.]

Quia sumus filij Dei, & fratres Christi: Imò & templa Spiritus S, & hæredes vitæ æternæ,

E e 2

- Testimonium de primo Epitheto. Iohan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomen eius.
- De altero Epitheto. Iohan. 20. Christus post resurrectionem inquit: Ito ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, ad Deum meum, & Deum vestrum.
- De tertio. 1, Corinth. 6. & 2. Corinth. 6. Vos estis templum Dei, & Spiritus sancti.
- De quarto. Roman. 8. & Galat. 4. Si filij estis, eritis etiam hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.

Qui finxit oculum.]

Sapientissimè hoc ita dicitur: Quia impossibile est, causam toto genere deteriorem esse effectui. Esset autem Deus deterior homine, si esset natura Bruta, cum homo sit natura intelligens. Cum igitur homo à Deo accipiat vitam, & motum, & omnes vires humanæ naturæ proprias, possumusne dubitare, quin Deus sit natura sapiens, intelligens, videns, audiens?

In Creta quidem Epicureus sculpsit statuam Iouis, sine aribus & sine oculis, ut impietatem sui pectoris proderet. Voluit enim iste fatuus significare, Deum nec videre, nec audire, quid in terris agat genus humanum.

Ipse fecit nos, & non ipsi nos.]

Nulla res est causa sui ipsius. Nulla res seipsam efficit vel gignit. Ergo necesse est omnes res conditas aliunde esse ortas. Tandem verò in aliqua prima causa resistere nos oportet.

Nos populus sumus ipsius. Ergo Deus est rex, & Dominus noster. Nos sumus oues pascuæ eius. Ergo Deus est noster pastor, sicut Psalm. 23. inquit: Deus pastor meus est.

Sophonix 1.) Hypotyposis est illustris pictura seu imago, in quam intuentes, videmur oculis rem ipsam conspiciere.

In fecibus suis) In delictis manifestis, & contra conscientiam. Prouerb. 8.) Deliciæ meæ ludere cum filijs hominum, id est, mortificare, & viuificare. Ludit in humanis diuina potentia rebus.

Innumerabiles homines.]

Plutarchus in vita Catonis narrat: Catonem cinctum obfidione ab exercitu Iulij Cæsaris, priusquam sibi mortem conscisceret,

ret, hanc querelam vſurpaffe: Quanta eſt caligo rerum diuinarum! Deus antea adiuuit Pompeium in cauſis longè deterioribus: Nunc eundem deferit in defenſione patriæ. Et de Bruto interfectore Cæſaris, idem author narrat, habuiſſe eum in ore verſum Medæ, quæ apud Euripidem ſic exclamat:

O Iuppiter, quæ eſt cauſa tantorum malorum?

Ita magna pars hominum, etſi tempore tranquillo acriter defendit ſententiam de prouidentia Dei, tamen in rebus aduerſis, & magna vi tempeſtatum, mergitur in hanc opinionem, vt exiſtimet Deum eſſe iniuſtum, aut crudelē, aut omnino nihil eſſe niſi inane nomen.

Secundus locus. Obiectum voluntatis eſt bonum. Ideo non poteſt voluntas conquieſcere, niſi monſtrato aliquo bono. Non enim regitur voluntas humana imperio *δὲ ἀποδιδῶν*, ſed *πολιτικῶς*, id eſt, perſuadendo. Nulla autem fieri poteſt perſuaſio, ſeu non poteſt animus flecti ſuadendo, niſi monſtrata aliqua ratione boni. Quid eſt igitur boni in afflictionibus, inquit aliquis, quid in morbo? in magna paupertate? exilio? in cæteris malis? Hoc eſt boni, quòd m te, & ſingulos reuocant à ſecuritate ad pœnitentiam, id eſt, agnitionem iræ Dei, admonent nos, & contendantur nobis pœnæ, velut carcer quidam Legis, de peccato. Vt igitur excutiat nos ſecuritas, & admoneamur de pœnitentia, Deus non tantùm verbo & voce miniſtrorum arguit peccata noſtra, ſed includit nos in carcerem Legis, id eſt, mergit nos in magnas calamitates, publicas & priuatas, exuit nos aliquando facultatibus, auferit à nobis deſiderium oculorum noſtrorum, vt Propheta inquit de pijs matronis, & alijs modis nos affligit, vt diſcamus iuſtificationes Domini.

Nihil diligitur.) Principium & *ἄξιωμα* Ethicum & Theologicum.

Huius *ἄξιωμα* ratio ſumitur ab obiecto voluntatis, & à gubernatione cordis ſeu affectuum. Eſt enim obiectum voluntatis bonum, ſiue reuera tale ſit, ſiue apparens. Nunquam enim voluntas ſimpliciter appetit malum, vt Paulus inquit Roman. 5. Pro iuſto nemo libenter moritur: Pro bono auſit fortaffe aliquis mori. Vt fortis vir tolerat mortem propter ſalutem patriæ, tuæ coniugis, & liberorum. Deinde ſciendum eſt, diſſimilibus im-

perii regi Locomotiuam & cor. Nam voluntas regit Locomoti-
uam imperio *θεωοικῶν*, id est, herili. Potest enim cogere manum
vt abstineat à potu. Aliter imperat voluntas cordi, seu affecti-
bus, videlicet *πολιτικῶν*. Vt enim ciues in Repub. libera regun-
tur persuadendo: Ita cor flectitur persuasionem, seu ostensione ali-
cuius boni. Ex his fontibus manat regula, quæ in vestibulo se-
cundi loci recitatur, & huc pertinet, vt discamus voluntatem ho-
minis, seu cor non posse acquiescere, nisi in aliquo bono.

Cum hac bona voluntas.]

Calamitates non sunt signa reiectionis, sicut ratio & Lex
vociferantur, sed sunt partim conciones de penitentia, quæ nos
reuocant à securitate ad salutarem conuersionem, partim sunt
exercitia pietatis, hoc est, plurimarum virtutum primæ tabulæ.

Non vt ruat in exitium.]

In libro Thobix dulcissimè dicitur, Non delectaris Deus
perditione nostri, sed reddis post lacrymas lætitiā.
Deus non
est *ἐπιχαι*
πέλας.

Adam & Heua.]

Quamquam luctus primorum parentum nulla oratione
describi potest, tamen non leue signum est ingentis mœroris,
quòd textus Genes. 5. inquit, post necem Abelis, & reiectionem
impij parricidæ, vsque ad natiuitatem Seth intercessisse centum
annos. Qua ex re intelligi potest, primos parentes haud dubiè
singulari, & nouo mandato Dei rediisse ad consuetudinem con-
iugalem, & procreationem sobolis, ne deesset Ecclesiæ semen
sanctum, colens Deum vera inuocatione, & propagatione do-
ctrinæ. Mox enim in textu sequitur, Seth cœpit inuocare nomen
Domini, Id est, fuit Diaconus Adæ, adiuuans patrem in propa-
gatione doctrinæ.

Viuo ego.) Tertullianus:

O beatos, quorum causa Deus iurat! O miseros, si nec iu-
ranti Domino credunt! Iuramentum complectitur conuersionem
& vitam. Postulat vt conuertaris ad eum. Ita enim viues.

Prouerb. 3. Disciplinam Domini, fili mi, ne abijcias, nec de-
ficias, cum ab eo castigaris. Quem enim diligit Dominus, corripi-
pit,

pit, & quasi Pater filio suo delectatur.

Si possemus cogitare tales imagunculas domesticas, fortassis minus animum desponderemus in calamitatibus.

Si possemus cogitare tales imagunculas domesticas, fortassis minus animum desponderemus in calamitatibus.

Conclufit omnes sub peccato.]

Hic Locus sæpè laudatur à reuerendo patre LVTHERO in hanc sententiam. Ego, inquit, sæpè huius dicti cogitatione ex media morte retractus sum, atque haud scio, an vllum extet balsamum in scriptura, quod efficacius possit sanare vulnera cordis. Idèò hunc locum omnibus commendo, & omnibus hortator sum, vt eum tanquam præclarum depositum custodiant.

Mauritius.) Imperator, cuius interfector Phocas fuit papificus, & papifex, vt eum vocat D. Lutherus.

Appendix secundi Loci.]

Iohannis 15. proponitur dulcissima imago Christi & Ecclesiæ, in qua Christus comparatur viti, Ecclesiæ & singuli pij palmitibus, Pater æternus vinitori, cuius falx putatoria est verbum & crux, qua luxuries depascenda est, videlicet peccatum nobiscum nascens. De huius vineæ cultura dulcissimè Christus inquit, Omnem palmitem ferentem fructum, (id est, virtutes primæ & secundæ tabulæ) pater purgat, vt copiosorem gignat.

Complectitur autem purgatio crucem, & consolationem, vt Ioseph purgatur coniectus in carcerem, & gloriôsè liberatus: Sic Ionas purgatur, quando absorbetur hiatu Ceti, & rursus in terram incolumis restituitur. Vide enarrationem D. Lutheri in cap. 15. Iohannis. vbi venustissima Profopopœia vtitur, & Dialogismo.

Tertius Locus consolationis. Semper meminertis dictum ex 1. cap. Canticorum Salomonis, vbi Ecclesiæ vocat Sponsum suum

Dominum nostrum Iesum Christum fasciculum myrrhæ, & fasciculum Balsami. Hoc dictum complectitur vtilitatem seu fructum crucis, quæ à Deo nobis imponitur, & dulcissimas simul & salutare consoles propositas in Euangelio. Liceat igitur mihi secundum Locum, quem nuper audiuitis, comparare fasciculo myrrhæ, tertium balsamo, Sed considerate naturas myrrhæ & balsami.

Myrrha, vt scribit Plinius & Dioscorides, est acris, & gustu amara, & insuper mordax, & tamen habet vim salutarem calefaciendi, secandi, astringendi, & glutinandi vulnera, præsertim capitis, & vim habet prohibendæ putredinis. Ita quanquam crux est valde amara, acris & insuauis huic infirmæ & deprauatæ naturæ, tamen est necessaria & salutaris: Non est nobis exitialis, non perdit, aut delet nos. Hæc summa est secundi Loci, quod videlicet calamitates, non idè diuinitus imponantur Ecclesiæ & singulis pijs, vt afferant nobis pestem, & perniciem, sed vt sint salutaria remedia tollendi, & eruendi multa vitia, securitatè, neglectionem verbi, & frigus, quod omnes sentimus in inuocatione. Tertius Locus, qui iam sequitur, est fasciculus saluberrimi Balsami, quod sanat vulnera, non sicut myrrha, cum quadam mordacitate, sed sine omni dolore. Ideo vocatur princeps olei, quia nullum est oleû, quod habeat talem vim, qualem habet Balsamum, quod Deus dedit genti Iudaicæ; quia cum illi fuerit decertandum cum multis hostibus, impossibile fuisset, non esse extinctam in tot prælijs, nisi instructa fuisset hoc remedio domestico. Est autem hic tertius Locus promissio Euangelij propria, i. De præsentia Dei in ærumnis. Etsi enim ratio & Lex clamitant, non adesse calamitosis Deum, non curare miseros & ærumnosos: tamen Euangelium constantissimè affirmat, Deum adesse pijs, qui gestant onus crucis. Deinde eadem promissio pollicetur auxilium Dei, opponendum nostræ infirmitati. Non adest Deus in nostris ærumnis, vt spectator otiosus, sed vt opitulator. Tertio promittit idem locus mitigationem, vt possimus ærumnas non modò ferre, sed etiam perferre. Postremò promittit Euangelium, cuius hic locus est proprius & peculiaris, liberationem, vel in hac vita, iuxta consilium Dei, vel vniuersalem, post hanc vitam. &c. Hinc potestis intelligere, quàm verè hic tertius locus comparetur fasciculo Balsami. Nihil potest dici ad consolandas mentes efficacius, quàm si hæc vox eis subinde proponatur, & inculcetur: Non te deseret Dominus, sed adest tibi in ærumnis, ferens opem, & salutem tuam infirmitati, & idem sic mitigabit tuas ærumnas, sic eas temperabit, & moderabitur, vt possis eas perferre, vt non succumbas, nec vincaris ab ærumnis. Postremò, aut liberabit te in hac vita, iuxta consilium suum, aut certè adducet te in portum ex magna iactatione, introducet te in æternum tabernaculum, vbi iustorum animæ sunt in manu Dei, & vbi nullus luctus & dolor eas potest attingere.

attingere. Quartus locus potest nominari fasciculus thuris. O-
ratio est similis thuri accenso.

Hic locus procul à philosophia recedit.) Balsamum non cre-
uit ubiuis locorum, sed tantùm in Palæstina, & paucis hortis Aegy-
pti: Ita hæc consolatio Euangelij non crescit in philosophia, nec in
Lege.

Fides experitur euentus.]

Duplex est ordo, alter Philosophiæ, alter Euangelij. In
Philosophia experientia antecedit assensionem, vt prius sentit
manus tua ignem esse calidum, postea mens assentitur huic pro-
positioni: Ignis est calidus.

In Euangelio contrarius est ordo. Ibi enim necesse est pri-
mùm assentiri Deo se patefacienti, & testificanti de sua volunta-
te: vt tribuatur ei gloria veritatis. Postea sequitur experientia, &
sensus consolationis. Hanc distinctionem confirmant multa dicta:
vt in Psalmo dicitur: Sicut audiuius, ita vidimus, hoc est, ver- Psalm. 42.
bum Dei non est inanis sonitus, nec est ventus, aut nubes sine
pluuiâ, vt Salomon venustissimè inquit de vanis promissioni-
bus, quæ non comprobantur re ipsa, sed verbum Dei verè est effi-
cax, & Deus optima fide præstat promissa, & corda sentiunt con-
solationem, quæ fide in verbo acquiescunt.

2. Paralip. 20. Iosaphat inquit: Credite & securi eritis, id est,
credentes & tribuentes Deo gloriam veritatis, re ipsa comperiunt,
promissiones diuinas non esse inania verba, quibus nulla res
subest, sed conuincuntur testimonio experientiæ spiritualis, vt
fateantur Deum iuxta promissiones suas efficacem esse.

Iohannes 7. Christus inquit: Si quis volet facere volunta-
tem Patris mei, ille cognoscat de doctrina. Est autem facere vo-
luntatem Patris, assentiri & credere Euangelio, nec arguere De-
um mendacii.

Nahum 1. Confortans in tribulatione.

Nahum, id
est, conse-
lator.

Congruit cum hoc dicto sententia Pauli dulcissima 1. Co-
rinth. 10. Fidelis est Deus, qui non sinit nos tentari supra vires,
sed dat cum tentatione robur seu exitum, vt possimus sustinere.

Agnoscat sperantes in se.) id est, curans, adiuuans, opem
& salutem ferens, vt Psal. 1, dicitur: Nouit Dominus viam iusto-

rum. Quod intelligendum est non tantum de otiosa speculatione, sed multo magis de auxilio.

Iohannes in Epistola inquit:
Deus est maior, quam cor no-

strum, id est, Tanta est angustia pectoris nostri, ut non possit comprehendere amplitudinem bonitatis, & misericordiae, & promissionum diuinarum.

Psal. 146. Comparat Deum chirurgo sananti vulnera, & ea, quae sunt conuulsa, alliganti rursus.

Nulla sanantur vulnera cordis ope (scilicet humana.)

Contritiones.) Fracturas ossium.

Esaia 42. Non extinguet linum fumigans, & non franget calamum quassatum.

Certissima propositio Disiunctiua. Deus aut mitigat arumnas, aut omnino liberat.

Psal. 77. Non effudit omnes irarum habenas.

In iudicio.) cum quodam moderamine.

Furor Domini est, quando aliquem abijcit inter vasa irae.

Adama & Seboim.) oppida vicina Sodomæ.

Quartus Locus,

Exposuimus hæcenus tres locos consolationis, quorum primus nondum est integra consolatio. Quia tantum hoc dicit, calamitates non accidere casu, sed consilio & voluntate Dei. Sed est tamen παρασκευη ad sequentes Locos. Estque ἀναίρεσις τῶν κακῶν, id est, opinionum, quae lingunt, cæca fortuna manu omnia distribui. Secundum Locum nuper comparavi fasciculo myrrhæ, & fortassis non omnino absurdè. Etsi enim huic nostræ carni crux insuavis est, & amara: tamen salutaris est, & ad veram poenitentiam inuocationem, & fidem exuscitat. Tertium contuli cum fasciculo Balsami, quod sine dolore sanat vulnera. Quid enim potest proponi piæ menti, luctanti cum arumnis, efficacius, quam a deesse Deum, opitulari, mitigare, & liberare tandem ex malis?

Quartus locus, est fasciculus thuris, cuius odor rectè comparatur inuocationi.

Tria sunt præstantissima aromata, Myrrha, Balsamum, & Thus. Myrrha autem significat crucem, quæ etsi gustu est ama-

ra, tamen salutare adfert nobis fructus, iuxta illud Ebraeos 12. Balsamum

amum suauissimè & mollissimè sanat, sine vilo dolore. Hæc est promissio Euangelij de præsentia, auxilio, & liberatione diuina. Thus est inuocatio. Ideò tradidit Deus, &c.) Promissio & fides habent se correlatiuè, cuius regulæ confirmatio sumitur ex cap. 4. Roman, vbi Paulus confert tanquam duo correlatiua, fidem nostram, & promissionem diuinam. Ideò ex fide gratis, vt firma sit promissio, quasi dicat: Et si promissio Dei per se est firma & rata: tamen nobis non prodest, non est nobis salutaris, nisi apprehendatur fide.

In Aegypto.]

Semper nobis in conspectu sint tres historię populi Israel, quæ ostendunt, & cruci subiectam esse Ecclesiam, & rursus mirando modo liberari. Nam in Aegypto totos annos octoginta, Aegyptij quæsiuerunt omnes vias premendi & delendi Ecclesiam populi Israel: sed postea gloriosis factiseducta est Ecclesia ex Aegypto. Deinde eadem Ecclesia vagata est in deserto annos 40. vbi experta est varias vices tentationum & consolationum. Postremò, vt alia exempla calamitatum & liberationum Ecclesiæ omittam, quis non iure miretur, populum Israel exultantem in Babylone annos 70. diuinitus, quasi iure postliminij restitutum esse in antiquam possessionem.

Ius postliminij est, quo aliquis pulsus è suo fundo, restituitur a liquo interuallo in antiquam possessionem, beneficio iuris & Legum.

Hæc reductio maius miraculum fuit, quàmeductio ex Aegypto. Quia nullum simile exemplum extat in vlla historia.

Φίλων ἔρημο ὃ τάλαι ἀπόλλυμαι.)

Hic versus citatur à Platone in prima Epistola, fortasse ex Euripide.

Solus Deus est firmus & fidelis amicus. Reliqui omnes amici sunt mutabiles in vsu vitæ, in periculis.

Scriptura sacra non indiget allegoria, sed partim speculatione, partim sensu. Epiphanius.

Antithesis fiducia humanorum præsidiorum, & fiducia auxiliij diuini.

In Psalm. 118. dicitur: Melius est sperare in Domino, quàm in homine. Ratio huius versuculi in promptu est: Quia hominis voluntas est mutabilis, vt in versu dicitur: Omnia vertuntur, certè vertuntur amores. Et Plato inquit: Amicus est animal natura mutabile. Et Salomon Prouerb. 27. Sicut facies in aquis (quæ oculis sese offert instabiliter) sic cor hominis ad homines.

Fiducia nostra, aut niritur Deo, aut creatura: Altera laudatur, & mandata, altera damnata & exitialis est.

φιλοῦ ἐς τὸ ζῶον φύσει εὐμετέλω-
λον.

Eadem similitudine etiam Plato vsus est, cùm inquit: Multas magnas res, de quibus disputant Philosophi perinde cerni à nobis, vt cernuntur res in vndis motis, quæ offerunt se oculis instabiliter.

Deinde fortuna hominis vitrea est, quæ cùm maximè splendet, frangitur. Postremò vita humana breuissima est & fugacissima. Contrà verò voluntas Dei est constans, & perpetua, vt Esaia 54. dicitur: Montes mouebuntur, & colles contremiscent: Misericordia autem mea non recedet à te, nec fœdus pacis meæ mouebitur, dicit miserator tuus Dominus.

Psalm. 39. Comparat vitam humanam palmo minori, *Ein-ner queren Hand breitt.*

Deinde potentia Dei est infinita. Denique vita Dei est æterna: Tutius est igitur, præstareq; Deo confidere soli, Quàm se principibus credere mille viris.

Quintus Locus.

Cùm sedero in tenebris, Dominus Lux mea est.]

Ex hoc dicto, & alijs similibus, extruitur aurea regula, quam sæpè repetit D. Lutherus: Omnia opera Dei sunt in medijs contrarijs, vt Deus est lux in tenebris, vita in morte, iustitia in peccato, sapientia in stultitia, robor in infirmitate, Denique est omnia in nihilo.

1. Pet. vltimo.

Deus) non angelus, non homo, non creatura vlla, sed Deus creator, cuius potentia est diuina, cuius manum nemo potest effugere. (Resistit.)

Resistit.) aduersatur, repugnat, obuiam it, non humilibus, non modestis, sed superbis, hoc est, fascino admiratione propriæ sapientiæ, iustitiæ & potentiæ.

Devtraque re) id est, de humiliatione, & de exaltatione, de pœna & consolatione. 1. Reg. 2, Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit.

Accommodetur ergò dictum Petri ad vtramque Dei actionem, ad mortificationem, & ad viuificationem.

Didicerunt.) Dulcia non meminit, qui non gustauit amara.

Antonius seipsum interfecit. Philippus Macedo interfectus ab Amasio.

Abominatio.) est res, quam Deus execratur, & acerrimè odit, & quam reijcit cum horrenda indignatione, sicut coquus reijcit ollam rimosam.

Nullæ Tragicæ voces possunt horribilius nominari, quàm abominatio & maledictum.

Abominatio est coram Deo.) Non damnat Christus hoc sermone sublimitatem & dignitatem Magistratum, quos certè eminere necesse est, supra reliquum genus humanum, tanquam capita & gubernatores, quos oportet instructos esse armis, exercitiis, potentia, cum sine his non possit gubernari Respublica: sed aliud est esse sublimem, aliud superbum. Potest pius princeps in summo splendore longè esse humilior, quàm ego, aut tu, sicut dici solet: sæpè sub sordido palliolo latere superbiam, Ein Bettler ist offft stölzer in seinem geflickten Mantel/ denn ein König in seinen gülden stücken.

Ioseph ex carcere.) Fit summus gubernator politiæ & Ecclesiæ in Aegypto.

Psal. 119. Inclina cor meum ad testimonia tua, & ad humiliationem, non ad superbiam.

Subditus esto.) Summa sapientia comprehenditur in hoc dicto tribus verbis.

Nullus Orator Græcus, aut Latinus, posset tantas res, tam paucis verbis, & tam significanter exponere. Subditus esto Deo, primùm in vita tua, quæ debet esse pia, sancta, iusta, casta, verax, denique omnibus virtutibus Decalogi præstans. Secundò, requirit Psalmus obedientiam in uocatione, de qua Paulus inquit: Hoc requiritur in ministro, ut sit fidelis. Tertiò, postulat obedientiam in arumnis tolerandis, quas

Deus tibi imponit, vel propter peccata tua, vel propter confessio-
nem.

Spera in eum.) Complectitur omnes virtutes primæ ta-
bulæ.

Vacate.) Liuius. Res Romanæ agendo creuerunt. *Es fleugt
einem feyn gebratne Taube ins Maul.* Hæc est nostra omnium
ratio, sed Deus inquit: Vacate & videte.

Regula de fœderibus.

„ Impliciti fœderibus coguntur sequi alienos furores. Di-
„ ctum Friderici Electoris Saxonæ. Bonum est esse fœdera, sed vix
„ illi, qui feruat, *Wer der aller treuest vnnd frömbst ist/ der muß
jeglich das Badt außbaden.*

Teucer apud Sophoclem.

In bona causa decet habere bonum animum.

Quiescite.) Id est, expectate consilium Dei, vt Psalmus lo-
quitur, quod est, differre liberationem, & hac mora exercere fi-
dem, inuocationem, & patientiam.

Hæc sapientia, & hoc consilium Dei paucis notum est, ideò
multi impatientia fracti deficiunt à Deo, & quærunt præsidia in-
concessa.

Sacrificium Deo Spiritus, &c.) Summa laus operis est, &
haberi, & nominari sacrificium.

Sic igitur fur cum ducitur.) Quatuor consolationes potif-
simum proponendæ sunt miseris hominibus, qui in publicis spe-
ctaculis supplicio afficiuntur. 1. Est promissio Remissionis
peccatorum, & vitæ æternæ. 2. Consideratio causarum, propter
quas Deus vult reos atrocium delictorum publicis pœnis affici.
Sunt enim hæc quatuor causæ consilij diuini. Prima iustitia Dei.
Altera commonefactio de pœnitentia, & de futuro iudicio. Ter-
tia, exemplum. Quarta, necessitas communis. Hæ causæ sæpè a-
liolo loco declarantur. Tertia consolatio est sustentatio diuina in
supplicio, iuxta illud Esaïæ: Deus habitat cum corde contrito, &
humiliato, vt viuificet cor contritorum, & erigat Spiritum hu-
milium. Quarta, exitus gloriosus in resurrectione & vita æter-
na, sicut ad latronem Dominus ait: Hodie mecum eris in Para-
diso.

Esa. 57.

Cato facit contra iustitiam.) Nemo est Dominus suorum membrorum.

Patientia philosophica & Christiana differunt: 1. agnitione voluntatis Dei. Quia Philosophica patientia tantum intuetur rationem, non est conuersa ad Deum, aut ad verbum Dei. At Christiana patientia intuetur Deum, agnoscit voluntatem Dei & consilium, quo premit genus humanum, & Ecclesiam cruce. Deinde differunt spe auxiliij diuini. Quia Philosophica patientia nullam spem in Deo repositam habet. At

Christiana patientia est subdita Deo in ærumnis, & simul sperat in eo.

FINIS LOCI DE CRUCE
ET CALAMITATIBVS.

Ob. 6. 11. 3715/3

Constat 34 gross Polon
5 Septemb. N° 1583
Dantiscj

